A. TAIMI

SIVUJA ELETYSTÄ

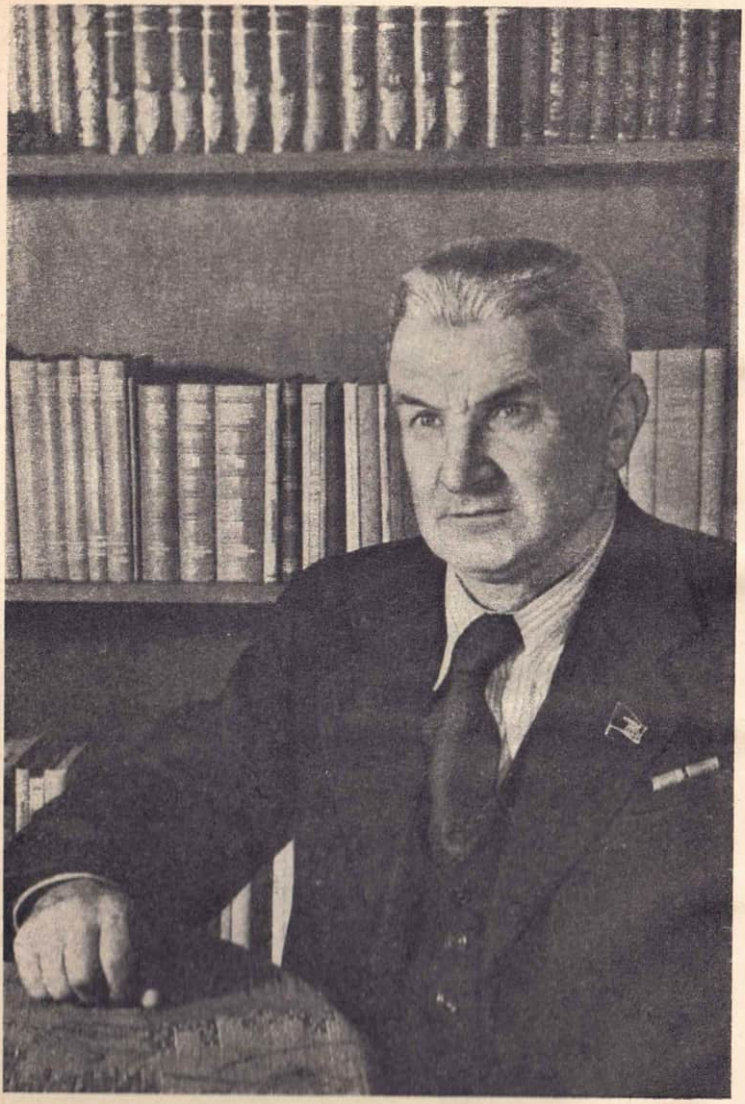

A. TAIMI

SIVUJA ELETYSTÄ

KARJALAIS-SUOMALAISEN SNT:n
VALTION KUSTANNUSLIIKE
PETROSKOI
1954

А. ТАЙМИ

СТРАНИЦЫ ПЕРЕЖИТОГО

(На финском языке)

Omistetaan
leniniläis-stalinilaiselle nuorisolle,
nuorille kommunismin rakentajille.

Tekijä

KUSTANTAJALTA

Tämän kirjan tekijä Adolf Pekanpoika Taimi on Kommunistisen puolueen jäsen vuodesta 1902 saakka. Nykyään hän on Neuvostoliiton Korkeimman Neuvoston jäsen ja Karjalais-Suomalaisen SNT:n Korkeimman Neuvoston Puheenjohtaja. Kirja „Sivuja eletystä" sisältää todenperäisiä muistelmia hänen omasta elämästään, joka on uhrattu kokonaan työväenluokan asialle, sen puolueen asialle. Lukija löytää tästä kirjasta paljon esimerkkejä, jotka kertovat tekijän rajattomasta uskollisuudesta ja velvollisuudentunnosta, valmiudesta kestää puutetta, hänen kurinalaisuudestaan, vallankumoustaistelijan rohkeudesta ja valppaudesta.

Tekijä omistaa kirjansa nuorisolle, mikä seikka luonnehtii oikein kirjan kasvattavaa merkitystä.

Esimerkeillä vanhemman sukupolven parhaimpien edustajien sankarillisesta ja uhrautuvasta taistelusta Kommunistisen puolueen johdolla tilanherroja ja kapitalisteja vastaan, ihmiskunnan valoisan tulevaisuuden puolesta, meidän neuvostonuorisomme oppii elämään ja tekemään työtä, taistelemaan ja voittamaan kommunismin täydellisen voiton hyväksi.

Toveri Taimen kirja kiinnostaa epäilemättä niitä lukijoita, jotka pyrkivät laajentamaan tietojaan Venäjän työväenluokan vallankumouksellisen taistelun historian ja puolueemme historian alalla. Olosuhteet, joissa ensimmäiset bolshevistiset kerhot toimivat puoli vuosisataa sitten, vallankumouksellisen tilanteen kasvaminen Pietarissa ensimmäisen vallankumouksen edellä, vuoden 1905 tapahtumat, bolshevikkien toiminta Itämeren laivaston merimiesten keskuudessa vuosina 1907—1912, Helmikuun vallankumouksen päivät Pietarissa,— kaikki se kuvastuu elävästi toveri Taimen muistelmissa.

Erikoisen mielenkiintoisia ovat kirjassa ne luvut, joissa tekijä kertoo osallistumisestaan Suomen vallankumoukseen ja kansalaissotaan. Näitä kysymyksiä valaiseva kirjallisuus on hyvin köyhää. Toveri Taimi

kuului vuonna 1918 Suomen vallankumoukselliseen hallitukseen, Kansanvaltuuskuntaan sota-asiain valtuutettuna, ja siksi hänen muistelmansa merkitsevät suurta lisää Suomen vallankumouksen historiaan.

Julkaistessaan „Sivuja eletystä" suomenkielisen laitoksen Kustannusliike pyytää lukijoita lähettämään lausuntonsa kirjasta osoitteella: Karjalais-Suomalaisen SNT:n Valtion kustannusliike, Petroskoi, Kirovin katu, 4.

Ensimmäinen luku

Istun pimeässä huoneessa. Ulkona on aurinkoinen päivä, mutta ikkuna on verhottu peitolla: en voi olla valossa — se harmittaa ja kiukuttaa.

Ovi aukenee ja sisään astuu äiti sanoen: „Älä itke, silmäsi vain pahenevat siitä." Sitten hän sitoo varjostavan pahvilipan silmieni suojaksi ja taluttaa minut kädestä ulos kävelylle. Ulkona jo hämärtää...

Tämä on kaikkein varhaisin muisto elämästäni.

Mieleeni muistuu vielä sietämätön kipu, jota tunsin, kun silmiini laskettiin lääketippoja. Se teki niin kipeää, etten voinut sietää sitä. Huusin täyttä kurkkua ja rimpuilin päästäkseni irti käsistä, jotka pitelivät minua. Äiti itki ja kyynelsilmin pyysi kärsimään.

Kaikki tämä tapahtui kuudennella ikävuodellani. En tiedä, oliko minulla jo syntyessäni kaihi silmissä vai oliko se tullut myöhemmin, mutta muistan, miten viisivuotiaana silmiäni paranneltiin. Äitini käytti minua useammallakin lääkärillä, mutta jostain syystä ei siitä ollut apua. Joku neuvoi hänelle, että 2:lla Rozhdestvenskajakadulla (tämä tapahtui Pietarissa) on lasten silmäsairaala. Mentiin Rozhdestvenskajalle. Tarkastettuaan silmiäni lääkärit sanoivat, että poika pitää jättää sairaalaan: on tehtävä leikkaus. Äiti oli vähällä suostua, esitti jo asiapaperit ja antoi tarvittavat tiedot, mutta sitten viime hetkellä vaatikin paperit takaisin.

— Pojastanne tulee sokea, ellei leikkausta tehdä,— selitti lääkäri.

— Tulkoon, mutta leikata en anna,— vastasi äiti ja kiiruhti viemään minut pois sairaalasta. Hän ei luottanut kirurgien taitoon!

Mutta näköni vain huononi. Kuusivuotiaana en nähnyt enää oikeastaan mitään.

Kerran tuttavat kehoittivat äitiäni käymään Kruglyi torilla Soljanajan puolella ja etsimään siellä lihakauppias Ljubimovin,— hän muka kyllä parantaa. Äiti tarttui käteeni ja talutti minut sinne.

Punakka partasuu lihakauppias Ljubimov todellakin „paranteli" silmätauteja.

En tiedä, mitä hän „tarjoili" toisille asiakkailleen, mutta niin kauheanviiltävää tuskaa, jota sain kestää silloin, kun roteva lihakauppias laski silmiini muutaman tipan nestettä, en ole joutunut koskaan myöhemmin elämässäni kärsimään.

Tätä raakaa hoitotapaa kesti toista vuotta. Säästyäkseni sietämättömältä piinalta minä useinkin valehtelin äidille, että näen jo aivan hyvin. Mutta hän ei uskonut, vaan laski joka päivä silmiini lääkettä. Isä ja joku naapureista pitelivät minua käsistä ja jaloista. En tiedä, millä se on selitettävissä, ettei lihakauppiaan rohto pilannut silmiäni lopullisesti.

Vuosien mittaan näköni kuitenkin palasi, ja jälelle jäi vain kaksi täplää näkökentässä, joista en kertonut vanhemmilleni mitään. Nykyäänkin vielä, kuudenkymmenen vuoden kuluttua, kun katson huoneessa valkoista seinää, niin kaksi harmaata pyörykkää muistuttavat kauheasta sokeuden vaarasta, joka uhkasi minua lapsuusvuosinani.

Isäni tuotiin Pietariin seitsenvuotiaana. Vanhempani kertoivat, että se tapahtui kuusikymmentäluvulla, jolloin perättäiset katovuodet Suomessa aiheuttivat nälänhädän ja

monia tuhansia talonpoikia joutui puille paljaille. Isoisäni oli Mensuvaaran kylän talonpoikia (nykyään tämä kylä kuuluu Karjalais-Suomalaisen SNT:n Sortavalan piiriin). Hän myi silloin talonsa ja lähti viiden lapsensa kanssa Pietariin etsimään ansiotöitä. Siihen aikaan Venäjällä kehittyi teollisuus myrskyisästi ja työkäsiä tarvittiin. Tuhannet suomalaiset talonpojat jättivät ainiaaksi maatilkkunsa, joka ei voinut turvata heille toimeentuloa, ja siirtyivät töihin Venäjälle, etupäässä Pietariin. Täällä he asettuivat enimmäkseen asumaan Viipurinpuolelle *, lähelle Suomen asemaa.

En tiedä, millä tehtaalla vaari oli ollut työssä. Minun syntyessäni, vuonna 1881, häntä ei enää ollut elossa. Isäni, vaarin perheen nuorin, alkoi kahdeksanvuotiaana käydä ansiotyössä kehruutehtaassa.

Samanlainen oli äitinikin osa. Hänet tuotiin samoin lapsena Pietariin, ja isäni tavoin hänkin kävi jo kahdeksanvuotiaana kehruutehtaassa. Työpäivä oli neljätoistatuntinen. Tiedän sen hyvin siitä, kun äiti väitteli isän kanssa minun koulunkäynnistäni. Hän sanoi aina: „Haluatko sinä, että hänkin saisi tehdä työtä neljätoista tuntia päivässä, niinkuin me tehtiin sinun kanssasi?"

Kuusitoistavuotiaana oli äitini lähtenyt tehtaalta ja palkkautunut johonkin rikkaaseen perheeseen sisäköksi. Lähes saman ikäisenä isänikin muutti työpaikkaansa: hän meni oppilaaksi leikkikaluverstaaseen.

Muistan vielä hyvin suuren ja kauniin nuken, jota säilytettiin perheessämme sangen kauan. Äitini kertoi, että isä oli sen tehnyt omin käsin ja lahjoittanut hänelle ennen avioliittoon menoa.

Isäni osasi lukea ja joten kuten kirjoittaa — äiti taisi hiukan enemmän. Vanhempani olivat uskonnoltaan luterilaisia, ja kirkon sääntöjen mukaan lukutaidon oppiminen oli välttämätöntä. Kirkko vihki avioliittoon vain niitä, jotka

* Viipurinpuoli — kaupunginosa Pietarissa.

olivat käyneet rippikoulun, ja ripille pääsyn ehtona oli lukutaito. Isän oli näin ollen pakko käydä seitsentoistavuotiaana kirkon järjestämässä pyhäkoulussa. Äiti opetteli lukemaan ja kirjoittamaan itsenäisesti melkein samoihin aikoihin.

Äidilläni oli ollut kymmenen lasta, mutta heistä jäi eloon vain kolme — nuorin sisareni, minä ja nuorin veljeni.

Asunto-olot olivat ahtaat — koko perhe asui samassa huoneessa, vaikkakin tavallisesti vuokrattiin asunto, jossa oli kaksi huonetta ja keittiö. Asunnosta saatiin lisätuloja: toinen huone ja keittiö vuokrattiin perheettömille työläisille, joille äiti pesi pyykin ja valmisti ruoan.

Isäni oli siihen aikaan jo ammattityömies.

Kuten jo mainitsin, isä ja äiti väittelivät usein siitä, pitäisikö lapsia kouluttaa. Päästyään kokeneeksi ammattimieheksi ja työryhmän etumieheksi, isäni oli sitä mieltä, että hän oli ilman kouluakin saavuttanut elämässään paljon, eikä toivonut lapsilleenkaan mitään sen enempää.

— Minä en käynyt koulua,— selitteli hän,— mutta siitä huolimatta olen rehellisellä työlläni ansainnut kunnioituksen.

Äiti toivoi meille parempaa osaa elämässä.

— Lapsia on koulutettava,— sanoi hän aina,— silloin he pääsevät jaloilleen ja voivat elää ihmisiksi.

Hyvin usein saimme kuulla äitini mainitsevan tuota samaa — „elää ihmisiksi". Hänen mieliaiheenaan ja elämänhaaveenaan olikin turvata lapsille mahdollisuus „elää ihmisiksi". Mitä se merkitsi — sitä en käsittänyt, mutta kuitenkin arvelin, että „ihmisiksi eläminen" merkitsi parempaa elämää kuin meidän köyhässä perheessämme elettiin.

Lukutaidon alkeet opin äidiltäni. Kahdeksanvuotiaana osasin lukea, vähän kirjoittaa ja taisin yhteen- ja vähennyslaskun. Siinä olikin kaikki mitä hän osasi opettaa. Tavallisten lukujen jako- ja kertolaskut olivat hänelle tuntemattomia.

— Ensi vuonna vien sinut kouluun,— puheli äitini.

Mutta kävikin toisin. Samassa talossa asui eräs leikkitoverini. Hän oli minua vuotta vanhempi ja kävi jo syksystä lähtien koulua. Kerran talvella, joululoman jälkeen, jonka olimme viettäneet hänen kanssaan yhdessä, hän alkoi valmistautua kouluun. Aamulla menin tapani mukaan pihalle ja näin ystäväni kirjat kainalossa astuvan porttia kohti hyvin asiallisen näköisenä. Nähtävästi kateuteni häntä kohtaan oli piirtynyt niin selvästi kasvoilleni, että uskollinen toverini huomasi sen ja ehdotti äkkiä:

— Mennään kouluun!

— Eivät ne minua ota...

— Sanot vain, että osaat kaiken sen, minkä minäkin — lukea, kirjoittaa ja laskea...

Sanalla sanoen, me menimme yhdessä kouluun, opettaja kokeili taitojani luettamalla muutaman rivin ja vastoin sääntöjä hyväksyi minut oppilaaksi kesken oppivuotta.

Koulumme kuului Pietarin suomalaiselle seurakunnalle. Se oli kolmeluokkainen alkeiskoulu. Sen kaikki luokat, 60—70 poikaa ja tyttöä, olivat samassa huoneessa kolmessa pulpettirivissä, joiden välillä opettaja kulki pitäen tunteja.

Opetuksesta perittiin maksua kolme ruplaa vuodessa. Mutta tämän pienenkin summan säästäminen oli äidilleni hyvin vaikeaa.

Perheemme kärsi kovaa puutetta, varsinkin silloin, kun isä oli työttömänä. Mutta oli valoisiakin aikoja. Isä onnistui toisinaan saamaan urakkatyötä, josta maksettiin parempaa palkkaa. Mutta huonojen aikojen varalle eivät vanhempani nähtävästi onnistuneet säästämään mitään. Heti, kun isä joutui työttömäksi, alkoi perhe nähdä nälkää. Ensin pöydältämme katosivat liha ja sokeri, sitten kasvisöljy, jota me tavallisesti söimme sipulin kera, ja sitten ei enää ollut millä ostaa leipääkään.

Kerran, juuri tällaisena äärimmäisen puutteen aikana, äitini joutui niin epätoivoon, että otti nuorimman veljeni syliinsä, kutsui minut mukaansa ja me lähdimme Pietarin rikkaisiin kortteleihin pyytämään almua. Muistan, miten

hän pelkäsi, ettei vain kukaan tuttavista sattuisi näkemään häntä siinä hommassa. Minä olin silloin noin yhdeksänvuotias, kävin jo koulua ja ajatus siitä, että joku koulutovereistani saa tietää alennustilani, sai minut vilkuilemaan joka hetki ympärilleni. Seisoimme suuren talon luona Moikan rantakadulla, vastapäätä Mars-kenttää. Illalla äidin kukkarossa oli kohtalaisen paljon pientä rahaa ja me lähdimme kotiin. Matkalla ostimme leipää, lihaa ja sokeria.

Aamulla mentiin uudelleen. Mutta sitten eräänä päivänä sattui tapaus, joka heti teki lopun tästä ansiohommasta. Päivä oli jo päättymässä, kun äitiä lähestyi jokin herrasmies. Muistiini on jäänyt hänen komea karvalakkinsa. Mies kosketti julkeasti hymyillen äitiä leuasta ja sanoi:

— Voi, sinä kaunotar... Voisithan ansaita rahaa muutenkin.

Hän puhui vielä jotakin hymyillen yhä, mutta en ymmärtänyt hänen sanojaan. Äkkiä äitini punastui ja hänen poskiaan pitkin valui kyyneleitä. Temmattuaan minua kädestä hän kiiruhti pois, pois siltä paikaltakin, missä häntä oli niin pahoin loukattu...

Muutaman päivän kuluttua äitini alkoi käydä Tallikadulla, hän oli saanut siellä pyykinpesua. Sitten isäkin sai taas työtä tehtaalla, ja meillä oli jälleen leipää — seuraavaan työttömyyteen saakka.

Eräänä tällaisena perheellemme vaikeana aikana tein yrityksen hankkia itselleni toimeentulon. Se tapahtui varhain keväällä toisen lukuvuoden jälkeen, jolloin olin täyttänyt kymmenen vuotta.

Timofejevin kadulla lähellä meitä, eräässä kaksikerroksisessa kivitalossa, sijaitsi kotelotehdas. Aamuisin ja iltaisin sen portilla näkyi minun ikäisiäni poikia. He menivät työhön tai palasivat sieltä. Tehtaassa valmistettiin savukelaatikoita.

Kertomatta kenellekään aikeistani minäkin menin eräänä aamuna tehtaan sisälle. Työhön pääsy sinne olikin helpompaa kuin kouluun. Isäntä katseli tutkivasti minua, ja nähtävästi ulkonäköni tyydytti häntä, koskapa hän sanoi: „Painu verstaaseen".

Verstaassa, johon tulin, oli neljä kisälliä ja jokaisella heistä oppipoika. Lisäksi siellä työskenteli vielä kolme naista pakaten valmiita tupakkalaatikoita.

Kisällit ja oppipojat istuivat rivissä pitkän pöydän takana. Heidän sormensa kävivät vikkelästi pöydällä ja kuului vain paperin kahina ja laimea kämmenen läiskäys, kun ympäri liimattava paperinauha läpsäytettiin kiinni.

Edessäni oli liimalautanen ja kasa kaavan mukaan leikattuja paperiliuskoja. Harotin oikean käden sormet ja kastoin sormenpäät liisteriin, vasemmalla kädellä vedin silläaikaa kasasta viisi samanlaista paperiliuskaa. Sitten viidellä liikkeellä vedin liuskojen päälle liisteriä — peukalolla, etusormella j.n.e. Sen jälkeen siirsin kaikki viisi liuskaa vasemmalla puolellani istuvalle kisällille. Sormien kastaminen liisteriin, viiden paperiliuskan voiteleminen ja niiden siirtäminen kisällille... Siinä koko työ.

Mutta sellainen työ oli kovin uuvuttavaa. Kisälli teki työtä urakkapalkalla, hänellä iäkkäänä miehenä oli jo ehkä perhe huollettavanaan, joten hän koetti luonnollisesti ansaita mahdollisimman paljon. Mutta hänen työnsä tuottavaisuus riippui suoranaisesti oppipojan näppäryydestä ja uupumattomuudesta. Jos oppipoika ei ehtinyt antaa hänelle aikanaan liisterillä voideltuja paperiliuskoja, joutui hän odottamaan toimettomana. Palkakseni määrättiin 10 kopeekkaa päivässä ja siitä rahasta minun piti selkääni oikaisematta, ehtimättä edes kunnollisesti pyyhkiä hikeä otsaltani tehdä työtä pitkät yksitoista tuntia päivässä kiirehtien kisällin mukana, joka ei sietänyt viivästelyä.

Lauantaina sitten, tehtyäni työtä kuusi päivää, toinkin äidilleni ensimmäisen tilin, viisikymmentä kopeekkaa.

Kymmenen kopeekkaa isäntä pidätti tavan mukaan seuraavaan tiliin saakka.

Ensimmäisen työviikon aikana olin täydellisesti perehtynyt tähän yksinkertaiseen työprosessiin. Kun sitten lauantaina sain tietää, että toiset pojat saavat samasta työstä 15 kopeekkaa päivässä, päätin minäkin puolustaa etujani. Maanantaiaamuna astuin reilusti isännän konttoriin. Vetosin siihen, että Fedja ja Sanja tekevät aivan saman työn kuin minäkin, mutta saavat suurempaa palkkaa.

Isäntä istui teepöydän ääressä ja katsahti minuun teevadin yli. Viisikopeekkainen merkitsi nähtävästi hänelle suurta summaa. Tuumittuaan isäntä vastasi:

— Mene työhön, poika.

— Entä palkan korotus?

Hän laski teevadin pöydälle ja siirsi luotani pois rinkilälautasen, jossa tuoreet rinkilät todellakin vetivät katsettani puoleensa.

— Ei nyt,— sanoi isäntä.— Pitää ensin oppia, sitten voidaan lisätä.

Menin verstaaseen ja tein työtä vielä viikon.

Palkkaa ei lisätty senkään jälkeen. Erään toisen pojan kanssa, joka samoin sai 10 kopeekkaa päivässä, me otimme lopputilin. Tehtaasta lähtiessä veimme mukanamme muutaman korean tupakkalaatikon — laatikot olivat kauniita ja me olimme kuitenkin vain lapsia...

Sanottuani äidille, että erosin tehtaalta, lisäsin siihen heti, että ryhdyn tuottoisampaan hommaan — rupean keräämään Neva-joesta halkoja. Tiesin hyvin, miten vaikea äidin oli turvata toimeentulomme. Nevaa pitkin kuljetettiin siihen aikaan paljon halkolotjia, joita sitten purettiin laitureilla. Kukkuroilleen lastatuista lotjista vierähti silloin tällöin halko veteen. Virta vei sitä mukanaan ja ajoi jossain rantaan. Samoin purkaessakin, kun halkoja kärrättiin kapeita lankkuteitä pitkin, sattui jokunen halko tipahtamaan Nevaan. Me, Pietarin köyhälistö, käytimme sitä hyväksemme. Kuljeskeltuani kesän ajan kori tai säkki mukanani

Nevan rantoja onnistuin keräämään puita melkein koko talveksi.

Vuonna 1892 vietimme kesän maalla. Isä ansaitsi siihen aikaan hyvin ja siksi kesän tultua äidille johtui mieleen matkustaa meidän lasten kanssa Mensuvaaralle — isän kotikylään, missä hänen sukulaisensa asuivat ja minne meitä oli usein kutsuttu käymään.

Asuimme isän tädin luona. Meille näytettiin ränsistynyttä lyngistynyttä tupapahasta, jossa isäni oli syntynyt ja jonka vaarimme oli myynyt pois Pietariin muuttaessaan. Tupa seisoi nyt autiona, ovi ja ikkunat oli lyöty laudoilla kiinni.

Minua miellytti maalla olo. Äiti autteli tätiä talousaskareissa ja me kylän poikien kanssa vietimme aikamme pääasiassa metsässä ja jokirannassa.

Sitten aivan odottamatta meitä kohtasi onnettomuus. Äiti sai kirjeen, jossa kerrottiin, että Pietarissa oli puhjennut koleraepidemia ja että isä oli sairastunut. Kirje oli sukulaisilta, jotka salaa poliisin tietämättä olivat vieneet isän omaan asuntoonsa. Koleratartunnan saaneet sairaat vietiin silloin parakkeihin, ja sinne vientiä pidettiin samana kuin olisi jo viety hautausmaalle — harvat näet palasivat.

Tuon kirjeen jälkeen ei kuulunut mitään tietoja. Äiti oli jo siinä luulossa, että isä on kuollut. Samaa mieltä olivat täti ja naapuritkin. Meidän osamme herätti sääliä ja pohdittiin kysymystä toimeentulomme järjestämisestä. Kaikki olivat sitä mieltä, ettei äiti tule Pietarissa toimeen kolmen lapsensa kanssa. Meitä neuvottiin jäämään kokonaan Mensuvaaraan. Äiti katsoi jo tarpeelliseksi totuttaa minua maataloustöihin. Kävin heinänkorjuussa, ajoin lantaa pellolle sekä hoitelin paimenen virkaa. Siitä lähtien ei elämä maaseudulla enää tuntunut minusta niinkään viehättävältä. Mieleni paloi Pietariin, kauniiseen ja meluisaan suurkaupunkiin.

Syyskuun alussa saatiin kirje isältä. Hän oli toipunut taudistaan, mennyt työhön ja hoputti nyt meitä palaamaan. Riemullamme ei ollut rajaa. Keräsimme pian tavaramme ja matkustimme kotiin Pietariin, mukanamme suuret korilliset kuivattuja marjoja ja suolattuja sieniä.

Koulussa asiani luistivat hyvin. Laskennossa sain parhaat arvolauseet ja vieläpä palkintojakin, joita silloin tällöin luokassa jaettiin. Palkintoina oli omenia, päärynöitä ja appelsiineja. Opettaja sai niitä suomalaiselta hyväntekeväisyysyhdistykseltä, joka piti yhteyttä koulumme kanssa. Opettajan pöydälle asetettiin korillinen houkuttelevia palkintohedelmiä ja luokalle annettiin tehtävä. Kuka ratkaisi sen ensimmäisenä sai kaksi omenaa, toiselle ja kolmannelle annettiin yksi.

Mutta yhdessä oppiaineessa en mitenkään pärjännyt. Se oli uskonto. Kotona meillä ei kukaan epäillyt jumalan olemassaoloa ja uskonnon pyhyyttä, mutta silti sain usein kuulla, miten puutteen näännyttämä äitini valitti: „Miksi jumala meitä näin rankaisee, emmehän me ole mitään rikkoneet häntä vastaan?"

Siinä lähellä asui eräs venäläinen pappi — kova juoppo ja korttipeluri. Äiti puhui usein hänestä: „Tuo pappi on suurin syntinen meidän kadullamme. Ja miksi hänen syntinsä jäävät rankaisematta?"

Isälläni oli serkku, joka oli mestarina eräällä tehtaalla. Hän osoitti mielellään suosiotaan sukulaisilleen, joita saapui Pietariin ansiotöihin. Kun hän järjesti jonkin tuttavansa työosastolleen töihin, niin tämä oli tietysti hänelle kiitollinen siitä, mutta viikon kuluttua osoittautuikin, että tuttavan päiväpalkka oli pienempi kuin toisilla työläisillä. Mestari näet osasi olla isäntien mieliksi, hän eli hyvin ja kouluttipa poikaansakin Helsingin yliopistossa. Monet sukulaiset olivat hänestä riippuvaisia, syystäkin olivat tyytymättömiä ja vihasivat häntä.

Äidille heräsi kysymys: „Miksi jumala, joka näkee miten ahne ja ilkeä tuo ihminen on, suosii häntä, kun taas rehelliset ja hyvät ihmiset elävät kurjuudessa?"

Näissä kotikeskusteluissa huomasin uskonnon pyhittämän järjestyksen arvostelua. Kerran uskontotunnilla, en enää muista missä yhteydessä, kysyin opettajalta, miksi jumala ei rankaise synteihinsä vajonnutta pappia.

Kysymykseni sai kaikki luokassa äkkiä vaikenemaan. Hiljaisuutta kesti kokonaisen minuutin ajan.

— Nurkkaan! — karjaisi opettaja vihdoin.

Kysymykseni jäi vastauksetta.

Kului jokin aika. Oli jälleen uskontotunti. Opettaja selitti meille sitä käskyä, joka kehoittaa rakastamaan lähimmäistään niinkuin itseään. Nousin ja tein opettajalle kysymyksen isäni serkusta.

— Kaikki tietävät,— sanoin minä,— että hän rakastaa vain itseään, pitää huolta vain itsestään ja petkuttaa kaikkia muita... Kuinka jumala sallii sellaista? Ja vielä antaa hänelle paljon rahaakin.

Jouduin jälleen nurkkaan, ja opettaja selitti luokalle, ettei minun tapaisistani yltiöpäistä tule koskaan kunnon ihmisiä.

— Ainoastaan se pääsee elämässä eteenpäin,— opetti hän,— joka on nöyrä ja kuuliainen ja kunnioittaa toisia...

Kotona en kertonut mitään yhteenotoistani opettajan kanssa, sillä tiesin sen pahoittavan äidin mieltä. Hän asetti opiskelulleni suuria toiveita. Kun siirryin alaluokilta ylemmille, oli hänen maksettava opetuksestani kolmen ruplan asemesta jo kuusi ruplaa. Se oli perheessämme suuri raha. Kun iltaisin lampun valossa valmistin läksyjäni, äiti seurasi valppain katsein hommiani. Mutta hän ei enää voinut auttaa eikä tarkastaa läksyjen tekoa ollessani yläluokilla, sillä kymmenmurtoluvut, mittausopin alkeet ja muut olivat hänelle käsittämättömiä.

Kerran äiti sai tietää, että Vasiliostrovissa oli avattu jokin erikoinen sotakoulu, johon otettiin „tavallisten" ihmis-

ten lapsia. Tämän koulun päättäneet saivat melkein upseerin arvon. Joku kirjoitti äitini pyynnöstä anomuksen, että minut otettaisiin tähän kouluun maksuttomasti, koska vanhemmat ovat köyhiä. Mentiin Vasiliostroviin. Siellä koulun virkamies luki anomuksen ja kysyi, onko pojan isä elossa. Äiti selitti, että isä on elossa, mutta hän ansaitsee kovin vähän. Virkamies sanoi, että koska vanhemmat ovat elossa, ei poikaa voida ottaa valtion huollettavaksi.

Äiti lähti surullisena kotiin. „Tännekään en saanut sinua järjestetyksi",— sanoi hän minulle. Oppimaksun suorittamisesta tuohon kouluun ei voinut olla puhettakaan — se oli niin korkea.

Äitini kuoli verrattain nuorena — neljänkymmenen neljän vuoden ikäisenä. Oli syksy ja kylmät päivät. Hän kävi Neva-joella huuhtomassa pyykkiä ja nähtävästi vilustui. Sairastettuaan yhdeksän päivää hän kuoli sairaalassa.

Äiti haudattiin Uspenskin hautausmaalle. Pastori piti hautausmessun ja poistui. Isä heitti ensimmäisenä lapiollisen multaa äidin arkulle, hänen jälkeensä me lapset ja meidän jälkeemme vuorotellen kaikki sukulaiset, joita oli kokoontunut kolmisenkymmentä henkeä. Laskimme haudalle seppeleet ja kukat, seisoimme haudan ääressä jonkin aikaa ja poistuimme. Tätimme, äidin sisar, talutti kädestä veljeäni ja siskoani; täti oli päättänyt ruveta huolehtimaan meistä.

Hautausmaalta menimme koko joukolla Uspenjan asemalle. Siellä jouduttiin odottamaan junaa useita tunteja. Vaunussa sitten avattiin suuret korit, joissa oli sekä syötävää että juotavaa. Nautittiin niitä ja vieraiden mielet hilpenivät ja kielet kirpenivät, keskustelu kävi äänekkääksi, pohdittiin ja väiteltiin.

Seisoin vaunun eteisessä ajatellen äitiä, hänen raskasta elämäänsä. Silloin ensi kertaa lienen ajatellut niinkuin aikuinen. Lapsuuteni oli päättynyt.

Eteiseen tuli serkkupoikani Juho.

— Mitä nyt aiot ruveta tekemään? — kysyi hän.
— En tiedä... Äiti puhui aina, että on päästävä jaloilleen.
— Mitä se merkitsee?
— En tiedä.
Olimme hetkisen vaiti.
Sitten hän jatkoi:
— Kuulehan, ruvetaan me olemaan aina yhdessä...
— Ruvetaan vain,— vastasin minä.— Mutta silloin on tehtävä vala.
Juho sanoi vähääkään empimättä:
— Olkoon menneeksi.
Ja me vannoimme ystävyyden valan niinkuin osasimme, vannoimme kulkevamme koko elämän yhdessä käsi kädessä.
Vaunun sisältä, jossa hautajaispidot olivat parhaillaan, kuului syöneen ja humaltuneen hautajaisväen — setien, tätien ja muiden sukulaisten — äänekästä melua.

Toinen luku

Kerran tätini sanoi minulle:
— Kuulehan, Adolf, sinun on jo aika pitää itse huolta toimeentulostasi.
Se oli keväällä, kun olin kertonut päättäneeni hyvin ylemmän oppikoulun.
En ollut vielä täyttänyt viittätoista vuotta, joten tehtaaseen minua ei vielä otettu.
Menin työhön Suomen laivayhtiöön itsemerkitsevän ristipuomin kiertäjäksi.
Laivayhtiön matkustaja-alukset pitivät yllä liikennettä Nevalla. Laitureita oli Krestovskin saarella, Vanhassa kylässä, Tshernoretshkassa, Kesäpuiston luona ja monissa muissa paikoissa. Matkustajatulva oli erittäin suuri sunnuntaisin, jolloin tuhansia pietarilaisia kiirehti lepopäiväksi saarille.
Minulle annettiin virkapusero, housut, vyöremmi ja lakki, jossa oli kultainen kirjoitus: „Suomen laivayhtiö".

Työpaikakseni määrättiin Kesäpuiston luona oleva laituri. Pikkuisen laivapahasen saavuttua väki kiirehti laivaan, ja minä seisoin ristipuomin luona ja vähän väliä kuulutin: „Luovuttakaa kupongit kassaan!" „Kupongit kassaan!"

Laivamatka maksoi 5 kopeekkaa, ja se maksettiin kassaan. Matkustajien oli mentävä laivaan pyörivän ristipuomin kautta ja mekaaninen mittari merkitsi automaattisesti sen jokaisen pyörähdyksen. Mittari oli asetettu kassaneitiä kontrolloimaan. Minun velvollisuutenani oli valvoa, että matkustajat kulkisivat ristipuomin kautta yksitellen.

Kassaneiti oli nuori ja piti vähintään yhtä paljon kuin minäkin leivoksista ja makeista pullista. Pian me keksittiinkin, miten laivayhtiötä voidaan puijata.

Silloin tällöin sain päästettyä ristipuomin läpi kaksi kiirehtivää matkustajaa yhdellä kertaa. Mittari merkitsi yhden kierroksen, mutta kassaan tuli kaksi viisikopeekkaista. Jokaisesta tällaisesta tapauksesta annoin merkin kassaneidille — näytin yhtä, kahta tai kolmea sormea, mikä merkitsi, että niin monta merkitsemätöntä matkustajaa oli päästetty ristipuomin läpi.

Kun sitten tuli teenjuonnin aika ja minä kannoin suuren perhekannullisen kiehuvaa vettä, niin pöytäämme koristivat monet herkut, joita kumppanini kanssa pistelimme poskeemme ilman mitään omantunnon vaivoja.

Tämä järjetön homma päättyi onneksi pian, heti kun lyhyt Pietarin kesä oli mennyt.

Lokakuussa olin täyttävä viisitoista vuotta, mutta jo syyskuussa eräänä päivänä sanoi isä, että menisin aamulla Pietarin metallitehtaan portille (nykyinen Stalinille nimetty turbiinitehdas) ja odottaisin insinöörin saapumista. Isäni kävi työssä samalla tehtaalla ja neuvoi, miten minun on tehtävä. „Kun insinööri tulee, niin ota kohteliaasti lakki pois päästä,— opetti hän,— tervehdi insinööriä ja sano, että

olet levyseppä Pietari Vastenin * poika. Ja että isä on pyytänyt ottamaan sinut tehtaalle oppipojaksi".

Tein kuten isä oli neuvonut. Insinööri kysyi:

— Oletko jo täyttänyt viisitoista?

— Täytän kuukauden kuluttua.

Insinööri käski minun mennä konttoriin ja sanoa, että hän hyväksyy minut oppipojaksi kattilaverstaaseen.

Seuraavana päivänä menin isäni kanssa varhain aamulla työhön. Minulle outojen synkkien rautakonstruktioiden ja työpenkkien keskellä vallitsi syksyinen hämärä, kun astuimme verstaaseen. Vain siellä täällä lepatti tuikkulamppujen keltaisia liekkejä.

Tehtaanpillin viimeisen puhalluksen jälkeen verstaan täytti tavaton jyrinä, pauhu ja jyske. Raskaat moukarit kumahtelivat, kymmenet viilarien vasarat jyskivät ja rautasahat vikisivät: kaikki se tyrmäsi ja peloitti alokasta.

Isä otti minut omaan työryhmäänsä.

Verstas valmisti höyrykattiloita tehtaita, saunoja ja asuintalojen keskuslämmityslaitteita varten, sekä kolmella tulipesällä varustettuja laivojen höyrykattiloita.

Oppipojaksi minulla oli verrattain hyvät koulutiedot, ja siksi minut päätettiin opettaa ritsariksi.

Ensimmäisenä päivänä vain katselin toisten työtä ja täytin isän ja hänen ryhmänsä muiden työläisten antamia satunnaisia tehtäviä.

Mutta päivä päättyi onnettomasti.

Illalla, kun oltiin lähdössä kotiin, isä käski minun tuoda vettä peseytymistä varten. Tehtaissa ei silloin ollut pesulaitteita, jokaisella työläisellä oli pikkuinen sanko, jolla haettiin vettä ja peseydyttiin koneen tai työpenkin ääressä.

Otin isän sangon ja lähdin juoksemaan pimeää verstassalia pitkin.

---

* Vuonna 1908 asiaintila pakotti minut muuttamaan Vastenin sukunimen siihen, mikä minulla on nykyäänkin. Siitä kerromme tuonnempana.

Vedensaantipaikka oli oven ulkopuolella. Avasin oven, pysähdyin kynnykselle ja yritin nähdä jotain pimeässä. Pihalla ei ollut yhtään lyhtyä.

Äkkiä tunsin kovan iskun käteeni: raskas ovi paiskautui kiinni ja litisti vasemman käden peukalon oven väliin.

Tempasin vetimestä ja aukaisin oven. Peukalo oli ruhjoutunut tummaksi veriläiskäksi.

Juoksin hädissäni isän luo, hän vilkaisi kättäni, puristi sitten murskaantuneen sormen nyrkkiinsä ja lähti juoksujalkaa vetämään minua ulos.

Tultiin vahtikojulle. Siellä päivystävä välskäri ompeli taitavasti haavan kiinni ja sitoi käteni. Ja niin jouduin heti ensimmäisenä päivänä kolmeksi viikoksi pois, hoitamaan kättäni.

Ehkä juuri nämä ensi vaikutelmat selittävät sen, että levyosasto ei miellyttänyt minua ja että myöhemmin en halunnut periä isäni ammattia.

Kuitenkin kului kokonainen vuosi tällä työosastolla, isän työryhmässä, hänen oppilaanaan ja apulaisenaan.

Ensimmäinen velvollisuuteni oli pitää mittanauhaa, kun isä mittasi rautalevyä, josta tehtiin jokin höyrykattilan osa tai muu esine.

Sen jälkeen minulle uskottiin harppi. Isä jakoi levyn neljään tai kuuteen yhtä suureen osaan, ja hänen merkintöjensä väliin minä merkkasin harpilla pisteet määrättyjen välimatkojen päähän toisistaan. Pisteiden paikoille sitten porattiin reiät.

Se ei ollut suoranaista opiskelua. Isän työstä omaksuin vain hänen työtottumuksiaan, mutta hän ei koskaan selittänyt mitään jostain työvaiheesta, miksi se piti tehdä juuri niin, kuin hän oli sen omaksunut.

Kun hänen piti saada tietää, kuinka pitkä levy kattilaa varten tarvittiin, hän aukaisi aina luotetun kumppaninsa — paksun vihkon, johon oli kirjoitettu kaikki tavallisimmin käytetyt mitat. Minä taas koulutottumusten mukaan käytin tunnettua kaavaa ympyrän kehän pituuden määräämi-

seksi — kerroin läpimitan kolmella kokonaisella ja neljällätoista sadasosalla. Ja siinä nousi useinkin väittely. Minä puolustin laskuni tarkkuutta, joka edellytti useinkin murtolukua. Isä taas löysi pyöristettyjä ja likipitäisiä lukuja vihkostaan, jolla saattoi olla ikää kolmisenkymmentä vuotta.

Väittely syntyi silloinkin, kun valmistettiin höyrykattilan tulistajaa. Alustaan niitattavan levyn alareuna olisi pitänyt leikata pannun seinämän mukaan käyräksi. Isä merkitsi tämän käyrän silmämäärältä. Geometrian sääntöjen perusteella minä taas todistelin, ettei alusta käy tiiviisti pannun seinämiin. „Tähän jää noin muutaman millin mittainen rako",— väitin minä. Isä ei ollut siitä millänsäkään. „Pikku juttu,— sanoi hän,— kuumennamme levyn reunaa, taomme sitä vähän ja vedämme pulteilla kiinni. Kyllä se täydestä menee!"

Niin hän tekikin ja menihän se täydestä.

Minua se ei miellyttänyt. Lienevätkö kuusi kouluvuotta opettaneet minut kunnioittamaan laskemista ja tarkkuutta, vai liekö se johtunut luonteestani, mutta joka tapauksessa työnteko isäni malliin näytti minusta ikävältä, kun kaikki perustui tottumuksiin. Minä taas halusin ratkaista jokaisen tehtävän itsenäisesti, tietojen nojalla.

Isälläni oli hämärä käsitys pyrkimyksistäni. Kerran hän sanoi haluavansa järjestää minut konttoriin, konepiirustajan oppilaaksi. Hän ajatteli, että puhdas työ kai miellyttää minua enemmän. Mutta minä tunsin silloin jo muutakin kuin oman työosastomme, tunsin jo koko tehtaan ja tiesin mitä halusin.

Jouduin usein käymään mekaanisella työosastolla — pultteja tai jotain muuta hakemassa. Ja siellä minua miellytti kaikki. Ensiksikin tarkka ja täsmällinen työ. Toiseksi mekaanisen osaston työläiset olivat joka suhteessa paljon kehittyneempiä kuin meidän levyosaston työläiset. Se näkyi jo ulkonäöstäkin. Talvisin meidän osastollamme oli kylmä, ja me teimme työtä huopaset jalassa, karvalakit päässä ja rukkaset kädessä. Ja mikä pääasia, meillä levyosastolla,

missä oli paljon pelkkää fyysillistä työtä, jossa ei ammattitaitoa vaadittu, huomattava osa työläisistä oli vasta äsken maalta tullutta ja suurimmaksi osaksi lukutaidotonta väkeä. Työosastolla kuului joka askeleella kiroilua ja nuoret miehet kehuskelivat seikkailuistaan kapakoissa ja muissa epäsäädyllisissä paikoissa. Sattuipa tappelujakin.

Mekaanisella osastolla ihailin aina rivissä seisovien sorvien hiljaista surinaa, seurasin kadehtien sorvarien arvokkaita ja taitavia liikkeitä ja panin merkille, että tällä työosastolla tuntui väen käytöksessäkin varma omanarvon tunne, että siellä ei näkynyt ruokottomuutta ja raakuutta.

Sinne minäkin olisin mennyt suurella halulla!

Isäni ei hyväksynyt aikeitani. Hänestä näytti luonnolliselta, että poika kulkee isänsä polkua. Isäni minä olisin voinut taivuttaakin — hän ei ollut kovin lujaluontoinen mies. Pahempana vastustajana, jota ei ollut helppo voittaa, oli isäni serkku, mestari Ivan Osipovitsh. Hän oli kattila- ja rautakonstruktio-osastolla insinöörin apulaisena ja hänellä oli aika suuri vaikutusvalta näillä osastoilla. Hän tahtoi sanoa aina päättävän sanansa, kun oli kysymys hänen sukulaisistaan, joita molemmilla työosastoilla oli melko paljon.

— Poika menee pilalle siellä mekaanisella osastolla,— puheli Ivan Osipovitsh isälle.— Mekaanisella osastolla on työ kevyttä ja väki kevytmielistä... Älä päästä Adolfia luotasi.

Eikä isä päästänyt.

Vuosi 1896, jolloin menin työhön Pietarin metallitehtaalle, oli myrskyisän lakkoliikkeen vuosi.

Lakkovaatimukset olivat luonteeltaan taloudellisia — palkkojen korottaminen, työpäivän lyhentäminen j.n.e.

Vuonna 1897 puhkesi lakko meidänkin tehtaalla. Työläiset vaativat, että lauantaisin tehtäisiin työtä vain kello kahteen saakka päivällä. Iltapäivällä olisi voitu käydä sau-

nassa ja sunnuntai olisi siten jäänyt kokonaan levolle. Tällä vaatimuksella oli hyvin suuri merkitys työpäivän ollessa kymmenen ja puoli tuntia. Samoin vaadittiin puolitoistakertaista maksua ylityöstä.

Lakko alkoi lauantaina.

Muistan, kun me isän kanssa tulimme tehtaalle. Tehtaan portin edustalla oli koko katu tulvillaan kansaa. Kuului kiihtyneitä ääniä.

— Seisotaan tässä,— virkkoi isä ja pysähtyi kauas portilta.

Tehtaan luo saapui yhä uutta väkeä, ryhmissä ja yksitellen. Isä pysäytti vanhoja ja kunnioitettuja ystäviään.

— Kuulehan, Ivan Ivanovitsh,— sanoi hän,— odotahan... Ei meidän pidä tuppautua ensimmäiseksi, voimme odottaakin. Sittenpähän nähdään, minne päin asia alkaa kallistua.

Hänen ympärilleen kokoontui siten suuri ryhmä järeitä ammattimiehiä. He, samoin kuin isänikin, eivät halunneet liittyä lakon aloittajiin, mutta eivät rohjenneet työntyä portista sisällekään.

Portilla seisoi ryhmä kaikkein innokkaimpia työläisiä, enimmäkseen nuoria miehiä. Jos joku yritti tunkeutua tehtaaseen, niin ne pojat toimivat hyvin päättävästi. Ensin he yksinkertaisesti sulkivat tien, ja jos pyrkijä osoittautui itsepäiseksi, niin he työnsivät hänet syrjään. Ellei sekään auttanut, niin aina löytyi pari lujaa nyrkkiä, joita oli toteltava. Sanalla sanoen, portille oli kerääntynyt yksimielistä väkeä.

Juuri tuo yksimielinen käytös minua miellytti. Näin ensi kertaa, miten väki osaa toimia yhdessä, lujan vakaumuksensa mukaisesti, miehiä, jotka olivat pelottomia ja sopineet vakaasti keskenään kaikesta.

Tehtaallamme oli eräs iäkäs työmies, vanhempi lämmittäjä, tavattoman voimakas mies. Hän painoi päänsä kumaraan ja lähti verkalleen astelemaan suoraan portille. Joku uskalsi asettua hänen tielleen, mutta tuli yhdellä käden liikkeellä heitetyksi syrjään. Tulija kumartui hieman astuakseen

pikkuportista sisään, mutta sai samalla iskun leukapieleensä niin, että horjahti.

Toivuttuaan vähän hän virkkoi:

— Se oli varmaankin Anisim, poikani.

Ja poistui portilta.

Se oli todellakin hänen oma poikansa Anisim, mekaaniselta työosastolta. Kerran satuin näkemään, miten tuo samainen Anisim luki hitaasti „Isämeidän" rukousta ja risti silmiään kahden puudan punnuksella... Häntä nimitettiin „Anisim-poikaseksi".

Kuului huuto, että tehtaan johtaja tulee. Koko huomio kiintyi heti sinne.

Väki tiesi jo, että johtaja ei suostunut käsittelemään lakkolaisten vaatimuksia.

Johtaja tuli konttorista ja katsomatta kehenkään suuntasi askeleensa katukäytävän vierellä seisovien vaunujensa luo. Hän tuli ylpeänä, varmoin askelin, pää pystyssä. Alkoi kohoilla hattuja — johtajalle kumarrettiin. Väkijoukon mieliala horjui.

— Voi raukkoja! — murahti vierelläni seisova työläinen harmissaan.

Sitten hän tarttui äkkiä minua olkapäästä.

— Osutko? — kysyi hän osoittaen katseellaan maassa lojuvaa kiveä ja sitten tehtaan johtajaa.

Sieppasin kiven, tähtäsin ja heitin...

Johtajan käytös muuttui heti. Minne katosikaan hänen ylväs käyntinsä! Kivi osui johtajan rintaan, mutta se jäi monilta väkijoukossa huomaamatta. Kaikki kuitenkin näkivät, miten vasta äsken niin tärkeänä esiintynyt johtaja lähti äkkiä painelemaan käpälämäkeen. Hän pinkasi pitkillä kintuillaan satojen työläisten ohi minkä ehti. Väkijoukosta kuului naurua, joka muuttui yleiseksi hohotukseksi.

Tarkoitus oli saavutettu. Työläinen, joka yllytti minua heittämään kiven, taputteli hyväksyvästi olalleni:

— Aika poika!.. Niin niille pitääkin, senkin nylkyreille!

Väkijoukko hajaantui, ja oli selvä, ettei sinä päivänä kukaan ryhdy työhön. Lakko oli alkanut.

Tämä lakko oli luonteeltaan omalaatuinen. Lakossa oltiin vain lauantaisin.

Maanantaiaamuna kutsuttiin tehtaan konttoriin kaikki työryhmien vanhimmat ja eräitä luotetuimpia vanhimpia työläisiä. Siellä oli isänikin. Pääinsinööri pyysi ikämiehiä vaikuttamaan muihin työläisiin, että lakko lopetettaisiin. Mutta ukot olivat hienotunteisesti vaiti ja antoivat ymmärtää, että vaikea heidän on murtaa kolmetuhantisen työläisjoukon tahtoa. Neuvottelut eivät johtaneet mihinkään tulokseen.

Koitti jälleen lauantai. Tällä kertaa me teimme työtä. Mutta heti, kun päivällispilli puhalsi, kiiri työosastosta toiseen sanoma: „Ei mennä päivälliselle! Tehdään työtä kello kahteen!"

Kahden aikaan me ilman mitään puhallusta tai komentoa korjasimme työkalumme ja poistuimme työosastosta. Tehtaan portit oli suljettu. Vartiomiesten lisäksi portilla seisoi kymmenkunta poliisia. Sillä keinoin yritettiin pidättää meidät tehtaalla. Mutta mitä vielä! Tuhantinen työläisjoukko syöksyi portille ja lakaisi tieltään sekä vahdit että poliisit.

Tehtaan johtaja oli pysynyt taipumattomana, mutta seuraavana maanantaina hän ilmoitti, että työläisten vaatimukset tullaan käsittelemään tehtaan hallinnossa (tehdas kuului osakeyhtiölle).

Ja todellakin, viikon kuluttua työosastoille liimattiin ilmoitukset, että osakeyhtiö suostuu työläisten vaatimukseen työpäivän lyhentämisestä lauantaina. Työläiset voittivat. Samoin tyydytettiin vaatimuksemme pesulaitteiden järjestämisestä työosastoihin ja keitetyn veden varaamisesta. Ylityömaksu vain jäi ennalleen. Työläiset lopettivat lakon.

Tämä ensimmäinen lakko, jossa jouduin olemaan mukana, teki minuun valtavan vaikutuksen. Nyt oivalsin, että paitsi rahamiesten ja päällikköjen voimaa on olemassa vielä muukin voima ja että se piilee työläisjoukoissa; että silloin kun me toimimme yksimielisesti, meitä pelätään ja tahtomme täytetään. Näin, että sellaisina hetkinä työläinen aivan kuin kasvaa, mutta hänen vastustajansa menettävät itsevarmuutensa. Tunsin ensi kertaa elämässäni työmiehen ylpeyttä voimastaan ja yhteistunnostaan.

En tietänyt — kuka oikein oli opettanut ihmisiä toimimaan niin taitavasti ja yksimielisesti, kuka opetti heille taistelumenetelmiä. Aika ajoittain joku osastomme työläisistä löysi työkalulaatikostaan tai vaatekomerostaan pienen neliömäisen paperilapun. Tai sattui, että käymälässä oli sen tervattuun seinään liimattu samanlainen lappu. Tiesin jo, että näitä paperilappuja nimitettiin julisteiksi ja että niitä oli luettava vilkuillen tai mieluummin vielä ilman todistajia, kotona, kuten isäni teki. Kukaan ei tietänyt, mistä niitä aina ilmestyi. Julisteen alla oli tavallisesti allekirjoitus: „Pietarin taisteluliitto työväenluokan vapauttamiseksi". Kysyin isältäni, mikä se sellainen liitto on, mutta isä käski olla vaiti ja jättämään kaiken sellaisen pois mielestäkin.

Käsitin, ettei isä tiennyt sitä, mitä häneltä tiedustelin; ei tiennyt ja — pelkäsi.

Kerran astelimme hänen kanssaan Nevan rantakatua. Nevan toisella rannalla hohti Pietari-Paavalin linnan tornin huippu. Isä katsahti ympärilleen, ja kun ei ketään ollut lähellä, hän sanoi nyökäyttäen linnaan päin:

— Siellä se on mylly...

— Mikä mylly?

Ja hän kertoi minulle kuulleensa luotetuilta ihmisiltä, että linnassa on mylly „kramolnikkoja" * varten. Mies sulje-

---

* Kerettiläisiä.

taan selliin ja häntä ruokitaan hyvin. Mutta sellissä on salainen luukku: kun selliin suljettu astuu luukun päälle, niin luukku avautuu ja hän putoaa myllyyn.

Kysyin häneltä: keitä ne „kramolnikat" ovat?

— Ne kapinoivat tsaaria vastaan,— sanoi isä.

Tästä jutusta muistutin isälle neljännesvuosisadan kuluttua, vuonna 1919, jolloin olin Pietarin linnoitusalueen esikunnan komissaarina. Isä tuli käymään luonani, vein hänet mukanani linnaan ja näytin kaikki sellit ja tornit.

— Kuten näet, ei täällä mitään myllyä ole...

— Ehkä se on sitten myöhemmin purettu pois,— vastasi hän siihen.— Mutta ennen ainakin on sellainen ollut, niin kertoivat...

Aikoinaan hyvinkin tunnettu mylly-taru heijasti julmaa todellisuutta. Se syntyi kansan keskuudessa 70—80 luvulla, jolloin tsarismi säälimättä tukahdutti vallankumouksellista työväenliikettä, joka silloin otti vasta ensi askeleitaan. Jokainen, joka joutui Pietari-Paavalin linnaan, katosi ikipäiviksi — joko kuoli sellissä tai tuhoutui jossakin kaukana Siperiassa. Tästä kaikesta johtui tuo „mylly"-tarukin.

Tsaristisen järjestelmän koko systeemi vankiloineen, kuritushuoneineen, pakkotöineen ja karkoituksineen oli se mylly, joka tuhosi tuhansittain ihmisiä, työväenluokan parhaimpia edustajia. Ja tuo mylly toimi kaikessa säälimättömyydessään.

Vuonna 1897 Pietariin saapui vierailulle Ranskan presidentti Felix Faure. Se herätti paljon puhetta sekä kaupungilla että tehtaissa. Presidentti saapui sotalaivalla, joka laski ankkurinsa Nikolain sillan luona (nykyinen Schmidtin silta). Kansaa riensi joukottain Talvipalatsin rantakadulle ranskalaisia merimiehiä katsomaan.

Sinne menimme mekin — minä, Juho serkkuni, joka oli sorvarina samalla työosastolla kuin minäkin, ja vielä eräs nuorukainen. Vanhin meistä oli seitsentoistavuotias.

Oli ilta. Ranskalaiset kävelivät uteliaan väkijoukon keskellä keskustellen luontevasti keskenään. Kadulla oli paljon ylioppilaita, lukiolaisia ja työläisnuorisoa. Äkkiä joku huudahti:

— Vive la France! Hurraa!..

Väkijoukko yhtyi hurraa-huutoon. Me emme tietysti ymmärtäneet ranskaa, mutta meistäkin oli hauskaa ja me yhdyimme huutoon.

Mutta sitten rantakadun toiselta puolelta kantautui huuto: „Alas itsevaltius!" Eräät vastasivat siihenkin voimakkaalla „hurraa"-huudolla. Me huusimme samoin. Samassa joitain miehiä ryntäsi heti aivankuin käskystä käsiksi ylioppilaaseen, joka oli tuon tunnuksen kuuluttanut. Ne olivat nähtävästi ohranan agentteja. Mutta ylioppilas katosi väkijoukkoon. Sama huuto: „Alas itsevaltius!" kuului uudelleen. Ja taaskin väkijoukko vastasi „hurraa!"

Milloin miltäkin suunnalta kuului nuori heleä ääni ja väkijoukko kannatti sitä innokkaasti. Ne miehet, joiden tehtävänä oli saada huutaja kiinni, juoksentelivat turhaan pimeässä sinne tänne. Kaikki se näytti meistä leikiltä, ja me otimme mielellämme siihen osaa, vaikka emme käsittäneetkään sen merkitystä.

Kattilaosastomme vierellä sijaitsi rautakonstruktioosasto. Siellä työskenteli ritsari Hannonen — noin neljänkymmenen ikäinen, rauhallinen ja voimaa uhkuva mies. Hänen työryhmässään oli ajoittain kolmekymmentäkin työläistä. Rakennettavat konstruktiot olivat suuria ja monimutkaisia, mutta syrjästä katsoenkin huomasi heti, miten taitavasti ja varmasti Hannonen johti töitä. Hänen työryhmäänsä työläiset menivät halukkaasti, vaikka yleisesti tunnettiin hänen eräs piirteensä: suuren perheen huoltajana Hannonen koetti hinnalla millä hyvänsä tienata mahdollisimman paljon eikä säästänyt siinä omia eikä apulaistensakaan voimia.

Kerran minäkin sanoin Hannoselle, että tahtoisin päästä hänen oppilaakseen. „Eikö sinua sitten miellytä olla isäsi oppilaana?" — kysyi hän. Selitin hänelle, että kattilasepän ammatti ei minua miellytä. Hannonen harkitsi asiaa ja virkkoi: „Hyvä on! Jos isäsi suostuu, niin tule pois. Katsotaan, miellyttääkö sinua meidän työosastolla".

Seuraavana aamuna menin Hannosen ryhmään. Tultuani päivälliselle kotiin isä katsoi minuun vihaisena ja kysyi: „Missä sinä olet vetelehtinyt koko päivän?" Vastasin hänelle, etten ole vetelehtinyt, vaan tehnyt työtä Hannosen ryhmässä. Isä vain levitti käsiään, sillä hän tiesi, että eräissä asioissa minä jo toimin oman pääni mukaan.

Olen suuressa kiitollisuuden velassa tälle työmies Hannoselle. Juuri hän teki minusta ammattitaitoisen ritsarin. Heti ensimmäisenä päivänä hän opetti minut lukemaan piirustuksia. Isälläni oli tapana sanoa: „Seuraa tarkasti, miten mikin tehdään!" Muita opettamismenetelmiä hän ei tuntenut. Hannonen taas oli synnynnäinen opettaja. Hän selitti asian kärsivällisesti ja perinpohjin ja suorastaan nautti siitä, kun sai jonkin vaikean ja monimutkaisen asian selväksi ja ymmärrettäväksi. Hän vaati, että minun piti samanaikaisesti oppia panemaan kokoon konstruktioita.

Hannosen opastuksella opin tekemään työtä ja kiinnyin ammattiini. Meillä rakennettiin rautatiesiltojen kaaria, panssaritorneja sota-aluksia varten, kupukattoja j.n.e. Minua miellytti olla mukana noiden valtavien rautarakennelmien luomisessa.

Mutta kaikesta siitä opettajani vaati miltei ylivoimaista työtä. Hän jäi joka päivä ylityöhön, joskus aina puoleen yöhön saakka. Minun piti olla säännöllisesti hänen seurassaan. Oli sellaisiakin kuukausia, jolloin meille tuli tavallisten 25 työpäivän asemesta 36 työpäivää. Työtä tehtiin sunnuntaipäivinäkin. Kun sunnuntaisin oltiin Hannosen kanssa työssä vain kello 2 saakka, juoksin heti sen jälkeen kotiin, peseydyin kiireesti, haukkasin vähän ja kiiruhdin johonkin puistoon etsimään ystäviäni. Täti antoi minulle joka tilistä,

s.o. kaksi kertaa kuussa viisikymmentä kopeekkaa pyhärahaa, sillä Hannosen ryhmässä tienasin jo enemmän. Myöhemmin palkkani kohosi niin, että saatoin jättää joka tilistä taskurahoiksi ja huvimenojani varten ruplan. Me kävimme serkkuni Juhon kanssa tavallisesti sirkuksessa, teatterissa tai „Novaja Bavarian" puistossa taikka matkustettiin saarille. Mutta jos opettajani viipyi sunnuntaisin työssä kello kuuteen saakka, ei jäänyt enää aikaa huvitteluun, vaikka pidinkin kovasti huveista. Kun palasin väsyneenä kotiin ja söin päivällisen oli jo ilta — ja aika mennä levolle, sillä seuraavana aamuna oli taas mentävä varhain takaisin tehtaalle.

Hannosen ainoana päämääränä oli päästä puutteesta. Tuntui siltä, että jos ihminen voisi olla nukkumatta eikä tarvitsisi hukata aikaa ruokailuun, niin Hannonen ei olisi poistunut tehtaalta ollenkaan. Minuun hän tuntui olevan tyytyväinen. Voimia minulla riitti ja uhrasin ne kaikki nurkumatta työlle, jota Hannonen niin runsaalla kädellä asetti suoritettavakseni. Huomasin, että häntä miellytti opettaminen, joskus tämä ankaralta näyttävä mies lausui minulle hyväksyviä ja kiitteleviä sanojakin. Hän näytti suhtautuvan minuun kuin omaan poikaansa. Hannonen oli hyvä ammattimies, ja käsittääkseni hän piti minua ammattinsa perijänä.

Riennän hiukan edelle ja kerron kohtauksestani Hannosen kanssa monien vuosien kuluttua. Vuonna 1910 saavuin Helsingistä Pietariin ja menin eräänä sunnuntaina Uspenskin hautausmaalle äitini haudalle. Tapasin siellä Hannosen. Emme olleet nähneet toisiamme kymmeneen vuoteen ja hän oli kovasti vanhentunut. Vanhus tunsi minut, mutta käänsi katseensa pois eikä vastannut tervehdykseeni. Hän ei voinut antaa anteeksi sitä, että olin poikennut siltä tieltä, jolle hän oli minua nuoruudessa ohjannut. Hänen mielestään minä olin nyt „vankila-asukas" ja „kulkuri". Paluu-

matkalla hautausmaalta ajattelin Hannosta ja äitiäni — heissä oli jotain yhteistä. Muistui mieleeni äidin alituinen touhu ja huolenpito siitä, että minä „pääsisin jaloilleni". Ymmärtäisikö hän nyt minua,— ajattelin itsekseni,— pitäisikö hän nykyistä elämäntapaani tarpeellisena vai suhtautuisiko hänkin siihen samalla tavalla kuin Hannonen?..

Siihen oli vaikea vastata.

Kolmas luku

Serkkuni Juho Vasten tuli tehtaallemme työhön neljä kuukautta myöhemmin minua. Ensin hän oli koko vuoden tehtaan konttorissa ja siirtyi sitten kattilaosastolle sorvarin oppiin. Juho oli käynyt koulua vain kolme vuotta, mutta hän oli kyvykäs poika ja oppi helposti sorvarin ammatin. Olimme hänen kanssaan hyviä ystäviä.

Yhteen aikaan aloin huomata, että Juho salaa minulta jotain. Hän jätti aina jotain kertomatta. Kohdatessamme kerran aamulla tehtaalla hän vei minut syrjäiseen paikkaan ja näytti sellaista julistetta, jollaista en ollut ennen nähnyt. Luimme sen yhdessä ja sitten keskustelimme hiljaa sen sisällöstä. Kysyin häneltä:

— Mistä sinä tämän olet saanut?

— Tuolta löysin,— sanoi hän hyvin epämääräisesti ja veti taskustaan vielä pari-kolme samanlaista julistetta tarjoten: ehkä sinäkin otat?

Otin häneltä julisteet — yhden niistä työnsin erään työläisen työkalulaatikkoon, toisen liimasin seinälle. Aloin oivaltaa, mitä Juho oikein salaa minulta. Hän ei voinut olla näkemättä, että minäkin olen huomannut sen, mutta oli vaiti. „Siis hänen on vielä aikaista kertoa minulle",— päättelin itsekseni. Äitini hautajaispäivänä tehty vala oli vielä voimassa. Tiesin, että tulee vielä hetki, jolloin minullekin uskotaan tuo salaisuus, ja odotin sitä hetkeä...

Oltuani puolitoista vuotta opissa Hannosella sain itsenäistä työtä. Olin edelleenkin vielä oppilaiden kirjoissa — kolmen vuoden oppiajasta oli vielä kuusi kuukautta jälellä,— mutta itse asiassa suoritin jo ritsarin ja työryhmän vanhimman tehtäviä. Siihen aikaan tehdas sai paljon tilauksia erilaisten rautakonstruktioiden valmistamiseksi. Yksinkertaisimpia konstruktioita annettiin toisinaan minun työryhmäni valmistettavaksi. Ne olivat rautaisia kattotuoleja jotain ruunun rakennusta varten. Minä merkkasin osat piirustusten mukaan, jaottelin työn kokoojille ja valvoin työn kulkua.

Ryhmäni työläiset saivat ruplan ja toiset puolitoista päivässä, mutta minä, heidän vanhimpanaan, vain 65 kopeekkaa. Menin kerran Ivan Osipovitshin luo ja vaadin palkanlisäystä. Ivan Osipovitsh tekeytyi hyvin loukkaantuneeksi ja sanoi:

— Nähkääs, Adolf, siitä voi syntyä ikävä juttu... Sinä saat jo niinkin 65 kopeekkaa päivässä eikä sitä enempää makseta yhdellekään oppipojalle koko tehtaassa. Kaikki tietävät, että olet sukulaiseni. Jos lisään sinulle palkkaa, niin ihmiset sanovat heti, että tein sen sukulaisuuden vuoksi.

Minä vähät välitin sukulaisuudestani Ivan Osipovitshin kanssa, ja sanoin sen hänelle suoraan.

— Ihmiset näkevät, että teen työtä työryhmän vanhimpana, mutta saan oppipojan palkkaa, — vastasin hänelle.— Kaikkea tuota te puhutte vain siksi, ettei tarvitsisi lisätä palkkaa...

Mestari huokaili ja lisäsi 15 kopeekkaa.

Yli puolen vuoden ajan, kunnes oppiaikani päättyi, jouduin vielä tekemään työtä pienemmällä palkalla kuin apulaiseni.

Talvella vuonna 1899 isälleni tarjottiin työpaikkaa toisella tehtaalla. Insinööri Gershuni oli siirtynyt tehtaaltamme työhön Belgialaisen osakeyhtiön kattilatehtaalle ja kutsui nyt isäänikin sinne. Isä asetti ehdoksi, että minutkin otettai-

siin ritsariksi mainitulle tehtaalle, johon Gershuni suostui mielellään.

Ja nyt katkesivat lopullisesti suhteemme mestari Ivan Osipovitshin kanssa. Kun pyysin lopputiliä, hän tuntui olevan tyytymätön ja jopa loukkaantunutkin. Mielestään hän oli miltei hyväntekijäni ja minä taas muka kiittämätön ja moraaliton ihminen. Hän vihjaili lisäävänsä jonkin ajan kuluttua palkkaa, jos jäisin edelleen työhön. En suostunut siihen. Lopullisesti suuttuneena Ivan Osipovitsh ärjäisi: „Kaksi viikkoa sinun kuuluu vielä tehdä työtä ja sen jälkeen saat mennä vaikka helvettiin". Silloin minäkin haukuin hänet riistäjäksi, herrojen rengiksi, luokkaviholliseksi j.n.e. Nuo sanat olin lukenut juuri vähää ennen julisteista. Ivan Osipovitsh hämmästyi julkeuttani ja lopulta karjasi: „Ota heti lopputili ja häviä tiehesi täältä!"

Sitä minä juuri halusinkin.

Belgialaisen osakeyhtiön tehtaalla tutustuin henkilöön, jota en enää myöhemmin tavannut, mutta jota en unohda koskaan. Hän työskenteli mekaanisella osastolla viilarina. Minä puhuttelin häntä aina etu- ja isännimellä,— ei yksistään siksi, että hän oli minua vanhempi, vaan siksi, että tunsin hänessä piilevän jotain erikoista voimaa, vaikka se ei heti tullutkaan esille. Kerran päivällisaikana näin hänen käsissään kirjan. Hän ei lukenut sitä — siihen aikaan ei voitu kuvitellakaan, että työläinen olisi verstaassa päivällistunnilla lukenut kirjaa. Hän oli sen nähtävästi tuonut juuri kotoaan, jossa hän kävi päivällistunnilla, ja nyt aikoi piilottaa sen vaatekaappiinsa.

Nähtävästi hän huomasi minun ihmettelevän katseeni. Piilotettuaan kirjansa ja lukittuaan kaapin hän tuli luokseni.

— Pidän lukemisesta,— sanoi hän aivan kuin jatkaen aloitettua keskustelua.— Kirjoissa on paljon mielenkiintoista... Entä sinä?

Sanoin hänelle, että koulun jälkeen en ollut lukenut juuri lainkaan, niinkuin asia olikin.

Keskustelukumppanini alkoi kysellä minulta, minkälaisia kirjoja tunnen, käynkö teatterissa, olenko sattunut olemaan läsnä joillakin luennoilla ja mikä minua yleensä työni ohella kiinnostaa... Ja hänen puheistaan kävi ilmi, että sen elämän ohella, jota minä elin ja joka oli isäni, opettajani Hannosen ja kaikkien minulle läheisten ihmisten elämän tapaista,— oli olemassa vielä jokin toisenlainen elämä, tuntematon, mutta puoleensavetävä.

Muutaman päivän kuluttua sain häneltä luettavaksi kirjan — Emile Zolan „Hiilenkaivajat".

— Lue,— sanoi hän,— mutta tärkeintä on, että ajattelet, mitä siinä on kirjoitettu.

Seuraava kirjani oli Voinitshin „Paarma". Palautettuani sen kysyin, olisiko hänellä vielä jotain lukemista.

— Miellyttikö? — kysyi hän.

Sanoin, että molempia kirjoja luin yöt läpeensä ja minusta tuntui toisinaan siltä, kuin niissä olisi kirjoitettu juuri meidän, työläisten, elämästä ja taistelusta isäntiämme vastaan.

— Sepä se,— sanoi hän ja lupasi tuoda vielä kirjoja, yhtä hyviä kuin nämäkin. Mutta hänen ei onnistunut täyttää lupaustaan.

Parin päivän kuluttua häntä ei enää ollut työpöytänsä ääressä eikä hän enää ilmaantunut tehtaalle. Puhuttiin, että poliisit olivat vanginneet hänet yöllä ja vieneet mukanaan. Minä en enää koskaan tavannut häntä.

Tätä uutta tuttavaani nimitettiin Grigori Moisejevitshiksi.

Belgialaisen yhtiön tehtaalla tein työtä jo itsenäisenä ritsarina. Siellä valmistettiin melkein samoja tuotteita kuin metallitehtaallakin: höyrykattiloita, metallisia kattotuoleja ja erilaisia rautakonstruktioita.

Kun sitten sattui sopiva tilaisuus, siirryin Uuden Lesnerin tehtaalle, missä toivoin oppivani jotain uutta. Isä ja serkkupoikani Juho jäivät Belgialaisen yhtiön tehtaalle.

Siihen saakka olin asunut isäni luona — viime ajat Moskovan tulliportin takana vuokratussa asunnossa, mutta nyt päätin ensi kertaa elämässäni asua erikseen, ja muutin Viipurinpuolelle lähelle työpaikkaani. Asunto-olot järjestyivät sellaisiksi kuin useimmilla muillakin perheettömillä työläisillä siihen aikaan: vuokrasimme yhdessä kahden toverini kanssa huoneen, ruoan laittoi meille asunnon emäntä. Asuntokumppaneinani olivat serkkupojat, Arvi ja Aukusti.

Eräänä huhtikuun iltana vuonna 1901 asuntooni pistäytyi Juho-serkkuni. Mentyämme ulos hän pisti pimeän suojassa taskuuni pakan julistuksia — noin kolmisenkymmentä kappaletta.

— Ne on jaettava teidän tehtaallanne,— sanoi hän.— Kohta on toukokuun 1 päivä. Työväenluokan on silloin astuttava kaduille mielenosoitukseen.

Julistukset levitin niinkuin ennenkin: pistelin niitä työläisten työkalulaatikkoihin ja vaatekomeroihin sekä liimailin tehtaan rakennusten seiniin. Muutaman kappaleen annoin asuntotoverieni levitettäväksi. Selitin heille löytäneeni julisteet. Luimme niitä yhdessä ja pojat yhtyivät kernaasti käsitykseeni, ettei näin hyviä julisteita sovi hävittää, vaan ne on varovasti levitettävä eri työosastoille.

Toukokuun 2 päivän aamuna työosastollemme tuli valimon työläisiä kehoittaen:

— Lopettakaa työt! Kadulle, mielenosoitukseen!

Maaperä oli jo muokattu. Kaikki eivät kuitenkaan lähteneet samanlaisen mielialan vallassa. Eräät nuoremmista heittivät iloisesti meluten työvälineensä laatikkoihin ja olivat siinä tuokiossa ulkona. Toiset taas tekivät sen rauhallisesti ja päättävästi, syvällä vakaumuksella. Mutta olipa sellaisiakin, jotka empivät, vilkuilivat sivuilleen, poistuivat haluttomasti työpaikaltaan aivan kuin toivoen, että pääilystö

huomaisi heidän väkinäisen menonsa ja arvostaisi heitä sen mukaan.

Puolen tunnin kuluttua ei työosastoilla enempää kuin tehtaan pihallakaan näkynyt sieluakaan. Työväki purkautui taajana joukkona portista ulos kadulle. Etunenässä olivat valimotyöläiset.

Suuren Nevkan rantakadulla marssivat lähellä sijaitsevien Voroninin ja Cheserin kehruutehtaiden työläiset. Uuden Lesnerin työväki liittyi heihin. Sen jälkeen kulkueeseemme yhtyivät Baranovskin ammustehtaan sekä vielä erään tehtaan työläiset. Mielenosoituskulkue kasvoi kasvamistaan, tehdas toisensa jälkeen yhtyi siihen aivan kuin jokin näkymätön käsi olisi johtanut kaikkea sitä.

Kohta tämä valtava työläisvirta tulvi Suurelle Samsonjevin kadulle (nykyinen Karl Marxin katu) täyttäen sen ääriään myöten. Kuljimme verkalleen, varmoin askelin laulaen Varsovalaista ja työläisten Marseljeesia.

Samsonjevin kadun varrella sijaitsi silloin Eriksonin puhelintarviketehdas, jonka pihalta niinikään liittyi työläisryhmiä mielenosoittajiin.

Oli kaunis kevätpäivä. Aurinko paistoi lämpimästi Pietarin taivaalta. Mielenosoittajat kantoivat punaisia lippuja — pienehköjä, noin pääliinan kokoisia lippuja eikä niitä ollut paljon. Laulumme kaikuivat vapaina ja ylpeinä. Näytti siltä, ettei mikään pystyisi häiritsemään juhlaamme...

Mutta se vain näytti siltä.

Kun kulkueen kärkipää saapui Segalin siirtolan talojen kohdalle, näkyi kauempana vastassamme noin 20—25 henkinen ratsupoliisiosasto. Se tuli hiljalleen meitä vastaan.

— Varatkaa kiviä, toverit! Kiviä! — kuului huuto. Ja samassa kymmenet kädet jo kahmivat aseikseen kiviä, ne olivat ainoita aseitamme. Juoksin talon seinustalla olevan tiilikasan luo ja sieppasin tiilikiven, mutta se tuntui liian painavalta. Iskin katukiveen — ja tiili oli kahtena kappaleena. Kun on tiilenkappale kummassakin kädessä, niin

silloin jo voi pitää itseään hyvin aseistettuna. Hetkisen kuluttua oli tiilikasa viety viimeistä tiiltä myöten.

Poliisit hoputtivat hevosiaan raviin ja paljastivat sapelinsa. Edessä ratsasti upseeri harmaa sinelli päällään. Ensimmäinen kivi osuikin heti häneen. Satoja kiviä sateli työläisjoukosta ja viereisten talojen ikkunoista.

Osasto teki äkkikäännöksen ja ratsasti täyttä laukkaa tiehensä.

Samalla paikalla, Segalin siirtolan edustalla, alkoi Vappukokous. Kokouksen puhujista en tuntenut ketään nimeltään, mutta näin, että he olivat varmasti työmiehiä. He kehoittivat taistelemaan vapauden puolesta, tsaarin ja pääoman hirmuvaltaa vastaan.

Mutta kokous ei voinut kauan jatkua. Poliisit ilmestyivät uudelleen, tällä kertaa Nevan puolelta Suurta Samsonjevin katua pitkin. Uusi poliisiosasto oli kahta kertaa lukuisampi ja ratsasti suoraan meitä kohti.

Monet työläiset juoksivat lähimpiin pihoihin, varasivat kiviä ja halkoja, sekä nousivat taloihin, toiseen ja kolmanteen kerrokseen. Kun poliisiosasto pääsi Segalin siirtolan talojen kohdalle, alkoi heidän niskaansa sataa kiviä ja halkoja, joilla työläiset olivat ehtineet aseistautua.

Tämänkin osaston oli pakko perääntyä.

Kadulle ei ollut jäänyt enää kovinkaan paljon kansaa. Kun toinen poliisiosasto oli karauttanut tiehensä alkoivat mielenosoittajat hajaantua. Asuntoni oli Segalin talojen lähistöllä. Olin jo nousemassa portaita ylös, kun kuulin jälleen huutoja ja kavioiden kapsetta. Kiiruhdin alas. Näin, miten suuri poliisiosasto, ainakin satakunta ratsua, nelisti suoraan harventuneeseen väkijoukkoon. Taaskin lensi kiviä ja halkoja. Tämä osasto pääsi kuitenkin Moskovan rykmentin kasarmeille saakka ja häipyi sen porttien taakse. Sitten alkoi muutaman minuutin kuluttua kuulua rumpujen pärinää, ja kadulle marssi komppania sotamiehiä upseeri etunenässään. Katu tyhjeni. Ei näkynyt enää punaisia lippuja eikä kuulunut vallankumouslauluja. Vain kadulle jää-

neet tiilenkappaleet kertoivat siitä, miten tämä työväen juhla oli päättynyt.

Aamulla tehtaalla kuiskailtiin vangitsemisista, joita oli suoritettu Segalin siirtolan asunnoissa. Muistaakseni poliisi oli kaapannut meidänkin tehtaaltamme kaksi valimon työläistä.

Oli kulunut vähän yli vuoden äitini kuolemasta, kun isä meni uuteen avioliittoon. Niin hänellä oli jo kolmas vaimo. Edelliset kaksi olivat kuolleet.

Vuonna 1901, työskennellessäni Uudella Lesnerin tehtaalla ja asuessani Viipurinpuolella poikamiesasunnossa, kuoli tämäkin äitipuoleni — isäni kolmas aviopuoliso.

Kohta sen jälkeen eräänä lauantai-iltana isä tuli odottamatta asunnolleni Viipurinpuolella. Hän oli raskaassa mielentilassa ja sanoi huomenna, sunnuntaina menevänsä kirkkoon ehtoolliselle ja pyysi minuakin mukaansa. Hän oli jo kirjoittanut meidät molemmat seuraavaksi päiväksi ehtoolliselle.

Olin sitä ennen ollut vain kerran herranehtoollisella. Se oli kohta koulun jälkeen. Muistan miten juhlallista se oli ollut. Me kaikki rippikoulun käyneet, sekä pojat että tytöt, olimme uusissa puvuissa. Pappi asetti meidät kahteen riviin, tytöt ensimmäiseen ja pojat toiseen, ja piti lyhyen saarnan ensimmäisen ehtoollisen nauttimisen merkityksestä. „Tähän saakka", sanoi hän, „ovat ristivanhempanne kantaneet teistä vastuun jumalan edessä, mutta nyt astuttuanne alttarin ääreen, olette itse itsestänne vastuussa herran edessä".

Pappi oli hyvä puhuja, ja hänen saarnansa sai minut todella liikuttuneeksi. Urut soittivat jotain juhlallista meidän astuessamme kirkkoon parittain, hiljaisina ja nöyrinä. Tytöt asettuivat alttarin vasemmalle ja pojat oikealle puolelle. Jumalanpalvelus alkoi. Olimme niin jännittyneitä, ettemme uskaltaneet liikahtaakaan. Kukaan ei lausunut sanaakaan. Sitten kaikki laskeutuivat polvilleen. Pappi

apulaisineen alkoi tarjota ehtoollista. Hänen kädessään oli tarjotin ja siinä pieniä ehtoollisleipiä. Pysähtyessään minun kohdalleni hän sanoi: „Ottakaa ja syökää, tämä on herramme Jeesuksen Kristuksen ruumista",— ja työnsi samalla suuhuni ohuen leivoksen. Suuni oli nähtävästi mielenliikutuksesta niin kuivunut, että ehtoollisleipä takertui kiinni kitalakeen enkä saanut sitä millään nieltyä alas. „Ottakaa ja juokaa, tämä on herramme Jeesuksen Kristuksen verta",— ja kulautin suullisen viiniä, jota apulaispappi tarjosi, mutta leipä jäi kun jäikin nielemättä. Ehtoollismeno jatkui, mutta minä en kuullut enkä nähnyt mitään, huomioni kiintyi kokonaan ehtoollisleipään, joka kutitti kitalakea ja jota yritin turhaan kiskoa kielelläni irti ja niellä alas. Lopulta menetin malttini — työnsin sormeni suuhun, kiskoin irti limaisen leivoksen ja heitin sen lattialle.

Kirkonmenojen jälkeen meille kokoontuivat kaikki sukulaiset ja tavan mukaan vieraille tarjottiin päivällinen. Kun kummisetäni oli nauttinut tuntuvasti ryyppyjä, alkoi hän puhua minulle jotain velvollisuuksista jumalaa kohtaan, jotka tästä päivästä lähtien tulisivat lankeamaan kannettavakseni. Kerroin siinä avoimesti kaikkien kuullen, kuinka hullusti minulle kävi ehtoollisleivän kanssa. Kauhistus ja kiukku valtasi läsnäolijat, kun sanoin heittäneeni tuon osani „herran ruumiista" lattialle enkä syönyt sitä, kuten olisi pitänyt tehdä. Melulla ja suuttumuksella he tuomitsivat käyttäytymiseni. Sitä jatkui aina siihen saakka, kunnes kaikki juopuivat unohtaen minun lankeemukseni.

Kun isäni nyt ehdotti ehtoolliselle menoa, niin minulle johtui heti mieleen tuo tapaus eikä se herättänyt minussa minkäänlaista halua maistaa uudelleen „herran ruumista".

Mutta miten päästä ehtoollisesta pahoittamatta isän mieltä?

Aloin siitä, että pyysin isää jäämään luokseni illalliselle. Hän suostui. Tiesin isäni ryyppymieheksi ja päätin kestitä häntä. Juoksin heti hakemassa vodkaa ja ostin sitä useamman pullon.

Illallispöydässä istuimme hyvin myöhään. Vieraani tuntui väsähtäneen eikä voinut enää oikein pysyä jaloillaan. Ei voitu ajatellakaan, että hän olisi lähtenyt Viipurinpuolelta Moskovan tulliportin taa omalle asunnolleen. Laitoin hänet nukkumaan.

Aamulla valitin päänsärkyä.

— Minulla on aivan sama juttu... Kuule, Adolf, eikö sinne jäänyt pientä tippaa vodkaa?

Tietysti oli apu löydettävä. Sekoitin „norrin". Juoma vaikuttaa erittäin tehokkaasti. Isäni piti siitä kovasti. Tyhjennettyämme ensimmäiset lasit ehdotin:

— Otetaan kai vielä toisellekin jalalle?

Vieraani suostui mielellään. Ja niin me kiirettä pitämättä maistelimme „norria" toisen lasillisen ja kolmannenkin. Kun isä sitten lopulta sanoi, että „nyt on aika lähteä", ja katsahti kelloonsa, niin oli jo myöhäistä: jumalanpalvelukseen me emme olisi enää ehtineet.

Hän istui vielä jonkin aikaa ja lähti sitten kotiin luvaten jonakin seuraavana sunnuntaina hakea minut kuitenkin kirkkoon. Mutta kuluivat seuraavat ja monta muuta sunnuntaita eikä isäni enempää maininnut mitään kirkkoon menosta. Nähtävästi hänen mielipiteensä oli muuttunut.

Samoin kuin Belgialaisen yhtiön tehtaalla, en viihtynyt Uudella Lesnerilläkään kauan. Minua veti siihen aikaan aina uusiin ja uusiin paikkoihin. Nuorille ominaisen muuttamisinnon lisäksi tässä vaikutti myöskin vakaa aikomukseni saada monipuolinen ammatti. Se voitiin saavuttaa vain siirtymällä tehtaasta toiseen, jolloin saattoi perehtyä monenlaiseen työhön. Lukijastani, nuoresta Neuvostomaan työläisestä, joka ammattikouluissa, mestarikursseilla ja iltateknikumeissa voi perehtyä mihin ammattiin tahansa, voi tämä tuntua käsittämättömältä, mutta viisikymmentä vuotta sitten oli juuri niin.

Uudelta Lesneriltä jouduin lähtemään pois erään tapauksen takia, joka niin ikään saattaa nykyisestä neuvostolukijasta tuntua kummalliselta ja käsittämättömältä. Työosastollamme valmistettiin tilauksesta suuri määrä kolmihaaraisia kaasujohtoputkien osia. Niitä valmistettiin kolmen millin vahvuisesta rautalevystä. Levy taivutettiin putkelle, merkattiin, tehtiin keskelle reikä ja sitten passattiin samanlaisesta levystä tehty osa leikattuun reikään. Tällaisia putkia piti tehdä paljon, ja noin puolitoista kymmentä työläistä apulaisineen valmisti niitä.

Minä perehdyin hyvin pian tähän yksinkertaiseen työhön. Pian selvisi, että teen kaikkein eniten putkia työosastollamme ja tilinikin oli kaikkein suurin. Kerran tilin jälkeen mestari ilmoitti minulle, että hän alentaa palkkaani seitsemästä ruplasta viiteen ruplaan kappaleesta. „Sinä olet vielä nuori ja naimaton mies,— sanoi hän,— meillä vanhat työläisetkään eivät tienaa niin paljoa". „Mistä te sitten maksatte,— kysyin häneltä,— työstä vaiko ikävuosista?" Mestari selitti, että maksetaan tietysti työstä, mutta minun osaltani täytyy palkkaa alentaa, ettei olisi mielipahaa toisilla, vanhemmilla ammattimiehillä, jotka tekevät samaa työtä, mutta tienaavat vähemmän.

Keskustelun aikana oli läsnä työtovereitani, iäkkäitä miehiä, ja heidän kasvonilmeistään saattoi päätellä, että he ovat mestarin kanssa samaa mieltä. Minusta kuitenkin näytti selvältä, että kappalepalkan alentamiseen käytettiin hyväksi tätä sattumaa — oli siis sopivaa alkaa minusta ja sitten tietysti alentaa kaikkien muidenkin palkka viiteen ruplaan kappaleelta.

Kuinka minä sitten onnistuin tekemään noita putkia enemmän kuin kaikki muut? Minua yksinkertaisesti auttoivat ne geometrian tiedot ja piirustustaito, joita olin oppinut koulussa. Siellä, missä toiset merkkasivat ja leikkasivat silmämäärällä, umpimähkään, minä tein laskujen ja piirustusteni mukaan ja niin saatoin toimia nopeasti ja päättävästi.

— Jos kenellä on jotain minua vastaan,— sanoin mestarille,— niin sanokoon suoraan. Ei minulla ole mitään salaisuutta. Jos haluatte, niin näytän kaikille, miksi minulla työ sujuu nopeammin.

Ja aloin selittää työtäni.

Mutta kukaan ei halunnut kuunnella. Vanhojen ammattimiesten katseet olivat synkeät.

— Kovin olet ylpeä,— sanoi mestari soimaavasti.— Vai opettamaan...

Viittasin kintaalla ja poistuin.

Seuraavana aamuna minulle ilmoitettiin virallisesti, että kappalepalkka on alennettu.

Otin lopputilin. Poistuttuani Uudelta Lesneriltä vaihdoin vuoden kuluessa kolme kertaa työpaikkaa. Jonkin aikaa korjailin koneita sotalaivoissa Pietarin satamassa. Siellä sattui yhteenotto erään laivan komentajan kanssa, joka uhkasi panna minut putkaan siitä, etten suhtautunut häneen täydellä kunnioituksella. Läksin laivalta ja menin Retshkinin vaunurakennustehtaalle (nykyinen Jegoroville nimetty tehdas).

Tämä tehdas sijaitsi Moskovan tulliportin takana. Siirryin asumaan isäni luo, jossa tutustuin erääseen nuoreen mieheen, Fedjaan. Hän oli ammatiltaan metallihöyläri ja asui isäni asunnossa. Serkkupoikani Juho antoi yhä edelleenkin silloin tällöin minun tehtäväkseni levittää julisteita. Minä puolestani annoin niistä osan uudelle tuttavalleni. Minusta tuntui siltä, että Fedjaan voi täydellisesti luottaa.

Nukuimme hänen kanssaan samassa huoneessa. Kerran yöllä olin kuulevinani, että joku kutsui minua. Osoittautui, että Fedja puhui unissaan. Hän mainitsi nimeni aivan selvästi ja kuuluvasti sekä kertoi minne ja miten hän oli julisteet jakanut. Lopuksi hän pörisi:

— Kuule, Adolf, siitä voi koitua ikävyyksiä... jos saavat kiinni...

Sen minä käsitin paremmin kuin Fedja. Kauhistuin huomatessani, kuinka helposti hän saattaa tahtomattaan

antaa ilmi sekä itsensä että minut. Muutaman päivän kuluttua muutin pois isäni luota. Samalla muutin työpaikkaakin — menin työhön lentovarikon verstaaseen.

Fedja ei osannut edes arvata, mikä pakotti minut katkaisemaan alkaneen ystävyytemme.

Neljäs luku

Kesällä vuonna 1902 tapahtui elämässäni ratkaiseva tapahtuma.

Eräänä lauantai-iltana tuli serkkupoika luokseni.

— Kuulehan, Adolf,— sanoi hän, kun olimme päässeet kadulle.— Eräs henkilö haluaa puhua kanssasi vakavasta asiasta.

— Mistä asiasta?

— Tule huomenna luokseni, niin saat tietää. Se henkilö kertoo sinulle kaiken, ja sitten voit itse päättää, sopiiko se sinulle vai ei.

Menimme sinä iltana Juhon kanssa muistaakseni Chinizellin sirkukseen ja olimme koko illan yhdessä, mutta vaikka kuinka koetin udella, ei hän halunnut lisätä mitään siihen, mitä oli sanonut.

Sunnuntaina, kuten olimme sopineet, menin Saratovin kadulle Juhon luo. Hänen äitipuolensa tarjosi kahvia, jonka jälkeen Juho ehdotti, että menisimme ulos kävelylle. Hän johdatti minut Astrakanin kadulle.

Siellä tuli vastaamme noin kahdenkymmenen viiden ikäinen mies, ulkonäöltään työläinen. Juho tervehti häntä aivan kuin tapaaminen olisi ollut sattuma ja osoitti minua:

— Serkkupoikani Adolf.

Mies tervehti minua kädestä mainiten nimensä, jota minä en kuitenkaan kuullut, ja katsoi erikoisen tutkivasti minua silmiin. Luulin Juhon pitävän huolta, että pääsemme irti tästä hänen satunnaisesta tuttavastaan, sillä odotin luvattua tapaamista.

Mutta kun tuntematon aivan kuin sivumennen ehdotti: „Eiköhän pistäydytä ravintolaan?" — niin hämmästykseksenі Juho suostui heti. Silloin käsitin, että odotettu kohtaus oli jo tapahtunut.

Valitsimme hiljaisen nurkkauksen ravintolasalissa, jossa oli vielä muitakin vapaita pöytiä.

Kun tarjoilija oli poistunut, alkoi uusi tuttavani hiljaa selittää:

— Sinun tulee ennen kaikkea tietää, että minä ja Juho olemme sosialidemokraattisen työväenpuolueen jäseniä. Juho on kertonut, että sinä olet luotettu ja rehellinen nuorukainen, johon vallankumouksellinen puolue voi luottaa...

Kuuntelin jännittyneenä ja mielenliikutuksella tätä suoraa ja varmaa puhetta.

Hän sanoi, että puolue asettaa tehtäväkseen johtaa työväenluokan taisteluun tsaarin ja pääoman valtaa vastaan, työväenluokan vapauttamiseksi sorrosta ja riistosta.

Hän puhui siitä uhrautuvasta työstä, jota puolue tekee, niistä vaaroista, jotka alituisesti uhkaavat jokaista vallankumouksellista, siitä, että jokaisen puolueeseen liittyneen on oltava valmis menemään vankilaan, pakkotyöhön vieläpä kuolemaankin työväenluokan asian puolesta.

Edelleen hän sanoi, hellittämättä läpitunkevaa ja varmaa katsettaan minusta, että puolue tarvitsee uutta täydennystä työväenluokan riveistä tärkeitä puoluetehtäviä varten ja että he Juhon kanssa ovat päättäneet kehoittaa minuakin liittymään puolueeseen, mutta ennen kaikkea minun on itseni ajateltava asiaa.

Vastasin hänelle, että olen samaa mieltä hänen kanssaan ja haluan liittyä puolueeseen.

Sen jälkeen uusi tuttavani alkoi kertoa minulle vallankumouksellisen työväenpuolueen jäsenen käyttäytymisestä. Hän sanoi, että puolueen jäsenen pyhin velvollisuus on täyttää kaikki puolueen antamat tehtävät tarkasti, rehellisesti ja aikanaan. Edelleen hän selitti konspiraation merkitystä.

— Jos sinut vangitaan ja kotitarkastuksessa löydetään jotain, niin muista, että sinun on aina varjeltava tovereitasi paljastumiselta ja, äärimmäisessä tapauksessa, otettava kaikki omalle vastuullesi, että toverit voisivat vapaana jatkaa taistelua.

— Jos sinulle on annettu tehtävä, niin pidä se omana tietonasi äläkä lörpöttele siitä muille; älä koskaan kysele muilta puoluetovereiltasi heidän työstään ja toimistaan.

Edelleen minulle kerrottiin, että jokainen puolueen jäsen on velvollinen saamaan puolueen riveihin mukaan parhaita työläisiä, jotka ovat valmiita vallankumoukselliseen taisteluun, mutta sitä varten pitää todella tutustua henkilöön, tutkia ja tarkastaa hänen ominaisuuksiaan, ettei tulisi hyväksytyksi puolueperheeseen pelkureita, lörpöttelijöitä tai provokaattoreita.

— Juho esimerkiksi tuntee sinut lapsuudesta saakka,— sanoi hän,— mutta hän tahtoi kuitenkin kokeilla, miten sinä täytät saamasi tehtävät, mitä teet julisteilla...

Sitten hän toisti kysymyksensä, olenko minä todella valmis ottamaan kannettavakseni kaikki ne vaarat ja vaikeudet, joita maanalaiseen vallankumoukselliseen työhön liittyy.

Vastasin myöntävästi. Maanalaisen taistelun säännöt, joista tässä keskustelussa sain kuulla, eivät vähääkään peloittaneet minua, vaan vetivät entistä enemmän puoleensa, niinkuin nuoria usein vetää puoleensa kaikki outo ja salaperäinen, johon liittyy vaarallisia ja epätavallisia seikkailuja.

Muistellessani nyt mainittua keskustelua ja haluani liittyä puolueeseen, voin todeta, ettei minun tarvinnut harkita kysymystä suhteesta silloiseen valtiolliseen järjestelmään ja yhteiskuntaan, siitä, onko välttämätöntä taistelu tsarismia ja kapitalismia vastaan, onko todellakin tarpeellista kukistaa rahamiesten valta ja sitten rakentaa vanhan yhteiskunnan raunioille uusi, oikeudenmukainen elämä, niinkuin vallankumouksellisten julistuksissa sanottiin. Kaikki nämä kysymykset näyttivät minusta itsestään

selviltä. Elämä sellaisenaan kehitti työmiehessä vihamieltä tehtailijoita ja tilanherroja kohtaan, kaikkia vallitsevan järjestelmän edustajia ja suojelijoita kohtaan.

Minun tuli vastata itselleni ja tovereilleni kysymykseen: haluanko pyhittää elämäni leppymättömään taisteluun tuota valtakomentoa vastaan, jonka epäoikeudenmukaisuuden ja iljettävyyden olin tullut tuntemaan jo lapsuusvuosiltani saakka.

Vastaukseni oli myöntävä. Siitä hetkestä alkoi elämäni puolueen riveissä.

Astrakanin katu kahdeksantoista, asunto kaksitoista.

Asunnon päävuokralaisena oli Haapanen, iäkkäänpuoleinen suomalainen sorvari. Asunnon eteiskäytävältä johtaa sisähuoneisiin kuusi ovea — ensimmäinen oikealla vie Haapasen huoneeseen, sitä vastapäätä sijaitsee keittiö. Seuraavat neljä huonetta ovat alivuokralaisten. Niistä kolmessa asuu lahkolaisia. Perimmäisessä huoneessa asuu kaksi perheetöntä nuorta miestä, Adolf ja Juho. Lahkolaiset ovat jo perheellisiä, raitista väkeä, noudattavat ankaraa elämäntapaa, pukeutuvat mustiin. Heidän luokseen kokoontuu usein iltaisin vieraita, jolloin luetaan pyhiä kirjoja ja lauletaan hengellisiä lauluja. Perähuoneessa asuvien nuorten miesten luona käy myös silloin tällöin naisvieras, tai useimmiten vieraita. Ja voi sitä surkeutta, kuinka rappeutunutta on nykyinen nuoriso — eiväthän nuo vieraat voi olla muita kuin katunaisia! Tosin he käyttäytyvät siivosti, nuo nuoret miehet ja heidän vieraansa.

Yleensä sellaisissa naapureissa, kuin Juho ja Adolf, ei ole mitään valittamisen aihetta. Tavallisia nuorukaisia, poikamiehiä, jotka eivät mellastele, vaikka silloin tällöin saattaakin huomata heidän ryypänneen liikaa. Kapakka on aivan lähellä, melkein vastapäätä taloa, samalla Astrakanin kadulla, ja varsinkin lauantaisin saattaa sattua niin, että kotiin palatessaan he kulkevat hoippuen ja vieläpä laulavatkin. Nuoret ovat nuoria...

Tällainen maine meillä oli asunnossa numero kaksitoista, ja samaa nähtävästi ajattelivat meistä myöskin pihamies ja talon muut asukkaat. Kenellekään ei pälkähtänyt päähän ajatus, että me kaksi tavallista työläisnuorukaista hoidamme puoluejärjestön toimeksiannosta maanalaista asuntoa, että itse asiassa me emme koskaan olleet niin raittiita kuin juuri niinä iltoina, jolloin menimme hoippuen ja laulaa hoilotellen talonmiehen ohi portista sisälle, että ne tytöt, joita usein kävi luonamme, olivat illegaalisen kirjallisuuden jakajia tai propagandisteja.

Muuten mainittakoon, että toisinaan meidän lahkolaisnaapurimme toivat työpaikoiltaan kotiin niitä samoja lentolehtisiä, joita me Juhon kanssa levitimme. He eivät osanneet lukea venäjää. Meiltä he salasivat koko lehtijutun, mutta Haapaseen he luottivat ja pyysivät häntä salaa lukemaan heille lehtisiä.

Asunto oli oikein valittu ja se tyydytti täydellisesti meidän tarpeemme.

Silloin ravintolassa tapahtuneen keskustelun jälkeen me menimme Juhon kanssa Astrakanin kadulle. Saavuttuamme talon numero kahdeksantoista kohdalle Juho painui päättävästi portista sisälle. Seurasin häntä. Portista vähän vinoon näkyi kolmikerroksinen talo. Nousimme kapeita rappuja ylös aivan ylimpään kerrokseen ja soitimme asuntoon № 12. Oven avasi asunnon isäntä Haapanen. Juho tervehti isäntää tuttavan tavoin ja sanoi: „Tässä on serkkupoikani Adolf, jonka kanssa me haluamme asua yhdessä".

Haapanen pyysi vaimoaan laittamaan kahvin ja vei meidät huonetta katsomaan. Tultuamme tyhjään huoneeseen Haapanen kuiskasi, että me voimme luottaa hänen vaimonsa apuun jos tarvitaan — hän on asioista perillä.

Seuraavana aamuna ilmoitin tehtaalla mestarille muuttohommistani ja sain vapaata. Tavaroita minulla oli niin vähän, etten tarvinnut kenenkään apua. Vein kaikki itse yhdellä kertaa Viipurinpuolelle.

Mutta serkkuni muutto uuteen asuntoon ei ollut niin yksinkertaista. Juho oli orpo ja asui äitipuolensa luona — nyt hänen oli jotenkin selitettävä äkillinen poistumisensa tämän luota. Juho käytti hyväkseen äitipuolensa luonteen erästä heikkoutta. Äitipuoli oli tuittu ja helposti kiivastuva nainen, antoi pojintimelleen usein läksytystä. Juhon oli sinäkin päivänä helppo saada hänet kiukustumaan, ja äitipuolensa alkoi kohta rähistä. Jyrkkäsävyinen vastaus nostatti entistä suuremman myrskyn. Sitä Juho juuri odotti-kin. „Vai sillä tavalla,— sanoi hän,— siinä tapauksessa lähden tästä talosta. Asukaa yksin..." Ja ennen kuin äitipuoli ehti lauhtua, hän kokosi tavaransa ja vasta poistuessaan kääntyi vielä ovelta ja lupasi huolehtia hänen elatuksestaan.

Näin me asetuimme asumaan Astrakanin kadulle.

Ensimmäisenä huolenamme oli elää niin, ettei se herättäisi naapureissa mitään epäilyksiä. Haapanen ja hänen vaimonsa kertoivat meille koko ajan, mitä lahkolaiset meistä puhuivat keskenään. Niinpä saimme tietää, että he kyllä moittivat meitä eräistä kevytmielisistä elämäntavoista, mutta suhtautuivat meihin ymmärtämyksellä eivätkä kadottaneet toivoaan saada „nuoret syntiset" kääntymään heidän uskoonsa.

Minun nimeni oli samalla asuntomme tunnussana. Kaikki meille tulevat kysyivät Adolfia. Samoin kaikki posti oli osoitettu Adolfille. Silloinkin, kun minua ei ollut kotona, ja oli vain Juho, niin asunnon isäntä tai emäntä avattuaan oven ja kuultuaan kysymyksen: „Onko Adolf kotona?" — vastasivat myöntävästi ja opastivat tulijan huoneeseemme.

Meillä kävi vaatimattomasti puettuja naisia, tavallisimmin tummassa puvussa ja samanlainen liina päässä. He muistuttivat ulkonäöltään työläisnaisia tai työläisten vaimoja, mutta olivat itse asiassa sivistyneistöä ja täyttivät Pietarin puoluejärjestön antamia tehtäviä. Me nimitimme heitä „salakuljettajiksi". Tultuaan ensi kertaa meille „salakuljettaja" sanoi tunnussanansa, esimerkiksi: „Stepan lähetti

minut teille". Me puolestamme vastasimme sovitulla lauseella, jonka jälkeen meidän oli käännyttävä selin, että tulokas sai „purkaa lastinsa".

Julistukset ja muu kirjallisuus tuotiin meille noin kirjoitusarkin kokoisissa pusseissa. Tulija toi tavallisesti mukanaan useampia tällaisia pusseja, joissa oli kaksi- tai kolmesataa lentolehtistä kussakin. He toivat niitä vaatteidensa alle kätkettyinä — povella, vartalon molemmin puolin, säärien ympärillä j.n.e. Se oli raskas taakka, varsinkin kuumana kesäpäivänä.

„Purkauksen" päätyttyä sängylleni kasvoi kokonainen paperivuori. Posti katettiin peitteellä, jonka jälkeen keskusteltiin jonkin aikaa. Tavallisesti juteltiin esilläolevan kirjallisuuden tarkoituksesta, mitä ohjeita sen jakamisesta mahdollisesti on annettu sekä vallankumoustaistelun ja puolueelämän päivän tapahtumista. Viivyttyään luonamme tarpeeksi kauan, ettei naapureille heräisi mitään epäilyksiä käynnin tarkoituksesta, postintuoja poistui.

Kerran tällaisen käynnin aikana saimme kokea pari levotonta hetkeä. Sillä kertaa toi postia eräs Marusja, joka oli usein ennenkin tuonut lentolehtisiä. En tiedä, oliko Marusja hänen oikea nimensä, vai oliko se hänen salanimensä puoluetyössä. Tietääkseni hän opiskeli Bestuzhevin kursseilla. Tällä kertaa Marusja toi tullessaan noin kolmisentuhatta lentolehtistä — raskaan lastin ja oli siitä kovin uupunut. Purettuaan tuon paperilastinsa sängylle hän istuutui tuolille levähtämään. Samassa kuulimme ovikellon soivan, ulko-oven avaamisen ja raskaita askeleita eteisessä. Kohta koputettiin huoneemme oveen ja ovi avautui. Sisään astui talonmies. Hän näki minut istumassa pöyhityllä sängyllä sekä naisen seisomassa ikkunan luona selin oveen ja korjailevan tukkaansa.

— Suokaa anteeksi,— sanoi talonmies ilmeisen hämillään.— Lienee parasta tulla myöhemmin...

— Mitä asiaa sinulla on? — kysyin tyytymättömänä.

Osoittautui, että piti suorittaa jokin 20 kopeekan maksu.

Talonmies pyysi anteeksi ja poistui.

— Mistä te, Marusja, huomasitte ryhtyä korjailemaan tukkaanne? — kysyin häneltä.

— Entä miksi te istuitte sängylle? — vastasi hän nauraen.

Meille tuodun kirjallisuuden me jaottelimme Juhon kanssa ja veimme määrättyjen osoitteiden mukaan. Osoitteet me tiesimme ulkomuistista. Henkilöt, joille lentolehtiset vietiin kotiin, olivat Viipurinpuolella sijaitsevien tehtaiden työläisiä — puoluekerhojen järjestäjiä ja niiden jäseniä. Heille piti posti viedä määrättyyn aikaan — juuri sovitulla kellonlyönnillä, ei aikaisemmin eikä myöhemmin.

Silloin tällöin saimme sellaisia julisteita, joita piti levittää mahdollisimman laajalle eikä siis ainoastaan puoluekerhojen kautta. Silloin me kaikki kolme — Juho, Haapanen ja minä — istuimme huoneessamme työhön. Taitoimme jokaisen lehtisen nelinkertaiseksi ja täytimme niillä povi- ja ulkotaskut. Yhteen taskuun otettiin nastoja. Menimme talosta ulos yksitellen kukin edeltäkäsin sovittuihin kortteleihin.

Viipurinpuolella oli jo silloin yksikerroksisten puutalojen ohella monikerroksisia taloja, joissa asui työläisiä. Julistusten levittäjä juoksee nopeasti pari kolme askelmaa kerrallaan harppien porraskäytävää ylös neljänteen tai viidenteen kerrokseen ja siellä vasta alkaa toimia: vetää yhdellä kädellä taskustaan lehtisen, toisessa on jo nasta valmiina, nopealla liikkeellä lehtinen on kiinnitetty yhteen oveen, toiseen... sitten alas seuraavaan kerrokseen, jossa toistuu sama työ. Ja niin aina ensimmäiseen kerrokseen saakka. Koko ajan täytyy pitää korvat herkkinä — eikö kuulu askeleita, eikö ovea avata...

Vuonna 1903 Venäjällä vietettiin sanomalehdistön 200-vuotisjuhlaa. Sen yhteydessä Pietarin sosialidemokraattinen järjestö painatti suuren määrän lentolehtisiä. Muutamaa

päivää ennen juhlallisuuksien viettämistä Juho sanoi, että meidän tehtäväksemme on annettu heittää julisteita Pienessä teatterissa juhlayleisön keskuuteen. Onnettomuudeksi Juho sattui vilustumaan, sai kuumetta, ja kävi selväksi, ettei hän voi siihen osallistua. Päätettiin asettaa hänen tilalleen joku toinen puoluekerhomme jäsen. Valinta sattui Arviin. Arvi ja Aukusti asuivat samoin kuin mekin kahden samassa talossa kerrosta alempana. Arvi näytti meistä rohkealta pojalta. Hän suostui mielellään tuohon uhkarohkeaan yritykseen ja niin pidettiin asiaa päätettynä.

Meille annettiin kaksisataa julistetta — sata kummallekin — sekä paikkaliput parvekkeelle. Meille sanottiin, että viereisillä paikoilla tulee istumaan tovereita, jotka suojelevat meitä. Julisteet tuli heittää saliin sinä lyhyenä hetkenä, jolloin esirippu laskeutuu eikä salissa vielä ole valoja. Tiesimme senkin, ettemme me ole ainoat, jotka heittävät Pienen teatterin saliin julisteita. Meidän paikkamme olivat parvekkeen keskiosassa. Parvekkeen laidoilla piti toimia samoin julisteiden levittäjiä kaksi kummallakin puolella.

En muista, mitä kappaletta esitettiin, ja suoraan sanoen en kiinnittänyt suurtakaan huomiota siihen, mitä lavalla tapahtui. Povellani, liivin sisätaskussa oli tukku julisteita, joita ei saanut unohtaa, ja ajatuksissani elin moneen kertaan yhä uudelleen sitä hetkeä, jolloin kumarrun kaiteen yli ja heitän julisteet alas saliin yleisön joukkoon. Viimeisen näytöksen edellä sattui välikohtaus, mikä oli vähällä tehdä tyhjäksi koko yrityksemme. Väliaika oli loppumassa, miltei kaikki yleisö oli jo asettunut paikoilleen, kun parvekkeen toisen sivukäytävän luota alkoi kuulua melua. Melu kasvoi, kuului kiihtyneitä ääniä, ja juuri esiripun avautuessa näimme pimeässä henkilön, joka ryntäsi parvekkeen reunalle ja heilautti pitkälti kättään kaiteen yli. Pimeässäkin näkyi, miten valkoiset lehtiset leijailivat alas permannolle. Sitten näimme, kun samaa henkilöä vietiin käsistä pitäen ulos teatterista.

Myöhemmin sain tietää, mitä oli tapahtunut. Yksi kuudesta, joiden tehtäväksi oli annettu julisteiden heittäminen, oli nuori työläinen, joka ei ollut sitä ennen koskaan käynyt teatterissa. Hän oli jostain syystä viivästynyt ja saapui vasta viimeisen näytöksen alkuun. Mutta pääasia — hänen yllään oli vyötetty venäläinen paita ja jalassa saappaat — sellaisessa asussa ei teattereihin päästetty. Kun poika pysäytettiin hänen aikoessaan nousta parvekkeelle, niin hän luuli, että on saatu vihiä hänen aikeistaan eikä hänellä ole valinnan varaa — on vaikka voimalla päästävä parvekkeelle ja täytettävä annettu tehtävä. Ja niin hän tekikin: työnsi ovivahdit syrjään, ryntäsi parvekkeelle ja heitti lehtiset saliin, vaikkakaan ei sovitulla hetkellä.

Viimeinen näytös kului hitaasti. Pidin kättäni povitaskussa. Vierelläni oikealla puolella istui ylioppilas, jonka tuli antaa toimintamerkki. Vasemmalla puolellani oli Arvi.

Vihdoin kajahtivat kättentaputukset, esirippu alkoi hitaasti laskea. Ylioppilas kuiskasi oikealta: „Nyt toimikaa!" Tönäsin kyynärpäälläni Arvia kylkeen ja vetäisten taskustani tukun heitin lehtiset leveällä käden heilahduksella alas pimeään saliin. Kun valot syttyivät näin Arvin istuvan hämillään liikkumatta paikallaan. Minulta jäi näkemättä, mitä teatterissa sen jälkeen tapahtui. Meitä ympäröivä „suojelus" suorastaan työnsi meidät Arvin kanssa alas lämpiöön ja me poistuimme kiireen kaupalla teatterista.

— Minä pelästyin,— tunnusti Arvi kun aloin torua häntä.

— Heittiö,— sanoin minä,— anna tänne julisteet.

Hän ojensi minulle lehtinipun. Tultuamme ensimmäisen asuintalon kohdalle menin porraskäytävästä sisään ja nousin viidenteen kerrokseen. Arvi tuli perässäni, mutta en kiinnittänyt häneen mitään huomiota. Viidennessä kerroksessa oli kaksi asuntoa. Toisen asunnon ovessa oli postilaatikko. Pistin sinne julisteen. Toisessa ovessa ei ollut laatikkoa — pistin lehtisen oven raosta sisään. Neljännessä kerroksessa tein saman tempun. Nyt alkoi alhaalta kuulua

askeleita ja ääniä. Piiloitin lehtiset povitaskuuni ja laskeuduin hiljalleen portaita alas. Vastaani tuli joitain herrasmiehiä, luultavasti palasivat teatterista.

Löytyi vielä muitakin sellaisia taloja, joiden sisäänkäytävillä ei näkynyt yövahtia. Kaikkialle, mihin vain oli mahdollista, jätin julisteita.

Arvi kulki koko ajan mukanani. Kun nipusta ei ollut enää mitään jälellä, sanoin hänelle:

— Etkö sinä todellakaan tiedä, että kun puolue käskee, niin on tehtävä? Vaikka kuole siihen paikkaan, mutta tehtävä on täytettävä.

— Piru hänet tietänee,— vastasi Arvi,— pelästyin...

— Olisit sitten vaikka vajonnut maan alle, mutta tehtävä olisi pitänyt täyttää.

Niinä aikoina, joita muistelen tässä luvussa, me Pietarin työläiset kuulimme usein puhuttavan niinsanotusta zubatovilaisuudesta, jota, kuten tiedämme, tsaarin poliisi ja sisäasiain ministeriö järjestivät vallankumouksellisen työväenliikkeen vastapainoksi ja joka sai jalansijaa Moskovassa. Vuoden 1902 lopulla jouduin henkilökohtaisesti seuraamaan erään tämän „liikkeen" järjestäjän toimintaa.

Se tapahtui seuraavasti.

Kerran tuli asuntoomme, Astrakanin kadulla, Viipurinpuolen puolueorganisaattori. Oli neuvoteltava lentovarikon verstastyöläisten lakosta — olin silloin työssä noilla verstailla. Lahkolaisnaapureillamme ei silloin pidetty seuroja, ja siksi me päätimme, että meidän on vaarattomampaa neuvotella ravintola „Viipurissa". Se oli siinä aivan lähellä ja siellä me kokoonnuimme usein illegaalisia neuvotteluja varten.

Ravintolassa me istuimme pöytään pienessä huoneessa, jossa ei silloin ollut ketään muita. Tarjoilija toi meille vodkaa, kinkkuvoileipiä ja kurkkuja. Juuri kun olimme alkaneet keskustelumme asioista, palasi tarjoilija.

— Pyydän herroja siirtymään toiseen huoneeseen. Siellä ei ole ketään,— sanoi hän.

Panimme vastaan selittäen, että meillä on hyvä tässäkin, mutta tarjoilija kumartui puoleemme ja sanoi luottamuksellisesti, että tässä, juuri tässä huoneessa pidetään tänään jokin kokous tai neuvottelu. Tulee joitain työläisiä...

— Mutta työläisiähän mekin olemme,— vastasi puolueorganisaattori.— Ole huoleti, ei me ketään häiritä...

Tarjoilija kohautti olkapäitään ja poistui.

Kohta alkoikin kokoontua neuvottelun osanottajia. He olivat työläisiä. Heitä tuli kaksittain ja kolmittain, tervehtivät meitä ja muita edellä saapuneita sekä istuivat pöytiin. Sali täyttyi, vapaaksi jäi vain keskiseinällä sohvan vierellä oleva pöytä.

Vihdoin huoneeseen astui intelligenttimäiseltä näyttävä hieman kaljupäinen mies, silmälasit nenällä. Hän tervehti kaikkia kädestä puristaen, istui sohvalle ja alkoi heti puhua.

— Hyvät herrat,— aloitti hän,— nimeni on Sokolov. Teille on tunnettua, että Moskovassa toimii menestyksellä „Mekaanisen konetuotannon työläisten keskinäinen avustusyhdistys". Tulin tänne Moskovasta ja kävin eilen sisäasiain ministerin luona. Herra ministeri suostui pyyntöön, että Pietariin perustettaisiin samanlainen yhdistys. Asia riippuu nyt vain teistä.

Edelleen hän jaaritteli siitä, miten äärettömiä etuja työläiset saavat liittymällä keskinäiseen avustusyhdistykseen. Lopuksi Sokolov ilmoitti, että hän oli jo neuvotellut Nobelin tehtaan johtokunnan kanssa, että Nobelille kuuluvalta Kansantalolta annetaan heille sali käytettäväksi uuden yhdistyksen perustavan kokouksen pitämistä varten. Perustava kokous pidetään ensi sunnuntaina.

— Hyvät herrat, olen kutsunut teidät,— jatkoi hän,— ilmoittaakseni tästä teille ja pyytääkseni teidän kauttanne mekaanisten tehtaiden työläisiä saapumaan joukolla yhdistyksen perustavaan kokoukseen.

Me kolme käsitimme heti alussa, kenen kanssa tässä oltiin tekemisissä. Kun Sokolov alkoi kysellä jokaiselta vuorotellen, kuka milläkin tehtaalla on työssä, niin osoittautui, että tilaisuuteen oli kokoontunut miehiä Obuhovin, Putilovin, Semjannikovin, Baltian y.m. suurilta tehtailta. Me mainitsimme tietysti työpaikaksemme kokonaan toiset tehtaat, kuin missä olimme työssä.

Samana iltana meillä asunnossa kirjoitettiin lentolehtinen zubatovilaisia vastaan, jossa varoitettiin työläisiä antautumasta Sokolovin tapaisten poliisiagenttien ansaan. Meidän laatimaamme julistetta täydennettiin ja toimitettiin puolueemme Pietarin komiteassa, ja sen jälkeen se painettiin maanalaisessa kirjapainossa. Vaikkakaan silloin, saatuamme sen painettuna takaisin satoina kappaleina jakaaksemme ne tavallisessa järjestyksessä, me emme tietysti tienneet, miten ja missä julisteet painettiin.

Kansantalolle kokoontui kokonaan toisenlainen yleisö kuin Sokolov oli odottanut. Sali oli täynnä puoluekerhojen jäseniä ja vallankumouksellista toimintaa kannattavia työläisiä, jotka olivat valmistautuneet kohtaukseen tsaarin poliisin asiamiehen kanssa.

Kun Sokolov, nähtävästi yleisön paljoudesta rohkaistuneena asteli itsevarmana lavalle, kääntyi hänen katseensa tahtomattaan mustaan tauluun, jota luennoitsijat tavallisesti käyttivät luennoillaan apuna. Taululle oli liidulla piirretty kuva, miten Sokolov on hämähäkkinä sotkeutunut verkkoonsa. On helppo ymmärtää, miten Sokolov hämmästyi ja menetti itsevarmuutensa. En tiedä, kuka sen oli piirtänyt, mutta me salissa istujat näimme sen ennen kuin Sokolov ja nautimme sen vaikutuksesta häneen. Ja kun Sokolov yritti turhaan palauttaa mielenmalttinsa ja alkoi löperrellä jotain sekavaa, kuului salissa hillitöntä naurua. Joku huudahti:

— Sotkeutui verkkoihinsa! Yritäpäs selviytyä!..

Sokolovin yritys oli mennyt auttamattomasti myttyyn. Avustusyhdistyksen perustamisesta ei voinut olla puhettakaan.

Kaksi kertaa viikossa huoneessamme kokoontui kerho. Kerhoon osallistuivat meidän lisäksi serkkupojat Arvi ja Aukusti, joista jo olen maininnut, asunnon isäntä, sorvari Haapanen sekä eräs nuori valimotyöläinen Nobelin tehtaalta.

Vakinaista ohjaajaa ei kerholla ollut. Ohjaajat vaihtuivat usein, mutta olivat saman tyypin ihmisiä — nuorta sivistyneistöä, miehiä ja naisia, jotka vaatimattomalla vaatetuksellaan ja uupuneella ulkonäöllään herättivät meissä työläisissä ihmettelyä. He koettivat antaa meille yleisen käsityksen kapitalistisen yhteiskunnan taloudellisen kehityksen laeista. Meitä se ensin ihmetytti, sillä tiesimme käytännöstä hyvin tehtaanomistajan ja työläisen, kauppiaan ja ostajan väliset suhteet, mutta emme osanneet kuvitellakaan, että kaikki nämä suhteet voisivat olla niin mutkallisia ja erikoisen tieteen tutkimiskohteena. Kerrankin, kun oli puhe lisäarvoteoriasta, niin neitonen, joka oli silloin propagandistina, loi katseensa ympäri huonetta ja sanoi sitten:

— Ottakaamme, esimerkiksi, vaikkapa tämä pöytä. Sen sorvaamiseen sorvari kuluttaa...

Me tietysti keskeytimme hänet selittäen, että sorvari voi sorvata puusta vain pöydän jalat, mutta ei koko pöytää.

Propagandistimme punastui vähän epäonnistuneen esimerkkinsä johdosta, mutta me itse esitimme muita esimerkkejä, ja kysymys selvisi.

Paljon vilkkaammin kävi keskustelu silloin, kun käsiteltiin meitä kiinnostavia poliittisia kysymyksiä. Kaikilla meillä oli omakohtaista kokemusta yhteenotoista poliisien ja santarmien kanssa, olimme moneen kertaan nähneet, miten auliisti valtion väkivaltakoneisto saatetaan toimimaan isäntien etujen suojelemiseksi. Poikkeuksetta kaikissa selkkauksissa työläisten ja kapitalistien välillä viranomaiset pitivät aina riistäjien puolta. Meillä oli vielä hämärä käsitys siitä, että työväenliikkeen pääkysymys on kysymys vallasta. Eräät propagandistit mielellään käsittelivät tätä teemaa, joka melkein aina tuli esille keskusteluissamme, vaikka me

aloitimmekin kaikkein „viattomimmista" taloudellisista kysymyksistä. Me tulimme johtopäätökseen, että kaikkien työväenluokan taloudellisten vaatimusten tyydyttäminen on mahdollista vain sillä ehdolla, että valta vallataan työväenluokan käsiin.

Mutta kaikki kerhossamme käyvät propagandistit eivät pohtineet tuota teemaa yhtä päättävästi. Oli sellaisiakin, jotka koettivat karttaa keskustelua siitä, pysytellen yksistään taloudellisten ongelmien puitteissa — he selittivät meille, mitä on voitto, työpalkka, kertoivat työväenluokan saavutuksista Lännessä, työtätekevien elinolojen vähittäisestä paranemisesta Saksassa, Belgiassa, Itävallassa j.n.e.

Jälkeenpäin vasta käsitin, että meidän kerhossammekin tuli ilmi se päättävä taistelu, jota yhdeksänsataluvun alkuvuosina käytiin sosialidemokratian sisällä — taistelu todella marxilaisen vallankumouksellisen virtauksen ja niin sanottujen „ekonomistien" opportunistisen virtauksen välillä.

Syksyllä vuonna 1903, kun meille saapui tieto Puolueen II edustajakokouksen työn tuloksista, kerhomme lukeutui bolshevikkeihin. Menshevikki-propagandistien käynti Astrakanin kadun kerhossa lakkasi, heitä ei yksinkertaisesti päästetty eikä otettu vastaan sinne.

Siihen aikaan oli sivistyneistön keskuudesta lähteneiden ammattivallankumouksellisten hyvin vaikeata saada työläisjoukkojen luottamus ja arvonanto. Työväestössä oli silloin vielä paljon luonnollista epäluottamusta „herroja" kohtaan. Muistan miten ollessani vielä poikasena äitini varoitti minua sotkeutumasta „ylioppilaisiin", jotka olivat tsaaria vastaan. Yhteisymmärrykseen pääseminen työläisten kanssa kävi parhaiten bolshevikki-sivistyneistöltä, sillä he osasivat selittää kaikkein kipeimpiä kysymyksiä työväenluokan elämässä.

Ollessamme yhteydessä sivistyneistöön kuuluvien propagandistien kanssa meillä ei pitkään aikaan ollut aavistustakaan heidän toimeentulostaan. Eräs tapaus selitti meille paljon.

Kerhossamme piti olla määränmukainen opiskeluilta. Illalla, noin tuntia ennen opiskelun alkamista, me Juhon kanssa kävimme illalliselle. Pöytä katettiin poikamiesten tapaan: makkara paloteltiin suoraan paperille, viereen silli ja leipä, keittiöstä tuotiin teekannulla keitettyä vettä. Ovikello soi, ja ihmeeksemme sisään astui neitonen, meidän kerhomme ohjaaja. Ulkona oli pakkanen ja pureva tuuli. Hän selitti olleensa sattumalta täällä päin ja tietämättä minne menisi sisälle opiskelun alkamiseen saakka päätti viettää tunnin meillä. Tulija oli kovasti kylmissään. Meillä riitti toki sen verran huomaavaisuutta, että pyysimme häntä illastamaan kanssamme, vaikka tilanne näyttikin nololta: paksut makkarapalat, huonosti puhdistettu silli, pari sipulia, leipä — kaikki hajallaan paperilla; meistä tuntui siltä, ettei sellainen illallispöytä voinut sopia nuorelle sivistyneelle naishenkilölle.

— Kiitoksia paljon,— vastasi hän hymyillen,— enpä kieltäydy tarjouksesta. Taidanpa illastaa kanssanne...

Ja myönnettäköön, että meitä ihmetytti hänen ruokahalunsa, kun hän pisteli suuhunsa kaiken, mitä me hänelle tarjosimme. Oli selvää, ettei hän sinä päivänä ollut syönyt päivällistä.

Ja siinä syödessä keskusteltiin. Osoittautui, että kerhomme ohjaajalla oli tuloja vain 15 ruplaa kuukaudessa, sen maksoi hänelle puoluejärjestö. Hän opiskeli korkeakoulussa. Saman verran hän olisi voinut ansaita antamalla iltatunteja. Laskin itsekseni: 15 ruplaa — se tekee vain kolmannen tai neljännen osan minun kuukausiansiostani. Vieraamme kertoi samalla, että puoluejärjestö voi auttaa vain muutamia, suurin osa ammattivallankumouksellisista tulee joten kuten toimeen omilla varoillaan. On sellaisiakin, jotka antavat tunteja päivällisestä tai illallisesta...

Tämän tapauksen jälkeen me aina Juhon kanssa pyysimme opiskelun päätyttyä kerhon ohjaajaa, olipa hän mies tai nainen, jäämään kanssamme illalliselle. Ja silloin tällöin he jäivätkin.

Konspiratiivinen asunto Astrakanin kadun varrella palveli uskollisesti Viipurinpuolen puoluejärjestöä vuoden 1903 syksyyn saakka.

Mutta koitti päivä, jolloin se oli jätettävä.

Saman talon pihassa oli kaksi yksikerroksista puurakennusta. Erääseen niistä asettui vuonna 1903 asumaan äskettäin vankilasta vapautunut sosialidemokraatti Junikov. Hän asui illegaalisena.

Kerran illalla työstä palatessani minua vastaan tuli pihan portilla nelihenkinen seurue. Himmeässä öljylyhdyn valossa tunsin edelläkävijän Junikoviksi. Hänen kummallakin puolellaan kulki poliisi ja viimeisenä poliisiupseeri. Junikov ja minä emme tietenkään millään ilmaisseet, että tunnemme toisemme. Päästin ohitseni tämän ryhmän ja kiiruhdin kotiin.

Juho oli jo kotona. Kutsuimme Haapasen neuvotteluun.

— Teidän on poistuttava talosta ja viipymättä,— sanoi hän.

— Minkä takia? — kysyin minä käsittämättä hänen ajatustaan.

Haapanen päätteli seuraavasti: Junikov käyttäytyi hyvin konspiratiivisesti, vain harvat tunsivat hänet, mutta juuri ne, jotka tietävät myöskin meidän asuntomme; jos Junikovin vangitseminen on petturuuden tulos, niin voidaan odottaa, että myöskin minut ja Juho annetaan ilmi.

— Teidän on heti matkustettava,— vaati Haapanen.

Mutta minne matkustaisimme?

Mietittyämme asiaa päätimme muuttaa Suomeen.

Kohta minä ja Juho olimme jo asemalla ja kello yksi yöllä lähtevä juna vei meidät pois Pietarista.

Kolmantena päivänä Helsingissä saimme Haapaselta postitoimistoon osoitetun kortin. Hän kirjoitti, että kello kaksitoista yöllä kävi täti, oli hyvin pahoillaan, kun ei tavannut meitä kotona, ja vähän aikaa vetisteltyään poistui.

Se merkitsi, että poliisi oli käynyt asunnollamme samana yönä, ja siihen aikaan, jolloin me jo olimme asemalla.

Seuraavista kirjeistä saimme tietää, että Viipurinpuolen kerhossa oli tapahtunut uusia vangitsemisia.

Oli selvää, että siellä toimi provokaattori. Mutta kuka on tuo petturi? Me Juhon kanssa epäilimme alusta alkaen erästä Julius Tilkeä. Tietoa hänen vangitsemisestaan ei saapunut. Tilken tyyppi oli jo pitemmän aikaa ollut meille vastenmielinen. Pari viikkoa ennen vangitsemisia hän ehdotti, että meillä sijainneen asunnon lisäksi järjestettäisiin vielä toinen konspiratiivinen asunto. Hän asui Samsonjevin kadun varrella, kehui isäntäväkeään luotettaviksi ihmisiksi ja ehdotti, että toinen meistä siirtyisi asumaan hänen luokseen ja järjestäisi siellä toisen konspiratiivisen asunnon. Me kieltäydyimme siitä, ja Tilken itsepintaisuus tuossa asiassa ei meitä miellyttänyt.

Pohtiessamme nyt kaikkia ilmitulon seikkoja kävimme ajatuksissamme läpi kaikki henkilöt, jotka jollakin tavalla osallistuivat järjestömme työhön, ja aina tulimme siihen tulokseen, että petturi ei voi olla kukaan muu kuin Tilke.

Pian sen jälkeen Haapanenkin saapui Suomeen. Ja tietämättä mitään meidän päätelmistämme hänkin oletti samaa kuin mekin. Hänkin epäili Julius Tilkeä.

Hypätäkseni ajassa eteenpäin, voin mainita, ettemme erehtyneet arveluissamme. Kahden vuoden kuluttua tapasin erään toverin, joka oli myös vangittu joulukuussa vuonna 1903. Hän kertoi, että kuulustelujen aikana hän oli tullut vakuuttuneeksi siitä, että ilmiantaja oli juuri Tilke. Varomaton kuulustelija kyseli häneltä sellaisia asioita, joista vain Tilke oli tietoinen.

Jo Haapasen ensimmäisestä postikortista meille kävi selväksi, ettei Pietariin palaamisesta voinut olla lähiaikoina puhettakaan. Oli löydettävä jotain työtä Helsingissä.

Juho pääsi heti työhön Usbergin tehtaalle. Minun ei ollut niin helppoa saada työtä, sillä Helsingissä olivat tehtaat silloin pieniä eikä uusia ritsareita tarvittu. Kulutettuani

useampia päiviä tuloksettomaan työn hakuun päätin noudattaa Juhon neuvoa ja esittää itseni sorvariksi. Usbergin tehtaalla tarvittiin sorvareita.

Varhain seuraavana aamuna menin Juhon mukana tehtaalle. Hän esitteli minut mestarille sorvarina, ja sanoi meidän olleen Pietarissa samassa työssä. Mestari osoitti minulle vapaan sorvin Juhon vierellä. Juho näytti minulle, miten terä teroitetaan, miten se asetetaan ja miten metallista lähtee lastu. Työ ei onneksi ollut kovin vaativaa. Usbergin tehdas valmisti sotalaitoksen tilauksesta sotatarvikkeita. Minä sorvasin kranaattien kehyksiä.

Helsingissä asuimme lähes viisi kuukautta. Toukokuussa saimme Haapaselta kirjeen Turusta. Hänenkin oli ollut paettava Pietarista,— ohranan asiamiehet olivat ryhtyneet seuraamaan häntä. Haapanen kutsui meitä Turkuun kirjoittaen, että siellä voi helposti järjestäytyä työhön. Suostuimme mielellämme siihen.

Turkuun tultuamme ja tutustuessamme tähän vanhaan kaupunkiin kiintyi huomiomme kukkulalla sijaitseviin vankilarakennuksiin. Toinen niistä oli vanha, korkean kivimuurin ympäröimä, toinen matalammalla muurilla suojattu aivan uusi rakennus. Muistan silloin sanoneeni:

— Virukootpa luumme missä hyvänsä, mutta tuolla ainakaan ne toivottavasti eivät tule koskaan mätänemään.

Kahdenkymmenen viiden vuoden kuluttua muistin tuon ennustukseni: Se ei pitänytkään paikkaansa. Juuri Turun uudessa vankilassa jouduin viettämään yhdeksän vuotta ja vielä yksityissellissä.

Palkkauduimme työhön Vulcanin konepajalle, jossa Haapanenkin oli. Juho pääsi tekemään työtä sorvinkoneella, minä jyrsinkoneella.

Noin kolmen kuukauden kuluttua Vulcanilla alettiin puhua lakosta. Vaikka Suomi kuuluikin silloin Venäjän keisarikuntaan, oli sillä eräitä itsehallinnollisia oikeuksia ja muun muassa siellä olivat silloin ammattiliitot sallittuja. Ammattiliiton suostumuksella Vulcanin työläiset päättivät

vaatia johtokunnalta palkkojen korottamista ja lyhempää työpäivää lauantaiksi. Me pietarilaiset olimme ensin syrjässä koko hankkeesta, sillä meitä ei tehtaalla paljoa tunnettu ja me tunsimme itsemme vieraiksi.

Kerran sitten työosastolla tuotiin minullekin allekirjoitettavakseni asiapaperi, jossa oli esitetty työläisten vaatimukset. Se oli hyvin mielenkiintoisesti laadittu. Arkin keskelle oli piirretty ympyrä, jonka sisään oli tekstattu työläisten vaatimukset. Kehän ulkopuolella olivat allekirjoitukset renkaan muodossa. Näin oli tehty sitä varten, ettei olisi voitu saada selville, kuka allekirjoitti ensimmäisenä ja kuka siis oli alkuunpanija.

Näytin paperia Juholle ja Haapaselle.

— Katsokaahan, millainen lautanen tässä on,— sanoin heille.

Katsottuaan paperia Haapanen sylkäsi vihoissaan ja kirosi.

Vaatimuksen laatijain arkailu suututti ja nauratti meitä.

— Tehdäänpäs, pojat, pietarilaiseen tapaan,— ehdotti joku meistä.

Otin heti puhtaan arkin, kirjoitin siihen vaatimukset ja pistin nimeni ensimmäisenä sen alle. Juho ja Haapanen seurasivat minua. „Lautanen" revittiin. Uusi vaatimuslista lähti meidän aloitteestamme kiertämään työosastoja ja oli kohta täynnä työläisten allekirjoituksia.

Päästiin lauantaihin. Tehtaan johdolta ei kuulunut mitään vastausta. Kello kaksi päivällä kaikki viilarit ja sorvarit poistuivat työstä. Vahtimies portilla ei aikonut päästää ketään portista ulos, mutta hänet työnnettiin syrjään, ja me poistuimme. Maanantaina tehtaan johtaja kutsui kaikki työläiset koolle.

— Miten se on selitettävissä,— sanoi hän,— että suurin osa teistä lähti lauantaina pois ennen työajan päättymistä?

Kukaan ei rohjennut vastata. Työläiset vilkuilivat toisiinsa huojuen jalalta toiselle.

— Mistä on kysymys? — toisti johtaja mahtavana.

Kaikki olivat vaiti.

Johtaja korotti vieläkin ääntään:

— Vastatkaa kun kysytään!

Tämä oli jo alentavaa, ja päätin, ettei voida enää odottaa, milloin ne ammattiliiton edustajat, jotka olivat panneet asian alulle, toipuvat säikähdyksestään.

Astuin johtajan eteen ja sanoin:

— Herra johtaja, minä voin vastata kysymykseenne.

Johtaja mittaili minua katseellaan arvostelevasti päästä kantapäihin saakka.

— En tunne teitä,— sanoi hän.— Oletteko ollut jo kauankin työssä Vulcanilla?

Vastasin hänelle.

— Ja mitäpä teillä voisi olla minulle sanomista — uusi tulokas ja aivan poikanen vielä? En halua kuulla teitä...

Silloin minä jo menetin malttini ja sanoin kiukkuisesti, että me Vulcanin työläiset vaadimme viipymättä vastausta: lyhennetäänkö lauantain työpäivää? korotetaanko palkkoja 15 prosentilla? tehdäänkö työosastoille pesulaitteet?..

Johtaja toisti, että hän suostuu keskustelemaan vain vanhojen työläisten kanssa, jotka hän tuntee ja joita kunnioittaa.

Mutta tälläkään kertaa ei kukaan esiintynyt.

— Siinä näet,— sanoi johtaja,— sinä yksin soitat suutasi. Kaikki muut ovat vaiti...

— He ovat vaiti siksi, että minä jo sanoin kaiken,— vastasin johtajalle.

Hän kohautti olkapäitään ja poistui.

Seuraavana lauantaina lähdimme taas työstä kello kahdelta. Tällä kertaa tehtaalle ei jäänyt juuri ketään.

Maanantaina ilmoitettiin, että osakeyhtiön johtokunta suostuu lyhentämään työpäivää lauantaisin, asentamaan pesulaitteet ja korottamaan eräiden työläisten palkkoja.

Mieleni paloi takaisin syntymäkaupunkiini, Pietariin.

Vaikka ansioni Vulcanilla oli melko hyvä, ja Turun kaupunki vaikutti aika mukavalta ja vaikka tsaarin valtakomentoakin Suomessa rajoittivat silloin eräät perustuslailliset asetukset, niin sittenkin minua veti Pietariin.

Samoin oli serkkuni laita, mutta hänen asemaansa vaikeutti eräs seikka. Hän nimittäin meni naimisiin. Meidän entiset naapurimme Astrakanin kadulla, lahkolaiset nimittäin, eivät pystyneet käännyttämään meitä „oikeaan" uskoonsa, mutta eräässä toisessa suhteessa he pääsivät voitolle. Erään lahkolaisen tytär oli valloittanut ystäväni sydämen. He menivät kihloihin jo Pietarissa, ja kun Juho sai vakituisen työpaikan Turussa, niin hän kutsui morsiamensa luokseen, ja pidettiin häät.

Turun olot miellyttivät nuorta aviovaimoa. Hän oli tietoinen Juhon vallankumouksellisesta toiminnasta ja siksi kammoi Pietariin palaamista. Turussa hänen mielestään saattoi elää hiljaista ja huoletonta perhe-elämää kaikessa rauhassa.

Päätin palata Pietariin yksin. Minua neuvottiin vaihtamaan passini. Lähetin siinä tarkoituksessa kirjeen Viipurin lääniin, josta isä oli kotoisin, ja Pietarin luterilaiselle seurakunnalle pyytäen lähettämään papintodistuksen Helsingin luterilaisen seurakunnan kansliaan. Jonkin ajan kuluttua otin lopputilin ja matkustin Turusta. Saavuttuani Helsinkiin olivat paperini jo siellä.

Minulle annettiin Suomen kansalaisen passi.

Se oli laadittu kolmella kielellä — venäjän, suomen ja ruotsin kielellä. Passissa oli merkitty kotipaikakseni Helsinki. Vanhassa henkilöllisyystodistuksessa, jonka mukaan olin sisäänkirjoitettu Astrakanin kadulla Pietarissa, oli syntymäpaikakseni osoitettu Pietari. Matkustaessani takaisin Venäjälle luotinkin tähän uuteen passiini ja siinä tapahtuneisiin pieniin eroavaisuuksiin.

Lopultakin pääsin takaisin Pietariin. Mutta minne mennä? „Koetanpa järjestäytyä isäni asuntoon" — oli päätökseni.

Isä otti minut ilomielin vastaan. Hän tiesi meidän matkustaneen Suomeen, mutta ei käsittänyt, mikä oli pakoittanut minut niin äkkiä vaihtamaan asuinpaikkaa. Hän piti sitä kevytmielisyytenäni ja oli tyytyväinen, kun sai kuulla, että aikomukseni on jäädä asumaan hänen luokseen. Isä päätteli, että poika on jo saanut tarpeekseen kulkurin elämästä ja tullut lopultakin järkiinsä.

Pyysin äitipuoltani viemään passini sisäänkirjoitettavaksi, ja itse poistuin pariksi päiväksi muualle. Nämä päivät asuin toverini luona Viipurinpuolella. Kahden päivän kuluttua palasin toverini kanssa Moskovan tullin taakse, missä isäni asui. Lähetin toverini ensin tiedustelemaan minua ja itse jäin siksi aikaa oluttupaan odottamaan. Kysyttyään minua hän sai äitipuolelta äreän vastauksen, että se Adolf on sitten kummallinen mies: jätti passinsa sisäänkirjoitettavaksi ja itse katosi sen tien. Passi jo palautettiin, mutta poikaa vaan ei kuulu...

Toverini palasi tuoden tämän rauhoittavan uutisen. Nyt olin varma, että voin rauhassa asua isäni luona.

Hyvästellessämme Juhon kanssa Turussa lupasin tiedoittaa hänelle, voisiko hän palata Pietariin asettamatta itseään erikoisemmin vaaralle alttiiksi. Kirjoitin nyt hänelle lyhyesti postikortissa: „Seuraa esimerkkiäni".

Oli kulunut kuukauden päivät, kun Juhon vaimo tuli kerran luokseni. He olivat palanneet ja asuivat Pietarinpuolella. Juho pyysi minua käymään luonaan. Ihmettelin, miksei hän tullut itse minua tapaamaan. Ystäväni vaimo tunnusti, että hän siihen on syyssä, hän pelkäsi päästää Juhoa yksin luokseni. Hän halusi, että jos meidän on aivan välttämättä tavattava toisemme, niin että se tapahtuisi hänen läsnäollessaan. Itkusuin hän kertci odottavansa lasta ja pyysi, etten vetäisi Juhoa mukaan mihinkään vaarallisiin hommiin. „Juhon on nyt ajateltava perhettään ja tulevaisuutta",— sanoi vieraani.

Seuraavana sunnuntaina menin Juhon luo. Keskustelimme kauan ja rakentelimme suunnitelmia, miten oikein järjestäisimme elämämme Pietarissa.

Myöhään illalla tein poislähtöä. Juho suostutteli minua jäämään illalliselle, ja kun estelin, että on jo myöhäistä, sanoi hän: „Mitä siitä, voithan yöpyä meillä".

Jostain syystä ei tehnyt mieli jäädä. Hyvästelin ja lähdin.

Kadulla oli pimeää eikä näkynyt ketään liikkeellä. Kuljettuani puolisen korttelin verran kuulin askelten tominää. Vastaani kiiruhti viisihenkinen poliisiryhmä upseerin johdolla. Väistyin porttiholviin. „Tänä yönä taas joku kaapataan",— ajattelin itsekseni.

Aamulla tuli Juhon vaimo meille kyyneleet silmissä. Yöllinen poliisiryhmä oli pidättänyt serkkuni.

Juho ei ollut vankilassa kovinkaan kauan — vain muutaman kuukauden. Tsaari Nikolaille syntyi poika Aleksei. Sen johdosta julistettiin armahdus, joka koski osittain poliittisia tutkintovankejakin, nimittäin eräitä ryhmiä. Juho pääsi vapaaksi. Hän kertoi, että heti ensimmäisessä kuulustelussa oli häneltä kysytty: „Missä serkkunne Adolf on?" — „Nähtävästi jossain Suomessa",— oli hän vastannut.

Palattuani Pietariin en onnistunut saamaan heti yhteyttä puoluejärjestöön. Eräät niistä, joita tunsin, oli vangittu, toiset muuttaneet pois.

Onnistuin löytämään erään toverin, joka oli ammatiltaan sorvari ja asui Viipurinpuolella. Vaadin häntä järjestämään yhteyden puolueeseen. Hän lupasi sen tehdä, mutta vasta parin viikon kuluttua.

Kahden viikon kuluttua hän pyysi vielä odottamaan. Olin silloin työssä pienillä verstailla Moskovan tulliportin takana ja muutin usein verstaalta toiselle, sillä nämä kääpiölaitokset eivät minua miellyttäneet. Teki mieli suureen tehtaaseen. Sitten sain kuulla, että Putilovin tehtaalla

(nykyinen Kirovin tehdas) lavetti- ja ammusverstaalle tarvitaan ritsaria. Menin sinne ja pääsin heti työhön. Tässä on huomautettava, että minua suositteli sinne eräs lukuisista tädeistäni. Lavetti- ja ammusverstaan mestari oli hänelle tuttu ja tämän mestarin kautta täti oli jo järjestänyt sinne työhön oman poikansa Antin — nuoren miehen, jonka kanssa emme olleet koskaan lähemmin tuttuja. „Jos yrität parastasi niinkuin Anttikin,— sanoi mestari,— niin kyllä me toimeen tullaan". Antti näet oli kova mielistelijä ja oman edun tavoittelija, jonka ainoana haaveena oli päästä mestariksi. Lupasin yrittää ja pääsin työhön.

Siihen mennessä sain lopultakin yhteyden puolueeseen. Sama toveri, jonka luona Viipurinpuolella kävin vähän väliä melkein kahden kuukauden ajan ja joka oli luvannut täyttää pyyntöni, antoi lopultakin minulle osoitteen. Hänen ohjeittensa mukaan menin Novosivkovskin kadulle (talon numeroa en enää muista), kysyin, saanko tavata Mihailia, sekä lausuin tunnussanan. En tälläkään hetkellä tiedä sen toverin oikeaa nimeä ja sukunimeä, joka silloin Mihailin nimellä asui ja työskenteli Pietarissa. Hän oli bolshevikki, ammattivallankumouksellinen.

Mihail kyseli minulta tarkkaan kuka olen, mikä järjestö ja milloin hyväksyi minut puolueeseen, missä olen ollut työssä ja ketä tunsin ennen järjestön paljastumista.

Lopuksi hän käski odottaa ja sanoi, että minuun otetaan yhteys.

Mutta vasta kuukauden kuluttua verstaassamme työskentelevä viilari Ashkinazi tuli kerran ruokatunnilla luokseni ja sanoi, että Mihail lähetti minulle terveisiä. „Olen jo kauan odottanut",— vastasin.

Keskustelimme lyhyesti asioista. Ashkinazi sanoi tuntevansa, ettei hän seisonut kovinkaan varmalla maaperällä; häntä pidettiin silmällä.

Jonkin ajan kuluttua hoidettavakseni annettiin pieni kirjasto puoluekirjallisuutta. Tämä Putilovin tehtaan

bolshevistisen puoluejärjestön illegaalinen kirjasto oli kaiken kaikkiaan pieni nippu kirjasia, jotka mahtuivat helposti kaappiini työpaikalla.

Puoluekirjallisuuden hoitamisesta Putilovin tehtaalla muistuu mieleeni muuan tapaus. Tulin tuntemaan erään ritsari V:n. Hän oli hyvä ammattimies alallaan, luonteeltaan vakaa, raitis ja näytti minusta aika kehittyneeltä. Kerran tarjosin hänelle kirjasia ja kehoitin valitsemaan niistä jonkin luettavaksi. V. kieltäytyi jyrkästi.

— Ja kehoitan teitäkin — jättäkää hiiteen koko homma, siitä ei koidu mitään hyvää,— sanoi hän.— Joudutte Siperiaan...

En voinut muuta kuin vaieta.

— Jos haluatte päästä ihmiseksi, niin on tehtävä jotain muuta. Minä esimerkiksi opiskelen ja suoritan kohta mekanikon tutkinnot. Ja edelleen luen insinööriksi. Uhraan vaikka kaikki voimani opiskeluun, mutta kerran olen pääsevä insinööriksi.

— Jokaisella on oma päämääränsä,— vastasin siihen epämääräisesti.

— Ja neuvon teitäkin,— jatkoi V.— Agitaatiolla, maanalaisella työllä ja vallankumouksella ei koskaan päästä toivottuun tulokseen. Jos päänuppi on paikallaan, niin voi ilman sitäkin saada itselleen aseman yhteiskunnassa. Eikö ruvetakin opiskelemaan yhdessä? Tiedän, että olet kyvykäs poika...

Tästä keskustelusta oli kulunut 35 vuotta, kun vuonna 1940, vapauduttuani kuritushuonevankeudesta Riihimäen vankilasta, esiinnyin Kirovin (entisen Putilovin) tehtaan työläisten joukkokokouksessa. Mainitsin puheessani, että minäkin olen joskus muinoin ollut työssä tällä tehtaalla. Minulta kysyttiin, ketä vanhoja putilovilaisia tunnen. Mainitsin eräitä nimiä ja muun muassa ritsari V:n. Osoittautui,

että hän oli edelleenkin tehtaalla. V:stä oli todellakin tullut insinööri. Hänet kutsuttiin viereiseltä työosastolta, ja nähtävästi hänkin muisti tuon aikoinaan käydyn keskustelumme, sillä puristaessaan kättäni hän punastui tuntuvasti...

Kuudes luku

Tammikuun 3 päivänä vuonna 1905 Putilovin tehtaalla puhkesi lakko. Lakon syynä oli neljän työläisen erottaminen puuosia valmistavalta verstaalta. Erotettuja syytettiin päällystön vastustamisesta, lakkoon yllyttämisestä y.m.

Nämä työläiset kuuluivat aktiivisina jäseninä „Venäjän tehdastyöläisten yhdistykseen", jonka pappi Gapon oli perustanut ohranan luvalla ja kannatuksella. Siihen aikaan oli „yhdistyksen" osastoja kaikkialla Pietarissa, ja sillä oli melkoinen vaikutus työläisiin. Gaponilaisten kokouksissa käsiteltiin myöskin vallankumouksellisia vaatimuksia: kokoontumis-, puhe- ja painovapaudesta, kahdeksantuntisestä työpäivästä j.n.e. Poliisi ei mahtanut enää tälle omalle esikoiselleen mitään.

Tykkiverstaan työläiset vaativat johtokunnalta näiden toverien palauttamista työhön. Heidän vaatimuksensa evättiin, ja kun siitä tuli tieto, alkoi tehtaalla lakko.

Seuraavana päivänä, tammikuun 4:ntenä, putilovilaiset kokoontuivat monituhantisena joukkona tehtaan portille. Siellä saatiin tietää, ettei tehtaan johto ota erotettuja tovereita takaisin työhön. Joukko lähti tiiviinä massana liikkumaan tehtaan portilta. Joku aloitti laulun, ja niin kaiken matkaa Pietarhovin tieltä Suomenlahden rannalle saakka kaikuivat innoittavat vallankumouslaulut. Tien varrelle oli monin paikoin rivistetty poliisiosastoja, siellä täällä vinkuivat poliisien piiskat.

Seuraavina päivinä lakossa oleviin putilovilaisiin yhtyi muita tehtaita.

Pääkaupunki ei ollut vielä milloinkaan elänyt näin levottomia päiviä. Lakko kasvoi yleislakoksi.

Tammikuun 7 päivänä minua kehoitettiin menemään kokoukseen, jonka gaponilaisten järjestö oli kutsunut koolle Narvan tullin takaisessa kaupunginosassa. Gaponilaisille kuuluva huoneisto oli tupaten täynnä väkeä. Pohdittiin tsaarille esitettävää anomuskirjettä, jonka jättämiseksi hallitsijalle Gapon kehoitti kaikkia työläisiä lähtemään Talvipalatsille. Huomasin väkijoukossa Mihailin ja menin tervehtimään. „Pitää esiintyä,— sanoi hän.— Aloita sinä..."

Saatuani puheenvuoron aloin puhua, ettei ole mitään järkeä mennä Talvipalatsille ilman aseita, että hallituksella on meitä vastaan kiväärejä, sapeleita sekä kasakoita...

Minut ajettiin heti alas puhujalavalta.

— Janoaa verta!.. Alas! — huudettiin salista.

Minun jälkeeni meni Mihail puhumaan. Hän onnistui puhumaan jonkinverran enemmän. Kiirehtimättä tekemään johtopäätöksiä hän kertoi yksinkertaisesti, miten siinä ja siinä kaupungissa hallitus oli vastannut kansan oikeutettuihin vaatimuksiin kuulasateella. Yleisö kuunteli tarkkaavaisena kunnes puhemiehistöstä joku huudahti:

— Tuokin on bolshevikkeja! Ajakaa pois!..

Mihail ja minut työnnettiin yksin tein ovesta ulos.

Asuin siihen aikaan tätini luona. Naapureinani asui kaksi työmiestä, jotka olivat vakaumuksellisia gaponilaisia. Väittelyissä heidän kanssaan minulle kävi melkein samoin kuin gaponilaisten kokouksessakin. Yksinpä tätikin vihoitteli ja toraili usein minulle. Heidän mielestään minä muka yllytin verenvuodatukseen.

Sunnuntaina tammikuun 9 päivänä naapurini pukeutuivat pyhävaatteisiin ja menivät kokoontumispaikalle. Minäkin lähdin kohta heidän perässään. Väki kerääntyi yksimielisesti, joukossa oli paljon naisia, mieliala oli kaikilla levottoman-juhlallinen, jos niin voi sanoa — siihen sisältyi sekä toivoa että epäilystä. Väkijoukossa liehui kirkkolippuja, näkyi kolmivärisin nauhoin koristettuja tsaarin kuvia.

Väkijoukossa puhuttiin, että „itse Gapon" on „yhdistyksen" huoneistossa.

Päätin pyrkiä keskikaupungille. Narvan portin luona seisoi sotilaita. Sanoin asuvani siinä lähellä, ja minut päästettiin menemään.

Riemuportin luona poliisivartiosto pysäytti minut. „Ei käsketty päästää",— toisteli poliisi, jolle koetin vakuuttaa asuvani aivan lähellä Riemuportin takana. Saapui raitiovaunu, ja kun poliisi kääntyi selin hyppäsin vaunuun.

Pääsin vaunulla Fontankalle, Kalinkinin sillalle saakka. Siellä vaunu tyhjennettiin. Halusin päästä Talvipalatsille. Yritin mennä Upseerikatua (nykyinen Dekabristien katu), mutta vartiosto ei päästänyt. Englantilaista rantakatua suojeli samoin vartiosto. Tuntui aivan siltä kuin vihollisen sotaväki olisi vallannut kaupungin.

Ranskalais-venäläisen tehtaan kohdalla menin jäätä pitkin yli Nevan ja pääsin Vasiliostroviin. Siellä, 6:nnella linjalla, asui morsiameni Eleonoora. Menin hänen luokseen ja sieltä lähdimme yhdessä yrittämään Talvipalatsille.

Mutta me emme päässeet pitkälle. Malyi-valtakadulle oli kokoontunut valtava väkijoukko. Se oli eräs gaponilaisten mielenosoittajien kulkueita, jota ei päästetty Talvipalatsille. Oli jo tullut tieto, että eri puolilla kaupunkia poliisi ja sotilaat olivat ampuneet mielenosoittajia. Mutta kansa ei aikonut hajaantua. Kaukaa näimme, miten eräs mies karvalakki päässä nousi lyhtypylvääseen ja toista kättään heiluttaen alkoi jotain puhua. Mutta hän ehti puhua korkeintaan minuutin, kun puhuja liukui äkkiä velttona alas väkijoukkoon. Oli kajahtanut vain yksi laukaus — jostain kaukaa, Malyi-valtakadulta. Väkijoukko alkoi levottomana liikahdella, kuului kiihtynyttä hälinää. Yleisestä äänimerestä erottautui nuoria, voimakkaita ääniä:

— Pojat, kaatakaa pylväitä!

— Tehkää barrikaadeja!

— Tiilikiviä, tuokaa tiilikiviä!..

Minäkin huusin yleisen innostuksen vallassa.

Jostain löytyi kirveitä ja sahoja ja pian kadun yli kaatuivat ensimmäiset puhelinpylväät, väki kantoi kauppojen kylttejä, tuoleja ja penkkejä.

Paikalle juoksi miehiä haulikot kädessä. Väkijoukko oli jossain lähistöllä murtautunut asekauppaan.

Mutta toiset ryhtyivät sillä välin särkemään viinakaupan ovia. Oli mahdotonta estää sitä. Tuskin oli saatu yksi ryhmä luopumaan siitä, kun toiset jo murtautuivat sisään — joukossa oli provokaattoreita.

Sitten ilmestyi kasakoita. Kasakkaosasto ratsasti täyttä laukkaa suoraan barrikaadia kohti, mutta maahan sotkeutuneet puhelinjohdot pakottivat sen kääntymään takaisin.

Barrikaadi oli vaiti. Ensimmäinen innostus oli ohi, ja kansa alkoi hajaantua.

Paikalle jääminen olisi ollut mieletöntä. Barrikaadin selustaan saattoi minä hetkenä hyvänsä hyökätä kasakkalauma putkitehtaan puolelta. Poistuimme Eleonooran kanssa hänen asunnolleen.

Portilla talonmies pysähdytti meidät ja sanoi osoittaen minua:

— Minne sinä menet, ylioppilas?

Vastasin, etten ole mikään ylioppilas ja että olen menossa tyttöystäväni kanssa hänen asuntoonsa. Talonmies päästi minut menemään.

Noin viidentoista minuutin kuluttua asuntoon koputettiin. Sisään tuli vanhempi talonmies.

— Poistukaa heti talosta,— sanoi hän,— tai kutsun poliisin. On tullut käsky, ettei kapinoitsijoita saa päästää taloon...

Ei auttanut muu kuin lähteä. Eleonoora ei halunnut päästää minua yksin, vaan lähti samaan matkaan. Sivuutimme onnellisesti poliisivartioston Bolshaja-kadun kulmassa. Palatsisilta oli jo vapaa liikenteelle, mutta Talvipalatsi oli edelleenkin eristetty. Kiersimme rantakatua Amiraaliteetin ohi Aleksanterin puistoon ja yritimme sieltä päästä uudelleen Palatsitorille.

Päivä kallistui jo iltaan. Toriaukio oli tyhjä. Kadulla näkyi veriläiskiä, vaatekappaleita, jotain räsyjä ja hattuja. Kaariholvin kautta meitä ei päästetty, täytyi palata torin kautta Nevskille. Siellä näkyi samoin veriläiskiä, siellä täällä lojui revittyjä vaatekappaleita. Ruumiita ei enää näkynyt, ne oli jo korjattu pois...

Yön vietin erään toverini luona Viipurinpuolella. Hän kertoi lyhyesti, missä oli ollut ja mitä nähnyt tuona turman päivänä. Hän oli ollut siinä kulkueessa, jota sotilaat ampuivat Troitskin sillalla. Monet menettivät siinä henkensä.

Kotiin palasin seuraavana päivänä. Kotona kerrottiin mielenosoittajien ampumisesta Narvan portin luona. Noin sata henkeä oli saanut surmansa.

Täti ja isä olivat kierrelleet kaikki sairaalat, ruumishuoneet ja poliisiputkat etsimässä minua, melkein varmoina siitä, että satojen kaatuneiden joukosta löytävät minutkin.

Seuraavana päivänä putilovilaiset hautasivat kaksi toveriaan, jotka olivat saaneet surmansa tsaarin ilkityön uhreina. Saattue kokoontui tehtaan sairaalan ruumishuoneelle. Sieltä kannettiin ulos kaksi vaatimattomasti tehtyä ruumisarkkua ja väkijoukko lähti verkalleen kulkemaan niiden perässä. Ensin laulettiin „Te uhreina kaaduitte..." Sitten kajahti Marseljeesi. Kukaan ei tohtinut häiritä meitä. Hautausmaan luona oli niin sanottu Punainen kapakka ja sen pihalla näkyi porttien takana olevan kasakoita, samoin hautausmaalla, mutta ne pysyivät syrjässä. Hautausmaalla saattoväki kuunteli paljastetuin päin erään toverin puhetta. Hän puhui lyhyesti meitä kohdanneesta surusta ja valmeudestamme kostaa kaatuneiden tovereitten puolesta.

Paluumatkalla laulettiin samoin vallankumouksellisia lauluja, mutta nyt kasakat jo hyökkäsivät esiin lymypaikoistaan ratsupiiskat valmiina...

Tammikuun 9 päivän tapahtumat aivan kuin repäisivät verhon työväestön silmiltä. Nyt ei kukaan enää rakentanut mitään toiveita „tsaari-isään".

Verisunnuntain jälkeen työläiset eivät voineet olla muistamatta niitä, jotka olivat etukäteen varoittaneet heitä, että tsaari ottaa työväestön rauhallisen mielenosoituksen vastaan kuulasateella. He olivat bolshevikkeja. Ja kun me nyt puhuimme, että työväenluokan on järjestäydyttävä ja aseistauduttava kukistaakseen tsaarin vallan, niin meitä kuunneltiin ja meille olivat myötämielisiä nekin, jotka sitä ennen olivat valmiit kivittämään meitä.

Putilovin tehtaan työosastoilla tämä mieliala tuli erittäin voimakkaana esille. Luonani kävi työläisiä tiedustellen:

— Kuulehan, pojat kertovat, että sinä kuulut johonkin yhdistykseen... Etkö kirjoittaisi meitäkin sinne?

Maaperä vallankumouksellisen agitaation käymiseksi oli otollinen. Lakkoja ja mielenosoituksia pidettiin nyt poliittisen taistelun tunnuksilla.

Tammikuun 9 päivän jälkeen ei tarvinnut muuta kuin huudahtaa työpaikalla: „Lopettakaa työt, lakko!" — niin kaikki jättivät työpaikkansa.

Toukokuun 1 päivän lakko vuonna 1905 oli luonteeltaan erikoinen.

Vapun päivän aamuna työosastoilla pidettiin joukkokokouksia. Meillä lavetti- ja ammusverstaalla esiintyi toveri, jota en ollut ennen nähnyt,— hän oli nähtävästi Pietarin puoluekomitean lähettämä agitaattori.

Kokousten jälkeen koko tehtaan työväestö tulvi monituhantisena joukkona ulos tehtaasta. Kaikki tapahtui yksimielisesti vallankumouslauluja laulaen.

Päivällä oli määrätty pidettäväksi Vappukokous. Siitä olivat tietoisia vain puolueen jäsenet ja luotetut työläiset.

Kokoonnuttiin yksitellen ja kaksittain. Kokoontumispaikkana oli pieni metsikkö vähän matkan päässä kestikievaristä, joka tunnettiin Punaisen kapakan nimellä. Kanavan varrella seisoi poika onkimassa. Tulijat lähestyivät poikaa ja kysyi-

vät: „Syökö kala?" Se oli tunnussana. „Ei vielä, mutta kohta alkaa syödä",— vastasi poika ja osoitti kädellään suunnan, minne oli mentävä. Metsikköä suojeltiin muiltakin suunnilta.

Paikalle kokoontui kolmisen sataa henkeä. Kokous oli jo loppumassa, kun kuului hälyttävä huuto: „Kasakoita!". Väki hajaantui eri suuntiin, kuten oli etukäteen sovittu. Kasakoita en kuitenkaan nähnyt.

Vasta kotiin tultuani käsitin, mistä hälytys johtui. Asunnossani oli vieras — eräs tuttavani, nuori työläinen Moskovan tulliportin takaa. Hän näytti perin uupuneelta, vaatteet olivat rypyssä ja repeilleet. Kysyin ihmetellen:

— Miksi olet juhlapäivänä tuollaisessa asussa? Oletko sairas?

Sanaakaan sanomatta hän riisui takkinsa ja paljasti selkänsä. Selässä näkyi sinertävänpunaisia jälkiä ratsupiiskan lyönneistä.

— Ne ovat juhlan kunniaksi saatuja merkkejä,— selitti hän nyrpeänä.

Osoittautui, että Moskovan tullin takana vietetty Vappujuhla ei päättynytkään yhtä onnellisesti kuin meillä. Siellä kasakat hyökkäsivät juhlivan yleisön kimppuun, pieksivät ja ajoivat takaa pakenevia työläisiä. Meillä annettu hälytys johtui siitä, että eräs kasakkaosasto oli kiiruhtanut ohitsemme katkaistakseen tien niiltä, jotka yrittivät paeta Moskovan tullin takaiselta alueelta meidän metsikköömme.

Toukokuun 1 päivän lakko oli vain alkuna kokonaiselle lakkokaudelle, jota kesti lähes kaksi kuukautta. Muistaakseni kesäkuussa Putilovin tehtaan johto julisti puolestaan työsulun, pani tehtaan seisomaan. Taistelu kävi päivä päivältä yhä kärkevämmäksi.

Kerran heinäkuussa, jolloin tilapäisesti oli rauhallisempi kausi ja työt pantu jälleen käyntiin, minun käskettiin mennä lavetti- ja ammusverstaan päällikön insinööri Juzefovitshin puheille.

— Nuori mies, meille tulee nyt ero,— sanoi päällikkö astuttuani hänen konttoriinsa.

— Minkä takia?

Juzefovitsh sanoi, että hänen käskystään oli kaapissani tehty tarkastus ja sieltä oli löydetty illegaalista kirjallisuutta.

— Minulla on syytä olettaa,— sanoi hän,— että te olette sellaisen kirjallisuuden vakituinen levittäjä verstaallamme. Oikeastaan teidät pitäisi antaa poliisin käsiin, mutta,— hän piti merkityksellisen tauon,— olen itsekin ollut nuori ja minullakin oli nuorena intohimoja. Älkää luulko, että nykyinen järjestys vastaisi täydellisesti minunkaan vakaumuksiani...

Keskeytin hänen jaarittelunsa kysymällä:

— Mitä te minusta haluatte?

— Teidän on otettava lopputili ja lähdettävä tehtaalta.

— Ja portin toisella puolen minut kaappaa poliisi? — kysyin suoraan.

Hän loukkaantui.

En halunnut silloisen tilanteen vallitessa lähteä Putilovin tehtaalta. Keskustelumme Juzefovitshin kanssa päättyi meitä molempia tyydyttävään tulokseen: hänen oli saatava minut pois vain omalta verstaaltaan, ja hän kirjoitti minulle lapun siltarakennusverstaalle, jossa tarvittiin ritsaria.

— Mutta ottakaa huomioon: siellä insinööri on mustasotnialainen, olkaa varovainen,— varoitti Juzefovitsh antaessaan minulle lapun.

„Kaikki te olette samaa maata", ajattelin itsekseni ja menin hakemaan lopputiliä.

Seuraavana päivänä menin siltarakennusverstaan portille. Insinöörin tunsin hänen leveästä parrastaan, jonka koko tehdas tunsi,— esittelin itseni ja näytin Juzefovitshin antamaa lappua. Minut otettiin työhön.

Kerran lokakuun puolivälissä, poliittisen yleislakon päivinä tapasin Mihailin; hän toimi meidän bolshevistisen puoluekerhomme ohjaajana. Mihail kehoitti minua menemään Izmailovin kadulla sijaitsevaan Siviili-insinöörien

instituuttiin. Siellä piti kokoontua Pietarin eri piirien ja tehtaiden työläisten kokouksen.

Lähestyessäni määrähetkellä instituutin rakennusta sen ikkunoista kuului kadulle laulua — Marseljeesin säveleitä. Ikkunoiden alla käveli poliiseja.

Kiiruhdin saliin ja kuiskasin oven luona seisoville tovereille, että talo on poliisien piirittämä. „Hitto heistä",— vastattiin minulle.

Tämä tapaus oli hyvin luonteenomaista vuoden 1905 lokakuun päivinä. Poliittinen yleislakko järkytti perustuksiaan myöten tsaarivallan tukipylväitä. Hallitus oli voimaton mahtavan vallankumouksellisen nousun edessä. Näinä päivinä työväenluokka otti oma-alotteisesti käytäntöön sananvapauden, kokoontumisvapauden, katukulkue- ja painovapauden.

Saliin tultuani oli kokous jo alkanut. Nähtävästi ensimmäinen puhuja oli parhaillaan puhumassa.

Kokouksessa päätettiin, että pitää välttämättä ryhtyä heti valitsemaan edustajia kaikista Pietarin tuotantolaitoksista. Edustajista muodostuu Neuvosto, joka ryhtyy johtamaan lakkoliikettä ja tulee johtoelimeksi työväenluokan vallankumoustaistelussa. Edustusnormiksi hyväksyttiin — yksi edustaja jokaista 500 työläistä kohti.

Seuraavana päivänä kutsuin siltarakennusverstaan työläisiä kokoukseen. Verstaalla oli siihen aikaan noin 800 työläistä. Kerroin Siviili-insinöörien opistolla pidetyn kokouksen päätöksistä ja kehoitin suorittamaan edustajan vaalin. Kukaan ei epäillyt tämän uuden elimen — Työväen edustajain neuvoston — tarpeellisuutta. Koko elämän kulku ja vallankumouksellisen taistelun käytäntö osoittivat joukoille sopivaksi juuri tällaisen järjestömuodon.

Mutta kenet valittaisiin? Kokous jakaantui kahteen osaan, joista toisella oli valtava enemmistö. Eräät huusivat, että edustajiksi neuvostoon on valittava kaksi verstaan työläistä, jotka oli joku aika sitten valittu „kansan edustajiksi" ja jotka tsaari kutsui puheilleen Talvipalatsiin. Sitä kannatti-

vat mustasotnialaisen Venäjän kansan liiton jäsenet. Tällä liitolla oli jonkinlainen vaikutus takapajuisten työläisten keskuudessa. Mutta enemmistö ei tyytynyt sellaisiin ehdotuksiin.

Kattilatyöläisten prikatiiri, jonka nimeä en muista, ehdotti valittavaksi minut.

— Nuori on vielä, ei kelpaa! — kuului ääniä.

Asian ratkaisi esiintymisellään eräs toveri lavetti- ja ammusverstaalta. Noustuaan vierelleni ritsauspöydälle hän sanoi, että lavetti- ja ammusosaston työläiset tuntevat hyvin Vastenin työväenluokan asialle uskollisena miehenä. Minä en odottanut hänen esiintyvän — tämän toverin osallistuminen verstaamme kokoukseen ja agitaatio ehdokkuuteni puolesta oli nähtävästi seuraus puoluejärjestön päätöksestä, josta en ollut tietoinen. Siltarakennusverstaalla minua ei vielä paljoa tunnettu, ja ilman tällaista tukea en olisi saanut kuuttasataa ääntä enkä olisi tullut valituksi.

Kun kysymys edustajasta oli ratkaistu, ehdotin, että samalla valittaisiin varamies. Edustajan varamieheksi valittiin nuori puolueeseen kuulumaton viilari Pjotr Serebrjakov.

Saman päivän illalla pidettiin kaikkien Putilovin tehtaalta valittujen edustajien yhteinen neuvottelu. Edustajaryhmämme puheenjohtajaksi valittiin tykkiverstaan edustaja.

Pietarin Työväen edustajain neuvoston ensimmäinen kokous, johon osallistuin, pidettiin Rozhdestvenskin opintokurssien talossa Smolnaja kadun ja 2 Rozhdestvenskaja kadun kulmassa, lähellä Nikolain asemaa (nykyinen Moskovan asema). Mielenkiintoista oli, ettei edustajien rekisteröinnissä noudatettu alkeellisiakaan muodollisuuksia. Kokoushuoneen eteishallissa istui kaksi toveria, jotka rekisteröivät saapuvia edustajia. Mainitsin nimeni ja sanoin, että minut on valittu edustajaksi Putilovin tehtaan siltarakennusverstaalta. Ja siinä kaikki. Mitään todistuksia tai edustuspapereita ei kysytty.

Seuraavana päivänä verstaalla pysäytettiin kaikki koneet, että olisin voinut tehdä rauhassa valitsijoilleni selkoa Työväen edustajain neuvoston ensimmäisistä askelista. Kerroin niiden tovereiden vangitsemisesta, jotka Neuvosto oli lähettänyt Kasanin tuomiokirkon luona pidettyyn joukkokokoukseen, ja että heidät oli sitten vapautettu Neuvoston vaatimuksesta, joka esitettiin pääministeri Wittelle. Tällä tapauksella oli suuri merkitys, sillä se osoitti, että Työväen edustajain neuvosto edustaa voimaa, jonka edessä tsaarivallan edustajien on pakko perääntyä.

Selostukseni läheni loppuaan, kun verstaaseen astui se sama leveäpartainen insinööri, jota Juzefovitshkin nimitti mustasotnialaiseksi. Hän kysyi käskevällä äänensävyllä:

— Miksi koneet seisovat?

Vastasin, että minä työläisten edustajana käskin pysäyttää koneet, sillä moottorien surinassa ei voida pitää kokousta.

— Minä käsken, että koneet on pantava heti käyntiin,— sanoi insinööri.

Kukaan ei liikahtanutkaan.

Insinööri poistui ja minä jatkoin selostustani loppuun asti. Vasta sitten pantiin koneet käyntiin.

Pietarin Työväen edustajain neuvoston toimintaa on kuvattu monissa kirjoissa. Muistissani ei ole mitään uutta, joka voisi noita kuvauksia täydentää. Neuvoston johdon valtasivat mensheviki t, ja sen takia siitä ei tullut oikeata aseellisen kapinan esikuntaa ja työväen vallan elintä, jona se olisi voinut olla.

Syksyllä vuonna 1905 Lenin oli vielä ulkomailla, huomattava osa bolshevikeista oli vankilassa ja karkoitettuina, ja Stalin johti vallankumouksellista taistelua Taka-Kaukaasiassa. Juuri tällä onkin selitettävissä, ettei bolshevikkien vaikutus Pietarin neuvostossa ollut riittävän voimakasta.

Muistan vain yhden bolshevikkien edustajaryhmän neuvottelun. Se pidettiin Vapaataloudellisen yhdistyksen huoneustossa, jossa Neuvosto silloin piti istuntojaan. Meitä bolshevikkeja kokoontui neuvotteluun kolmisenkymmentä. Edustajaryhmä päätti asettaa kysymyksen laivaston ja varuskunnan edustajien hyväksymisestä Neuvostoon.

Marraskuun 1 päivänä Neuvosto kehoitti työväestöä uuteen poliittiseen lakkoon. Lakon aiheena oli tieto Kronstadtin sotilaiden ja matruusien asettamisesta sotaoikeuteen ja vainotoimenpiteiden voimistumisesta vallankumouksellista liikettä vastaan Puolassa. Edelliset pitkälliset lakot olivat pahasti uuvuttaneet työläisiä ja lisänneet aineellista ahdinkotilaa. Esimerkiksi meillä, Putilovin tehtaalla, vuoden kuluessa oli lakkoja pidetty toinen toisensa jälkeen vain vähäisin väliajoin. Tuhannet perheet näkivät nälkää. Mutta sittenkin lakko sujui yksimielisesti ja se lopetettiin vasta Neuvoston päätöksellä marraskuun 7 päivänä.

Kerran aamulla, parin päivän kuluttua marraskuun lakon päättymisestä, minut kutsuttiin insinöörin puheille. Levitellen paksuilla sormillaan ruskeaa partaansa insinööri murahti:

— Ottakaa lopputili... ja sitten näkemiin... Ja jo tänään...

Muistutin, että erottamisesta on varoitettava kahta viikkoa ennen.

— Joutavia... Saatte rahassa,— vastasi hän.

— Tehän tiedätte, että työläiset ovat valinneet minut edustajakseen. Ei tiedetä, mitä he tästä sanovat...

Nyt insinööri jo menetti malttinsa ja vihasta verestäviä silmiään muljauttaen hän kähisi:

— Ulos tehtaalta, ja heti... Ja — ilman mitään melua... Tai muuten...

Ja sanojensa vakuudeksi hän heristi karvaisia nyrkkejään.

Menin insinöörin luota suoraan tykkiverstaalle, edustajaryhmämme puheenjohtajan puheille. Hän kutsui vielä yhden

edustajan, menshevikki Loginovin lavetti- ja ammusverstaalta neuvottelemaan asiasta. Kysymys asettui suoraan: joko oli toteltava tai aloitettava uusi lakko. Loginov selitti, että työläiset ovat väsyneet ja nälkiintyneet tänä vuonna pidettyjen miltei lakkaamattomien lakkojen johdosta. Edustajaryhmän puheenjohtaja esitti muita syitä, joiden pätevyydestä en voinut olla eri mieltä.

— Vallankumouksellinen liike Pietarissa ja koko Venäjällä on noususuunnassa,— sanoi hän.— Edessämme ovat ratkaisevat taistelut. Lakko on helppo järjestää ja epäilemättä työläiset esiintyisivät lujasti edustajansa puolesta. Mutta ehkäpä mustasotnia juuri pyrkiikin siihen — provosoidakseen ennenaikaisen esiintymisen ja heikentääkseen voimiamme.

Lopputuloksena päätettiin, että minä lähden Putilovin tehtaalta. Kun verstaalla kuulivat erottamisestani, niin joku työläisistä pani siltarakennusverstaalla kiertämään listan, jossa oli seuraavanlainen otsikko: „Allekirjoittaneet vaativat ritsari Vastenin jättämistä työhön". Listaan kertyi yli kuusisataa allekirjoitusta, mutta olin jo vakaasti päättänyt lähteä, ja nyt oli ainoana huolenani vain se, että tilalleni Neuvostoon valittaisiin bolshevikki. Ennen lähtöäni keskustelin siitä vaikutusvaltaisimpien työläisten kanssa. Ehdotin, että tilalleni Neuvostoon valittaisiin nuori ritsari Afanasjev, joka kuului kanssani samaan bolshevistiseen kerhoon. Samana päivänä jätin jäähyväiset Putilovin tehtaalle.

Seitsemäs luku

— Mitä sinä nyt aiot tehdä? — kysyi Petja Serebrjakov minulta.

— Aion hakea työtä.

— Sitä ei ole nykyään niinkään helppo löytää,— sanoi hän.

— Ei mitään, minulla on terveet jalat, ja Pietari ei ole mikään pikkukaupunki.

— Kuulehan, Adolf,— vilkastui ystäväni,— matkustetaan meille Luganskiin!.. Siellä asuu perheemme, äitimuori, siellä ei jouduta hunningolle.

Kahden päivän kuluttua matkustimme.

Luganskissa asetuin asumaan Serebrjakovin perheeseen. Petja oli jo Pietarissa kertonut, että hänen nuorempi veljensä Dmitri on sosialidemokraatti. Se antoi minulle varmuuden, että saan suuremmitta vaikeuksitta yhteyden Luganskin puoluejärjestöön. Mutta kului päiviä, eikä Dmitri tehnyt hyväkseni mitään. Muistutin hänelle, hoputin häntä, mutta mikään ei auttanut.

Kerran sitten kerroin Petjalle, että Dmitrin käytös tässä asiassa tuntuu omituiselta. Petja nauroi:

— Mitä omituista siinä on? Dmitrihän on menshevikki, mutta sinä bolshevikki. Nähtävästi pitää minun, puolueeseen kuulumattoman, puuttua asiaan. Täällä Luganskissa minut tunnetaan kaikissa puolueryhmissä. Mennäänpäs kävelylle.

Suuntasimme matkamme Luganskin valtakadulle. Kohta hän pysäytti erään henkilön, joka tervehti häntä tuttavan tavoin.

— Tässä on toverini, työskentelimme yhdessä Putilovilla. Hän on bolshevikki,— esitteli Petja minut.— Toveri haluaa yhteyttä teihin, mutta Dmitri ei anna osoitetta...

Ja niin tutustuin Hartmannin tehtaan työläiseen bolshevikki Ivan Pylkevitshiin. Hän teki minulle muutaman kysymyksen, ja sanoi sitten, että voin vaikka heti lähteä hänen kanssaan sosialidemokraattisen puolueen kaupunkikomiteaan.

— No niin, minä olen tehnyt tehtäväni,— sanoi Petja iskien silmää merkitsevästi, aivan kuin sanoen, että „Näin sitä pitää", ja poistui.

Menin Pylkevitshin seurassa kaupunkikomiteaan, ja jo seuraavana päivänä komitean toimeksiannosta puhuin työläisille Hartmannin tehtaalla ja patruunatehtaalla. Näissä kokouksissa puhuin suoraan, että olen saapunut Pietarista ja että olin edustajana Pietarin neuvostossa. Luganskissa

oli niinä päivinä vallankumouksellinen tilanne. Kaupungissa ei todellisuudessa ollut sellaista voimaa, joka olisi voinut estää työväen vallan pystyttämisen.

Kerran talvisena joulukuun päivänä Luganskin työläiset marssivat kaupungin vankilan luo. Vierelläni oli Pylkevitsh. Hän kertoi minulle Klim Voroshilovista, bolshevikista, joka johti Luganskin proletariaatin heinäkuun lakkoa; hänet oli vangittu ja piesty puolikuoliaaksi; työläisten vaatimuksesta Voroshilov piti nyt vapautettaman.— Nyt hän varmaan jo näkeekin sellinsä ikkunasta meidät,— sanoi vierustoverini.

Päästyämme vankilan portille kuului ylhäältä jonkin sellin ikkunasta nuori voimakas ääni:

— Ystäväni, heti tulen alas!..

Muutaman minuutin kuluttua portista kiiruhti ulos varmoin askelin vankkarakenteinen hymyilevä nuorimies. Koko hänen olemuksestaan ja varsinkin silmistä uhoi tavaton reippaus. Aivan kuin hän ei olisikaan viettänyt puolta vuotta vankilan sellissä.

Voroshilovin johdolla väkijoukko marssi Luganskin katuja. Tuhantinen joukko kokoontui kansantalolle kokoukseen. Puheenjohtajaksi valittiin Voroshilov. Hän piti tulisen puheen, jossa hän selosti työväen edustajain tehtäviä ja vallankumouksen tulevia suuntaviivoja.

Illalla istuimme Voroshilovin asunnossa. Hän puhui meille työläisten aseistamisen välttämättömyydestä, neuvoi, mistä ja miten voidaan saada aseita. Hän lupasi ryhtyä itse hankkimaan niitä.

Oli kulunut vuosikymmeniä ennen kuin sain tietää, että Voroshilov oli täyttänyt lupauksensa aseiden hankkimisesta Luganskin työläisille. Aseet ostettiin Suomesta ja toimitettiin kahtena eränä Luganskiin kesällä vuonna 1906.

Joulukuussa vuonna 1905 Moskovan aseellisen kapinan kukistamisen jälkeen kaikkialla maassa alkoi voimistua taantumus. Luganskissa se ilmeni joukkovangitsemisina. Kaduilla kolisivat öisin poliisivaunujen pyörät, kuului kiertelevien ratsupatrullien kavioiden kapse. Joka päivä oli

muutettava asuntoa, käyttäen hyväksi Luganskin työläisten vieraanvaraisuutta. Työläiset eivät tunteneet pelkoa piiloittaessaan kotonaan vallankumouksellisia. Kuitenkin enemmistö kaupunkikomitean työntekijöistä ja monet Neuvoston jäsenet vangittiin.

Viimeisen yöni Luganskissa vietin erään juutalaisen räätälin asunnossa, joka sijaitsi lähellä rautatieasemaa. Tämän yöpaikan järjesti minulle Pylkevitsh,— hän tunsi räätälin tyttären, joka jossain määrin osallistui puoluejärjestön työhön. Aamulla tyttö toi minulle rautatielipun Harkoviin, ja sanoi, että Pylkevitsh ja Sergei, joka oli samoin bolshevikki ja Luganskin järjestön aktiivinen työntekijä, matkustavat samassa junassa, mutta eri vaunuissa. Minuutin kuluttua olin matkakunnossa. Tyttö lahjoitti minulle lämpimän kaulaliinan, joka olikin hyvään tarpeeseen, sillä ulkona oli kova pakkanen. Sitten hän saattoi minut asemalle, ja minä matkustin.

Pylkevitshiä ja Sergeitä en enää tavannut. Minun oli pysähdyttävä Harkovissa kertoakseni paikalliselle puoluejärjestölle tilanteesta Luganskissa. He taas matkustivat muihin kaupunkeihin.

Harkovin järjestön osoitteen olin saanut Pylkevitshiltä. Muistan, että talo, johon minun piti mennä, oli jossain kaupungin laidalla. Tulin talon kohdalle samanaikaisesti jonkun tuntemattoman miehen kanssa, joka tuli vastakkaiselta suunnalta ja teki minuun jostain syystä epäilyttävän vaikutuksen. Astelin pysähtymättä edelleen. Kuljettuani seuraavaan kadunkulmaan saakka pysähdyin ja kun vilkaisin taakseni, näin saman henkilön katsovan minuun. Hän oli, samoin kuin minäkin, kävellyt seuraavaan kulmaan ja katsahti taakseen.

Käännyin poikkikadulle ja mentyäni korttelin verran kiersin seuraavaa katua pitkin takaisin päin. Täällä tuo sama mies sattui taas vastaani. Kierrettyäni sitten korttelin, saavuin sille paikalle, jossa olimme ensin kohdanneet, ja tuntematon oli taas näkyvissä. Tällä kertaa hän ei nähnyt

minua, sillä mies seisoi vastakkaisessa kulmassa selin minuun aivan kuin aprikoiden minne menisi. Hän katsoi ensin puolelle, sitten toiselle ja häipyi lopulta poikkikadulle.

Olin varma, että mies oli kyttä. Harkov oli minulle kokonaan tuntematon ja jos aioin täyttää tehtäväni oli minun mentävä sisälle taloon saamani osoitteen mukaan. Kun näytti varmalta, että kyttä on ainakin väliaikaisesti häipynyt, menin nopeasti talon ovelle ja koputin. Pylkevitsh oli sanonut minulle, kuinka monta kertaa ja miten on koputettava.

Minuutin kuluttua istuin jo pienessä huoneessa, jossa ei ollut huonekaluja juuri lainkaan. Asunnon isäntä oli sairaalloiselta näyttävä nuori intelligentti, hyväntahtoinen ja viisas hymy kalpeilla huulillaan. Ensimmäiseksi kerroin tietysti, että olin nähnyt kadulla kytän kiertelemässä.

— Ellei hän nähnyt teidän tulevan sisälle, niin ei ole mitään hätää,— sanoi isäntä sellaisella äänensävyllä, aivan kuin olisi ollut tärkeintä saada minut rauhoittumaan

Sitten aloin kertoa tilanteesta Luganskissa. Noin kymmenen minuutin kuluttua kuului ulko-ovelta sovitunlainen koputus. Isäntä meni eteiseen sulkien huoneen oven perässään. Joku astui sisään ja kuulin levottoman äänen sanovan: „Myöhästyin, sillä kyttä kulki kintereilläni".— „Minä jo sain kiinni tuon sinun kyttäsi",— vastasi isäntä aukaisten oven huoneeseen. Edessäni oli sama henkilö, jota olin pitänyt ohranan agenttina,— todellisuudessa hän oli harkovilainen puoluetyöntekijä.

Koko juttu näytti meistä nyt niin hullunkuriselta, että nauroimme sille ja hilpeinä muistelimme sen yksityiskohtia.

Illalla matkustin Harkovista.

Kahdeksas luku

Muutaman päivän kuluttua olin Putilovin tehtaan portilla odottelemassa Afanasjevia, puoluetoveriani, joka oli valittu siltarakennusverstaalta minun tilalleni edustajaksi Työväen edustajain neuvostoon.

Häneltä kuulin, ettei palaamisestani takaisin Putilovin tehtaalle voinut olla puhettakaan, kaikki „epäluotettavat" ajetaan pois työstä ja monia on vangittu. Afanasjev kertoi, että puoluekerhomme toimii yhä, mutta kokoontuu harvoin. Minun oli päästävä mahdollisimman pian johonkin työhön, sillä Luganskin matka oli kuluttanut vähäiset säästöni, ja tätini, jonka luona asuin, tarvitsi itsekin tukea.

Afanasjev neuvoi minua menemään Narvan tullille — siellä oli perustettu „Työttömien neuvosto". Kertoivat joidenkin saaneen sen kautta työtä.

Kun tulin ensimmäisen kerran „Työttömien neuvostoon", oli siellä kokous; „Neuvoston" johtajat oli joku päivä sitten vangittu ja nyt valittiin uusia. Kokouksessa näin paljon tuttuja. Pietarissa oli silloin kova työttömyys. Japanin sodan päätyttyä sotalaitoksen tilaukset lakkautettiin melkein kokonaan, ja liikkeenharjoittajat supistivat tuotantoa. Ensivuorossa eroitettiin tietysti tietoisimpia työläisiä. Työttömien neuvosto koetti järjestää työttömille kaupungin duuman välityksellä kaikenlaisia yhteiskunnallisia töitä — rantakatujen kunnostamista, katujen laskua, halkolotjien purkausta j.n.e. Pätevien ammattimiesten: viilarien, työkaluseppien, valurien, sorvarien j.n.e. oli nälän ajamina pakko mennä sellaisiin töihin. Työttömien neuvostolla oli myöskin ruokala, jota pidettiin yllä hyväntekeväisyyden laskuun. Kaikkea tätä toimintaa johtivat etupäässä menshevikit.

Kaiken tämän sain tietää kokouksen aikana. Ryhdyttiin vaaleihin, ja yllätykseksenі putilovilaiset, joita oli kokouksessa paljon, asettivat minut ehdokkaaksi. Neuvoston puheenjohtajaksi valittiin tällä kertaa bolshevikki — hän oli ylioppilas ja puoluenimeltään Boroda.

Tämä Neuvoston kokoonpano ei ollut kovin pitkäikäinen. Huhtikuussa Boroda vangittiin ja sen johdosta pidettiin uudet vaalit. Uuteen kokoonpanoon minä en enää joutunut. Siihen mennessä minulla oli jo näköpiirissä työtä.

Pietarin työttömien metallimiesten keskuudessa heräsi talvella vuonna 1906 ajatus „tuotannollisen osuuskunnan"

perustamisesta. Ryhmä aloitteentekijöitä otti yhteyden Insinöörien liittoon ja ryhtyi liiton jäsenten Lavrovin ja Troitskin välityksellä neuvotteluihin miljonääri Jelisejevin kanssa suuren metallikehyksisen ansarin rakentamisesta urakalla. Isä-Jelisejevillä, joka omisti suuria viinitarhoja Krimillä ja laajan myymäläverkoston ympäri Venäjää, ei ollut mitään tekemistä tämän puuhan kanssa. Neuvotteluja kävi hänen poikansa, jonka kerrottiin kuuluvan sosialivallankumouksellisten puolueeseen. Ansarin tuli koristaa hänen huvilaansa Kamennyi saarella.

Osuuskunnan perustajien joukossa oli viilareita, sorvareita, seppiä, mutta ei yhtään ritsaria, kun taas ilman pätevää ritsaria ei voitu ryhtyä rakentamaan suurta monimutkaista rautakonstruktiota. Tätä työtä ehdotettiin minulle. Asiani olivat sillä kertaa kerrassaan huonosti. Ruokailin osaksi työttömien ruokalassa ja osaksi tädin luona, jolle olin jo viitisenkymmentä ruplaa velkaa. Kun ei lähiaikoina ollut toivoa päästä muuhunkaan työhön, niin suostuin tarjoukseen. Tuotannollisen osuuskunnan perustajat kuvailivat kaunein värein osuuskunnan tulevia menestyksiä, sen kun tuli heidän mielestään nousta kilpailuun kapitalistien kanssa ja voittaa ne tässä kilpailussa. Minua huvitti heidän utopiansa ja sanoin nauraen, että minua kiinnostaa vain palkka, jonka he voivat minulle ritsarina maksaa.

Kohta allekirjoitettiinkin sopimus Jelisejevin kanssa. Töiden johtoon asettuivat insinöörit Lavrov ja Troitski. Työhön otettiin noin 105 eri ammattialan työläistä — eri puolueisiin kuuluvia työttömiä. Toukokuun lopulla Jelisejevin huvilalle tuotiin puristimia, saksia, ahjoja ja palkeita sekä erilaisia rakennustarpeita. Siihen mennessä oli jo saatu valmiiksi työpiirustukset. Muutamassa päivässä rakennettiin laudoista iso vaja, joka oli yhdeltä puolen auki, sekä konttorihuone, jossa sijaitsi tuntikirjuri ja jossa säilytettiin piirustukset.

Ansari oli suunniteltu moniosaiseksi, ja sen korkein keskiosa — palmuhuone — oli suunniteltu 20 metrin korkui-

seksi. Muissa huoneissa piti kasvatettaman kukkia, marjoja ja vihanneksia. Kaikki tämä oli aiottu tyydyttämään vierellä sijaitsevan ison kivitalon herroja omistajia, joiden todellisena päänä ei ollut kukaan muu kuin „sosialivallankumouksellinen" Jelisejev.

Meillä työmaalla muodostui omalaatuinen tilanne. Ei ollut sellaista puoluetta eikä sellaista poliittista suuntaa, jolla ei olisi ollut „osuuskunnassa" kiihkeää kannattajaa. Siellä työskenteli rinnan bolshevikkeja ja menshevikkejä, eserriä ja maksimalisteja, anarkisteja ja monien muiden enemmän tai vähemmän selvien suuntien edustajia. Kiistaa ja väittelyä syntyi lakkaamatta, kaikenlaisista aiheista, se sai innostuksella mukaansa koko arttelin ja asia oli usein vähällä päättyä tappeluun. Siihen aikaan kyllä oli mistä väitellä. Kuka oli syyssä vallankumouksen tappioon? Minkälainen taktiikka tulee työväenluokalla olla Valtakunnan duuman suhteen? Ketkä ovat oikeassa maakysymyksessä: bolshevikit vaiko menshevikit?..

Kahden viilarin — menshevikin ja eserrän — työpaikat olivat aivan vierekkäin. Ja niin he aloittavat puoliääneen:

— Maan kunnallistaminen...

— Eipäs, vaan sosialisointi...

— Kunnallistaminen!..

— Sosialisoiminen!..

Seppä Antonov, bolshevikki, heitti vasaran ja pihdit kädestään ja meni kuuntelemaan. Kohta hänen jylisevä bassonsa jo kuului ympäri puistoa. Silloin viilari Kljavin, menshevikki, riensi paikalle jo kaukaa viuhtoen käsiään ja yhtyi väittelyyn. Ylioppilas Sergei Malyshev, joka oli sepän apulaisena, pisti aina väliin mehevä hymy suupielessä:

— Älkää, hyvät ystävät, hoilottako noin. Minä heti selitän, mikä niksi siinä on. Jo Marxin Kalle aikoinaan sanoi...

Sorvari Ivan Belostotski pysäytti sorvinsa kuullakseen, mitä Marxin Kalle oli sanonut...

Mutta siitä ei tullut mitään, sillä Malyshevin sanat hukkuivat väittelevien äänten yhteiseen meluun.

Konttorin ovi aukesi ja puistoon, jossa työmaamme sijaitsi, astui tuntikirjuri, ylioppilasneitonen Klaudia. Hän opiskeli muistaakseni hammaslääkärien instituutissa ja oli bolshevikkipuolueen jäsen.

Kaikki olivat jättäneet työnsä: toiset väittelivät ja toiset kuuntelivat. Jokainen koetti äänellään voittaa vastustajansa, eikä siinä myöskään valittu sanoja. Lyhyesti sanoen, välistä näytti siltä, ettemme me rakenna ansaria, vaan Baabelin tornia, ja puhumme kaikki toisillemme käsittämätöntä kieltä...

Kaiken tämän ohella toisella puolen tietä, väliaikaisen verstaamme vastapäätä, asui huvilallaan sotilasprokuraattori Pavlov, jota salaiset ohranan agentit vartioivat. Väittelymme eivät voineet olla herättämättä niiden huomiota. Sen vuoksi päätettiin yleisessä kokouksessa, ettei mitään väittelyjä saa enää käydä työaikana. Mutta päätös ei näyttänyt paljonkaan sitovan tovereita; asiaan vaikutti oleellisempi seikka...

Tultuamme eräänä aamuna työhön huomasimme, että konttorin ovi oli auki, kaappi, jossa säilytettiin piirustuksia, oli murrettu, lattia oli revitty ja paikotellen seinälautojakin kiskottu irti. Sanalla sanoen oli pidetty etsintä. Myöhemmin saapuivat insinöörit ja kertoivat, että Jelisejevin luona oli käynyt Pietarinpuolen poliisivirkailija ja vihjaillut, että rakennusartteli herättää päällystössä epäilyksiä. Jelisejev oli pistänyt hänelle käteen 300 ruplaa.

Tämän tapahtuman jälkeen käyttäydyimme viisaammin, meluisia väittelyjä ei työaikana enää pidetty, mutta sen sijaan ruokatunnilla keräännyimme säännöllisesti puiston keskelle pitämään poliittisia keskusteluja.

Vuoden 1906 lopulla minut vangittiin. Vangitseminen tapahtui seuraavissa olosuhteissa.

Kun työt Jelisejevin huvilalla saatiin käyntiin, muutin eräiden poikamiestoverieni kanssa asumaan Viipurin-

puolelle, Tshornaja Retshkan seudulle. Asunnon isäntä oli työssä eräässä leipomossa kantajana. Hänen selkäkoristaan löytyi aina tuoreita pullia, piiraita ja leivoksia. Meitä vuokralaisia oli kuusi nuorta miestä, ja me pidimme herkuttelusta, joten isännän ammatti oli meille mieleen. Päivällinen syötiin asunnolla yhdessä; talon emäntä oli todellinen taituri valmistamaan yksinkertaisia ja ravitsevia ruokia.

Vapaa-ajat vietettiin hauskasti. Luonamme kävi tovereita — ylioppilas Malyshev, tuntikirjurimme Klaudia, hänen ystävättärensä Marusja, joka myöskin oli bolshevikki. Olimme nuoria, mieliala reipas, lauloimme ja tanssimme tai pidimme jotain muuta hauskaa. Kaikki tämä vuorotteli mitä vakavimpien ja innokkaimpien poliittisten keskustelujen ja väittelyjen kanssa.

Myöhemmin seuramme supistui. Ansarin rakentaminen läheni loppuaan, ja työläisiä tarvittiin vähemmän. Työläisten lukumäärää oli supistettava. Asuntotovereistani kolme joutui eroamaan, ja he matkustivat pois Pietarista. Meitä jäi kolme: viilari, vakaumuksellinen bolshevikki, jota kaikki nimittivät Sjomkaksi, nuorin veljeni ja minä.

Palattuani kerran työstä kotiin tapasin asunnon emännän säikähdyksestä kalpeana. Hän sanoi, että poliiseja oli käynyt kysymässä minua ja sanoivat tulevansa uudelleen.

Olin siihen aikaan puolueryhmässämme puoluejäsenmaksujen kokoojana ja asunnossamme olevaan pöytään olin laittanut pienen salaisen lokeron, jossa säilytin shekkikirjaa ja piirikomitean varmentamia kuitteja useamman kuukauden ajaksi etukäteen. Avasin nyt lokeron ja annoin Sjomkan tarkastaa, että kaikki kootut jäsenmaksut oli luovutettu puoluejärjestölle, sitten otin ja poltin shekkikirjan ja kuitit. Nyt päätettiin, että kaikki on kunnossa. Sjomkaa ja veljeäni kehoitin poistumaan.

Pian poliisit palasivat.

— No terve,— virkkoi virka-arvoltaan vanhin poliiseista hymyillen,— kaikki on varmaankin jo ehditty kätkeä.

— Tietysti,— vastasin,— enhän ruvennut teitä odottamaan...

Alkoi kotitarkastus. Poliisi veti sängyn alta vaatekorini. Siellä tavaroitteni seassa sattui olemaan kouluvihko, johon oli kirjoitettu eräs artikkeli. Sen olin laatinut jo muutamia kuukausia sitten erään lakon johdosta. Kirjoitus oli tarkoitettu puoluelehteen, mutta oli jäänyt lähettämättä, sillä tilanne oli muuttunut. Olin kokonaan unohtanut sen. Vihkossa oli kirjoituksen alkuperäinen kappale ja siinä minun allekirjoitukseni.

— Mikä tämä on? — kysyi poliisi.

Selitin, että aioin lähettää kirjoituksen sanomalehteen, mainiten samalla erään julkisen lehden nimen.

Poliisi ryhtyi tekemään pöytäkirjaa, ja siinä hänen huomionsa kiintyi pöydällä olevaan kääröön.

— Mitäs tuossa on?

Sanoin rehellisesti, etten tiedä, sillä näin käärön ensi kertaa.

Kääröstä löytyi muutama kappale eserrien julkaisemia „Zemlja i Volja" julkaisuja. Arvasin, että veljeni, joka siihen aikaan kannatti eserriä, oli tuonut ne tullessaan. Hän oli lähtökiireessään, kun minä vielä hoputin heitä, unohtanut käärön pöydälle.

Ei auttanut muu kuin tunnustaa tämä „todistuskappale" omakseni. Tekaisin selityksen, että löysin käärön kadulta ja olin juuri tuonut sen kotiin, mutta en ehtinyt vielä aukaista.

Poliisi ei tietysti uskonut selitystäni. Odotin jutun päättyvän pidätykseen.

Hämmästyin suuresti, kun luin pöytäkirjan. Siinä oli sanottu, että ottaen huomioon, että kirjoitus oli jäänyt lähettämättä lehteen ja että kirjaset on julkaistu vuonna 1905 julkisesti, ei ole mitään aiheellista syytä pidättämiseen...

Allekirjoitin tyytyväisenä pöytäkirjan, saattelin poliisit ulko-ovelle saakka ja pyysin iloissani emäntää läm-

mittämään päivälliseni. Minusta näytti, että myrsky oli ohi...

Mutta puolentoista viikon kuluttua sain todeta, ettei asia ollutkaan niin.

Viipurinpuolen puolueorganisaattori kehoitti minua järjestämään konspiratiivisen asunnon uuteen paikkaan. Päätettiin, että vuokraamme asunnon yhdessä Eleonooran, hänen siskonsa ja toverini Sjomkan kanssa. Joulukuun 7 päivänä muutimme uuteen asuntoon. Päivä oli perjantai, ja sunnuntaina piti olla minun ja Eleonooran häät. Tavarat oli väliaikaisesti sijoitettu keittiöön, lämmitimme hellan ja yövyimme keittiössä, sillä huoneita ei oltu vielä siivottu.

Joulukuun 8 päivän aamuna istuimme koko „perheellä" hellan ääressä kahvia juomassa. Pohdittiin hilpein mielin häiden järjestämisen yksityiskohtia. Minä vedin huopikkaat jalkaani, takin ylleni ja menin eteiseen lähteäkseni työhön. Samassa ovikello soi. Avasin. Sisään työntyi poliiseja. Eräs heistä ojensi käteeni paperilapun — se oli santarmiosaston määräys Adolf Vastenin pidättämisestä. Kotitarkastusta he eivät pitäneet, ja minä olin vaatteet päällä valmis matkaan.

Laskeuduttuani kahden poliisin saattamana alas kadulle oli vielä pimeä. Siellä täällä tuikutti himmeitä katulyhtyjä. Mentyämme parin korttelin verran toinen poliiseista kääntyi toiselle kadulle ja saattajakseni jäi vain yksi poliisi. „Ei siis ole mitään vakavaa", päättelin itsekseni.

Lähestyttiin jo poliisiosastoa kun muistin, että liivini taskussa on puolueorganisaattorin antama kuitti jäsenmaksujen maksamisesta. Kuitti oli hävitettävä. Aloitin keskustelun poliisin kanssa ja valitin, että uudessa asunnossa on paljon luteita. Samalla kyhnyttelin kättäni liivintaskuun, rypistin kuitin kokoon ja juttua jatkaen hieroin sen pienelle pallolle ja pudotin lumeen.

Poliisiosastolla oli odoteltava poliisiupseeria. Saavuttuaan hän kysyi, minkä takia minut oli pidätetty. Vastasin, että itse hän kai sen paremmin tietää kuin minä. Upseeri

kohautti olkapäitään. „En käsitä mitään. Luin kyllä kotitarkastuksesta tehdyn pöytäkirjan. — Roskaa! Meillä on puudittain tuota eserrien kirjallisuutta. Lähetimme pöytäkirjan santarmihallintoon, ja nyt sieltä tuli määräys — pidätettävä ja lähetettävä... Ehkä sinun kontollasi on jotain muuta?.."

Pian olin toisen poliisin saattamana matkalla santarmihallintoon. Päivä oli jo valjennut. Kuljimme oluttupien ohi. „Pistäydytään, — ehdotin minä — Tekee mieli juoda..." Poliisi vastasi, että se ei käy päinsä — pidätetyn kanssa ei sallita sellaista. Vakuuttelin hänelle, ettei siinä ole mitään pahaa. En tiedä liekö vakuutteluni vaikuttanut, vai oliko olut liian houkuttelevaa, mutta seuraavaan oluttupaan me astuimme kuin muutkin asiakkaat ja tilasimme oluet. Kun olut oli tuotu pöytään, kysyin tarjoilijalta täysin vapaasti käymälää ja lähdin pöytien välitse siihen suuntaan.

Kaikissa oluttuvissa, joita tunsin, oli toinen uloskäytävä. En epäillyt, etteikö tässäkin oluttuvassa, jossain käymälän lähellä, löytyisi ovea pihalle, ja tarvitsisi vain avata se, kun olisin vapaudessa. Olin varma, että ennen kuin hyväntahtoinen vartijani huomaa minun kadonneen, olen jo ehtinyt ainakin yhden korttelin yli...

Käymälä löytyi; se oli likainen ja haiseva niinkuin muissakin oluttuvissa, mutta takatietä ulos ei löytynyt. Tässä oluttuvassa ei ollutkaan toista uloskäytävää.

Palasin pöytään, maksoin oluet ja jatkoimme matkaa.

Santarmihallinnossa jouduin istumaan muutamia tunteja jossain pimeässä komerossa ennen kuin kutsuttiin kuulusteluun. Santarmiupseeri aloitti kyselyn hyvin ankarassa äänilajissa aivan kuin korostaen kysymysten tärkeyttä, vaikka sinänsä ne olivat toisarvoisia. Esimerkiksi: olenko naimisissa, missä käyn työssä j.n.e. Mutta sitten välinpitämättömänä, aivan kuin hajamielisyydessään kysäisi: „Oletteko Klaudian kanssa hyviä tuttavia?" Käsitin: nyt se alkaa. „Klaudianko? Minkä Klaudian?" Hän vastasi, että kysymyk-

sessä on työmaamme tuntikirjuri, kurssilainen Klaudia, että hänen tiedossaan ovat veneretket, joita minä, Klaudia ja ylioppilas Malyshev olemme tehneet. „Mitä te näillä retkillänne keskustelitte?"

Vastasin, että tuntikirjuri Klaudian minä todellakin tunnen, mutta ettei minulla ole aavistustakaan siitä, että hän olisi kurssilainen. Samoin tunnen sepänapulaisen Malyshevin, mutta en tiedä, että hän olisi ylioppilas. Mitään retkiä heidän kanssaan ei ole ollut, eikä voinutkaan olla, sillä minähän olen vain tavallinen työmies, mutta he, upseerin tietojen mukaan, ovat intelligenttejä...

— Hyvä on,— keskeytti hän.— Onko tämä kirjallisuus teidän? — Hän osoitti kääröä, jossa oli eserräläisiä kirjasia.

Toistin hänelle tekaisemani jutun, että olin löytänyt käärön kadulta.

Edelleen hän kysyi, miten se artikkeli oli syntynyt, joka oli löytynyt vihkostani. Vastasin aivan samalla tavalla kuin pöytäkirjaan oli kirjoitettu.

— No niin, hyvä on,— sanoi kuulustelijani nousten tuoliltaan.— Passitan teidät vankilaan.

Myöhemmin jouduin viettämään monia vuosia tsaarin Venäjän ja „demokraattisen" Suomen vankiloissa, mutta muistaakseni en milloinkaan tuntenut itseäni niin yksinäiseksi ja avuttomaksi, kuin tuona ensimmäisenä yönä kopissani Pietarin „Krestyn" neljännessä kerroksessa. Yö tuntui loppumattoman pitkältä. En saanut nukutuksi, kääntelehdin kovilla laudoilla, ja kaikki vankilan äänet tuntuivat minusta jotenkin erikoisen merkitseviltä. Minulla ei ollut minkäänlaista kokemusta, ja siksi en voinut kuvitella, mikä minua odottaa, kauanko on oltava vankilassa ja missä — tässäkö yksityissellissä vaiko jossain muualla. En tiennyt myöskään vankilan tapoja, voinko tavata morsiantani, voinko saada kirjeitä. Eikä ollut ketään, keneltä kysyä.

Yksinäisyyteni päättyi kuitenkin jo seuraavana aamuna. Kuulin koputuksen. Ensin en kiinnittänyt siihen mitään huomiota. Mutta jostain koputettiin yhä sellini seinään — hiljaa, mutta säännöllisesti, niin että eroitin siinä jonkinlaisen rytmin. Nyt muistin kuulleeni, että vangit sillä tavoin keskustelevat keskenään. Epäilemättä minua haluttiin puhutella. Mutta en käsittänyt mitään, ja miten vastata? Kopautin hiljaa seinään, että „Kuulen". Vastauksena oli tiheä sarja naputuksia. Kopautin taas kerran. Naapurini vaikeni.

Seuraavana päivänä sain Morsen aakkoset. Ja se tapahtui seuraavasti.

Kuulin lukon kalahtavan naapurisellissä, sitten askeleita, nyt kuului helähdys sellini ovelta, ovi avautui, ja vankilapamppu komensi: „Kävelylle".

En odotellut uutta käskyä.

Käytävällä kulki edessäni viereisen sellin asukas. Laskeuduttiin rappuja alas. Naapurini hidasti askeleitaan niin, että käsitin hänen odottavan minua. Saavutin hänet. Käännettyään kasvonsa minuun tunsin hänet — se oli Mihail. Hän antoi katseellaan ymmärtää, etten saa näyttää olevamme tuttavia. „Lähetän aakkoset", kuiskasi hän ja kiiruhti ulos.

Päivällisen jälkeen vartija tuli luokseni tuoden mukanaan pienen käärön. Siinä oli voita, sokeria ja teetä. „Kun teille ei vielä tule pakettia omaisilta, niin viereinen vanki lähetti tämän..." Vartija poistui. Aloin etsiä, ja teepaketista löysin pienen paperipalasen, johon oli merkitty vankilalennättimen aakkoset. Paperiin oli kirjoitettu vain yksi sana: „Harjoittele".

Vartija rikkoi tietysti vankilan sääntöjä tuomalla viereisestä sellistä tämän paketin. Myöhemmin sain tietää, että tämä vartija oli yleensä vallankumouksellisille myötämielinen, ja oli siis harvinainen poikkeus.

Krestyn vankilan yksityissellissä jouduin viettämään viisi kuukautta tapaamatta ketään tuttavia ja saamatta kirjeitä tai kirjoja. Ja kuitenkaan en tuntenut itseäni yksinäiseksi ja

avuttomaksi. Niin paljon se Mihailin lähettämä aakkospaperi sai aikaan. Keskustelimme hänen kanssaan, kunnes hänet siirrettiin jonnekin, sitten muitten naapureitteni kanssa — ei ainoastaan viereisissä selleissä olevien, vaan myöskin allani olevien naapureitteni kanssa.

Mihail keksi toisenkin, paljon yksinkertaisemman yhteysmenetelmän. Krestyn vankilan seinät läpäisivät mainiosti ääniä. Sillä tekosyyllä, että hänen piti valmistautua tutkinnoille yliopistoon, Mihail sai luvan lukea kirjoja. Hän oli lukevinaan ääneen ja piti sillä tavalla kuuluvalla ja selvällä äänellä meille kokonaisia luentoja poliittisista aineista, pitäen näön vuoksi avattua oppikirjaa polvillaan. Hänen äänensä kuului mainiosti viereisiin selleihin.

Vankilaan saapui asiakirja, että sisäasiain ministeriön erikoisneuvoskunnan päätöksellä minut karkoitetaan kahdeksi vuodeksi Vologdan lääniin. Päätöksessä sanottiin, että rangaistus on annettu siitä, että olen kuulunut „sosialivallankumouksellisten" puolueeseen. Minä en tietenkään ryhtynyt vaatimaan tämän santarmien erehdyksen kumoamista.

Sen jälkeen minut vietiin Krestystä siirtovankilaan. Siellä oli jo toinen järjestys. Lähetin heti kortin Eleonooralle, ja hän kävi minua tapaamassa.

Edellä jo kerroin, että häämme oli määrätty pidettäväksi joulukuun 9 päivänä. Vihkimisen piti tapahtua Pietarin suomalaisessa kirkossa. Kaikki sukulaiset, ja heitä meillä Eleonooran kanssa oli aika paljon, sekä ystävät ja tuttavat olivat kokoontuneet sovittuun aikaan. Väkeä oli ollut paljon. Odotettuaan minua turhaan lauantaina ja sunnuntaiaamuna, Eleonoora meni kirkolle. Päästyään sivuovesta pastorin puheille, hän ilmoitti, että vihkiminen täytyy peruuttaa, sillä sulhanen on vakavasti sairaana. Väki kuitenkin huomasi hänet ja alkoivat kyselyt, missä on Adolf. „Hänelle sattui onnettomuus,— oli Eleonoora vas-

tannut,— raskas rautakisko putosi ja murskasi hänen jalkansa".

Olin tutustunut Eleonooraan vuonna 1904, jolloin olin työssä Putilovin tehtaalla.

Kerran eräs toveri pyysi minua kanssaan nimipäiville. Nimipäiväsankarina oli erään Vasiliostrovissa asuvan ruhtinaan keittäjätär. Toverini sanoi, että hänellä on lupa viedä mukanaan pari kolme nuorta miestä sillä ehdolla, etteivät nämä ole mitään räyhääjiä ja osaavat hyvin tanssia. Minä kelpasin hyvin noiden vaatimusten kannalta, varsinkin mitä tanssimiseen tulee.

Otin mielelläni kutsun vastaan, ja lauantai-iltana ajoimme nelisin ajurilla hanurinsoittaja mukanamme Vasiliostroviin.

Nimipäiväkemut pidettiin silityshuoneessa; herrasasunnossa, joka käsitti melkein koko kerroksen isossa talossa, oli sellainen erikoinen huone. Se oli hyvin eristetty muusta asunnosta, joten meidän ilonpitomme ei ketään häirinnyt ja saattoi jatkua melkein aamuun saakka.

Ensiksi istuttiin pöytään. Vierelleni sattui noin seitsemäntoistavuotias neitonen. Minua hän miellytti heti, ja illallisen jälkeen, kun Eleonoora osoittautui vielä mainioksi tanssikumppaniksi, — alkoi sydämeni pamppailla levottomana. Tanssimme yhtämittaa — valssi, pa de katr, pa de ispan, masurkka, polkka y.m. sen aikaiset muotitanssit vuorottelivat toisiaan. Uusi tuttavani osoittautui iloiseksi ja viehkeäksi neitoseksi.

Kello kolmen tienoissa seurue alkoi hajaantua. Saattelin Eleonooraa kotiin. Jäljessämme seurasivat hänen äitinsä ja nuorempi siskonsa. Sovimme Eleonooran kanssa tapaamisesta.

Eleonooran äiti oli räätäli, ja tyttö opetteli samaa ammattia. Minusta tuli heidän vakituinen vieraansa. Se oli aikaa, jolloin vallankumouksellinen myrsky oli nousemassa. Keskustelimme usein päivän tapahtumista ja tulin vakuuttuneeksi siitä, että Eleonoora on myötätuntoinen sille

asialle, joka oli jo silloin tullut minulle ainoaksi ja tärkeimmäksi elämäntehtäväkseni. En salannut häneltä osallistumistani vallankumoukselliseen toimintaan. Yhdessä hänen kanssaan me elimme sitten vuoden 1905 tapahtumat. Kun olin palannut Luganskista ja saanut raha-asiani jotakuinkin kuntoon, päätimme vuokrata asunnon ja viettää häät. Häät jäivät kuitenkin vangitsemiseni takia pitämättä.

Kun Eleonoora saapui ensikäynnilleen siirtovankilaan, kerroin hänelle, että minut karkoitetaan kahdeksi vuodeksi, mutta voi olla, että palaan ennemmin, sillä toivon voivani paeta. Toisten poliittisten vankien kertoman mukaan se ei olisi kovinkaan vaikeata. Mutta siinäkään tapauksessa, vaikka pako onnistuisi, ei vihille menoa voitu pitää mahdollisena, sillä tietämätöntä on, minkälaiset henkilöllisyyspaperit onnistun saamaan. „Senpä tähden, — sanoin hänelle,— on vihkiminen toimitettava täällä, vankilassa, ennen kuin minut lähetetään. Mitä siitä ajattelet?"

Eleonoora vastasi, että juuri niin on tehtävä, jos se vain on mahdollista.

— Täysin mahdollista,— vakuutin hänelle,— olin itse viime vuonna sulhaspoikana vankilahäissä.

Syyskuussa vuonna 1906 olin tosiaan läsnä vihkiäisissä tässä samassa siirtovankilassa, jossa nyt olin vankina. Eräs serkuistani, Katja, meni naimisiin matruusi Shtsherbakovin kanssa, joka oli tuomittu seitsemäksi vuodeksi pakkotyövankeuteen. Katja oli aikaisemmin työssä Schtiglitsin kehruutehtaalla. Muistan antaneeni hänelle usein lentolehtisiä levitettäväksi mainitulla tehtaalla. Vuonna 1904 Katja matkusti Helsinkiin ja tutustui siellä Shtsherbakoviin. Heinäkuussa vuonna 1906 he aikoivat pitää häänsä, mutta puhkesi Viaporin kapina. Shtsherbakov otti aktiivisesti osaa kapinaan; tappion jälkeen hänet vangittiin ja tuotiin Pietariin. Katja seurasi häntä. Olin saattamassa Katjaa, kun hän kävi vankilassa kysymässä lupaa saada mennä naimisiin Shtsherbakovin kanssa, ja muutaman päivän kuluttua olin todistajana läsnä vihkimistilaisuudessa, joka

pidettiin vankilassa. Shtsherbakov tuotiin tilaisuuteen ilman kahleita ja koko juttu kesti vain viitisen minuuttia.

Kun Shtsherbakov lähetettiin Siperiaan, matkusti Katja hänen mukanaan.

Kaiken tämän kerroin Eleonooralle. Hyppään taas vähän ajassa eteenpäin ja lisään tähän, että vuonna 1912, jolloin olin uudelleen vankilassa, sain vaimoni kautta lahjan: hiuksista punotut kellonperät. Ne oli Shtsherbakov tehnyt. Katja toi ne Pietariin ja lähetti minulle.

Niinpä siis päätimme heti ensimmäisen tapaamisemme aikana, että meidät vihitään ennen kuin minut lähetetään karkoituspaikalle.

Siirtovankilan selliin, jossa minäkin olin, oli ahdettu kaksikymmentä kolme henkeä. Kahden täytyi nukkua pöydillä. Viereisissä selleissä oli vieläkin ahtaampaa, eräissä oli jopa 40 henkeä. Se oli aikaa, jolloin ihmisiä vangittiin ja karkoitettiin joukottain, ja useimmiten ilman oikeuden käyntiä, kuten minutkin.

Sellitoverini olivat pääasiassa vuoden 1905 vallankumoustapahtumiin osallistuneita, etupäässä sivistyneistöä. Siellä oli todellisia ammattivallankumouksellisia, kuten esimerkiksi bolshevikki Boroda, mutta oli sellaisiakin, jotka olivat sattumalta joutuneet mukaan vallankumoukselliseen liikkeeseen sen nousukaudella. Niihin kuului taiteilija Shimanski. Hän oli reilu poika — ilonpitäjä, väsymätön kujeilija ja kaikin puolin oikea „sakinmies", mutta ilman sen selvempiä vakaumuksia. Muistaakseni hän kannatti sosialidemokraatteja.

Kerran Shimanski sai aikaan selkkauksen poliittisten vankien ja vankilan päällystön välillä.

Vankilan apulaispäällikkö kävi vartijan kanssa joka aamu selleissä tarkastuskäynnillä. Tarkastuksessa laskettiin yksinkertaisesti vankien lukumäärä sellissä, ja jos joku sattui nukkumaan, niin ei häntä herätetty.

Kerran sattui niin, että eräs poliittinen vanki oli kuollut nukkuessaan, luultavasti sydänhalvaukseen. Tarkastuksen aikana häntä pidettiin nukkuvana ja merkittiin luetteloihin läsnäolevaksi. Vasta tarkastuskäynnin jälkeen toverit huomasivat, että hän olikin kuollut. Lääkärin tarkastus totesi, että vainaja oli kuollut yöllä.

Tapaus teki hyvin masentavan vaikutuksen kaikkiin vankilassa. Päällystökin teki siitä omat johtopäätöksensä. Tultuaan nyt tarkastukselle apulaispäällikkö kävi kaikki makuulavat, ja jos joku sattui nukkumaan, nykäsi jalasta.

Ja sitten kerran — se tapahtui jo minun aikanani — kun päällystö tuli tarkastukselle, Shimanski lojui paikallaan lavitsalla pää nuttuun käärittynä aivan kuin nukkuen. Apulaispäällikkö meni ja nykäsi häntä jalasta; jalka ponnahti äkkiä ja osui apulaista nenään. Silmälasit lensivät lattialle ja särkyivät sirpaleiksi.

Kolme päivää sen jälkeen vankilassa kävi myrsky. Shimanski vietiin putkaan vedelle ja leivälle; me vaadimme hänen vapauttamistaan. Pantiin toimeen mellakka — jyskytettiin ovia, hakattiin tuoleja ja penkkejä, huudettiin, meluttiin ja laulettiin. Lopulta uhattiin julistaa nälkälakko. Päällystön oli pakko myöntyä — Shimanski siirrettiin yksityisselliin. Viikon kuluttua hän sai palata luoksemme.

Häämme pidettiin eräänä sunnuntaipäivänä vankilan vastaanottohuoneessa. Läsnä olivat isä ja äitipuoleni sekä Eleonooran äiti ja täti. Sitten saapui luterilainen pappi vartijan saattamana. „Missä sulhanen on?" — kysyi pappi. Hänelle osoitettiin minua. „Entä kahleet?" Pappi luuli, että kaikki vangit ovat kahleissa, ja näytti pettyneeltä.

Vihkimistoimitus ei kestänyt kauan. Pappi luki lyhyen rukouksen, laittoi sormiimme vihkisormukset ja sanoi: „Herra olkoon kanssanne", jonka jälkeen hän poistui, perien vaivoistaan kolme ruplaa.

Tämän jälkeen vangittu sulhanen vietiin tavallisesti takaisin selliin, mutta nuori aviopuolisoni oli saanut vankilan päälliköltä luvan pitää vastaanottohuoneessa hääpidot. Kotoa oli tuotu sitä varten kaikki: piiraat, pullat, makkarat ja vieläpä pannu kuumaa kahviakin. Me muut istuimme pöytään, mutta isä meni jututtamaan läsnä olevaa vartijaa. Kuulin hänen selittävän, että hänelle oli muka kerrottu, miten hyvin tämä vartija suhtautuu vankeihin... Sillä aikaa anoppini kaatoi pöydän alla salaa minullekin täyden kupin vodkaa — join sen, haukkasin vähän päälle ja minulle kaadettiin vielä. Pyysin morsianta ja vieraita kohottamaan yhdessä häämaljan, mutta he kieltäytyivät sanoen, että kotiin mentyään he viettävät siellä oikein kunnon häät. „Mutta sinä juo,— sanoivat he,— sinun on jäätävä tänne".

Hääpidot kestivät viitisentoista minuuttia. Anoppini silmissä kiilsivät koko ajan kyyneleet. Isä palasi luoksemme, hyvästeli minua, ja hänenkin kasvoiltaan näkyi, miten raskaalta isästä tuntui. Eleonoora käyttäytyi reippaasti.

Hyvästelimme.

Sellissä minut otettiin vastaan „hurraten" ja heitettiin riemulla useita kertoja ilmaan. Shimanski otti esille kynän ja paperia, istutti minut lähelle valoa ja alkoi piirtää muotokuvaani.

Seuraavana aamuna meidät lähetettiin karkoitusmatkalle.

Yhdeksäs luku

Aamun valjetessa kuului vartijan huuto:

— Matkalle lähtijät, valmistautukaa! Kenet on määrätty matkalle?

Sinä päivänä piti lähetettämän vankilasta kaksisataa poliittista ja kriminaalivankia. Meidät kerättiin yhteen isoon huoneeseen alakerrassa ja käskettiin riisuutumaan alasti. Vartijat tarkastivat ja kopeloivat kaikki vaatteemme. Edelli-

senä iltana olin neulonut lakkiin, housuihin ja tyynyyn rahat, jotka Eleonoora oli salaa antanut,— neljäkymmentäviisi ruplaa. Onneksi ei yksikään kätköistäni paljastunut.

Tarkastuksen jälkeen meidät käskettiin pukeutumaan ja vietiin vankilan pihalle. Siellä alettiin järjestää meitä kolonnaan. Joukkoon pantiin myös kuritushuonevankeja — heidät pidettiin kahleissa.

— Kahlevangit keskelle! — komensi saattovartioston päällikkö.

Kaikki vangit asetettiin kuusihenkisiin riveihin: kaksi kahlevankia keskelle ja molemmin puolin kaksi muuta vankia, jotka kytkettiin parittain käsiraudoilla yhteen. Seisoin rivissä äärimmäisenä oikealla. Vasen käteni yhdistettiin käsiraudoilla naapurini oikeaan käteen.

Sitten avattiin vankilan portti, ja kolonna mateli kadulle. Kadulla seisoi Eleonoora nenäliina kädessään. Hän vuoroin heilutti sitä minulle, vuoroin kuivasi sillä kyyneleitään...

Noin tunnin kuluttua jossain syrjäisellä ratapihalla meidät „lastattiin" vaunuihin. Juna lähti liikkeelle. Hyvästi Pietari!

Vologdan lääninvankila... Jälleen tarkastus, vaatteiden kopelointi, pussien syynääminen.

Siellä me vain yövyttiin. Aamulla meidät siirrettiin vankikomppaniain selleihin.

Avaraan selliin oli sijoitettu kaikenlaista väkeä, joka odotteli karkoituspaikalle lähettämistä. Siellä tapasi kaikenkarvaisia „poliitikkoja" eri puolilta Venäjää. Muista erillään pysytteli ryhmä vuoristolaisia — tietääkseni he olivat ingusheja — tavallisia talonpoikia, jotka eivät osanneet juuri lainkaan venäjää. Kaikki he — sekä vanhukset että nuoret — suorittivat yhtä hartaasti päivän noustessa ja laskiessa omia rukousmenojaan.

Vankikomppanioissa meillä poliittisilla karkoitusvangeilla ei ollut mitään tiukkaa komentoa. Sallittiin siirtyä sellistä toiseen. Siellä tulin tuntemaan erään ylioppilasneitosen Natashan, joka oli vakaumuksellinen bolshevikki. Hän oli vielä aivan nuori, näytti avuttomalta ja ujolta. Mutta todellisuudessa tuon aralta vaikuttavan katseen takana piili miehuullinen ja rohkea luonne. Minua ihmetytti, miten asiallisesti hän pohti karkaamisen mahdollisuuksia ja miten hänen teki mieli päästä mahdollisimman pian takaisin aktiiviseen vallankumoukselliseen toimintaan.

Vologdasta lähtö saatiin tietää edellisenä päivänä. Sellin väki päätti pitää illalla lähtiäiset. Järjestettiin orkesteri — soittovälineinä olivat kammat ja korkit. Laulettiin ja tanssittiin. Kohta tähän ilonpitoon yhtyivät myös ingushit. Toiset heistä lauloivat kansallislaulujaan, toiset näyttivät tanssitaitoaan.

Tällä pohjalla tapahtui sitten välikohtaus, joka oli vähällä saada traagillisen lopun.

Illan paras tanssija, nuori vuoristolainen, kuiskasi jotain seuralaisilleen; nämä aloittivat heti iloisen vuoristolaisen tanssilaulun. Itse hän astui Natashan luo, kumarsi hänelle ja osoitti ilmeillään pyytävänsä tätä piirin keskelle. Natasha kieltäytyi sanoen, ettei hän osaa ollenkaan tällaisia tansseja. Me suostuttelimme Natashaa: „Tee vaikka yksi kierros, eihän siihen mitään osaamista tarvita". Ja niin Natasha meni piirin keskelle; tanssin liikkeitä hän ei kuitenkaan osannut. Vuoristolaisnuorukainen sitä vastoin osoittautui todelliseksi taituriksi. Hän kiiti tuulispäänä Natashan ympäri hypähdellen pyöriessään kohti kattoa, tai pysähtyen äkkiä varpaittensa varaan ja sitten kenkien kärjet ja kannat taas koputtivat ja naputtivat vuorotellen nopeassa tahdissa... Natasha hämmentyi ja poistui piiristä.

Mutta sitä hänen ei olisi pitänyt tehdä. Näimme miten vuoristolainen kalpeni. Synkän näköisenä hän meni omiensa luo ja sanoi heille jotain. Toistenkin ilmeet muuttuivat surullisiksi ja harmistuneiksi.

Nuorukainen kävi kasvoilleen lavitsalle eikä halunnut puhua kenenkään kanssa.

Sitten toverit selittivät meille, mitä oli tapahtunut. Tanssi oli jokin erikoinen vuoristolaisten tanssi. Natashan poistuminen piiristä häpäisi nuorukaisen ikiajoiksi. Hän oli nyt joutunut vuoristokylänsä kaikkien tyttöjen pilkan esineeksi, eikä kukaan heistä tanssisi enää hänen kanssaan.

— Hän sanoi päättävän päivänsä,— sanottiin meille.— Hän ei voi alentua siihen, että tytöt saisivat sylkeä hänen kasvoilleen, kun hän palaa kotiin.

Asia ei ehkä olisi tuntunut meistä niin vakavalta, ellemme olisi nähneet nuorukaisen toverien suurta huolestuneisuutta. Vuorotellen he koettivat lohduttaa nuorta miestä, mutta hän ei halunnut kuulla ketään.

Natasha hermostui kovin. „Sanokaa hänelle, etten minä tietänyt siitä mitään, kun en tunne heidän tapojaan, vaan poistuin ainoastaan siksi, etten osannut tanssia",— selitti hän. Me koetimme selittää sitä toisten vuoristolaisten kautta, mutta poika ei rauhoittunut. „Piru sen tietää, vaikka leikkaisi kurkkunsa..." — päättelimme me.

Kun vartija sitten käski väen hajaantua yösijoilleen, meni Natasha omaan selliinsä. Myöhemmin hän kertoi, ettei ollut saanut unta koko yönä. Ennen kuin menimme levolle, sovimme vuoristolaisten kanssa, että he pitävät vuorotellen epätoivoon joutunutta nuorukaista silmällä.

Seuraavana päivänä meitä lähdettiin viemään edelleen. Kotlasissa vuoristolaiset erosivat meistä, heidät lähetettiin Solvytshegodskiin. Nuorimies oli koko matkan alakuloinen eikä keskustellut kenenkään kanssa. Hänen toverinsa kertoivat, ettei hän enää pohtinut itsemurhaa, vaan päätti karkoitusajan päätyttyä olla palaamatta kotiinsa, ettei joutuisi kärsimään häpeää.

Natashan karkoituspaikaksi oli määrätty Kadniki, rautatien lähellä sijaitseva pikkukaupunki. Minun osalleni tuli pieni Nikolskin kaupunki — kaukainen ja syrjäinen paikka Vologdan läänissä.

Maaliskuun lopulla 1907 minut tuotiin Nikolskiin. Sinne oli ajettava Kotlasista rekipelillä.

En tiedä, minkä takia Nikolskia nimitettiin kaupungiksi. Siellä oli kaiken kaikkiaan vain kaksi katua ja niiden lisäksi kymmenisen taloa, jotka oli rakennettu sinne tänne. Poliisihallinto, vankila, kaksi kauppaa ja kirkko — siinä kaikki kaupungin „laitokset". Majataloakaan ei ollut.

Poliisihallinnossa minulle sanottiin: „Hakekaa itsellenne asunto ja tiedoittakaa sitten meille asuinpaikkanne osoite".

Asetuin asumaan taloon, jossa jo ennestään asui kolme poliittista karkoitusvankia. Kaikki he olivat eri kaupungeista karkoitettuja työläisiä. Tutustuimme pian ja keskustelimme avomielisesti. Minä en aikonut asua Nikolskissa karkoitusaikaani loppuun. Jo matkalla Veliki Ustjugista kyselin kyyditsijältäni talonpojalta, eikö hän suostuisi piakkoin viemään minua takaisin. Hän sanoi suostuvansa.

Mutta asuintoverini eivät hyväksyneet suunnitelmaani. Veliki Ustjugiin vievää tietä pidettiin karkoitettujen keskuudessa vaarallisena. Pakoa suositeltiin Pohjois-Uralin rautatiellä olevan Sharjan aseman kautta (155 virstan päässä Nikolskista). Tämä pakotie oli jo kokeiltu kymmeniä kertoja.

Sitä paitsi toverit eivät kehoittaneet minua pitämään kiirettä. Lähi päivinä piti maksettaman talven vaatetusraha — 37 ruplaa 80 kopeekkaa ja myöskin ruokaraha — 8 ruplaa 30 kopeekkaa. Sellaisen summan takia kannatti asua muutama päivä Nikolskissa.

Alkoi yksitoikkoinen elämä. Koetin tappaa aikaani lukemalla sanomalehtiä ja aikakausjulkaisuja, joita sinne olivat tilanneet ne karkoitetut, jotka olivat asettuneet Nikolskiin pitemmäksi aikaa eivätkä suunnitelleet pakoa.

Nikolskiin karkoitetut olivat enimmäkseen teollisuustyöläisiä. He olivat tuomitut pakolliseen toimettomuuteen, elivät etupäässä valtiolta saamallaan elatusrahalla,— joka oli 8 ruplaa 30 kop. Siksi toimeentulo oli huonoa. Ikävästä ja toimettomuudesta olivat eräät alkaneet juopotella.

Muuan asuntotovereistani pakeni rahoja odottamatta. Varmaankin hänellä oli itsellään, ja odottaminen kävi sietämättömäksi.

Aamulla, kuten tavallisesti, poliisi tuli tarkastamaan, ovatko kaikki kotosalla. Meitä oli kolme ja neljännestä me sanoimme, että hän on mennyt kauppaan. Seuraavana päivänä toistui sama juttu. Puolen tunnin kuluttua poliisi palasi ja kysyi: „Eikö hän ole vielä tullut?" „Hän on yhä kaupassa", vastasimme me. „Kaupassa häntä ei ole, kävin siellä".— „Sitten hän on jonkun toverin luona." Sinäkin päivänä poliisi merkitsi raporttiinsa tuon paenneen miehen läsnäolevaksi. Tämä peli päättyi vasta kolmantena päivänä. Me sanoimme, ettemme tiedä, missä on neljäs toverimme, sillä aamulla herätessämme häntä ei enää ollut.

Laskelmiemme mukaan toverimme oli siinä ajassa pitänyt ehtiä jo rautatielle asti ja oli mahdollisesti jo junassa.

Karkoitetuilla oli sellainen käsitys, ettei poliisipäällystö Nikolskissa erikoisesti kiirehtinyt hälyttämään karkaamisten johdosta, vaan piti parempana anastaa itselleen paenneen ruokarahat parin—kolmen kuukauden ajalta sen jälkeen, kun tämä oli kadonnut. Se seikka, että pakeneminen Nikolskista oli suhteellisen helppoa, tuki tätä käsitystä.

Vihdoinkin saapuivat „vaatetusrahamme" ja „ruokarahamme". Poliisihallinto oli kaupungin ulkopuolella. Kun me rahat saatuamme tulimme ulos hallinnosta, niin eräs karkoitettu, nuori Putilovin tehtaan työläinen, erosi ryhmästämme ja lähti astelemaan vasemmalle, poispäin kaupungista. „Hei, minne sinä?" huudettiin hänelle. — „Menen vieraisille", vastasi hän. Luulimme hänen menevän viiden virstan päässä olevaan kylään, jossa käytiin vilkasta viinakauppaa.

Seuraavana päivänä saimme kuulla, että poika oli paennut. Hänen kärsimättömyytensä oli niin suuri, että saatuaan rahat hän lähti heti liikkeelle, käväisemättä edes asunnossaan.

Olin suunnitellut pakenemista yhdessä erään sosialidemokraatin, Minskistä kotoisin olevan juutalaisen räätälin kanssa.

Kyydistä oli sovittu kaupungin laidalla asuvan talonpojan kanssa, joka oli kuulemma mestari näissä asioissa. Hän otti maksua kolme kopeekkaa virstalta jokaiselta kyydittävältä. Etumaksuna hän vaati puoli ruplaa — ostaakseen kauroja. Annoimme etumaksun, mutta siinä me teimme virheen.

Kello kahdentoista tienoissa yöllä raahasimme tavaramme kyytimiehen luo, mutta tapasimme hänet makaamassa aivan tukkihumalassa. Hänen vaimonsa syytti meitä toruen siitä, miksi olimme antaneet etumaksua...

Ei auttanut muu kuin palata takaisin asunnolle.

Seuraavana päivänä kävimme taas katsomassa kyytimiestä. Hän ei ollut millänsäkään, vaan pyysi vielä lisää rahaa kohmeloryyppyä varten. Emme antaneet. „Tällaisen juopporatin kyytiä minä en tarvitse",— sanoin hänelle. Sanat loukkasivat miestä, ja hän alkoi vannoa, että huomenna ehdottomasti lähdetään. Koitti seuraava päivä. Meitä ei haluttanut turhaan raahata tavaroitamme lumikinoksien yli, vaan varalta tiedustelimme illalla kyytimiehen vointia. Hän kuorsasi samassa tilassa lattialla kuin ensimmäisenäkin päivänä. Vaimokaan ei tiennyt, mistä hän oli taas saanut viinarahoja.

Lyhyesti sanoen, matkustimme viittä päivää myöhemmin kuin oli aiottu. Kyytimiehemme, joka tällä kertaa oli vain hienossa hiprakassa, laittoi meidät kapeaan rekeen, peitti niinimatolla ja sitoi köysillä kiinni. Minä makasin oikealla kyljelläni, matkatoverini vasemmalla. Emme voineet jäseniämme liikuttaa. Alkumatkalla tuntui, ettei köysi ole kovinkaan tiukalla, mutta ajettuamme muutaman virstan, köydet jostain syystä kiristyivät ja alkoivat kipeästi painaa. Kaiken kukkuraksi kyytimies istui olkapäillämme, ja hänessä isoine matkaturkkeineen oli painoa ainakin kuusi puutaa. Reki heittelehti töyryissä, köydet leikkasivat ja kyytimies istui

ujostelematta kaikella painollaan päällämme. „En jaksa enempää",— sanoi matkakumppanini, mutta samassa kuului edestä: „Seis!"

Se oli poliisivartiosto. Onneksemme kyytimiehemme oli täällä mitä parhaimmassa maineessa. Se kävi ilmi niistä „kohteliaisuuksistakin", joita hänen ja poliisin välillä vaihdettiin:

— Hei, minne matka?

— Mitä se sinulle kuuluu?

Reki jatkoi matkaansa.

— Ahaa, sinähän se oletkin... Taasko juopottelemaan?

— Se ei kuulu sinulle. Jos juon, niin omiani juon!

— Anna mennä!..

Kuului, miten kyytimies läimäytti hevostaan piiskalla. Hevonen lähti hölkyttämään, emmekä me enää valittaneet vaivojamme eikä epämukavuutta niinimaton alla — minuutti minuutilta olimme yhä kauempana Nikolskista ja sen tievartiosta.

— Ptruu...— kuului lopulta.

Reki pysähtyi. Kuski avasi köydet ja kohotti mattoa. Me pääsimme vaivoin jaloillemme. Edelleen sai jo matkustaa avoimesti.

Siinä seistessämme kyytimies pyysi tupakkaa. Mutta heti, kun hän päästi ohjakset käsistään, hevonen jostain syystä pillastui, nykäisi täyttä laukkaa reen edestämme ja katosi talvisen yön hämäryyteen.

Lähdimme kulkemaan perässä pehmeää umpeenmennyttä tietä. Puolen tunnin matkan päässä näimme lopulta karkulaisen. Hevonen seisoi tiellä aivan kuin meitä odottaen.

Mutta juuri kun olimme pääsemässä rekeen, hevonen taas karkasi.

Ja taaskin me laahustimme pimeää tietä pitkin kompastellen ja uppoillen hankeen.

Hevonen ei poikennut minnekään tieltä. Kohta me taas näimme sen ääriviivat pimeässä, mutta tällä kertaa olimme viisaampia. Isäntä jäi seisomaan kauemmaksi toverini

kanssa, minä hiivin varovasti reen luo, hyppäsin äkkiä rekeen ja tartuin ohjaksiin. Hevonen nykäisi taaskin, mutta nyt se oli helppo pysäyttää.

Kaksikymmentä viisi virstaa lähimpään kylään saakka ajoimme aika kyytiä. Hevosensa oikuista suuttuneena ajomies veteli hevostaan koko matkan piiskalla.

Kokeneemmat toverit olivat jo Nikolskissa neuvoneet meitä, mitä on tehtävä kyytihevosia vaihdettaessa. Tupaan tultuamme kyytimiehemme sanoi: „Emäntä, pane samovaari kiehumaan, ja sinä, isäntä, valjasta hevonen, kauppiaat juovat teen ja lähtevät edelleen, heillä on kiire". Ja minä lisäsin puolestani: „Tässä on kaksikymmentä viisi kopeekkaa viinan ostoa varten, me itse emme juo, mutta kyytimiehen on otettava lämpimikseen..."

Sekä samovaari, viinapullo että hevoset ilmestyivät nopeasti. Meitä nimitettiin kauppiaiksi, vaikka se nähtävästi oli pelkkää sovinnaisuutta, sillä pakotien varrella asuvat talonpojat eivät voineet olla käsittämättä, kuka ja missä tarkoituksessa pitää tällaista kiirettä matkaten Nikolskista rautatielle.

Tämän 155 virstan matkan teimme yhdessä vuorokaudessa. Viimeisen taipaleen ajoimme kolmivaljakolla kulkusten kilistessä. Aseman portaiden eteen ajoimme täyttä neliä. Kuskimme pysäytti äkkiä hevoset, jotka juoksusta raisuina helistelivät kulkusiaan. Kulkusten kilinän kuultuaan aseman portaille kiiruhtivat santarmi ja kantaja.

— Mitä kyyti maksaa? — kysyin kyytimieheltä.

— Neljä ruplaa ei liene liian paljon, teidän arvokkuutenne?

Lisäsin hänelle viisikymmentä kopeekkaa juomarahoiksi, hän otti lakin päästään ja kiitti minua, nimittäen tietysti herraksi.

Kaikki tämä oli varsin paikallaan santarmin nähdessä.

Kantaja vei tavaramme ensimmäisen luokan odotussaliin.

Nimittäessään meitä kauppiaiksi talonpojat olivat hyvin lähellä totuutta. Minä nimittäin olin papereitteni mukaan kauppias Andrei Andrejevitsh Andrejev, ja matkakumppanini oli kauppa-apulainen. Passit olimme saaneet tovereiltamme Nikolskissa.

Meidän oli käyttäydyttävä papereittemme mukaisesti. Asemaravintolassa joimme konjakkia ja haukkasimme sitruunaa, rautatieliput meille hankki santarmi ja sai meiltä juomarahaa.

Kohta saapuikin juna ja me astuimme vaunuun.

Toisen luokan vaunussa naapureiksemme sattui kaksi siperialaista kauppiasta. He ottivat meidät ystävällisesti vastaan oman piirinsä ihmisinä, tarjosivat savustettua kalaa, siankinkkua ja tietysti konjakkia. Kauppiaat utelivat, millä tavaralla käymme kauppaa ja miten kauppamme menestyy, mutta me välttelimme sellaista keskustelua.

Tässä on mainittava, että kaikkiin keskusteluihin otin osaa vain minä; toverini, joka onnettomuudeksi puhui kovin murteellisesti, oli hiljaa kuin hiiri. Siitä oli etukäteen sovittu jo pakoa suunniteltaessa.

Vologdassa muutimme Pietarin junaan.

Tuskin juna oli lähtenyt liikkeelle, kun vaunuun astui sama nuori Putilovin tehtaan työläinen, joka oli lähtenyt Nikolskista viikkoa ennen meitä, suoraan poliisihallinnosta. Hän oli huonossa kunnossa ja huonoissa pukimissa.

Annoin hänelle merkin, ettei hän olisi tuntevinaan meitä. Hän meni vaunun toiseen päähän ja minä seurasin häntä. Osoittautui, ettei ystävällämme ollut matkalippua eikä rahaa.

Palasin paikalleni ja sanoin vierellämme matkustaville naisille, että siellä on nuori mies, työtön, jolla ei ole matkalippua ja pyytää apua päästäkseen kotiin Pietariin. Naiset olivat hyväsydämisiä ja suostuivat auttamaan. Putilovilainen ryömi penkin alle ja makasi siellä naisten suojassa melkein Pietariin saakka. Obuhovin asemalla hän poistui junasta.

Pietarissa asemalla hyvästelin karkutoveriani. Hän kiiruhti Varsovan asemalle matkustaakseen Minskiin ja minä taas etsimään ystäviäni ja omaisiani Pietarissa. Toivotimme toisillemme, että joskus vielä tavataan barrikaadeilla taistelussa työväenluokan vapauden puolesta.

Kymmenes luku

Ei voinut olla ajattelemistakaan, että olisin mennyt asemalta suoraan sille asunnolle, josta minut vangittiin. Päätin mennä tätini luo Jemeljanovkan kylään Narvan tullin taakse, jossa olin joskus asunut, ja hänen kauttaan antaa vaimolleni tiedon palaamisesta.

On helppo kuvitella, kuinka hämmästyin ja ilostuin, kun oven avattuani näinkin Eleonooran siellä. Hän oli jokin aika sitten muuttanut tädin luo asumaan.

Ensimmäisten ilonhetkien jälkeen kaikilla heräsi kiertämätön kysymys: entä miten edelleen? Jemeljanovkassa minulla oli paljon tuttuja, ja monet olivat varmaan kuulleet karkoittamisestani. Ja yleensä minulla oli Pietarissa kovin paljon sukulaisia ja tuttavia. Asettuminen pitemmäksi aikaa Pietariin olisi merkinnyt varmaa paljastumista. Oli matkustettava jonnekin. Mutta minne?..

Nyt toistaiseksi lepäilin ja sammutin nälkääni matkan jälkeen.

Kaksi vuorokautta vietin tätini luona rauhassa, mutta kolmantena iltana pistäytyi luonamme naapuri, läheinen ystävämme, ja sanoi nähneensä ikkunan alla kytän, joka oli tunnettu nuuskija Jemeljanovkassa.

Yö vietettiin levottomuuden vallassa. Aamulla menin Viipurinpuolelle erään puoluetoverin, Ivan Sedmoin puheille. „Tietysti sinun on lähdettävä,— sanoi hän,— ja sinulle sanotaan minne on matkustettava".

Kello viiden aikaan iltapäivällä menimme hänen kanssaan Teknologiseen instituuttiin. Siellä oppilaitoksen eteishallissa hän esitteli minut nuorelle naishenkilölle, joka oli

vaatimattomasti puettu ja näytti opettajattarelta. Ivan mainitsi nimeni ja sanoi, että olen sosialidemokraatti, bolshevikki, paennut karkoitusalueelta enkä voi jäädä Pietariin, sillä täällä minulla on liian paljon tuttuja.

— Olette nähtävästi suomalainen? — kysyi nainen.

Vastasin myöntävästi.

— Ja puhutte suomea?

— Yhtä vapaasti kuin venäjääkin.

Nainen mietti hetkisen ja teki sitten vielä muutamia kysymyksiä entisestä puoluetyöstäni.

— Olisi hyvä, jos matkustaisitte Helsinkiin,— sanoi hän.

Kahden päivän kuluttua lähdin Pietarista Helsinkiin. Muassani oli osoite Kasarmikadulle, bolshevistisen sotilaskomitean sihteerin luo, sillä minusta piti tulla tuon komitean jäsen.

Vasta kymmenen vuoden kuluttua, huhtikuussa vuonna 1917, sain tietää, että komennuksen Helsinkiin oli minulle antanut toveri Leninin puoliso — Nadezhda Konstantinovna Krupskaja. Vuonna 1917 näin N. K. Krupskajan Ksheshinskajan palatsissa ja tunsin hänet samaksi tummapukuiseksi naiseksi, jonka kanssa olin keskustellut vuonna 1907 Teknologisen instituutin eteishallissa.

Sotilaskomitean sihteerinä oli Valja — nuori sivistynyt nainen, muistaakseni eestiläinen kansallisuudeltaan. Komitean toinen aktiivinen työntekijä oli Iisakki Jeshukov, ammatiltaan räätäli. Sotilashenkilöistä komiteaan kuuluivat kirjuri Tsirjulnikov ja erään toisen rykmentin kirjuri Dmitri. Hänen sukunimeään en tietänyt. Meille läheisenä oli myöskin Leonid Vorobjev, kymnaasin päättänyt nuorukainen. Vorobjevia me tapasimme harvoin, sillä tietojen mukaan poliisit pitivät häntä silmällä.

En tietenkään tutustunut näihin tovereihin heti. Muistaakseni ei ollut sellaista tapausta, että komitea olisi ollut

koolla täydessä kokoonpanossaan — konspiraatiosyistä se ei ollut mahdollista.

Kun saavuin Helsinkiin, niin minulle ehdotettiin, että yrittäisin päästä työhön Katajanokan telakalle — Viaporin sotasataman verstaisiin. Se oli välttämätöntä voidaksemme saada yhteyden Viaporin satamassa olevan Itämeren laivaston eskaaderin matruuseihin.

Tultuani satamaan kysyin vahtimieheltä, voisinko tavata mestaria. Verstaaseen hän ei minua päästänyt, vaan kehoitti odottamaan päivällisaikaa.

Jonkun ajan kuluttua annettiin merkki päivällistunnille, ja työläisiä alkoi tulla ulos portista. Katselin tarkkaavasti joukkoa, eikö olisi ketään tuttavia, sillä se ei ollut suotavaa. Ketään tuttuja en kuitenkaan huomannut.

Kun mestari tuli ulos, niin pysäytin hänet ja kysyin, enkö voisi päästä työhön mekaaniselle osastolle. Mestaria kiinnosti, miksi olin matkustanut pois Pietarista. Sanoin, että olen suomalainen ja tekee mieli asua suomalaisessa kaupungissa.

Seuraavana päivänä minut otettiin työhön ritsariksi ja palkaksi määrättiin viisi markkaa kuusikymmentä penniä päivältä. Pietarin tehtaisiin verrattuna Viaporin sotasataman verstaat näyttivät käsityöverstailta. Toisissa oloissa en olisi jäänyt sinne työhön.

Päätös minun lähettämisestäni Viaporin sotasatamaan osoittautui sangen onnistuneeksi. Verstaat olivat eskaaderin tärkein remonttiasema ja siellä kävi usein matruuseja. Työmme kannalta tämä oli erittäin suotuisa seikka.

Järjestömme kanssa yhteydessä olevat matruusit kävivät luonani muka jotain työvälineitä hakemassa, lausuivat ensi kerralla tunnussanan, ja poistuivat laivoille, vieden mukanaan lentolehtisiä.

Itämeren sotalaivaston matruusien keskuudessa elivät vielä raskaat muistot Viaporin kapinan kukistamisesta vuonna 1906. Matruusien parhain, edistynein aines tuli siinä yhteydessä vangituksi. Kenttätuomioistuimet ja teloitustuo-

miot olivat terrorisoineet laivaston miehistön. Laivoilla toimi uutterasti ohranan kätyreitä ja provokaattoreita, miehistön keskuudessa vallitsi pakkotyökomento, vähäisenkin epäilyn johdosta vangittiin heti.

Joskus onnistuin lentolehtisiä antaessani vaihtamaan muutaman sanan matruusin kanssa. Kerran eräs heistä sanoi haluavansa tavata minua jossain sopivassa paikassa keskustellakseen yksityiskohtaisemmin asioista. Hän lupasi tulla parin-kolmen toverinsa kanssa. Kohtaaminen oli uskallettua, mutta päätin suostua ja annoin osoitteeni.

Sovittuna aikana luokseni tuli kolme merimiestä. Kaikki he olivat vasta äsken laivastoon kutsuttuja Pietarin työläisiä. Yksi heistä oli sähköteknikko, toiset kaksi koneenkäyttäjiä. Meidän oli helppo päästä juttuihin — Pietarin työväestö oli käynyt hyvän poliittisen koulun.

Pojat kertoivat minulle mielialoista laivoilla. Ankarien vainotoimenpiteiden ja ilmitulojen takia, joita provokaattorit olivat saaneet aikaan,— selittivät he,— matruusien keskuudessa vallitsee keskenäinen epäluottamus ja pelko esiintyä avoimesti.

Vieraani vaativat minua kertomaan, minkälainen tilanne puolueessa nyt on vallankumouksen tappion jälkeen. He tiesivät, että monet sivistyneistön edustajat, jotka olivat ennen ottaneet osaa vallankumoukselliseen työhön, jäivät nyt taantumuksen voitettua syrjään. He olivat kuulleet myös niistä suurista menetyksistä, joita puolue kärsi vangitsemisten johdosta.

Koetin taitoni mukaan selittää heille, että puolueemme on edelleenkin voimakas, että horjuvien ainesten poistuminen vain lujitti puoluetta, että bolshevikit nojautuvat nyt, kuten aina, työväenluokan edistyneimpään ja aktiivisimpaan osaan ja ammentavat sen keskuudesta itselleen uutta voimaa.

Tämä kolmikko kävi luonani kolme kertaa. Emme voineet järjestää kokouksia, joissa olisi ollut enemmän osanottajia. Siksi sotilaskomitea piti tärkeänä kiinnittää päähuomion kirjalliseen propagandaan. Kävi välttämättömäksi

monistaa julisteita, jotka oli tarkoitettu varta vasten matruuseille. Asian järjestäminen annettiin minun tehtäväkseni.

Meillä ei ollut kirjapainoa käytettävissä. Päätimme monistaa julistuksia hektografilla. Hankimme selatiinia, väriä, teimme sopivan kokoisen laatikon. Meillä ei ollut vielä kokemusta ja siksi ei koko hommasta meinannut ensin tulla mitään: paperi tarttui selatiiniin kiinni.

Kaikki työ tehtiin minun asunnossani Eleonooran ja hänen nuorimman sisarensa Lyylin avustuksella. Pikku tyttäremme imi vielä rintaa, joten äiti ei päässyt työhön, siksi hänellä oli aikaa auttaa meitä julisteiden monistamisessa. Hän juuri onnistuikin monien kokeiden jälkeen laittamaan sellaisen seoksen, joka ei tarttunut paperiin.

Julistuksen tekstin laati joku sotilaskomitean jäsenistä, ja sitten sen kopioi puhtaaksi eräs kirjapainotyöläinen, bolshevikki. Hän osasi tekstata nopeasti ja selvästi pienin painokirjaimin. Toisinaan monistimme Pietarista saatuja julisteita.

Painettuamme lehtisen kätkimme hektografin heti erikoiseen salakomeroon. Sellainen kätköpaikka oli tehty asuntomme vaatekomeron lattiaan.

Lehtisten levittäminen tapahtui aluksi yksistään matruusien välityksellä, joihin komitean jäsenillä oli yhteyksiä.

Kohta ilmaantui uusi keino. Iisakki tutustutti minut erääseen suomalaiseen, vanhaan mieheen, joka oli Suomen sosialidemokraattisen puolueen jäsen ja osallistui aktiivisesti taisteluryhmän työhön. Hän oli rohkea ja rehellinen mies ja hänellä oli oma vene. Hän otti mielellään tehtäväkseen julisteiden toimittamisen sotalaivoille. Jollain tekosyyllä hän souti pienten alusten luo ja antoi postinsa tuntemilleen matruuseille.

Hänen kauttaan saimme yhteyden Suomen sosialidemokraattien taisteluryhmään.

Kerran Iisakki antoi minulle uuden tehtävän. Meidän sotilaskomiteamme oli käytettävä hyväkseen yhteyksiä sotilaihin ja matruuseihin hankkiaksemme ampumatarvikkeita ja aseita. Minun tehtäväkseni tuli ottaa asuntooni vastaan kaikki mitä tuotiin: dynamiittia, kiväärin patruunoita j.n.e.

Muutaman päivän perästä tuli luokseni tuntematon sotilas, sanoi tunnussanan ja jätti laatikon dynamiittia. Sitten viikon kuluessa kannettiin patruunoita sata tai pari kerrallaan ja pieniä dynamiittipaketteja. Kerran lupasivat tuoda muutaman kivääringin purettuna, mutta jostain syystä ei niitä sitten tuotukaan. Viikon lopulla tuli luoksemme eräs toveri, jonka tehtäväksi oli annettu purkaa minulle kertynyt varasto. Hän vei kaikki mukanaan matkalaukuissa.

Tämä toveri kävi sitten luonani seitsemän tai kahdeksan kertaa. Hän oli tavattoman harvapuheinen mies. En tiennyt hänen nimeään enkä sukunimeään. Mies tuli, kokosi matkalaukkuunsa viikon aikana kertyneen tavaran, nyökäytti sanaakaan sanomatta päätään ja poistui.

Myöhemmin sain tietää, että ampumatarvikkeita toimitettiin bolshevikkien järjestämälle pommitehtaalle Kuokkalaan.

Järjestömme poti kovaa varojen puutetta. Toimintamme vaati varoja, mutta jäsenmaksuista ei kertynyt paljoakaan. Tässä meille oli hyvään tarpeeseen yhteys suomalaisiin tovereihin.

Kerran keväällä vuonna 1907 työväentalon pihalla tuli luokseni eräs Suomen sosialidemokraattien taisteluryhmän jäsen. „Järjestönne taitaa olla kovassa rahapulassa?" — kysyi hän. Vastasin myöntävästi. „Olemme päättäneet antaa teille tuhat markkaa". „Vähänpuoleisesti",— sanoin hänelle. Hän lupasi ottaa selvän, eikö summaa voitaisi lisätä. Parin päivän kuluttua sama mies tuli luokseni ryhmän rahastonhoitajan kanssa: he antoivat minulle kaksi tuhatta markkaa. Annoin rahoista kuitin, jonka allekirjoitin vain lyhyesti: „Ivan".

Tiedoitin heti komitealle, että olin saanut suomalaisilta tovereilta rahaa. Muistan, että rahat olivat pikku seteleinä.

Helsingin sotasataman lisäksi järjestömme suoritti työtään myöskin Turussa, missä korjattiin sotalaivoja ja oli venäläinen varuskunta. Siellä toimi yhä serkkuni ja lapsuuden ystäväni Juho Vasten. Hän oli työssä Vulcanin telakalla. Lukija muistanee, että Juho vapautui vankilasta vuonna 1904 armahduksen yhteydessä. Hän asui vielä jonkin aikaa Pietarissa, oli osallisena vuoden 1905 tapahtumiin, mutta muutti sitten Suomeen, Karhulaan. Siirtyminen tapahtui hänen vaimonsa vaikutuksesta. Karhulassa oli pieni konepaja eikä työ siellä miellyttänyt Juhoa. Pian hän siirtyikin sieltä Turkuun. Hänen vaimonsa Hilda suostui siihen, sillä hänen mielestään Turku oli syrjässä vallankumouksen myrskyistä. Hän asetti päätehtäväkseen „pelastaa" Juho vallankumoukselliselta toiminnalta.

Mutta Hilda erehtyi. Turussa löytyi tovereita, jotka tunsivat Juhon bolshevikkina. Ja pian hän joutui osallistumaan puolue-elämään. Sotilaskomiteamme Helsingistä piti yhteyttä Turkuun Juhon välityksellä. Lähettämämme lentolehtiset hän levitti Turussa matruusien ja sotilaiden keskuuteen.

Kerran sain häneltä kirjeen, jossa pyydettiin viipymättä käymään Turussa. Matkustin. Juho alkoi pyytää, että ottaisin häneltä vastaan kaikki puoluepaperit, kirjallisuuden ja tiedot puolueyhteyksistä; hänen on muka väliaikaisesti vetäydyttävä syrjään puoluetyöstä.

— Mitä on tapahtunut? — kysyin häneltä.

Juho alkoi hämillään ja sekavasti selittää, että hän ei voi enää luottaa itseensä, sillä juopottelee ja juovuksissaan voi joskus lörpötellä liikaa. Tällainen tottumus johtaa helposti siihen, että voi paljastaa itsensä ja toverinsa.

Sen jo tiesin, että Juho juopottelee. Epäsopu vaimon kanssa johti häntä juopotteluun. Vaimo ei koskaan ollut hänelle todellinen ystävä. Mutta ne syyt, joita Juho esitti

selittäessään haluavansa jäädä pois puoluetyöstä, näyttivät minusta kuitenkin tekaistuilta. Ja sanoin sen hänelle suoraan. Sanoin, että pidän hänen käyttäytymistään karkulaisuutena. „On tulleet vaikeat ajat,— sanoin hänelle,—vallankumouksellinen toiminta on käynyt vaarallisemmaksi, ja siksi sinä karkaat rintamasta..." Minulle ei ollut helppoa sanoa Juholle päin naamaa tätä karvasta totuutta. Juuri hän oli aikoinaan johdattanut minut maanalaiseen työhön. Muistin myös yhdessä vietettyjä lapsuusvuosia ja sen lapsellisen valankin — kulkea aina yhdessä, jonka vannoimme toisillemme äitini hautajaispäivänä.

Juho ei vastannut mitään. Oli selvää, että hän oli asiallemme mennyttä miestä. Käskin hänen luovuttaa heti kaiken, mitä hänellä oli. Hän antoi leimasimen, osoitteet ja pakan kirjallisuutta. Ja niin me erosimme.

Mieleni oli raskas, kun palasin Turusta Helsinkiin. Työ, jota Juho oli tähän asti suorittanut ohjeittemme mukaan, annettiin nyt toiselle toverille. Oli raskasta tuntea, että olen iäksi menettänyt hyvän ystäväni.

Komitean työ jatkui hyvällä menestyksellä vuoden 1907 syyskesään saakka.

Ensimmäisen hälyyttävän signaalin saimme, ellen erehdy, jo heinäkuussa. Leonid Vorobjev komennettiin järjestön toimesta Pietariin. Parin päivän kuluttua saimme tiedon, että hänet oli vangittu Suomen asemalla Pietarissa, hänen poistuessaan junasta.

Teimme siitä johtopäätöksen, että joku oli tiedoittanut Vorobjevin matkasta Pietarin ohranalle. Mutta hänen matkastaan olivat tietoisia vain muutamat komitean jäsenet.

Kohta sen jälkeen meille saapui Pietarista eräs toveri. Hän tutustui työhömme, antoi eräitä ohjeita ja matkusti takaisin — ja hänetkin vangittiin Suomen asemalla.

Tämän toverin käynnistä tiesi vain neljä henkilöä: Valja, Iisakki, Tsirjulnikov ja minä. Kohdatessani Iisakin sanoin

hänelle, että epäilen Tsirjulnikovia provokaattoriksi. Iisakki viittasi kintaalla näille puheilleni.

Olin sitä mieltä, että komitean on otettava tarkempi selvä Tsirjulnikovin henkilöllisyydestä, käyttäen siinä hyväksemme yhteyksiämme Pietariin, ja siihen saakka, kunnes asia selvenee, on hänet eristettävä.

Valja ja Iisakki eivät halunneet siitä puhuakaan. He luottivat täydellisesti Tsirjulnikoviin.

Minulla taas ei oliut mitään todisteita, joilla olisin perustellut olettamuksiani.

Minusta yksinkertaisesti näytti Tsirjulnikovin käytös jo heti alusta alkaen omituiselta ja epäilyttävältä.

Kohdatessaan minut ensi kertaa, jolloin olin vasta mennyt työhön sotasataman verstaalle, Tsirjulnikov kysyi heti, onnistuinko saamaan yhteyden matruuseihin. Vastasin myöntävästi. „Kenen kanssa?" — tuli heti kysymys. Sanoin jo selostaneeni työstäni komitean sihteerille. „Minäkin haluaisin tutustua matruuseihin,— sanoi Tsirjulnikov.— Ole sinä välittäjänä"...

Kerroin heti tästä keskustelustani Iisakille ja Valjalle. He olivat kanssani samaa mieltä, ettei Tsirjulnikovin tarvitse olla yhteydessä matruuseihin.

Jonkin ajan kuluttua, kun Valja, minä, Iisakki ja Tsirjulnikov olimme kokoontuneet erääseen asuntoon, Tsirjulnikov kysyi aivan kuin sattumalta, missä minä asun. „Mitä sinä sillä tiedolla teet?" — kysyin vastaukseksi. Hän oli loukkaantuvinaan ja sanoi, että puhelen hänen kanssaan, niinkuin epäilisin häntä jostakin. „Jos epäilet, niin sano suoraan!" — huusi hän. Välillämme syntyi tiukka sanasota.

Tsirjulnikov oli sotilaskirjuri. Minusta tuntui omituiselta, että hän nautti miltei täydellistä vapautta, oli miltei joka päivä kaupungilla, eikä mennyt aina yöksikään kasarmiin.

Mutta näytti siltä, etteivät nämä tosiseikat eikä sekään, että Tsirjulnikov ei käyttäydy täysin konspiratiivisesti, riittäneet vahvistamaan epäilyksiäni.

Nähtävästi Iisakki ja Valja arvelivat, että olin yksinkertaisesti hermostunut, ja tekivät siitä vastaavan johtopäätöksen. Kun Pietarista saapui vielä eräs toveri, niin minulle ei siitä tiedoitettu mitään.

Mutta muutaman päivän kuluttua Iisakki tuli tavattoman levottomana luokseni. Hän oli juuri saanut tiedon kolmannesta vangitsemisesta Suomen asemalla. Siellä oli taas vangittu se toveri, joka oli tullut ottamaan yhteyttä järjestöömme.

Tällä kertaa tämän toverin käynnistä tiesi vain kolme henkilöä: Valja, Iisakki ja Tsirjulnikov.

Komitea kokoontui ilman Tsirjulnikovia. Päätimme eristäytyä hänestä.

Kohta saimme tietää, että Tsirjulnikov oli ottanut yhteyden eserrien järjestöön, ja jonkun ajan kuluttua eserrien järjestössä alkoivat samoin vangitsemiset. Enää ei ollut mitään epäilemistä: ilmiantaja oli juuri Tsirjulnikov. Kerran Iisakki sanoi minulle ja Valjalle, että Tsirjulnikov on tehtävä vaarattomaksi ja että hän ottaa sen tehtäväkseen.

Kohdattuaan minut muutaman päivän kuluttua Iisakki kertoi, että Tsirjulnikovista on tehty selvä. Tsirjulnikov oli tullut Iisakin kutsusta johonkin tyhjään asuntoon laitakaupungilla. Hän oli ollut varuillaan, nähtävästi aavistaen jotain olevan vinossa, ja vaatinut, että Iisakki sanoisi viipymättä, miksi hänet on kutsuttu. Nähtävästi Iisakki ei osannut vastata hänelle täysin rauhallisesti, koska Tsirjulnikov sanoi, että hänen on kiiruhdettava ja ryntäsi ulos asunnosta. Iisakki sieppasi jo ennakolta varatun raskaan silitysraudan, saavutti Tsirjulnikovin ja löi häntä silitysraudalla päähän. Tsirjulnikov kaatui ääntä päästämättä. Samassa joku tuli pihaan, ja Iisakki kiiruhti pois. Hän oli varma, että provokaattori oli otettu hengiltä.

Samoihin aikoihin tuli tieto pidätyksistä suomalaisen taisteluryhmän keskuudessa. Muun muassa oli vangittu

tuntemamme vanhus, joka kuljetti veneellä meidän lentolehtisiämme laivoihin. Sattumalta kuulin, että ryhmän rahastonhoitaja oli myös vangittu.

Kerran poissaollessani asuntooni tuli Suomen poliisin agentteja siviilipuvuissa.

— Kuka tässä asuu? — kysyivät poliisit.

— Adolf Vasten,— vastasi vaimoni.

— Onko hän venäläinen?

— Ei, hän on suomalainen,— vastasi vaimoni.

— Asuuko teillä joku Ivan?

Vaimoni vastasi, ettei hän tunne ketään Ivania.

Miehet alkoivat neuvotella keskenään ruotsiksi. Eleonoora avasi ulko-oven ja vaati heitä poistumaan heti. Hälinän johdosta rapuille kokoontui naisia viereisistä asunnoista. Poliisit poistuivat.

Tuskin oli ovi sulkeutunut heidän jälkeensä, kun Eleonoora ja hänen sisarensa Lyyli ryhtyivät työhön. Asunnossamme säilytettiin sotilaskomitean leimasinta, lipastossa oli patruunoita sekä jäännös taisteluryhmältä saatuja rahoja, salakomeroon oli kätketty hektografi kaikkine välineineen. Kaiken sen he keräsivät säkkiin, jolla tavallisesti kannettiin puita. Lyyli otti säkin selkäänsä ja laskeutui kiireesti alakertaan, jossa asui naisserkkuni. Portaissa tulivat samat poliisit häntä vastaan. Lyyli jätti säkin serkkuni halkovajaan ja itse juoksi maitokauppaan, jossa oli puhelin, soittamaan minulle verstaalle.

Konttorista tuli juoksupoika luokseni huutaen:

— Vasten, teitä pyydetään puhelimeen. Vaimonne on sairastunut.

Lyyli sanoi puhelimessa venäjäksi, että meille tuli vieraita, jotka kysyivät Ivania, että hän vei pois kaikki välineet, joita minä tarvitsen.

Kaikki oli selvää: suomalaisen taisteluryhmän rahastonhoitaja on antanut poliisille osoitteen, missä pitäisi asua sen „Ivanin", joka kuittasi saaneensa kaksi tuhatta markkaa.

Menin mestarin luo ja pyysin lopputiliä sanoen, että vaimoni on sairastunut ja lisäksi tuli Pietarista sähke, että isäni on kuolemaisillaan. Mestari vastasi, ettei ole mitään syytä ottaa lopputiliä, että parempi on ottaa loma. Hän ei halunnut päästää minua kokonaan pois. Pysyin vaatimuksessani, koska isällä on Pietarissa yhtä ja toista omaisuutta ja menee aikaa, ennen kuin kaiken sen saa myytyä. Tunnin kuluttua lähdin verstaalta lopputili ja työtodistus taskussa.

Serkulta alakerrassa sain tietää, että poliisit olivat menneet. Kotona Eleonoora kertoi, että poliisit olivat vaatineet häneltä tunnustusta, että tässä asunnossa asuu tai on asunut joku „venäläinen Ivan".

En viipynyt kauan kotona, vaan riensin räätälinverstaaseen, jossa Iisakki oli työssä.

Kuultuaan, miten asiani ovat, Iisakki sanoi:

— Minulla on vieläkin pahempi uutinen: Tsirjulnikov onkin elossa.

Tsirjulnikov oli löydetty tajuttomana pääluu murskattuna ja viety sairaalaan.

Samana päivänä päätimme, että kaikkien komitean jäsenten oli poistuttava Helsingistä.

Yhdestoista luku

Eräänä harmaana marraskuun päivänä vuonna 1907 matkustin Helsingistä höyrylaiva Arcturuksella. Kanssani laivalla olivat järjestömme jäsenet — ylioppilas Valentin ja sotilas Andrei. Valjan oli määrä lähteä seuraavalla laivalla ja hänen jälkeensä Iisakin. Bolshevistinen sotilasjärjestö Helsingissä lakkasi toistaiseksi toimimasta. Ennen lähtöäni poltin ja hävitin henkilökohtaisesti kaikki asiapaperimme, leimasimen ja ampumatarpeet. Jälelle jääneet rahavarat käytettiin matkakuluihin. Minä sain juuri sen verran, että saatoin ostaa matkalipun. Miltei kaikki omat rahavarat oli jätettävä Eleonooralle ja niin lähdin ulkomaanmatkalle tyhjin taskuin.

Laivalle tulin kahta tuntia ennen sen lähtöä, kun laituri oli vielä autio. Laivalla minua odotti merimies, joka tiesi asiamme. Hänen avullaan pääsin huomaamatta kolmannen luokan ruumaan.

Sitten alkoi kerääntyä matkustajia, pääasiassa Amerikkaan muuttavia suomalaisia — työttömäksi jääneitä työmiehiä, käsityöläisiä ja mantunsa menettäneitä talonpoikia.

Kun Arcturus lähti liikkeelle, niin „suojelijani" matruusi kuiskasi minulle, että Hangossa laiva pysähtyy ja on parasta pysyä poissa kannelta, ettei herättäisi santarmien huomiota.

Hangossa kaikki sujui onnellisesti. Odottelin kärsimättömänä hetkeä, jolloin pääsemme Ruotsin aluevesille, jossa voi jo käyttäytyä vapaammin.

Valentin, siviilipukuun puettu Andrei ja minä nousimme kannelle. Sää oli kylmä, ja kaikki matkustajat olivat menneet hytteihinsä. Istuuduimme lämpimän savupiipun viereen ja keskustelimme puoliääneen. Hangossa laivaan oli tullut suuri ryhmä sotalaivaston matruuseja. Valentin sai sattumalta tietää, että he olivat menossa Englantiin ottamaan vastaan Venäjää varten rakennettua „Rjurik" nimistä panssarilaivaa.

Yht'äkkiä vierellämme avautui luukku ja kuulimme sanat:

— Toverit, tietääkseni olemme jo ulkomailla.

Savupiipun suojuksesta tuli esiin noen tahrima merimies, jota emme tunteneet. Osoittautui, että hänkin oli sosialidemokraatti, bolshevikki ja pakeni tsaarin santarmeja. Hän oli tullut Pietarista Helsinkiin ja sanoi nimekseen Mihail.

Nyt meitä oli jo neljä. Mutta kaiken varovaisuuden vuoksi päätimme pysytellä erillään toisistamme.

Kohta kuitenkin Mihail tuli luokseni kolmannen luokan puolelle. „Mennään tuonne kokan puolelle juttelemaan matruusien kanssa", ehdotti hän.

Englantiin matkustavat matruusit lojuivat keularuuman lavereilla. Kysyimme heiltä, haluavatko he keskustella kans-

samme poliittisesta tilanteesta Venäjällä. Vastaukseksi he selittivät, että heidän on käsketty pysyä lavereilla, mutta ei heitä kukaan ole kieltänyt keskustelemasta ja kuuntelemasta, mitä matkustajat keskenään puhuvat. Puosmanni yksin pani vastaan: „Kokousta ei saa pitää".— „Ei tässä ole puhettakaan mistään kokouksesta",— vastasi Mihail.

Istuimme hänen kanssaan pöydän ääreen ja aloitimme äänekkään keskustelun. Ensin Mihail teki kysymyksiä ja minä vastailin, sitten vaihdoimme osia. Yleensä siitä muodostui luento poliittisesta tilanteesta kysymysten ja vastausten muodossa. Me käsittelimme luonnollisesti päivän polttavinta kysymystä — vuoden 1905 vallankumousta ja sen tappion syitä. Leimasimme häpeällä menshevikkien petturuuden ja selitimme bolshevikkien tunnuksia. Matruusit kuuntelivat meitä kurkottaen päitään lavereilta.

Puosmanni keskeytti meidät vähän väliä, vaikkakin hyvin epäröiden, sanoen, että matruusien on aika nukkua. Kysyimme meripojilta itseltään: „Toverit, häiritsemmekö teitä?" Mutta meitä pyydettiin jatkamaan.

Vasta myöhään illalla hyvästelimme kuulijoitamme ja nousimme kannelle. Siellä kohtasimme ryhmän merimiehiä muista osista laivaa. Kuultuaan jostain kokouksesta keularuumassa he sijoittuivat aivan keularuuman sisäänkäytävän eteen ja kuuntelivat tarkkaan jokaisen sanan keskustelustamme.

Seuraavana päivänä me matruusien pyynnöstä jatkoimme poliittista kaksinpuhelua. Puosmanni istui kuten muutkin lavereilla ja kuunteli. Matruuseilta saimme kuulla, että hän oli ilmoittanut agitaatiotyöstämme upseerille, joka oli komennuskunnan päällikkö, mutta upseeri ei ollut osoittanut halua ryhtyä mihinkään toimenpiteisiin meihin nähden. „Emme ole enää Venäjällä,— oli hän sanonut,— ei auta muu kuin sietää..."

Näin siis matkamme Kööpenhaminaan saakka, jossa meidän oli poistuttava laivasta, ei ollut mennyt hukkaan.

Kööpenhaminassa asuin kuukauden päivät. Saavuttuamme kaupunkiin venäläisten poliittisten emigranttien kanssa, menimme Venäjän emigranttien byrooseen, jonka johtoon kuului eri puolueiden edustajia. Siellä meidät rekisteröitiin ja lähetettiin kirjelappunen mukanamme Tanskan sosialidemokraattien johtajan Stauningin luo. Kirjelapulla kukin sai 30 kruunua avustusta.

Asunnoksi vuokrasimme eräältä yksityishenkilöltä huoneen, johon sijoittauduimme kaikki. Huoneessamme oli huonekaluina vain neljä patjaa, jotka päiväksi ladottiin päällekkäin kasaan ja yöllä peittivät lattiaa. Mutta siksipä asunto olikin halpa.

Minä kuljeskelin kaiket päivät kaupungilla etsien työtä, mutta etsiskelyni olivat turhia, sillä Kööpenhamina oli tulvillaan työttömiä.

Loppujen lopuksi päätin, että on matkustettava pois. Mutta minne?

Emigranttikassassa kehoitettiin matkustamaan Belgiaan, Liegeen.

Valentin, jolla ei ollut mitään ammattia, oli vieläkin pahemmassa pulassa, ja hän päätti matkustaa kanssani.

Kolmanneksi kumppaniksemme lyöttäytyi eräs lättiläinen, ammatiltaan opettaja. Hän kuului „Metsäveljesten" järjestöön (niin nimitettiin lättiläisten vallankumouksellisia taisteluryhmiä, jotka olivat vuoden 1905 vallankumouksen tappion jälkeen paenneet metsiin). Hän saapui Kööpenhaminaan kohta meidän jälkeemme.

Matkalla Kööpenhaminasta Liegeen pysähdyimme Kielissä, Hampurissa ja Kölnissä. Yövyttiin tavallisesti „Työväentalojen matkustajakodeissa", joissa toisinaan myös ruokailtiin. Nämä laitokset kuuluivat sosialidemokraattisille järjestöille ja niissä vallitsi vallan pedanttimainen järjestys; kaikki makuupaikat ja jokainen askel siellä oli kaavoitettu vaatimuksilla noudattaa kaikenlaisia pikkumaisia sääntöjä ja määräyksiä, niin että heidän laskelmallinen ja kylmä „vieraanvaraisuutensa" oli meille pikemminkin taakaksi.

Belgian rajalla tarkastettiin henkilöllisyyspaperit. Esitin Nikolskista saamani passin, ja minut päästettiin Andrei Andrejevitsh Andrejevina Belgiaan.

Liegen emigranttikassassa jouduimme ankaraan kuulusteluun: mihin puoluejärjestöön kuuluimme Venäjällä? minkä takia olemme paenneet maasta? ja mitä aiomme tehdä Belgiassa? Esitin heille todistuksen, joka oli varustettu bolshevistisen sotilaskomiteamme leimalla. Ennen Helsingistä lähtöämme ja leimasimen tuhoamista me, komitean jäsenet, kirjoitimme itsellemme todistukset, joissa sanottiin, että todistuksen esittäjä lähetetään ulkomaille komitean päätöksellä järjestön ilmitulon takia.

Meidät järjestettiin asumaan puolipimeään huoneeseen, jonka erään pienen kahvilan omistaja vuokrasi meille. Me kaikki kolme — Valentin, lättiläinen ja minä pyysimme emigranttikassassa, että meille järjestettäisiin mahdollisimman pian jotakin työtä, sillä sitä vartenhan olimme tänne tulleetkin Kööpenhaminasta. Työtä meille luvattiin. Kehoitettiin opettelemaan ranskan kieltä ja me ilostuimme suuresti. Onnettomuudekseni minun opettajakseni sattui muuan gruusialainen, joka hallitsi mainiosti ranskan kieltä, mutta jolla ei nähtävästi ollut minkäänlaisia pedagogisia taipumuksia. Hän puheli kanssani niin puhtaasti ranskalaiseen ääntämistapaan, etten voinut huomata, missä yksi sana päättyy ja missä toinen alkaa. Olisin halunnut, että hän olisi lausunut sanat hitaasti ja selvästi, mutta sitä hän ei osannut tehdä. Opettajani oli poliittinen emigrantti, hän opetti minua maksutta ja teki kaiken voitavansa, mutta tuloksetta...

Jonkun ajan kuluttua Belgiaan tulomme jälkeen minulle sanottiin emigranttikassassa, että voin saada työtä. Suosituskirjeen sain eräältä menshevikki-ylioppilaalta.

Tehdaspahaisessa, jonne pääsin työhön, valmistettiin kaakelihelloja. Minut otettiin sinne työkaluviilariksi.

Työskenneltyäni tehtaalla viikon sain mestarilta lapun, jossa sanottiin, että työpalkkani on 35 centimeä tunnissa.

Työpäivä oli kymmentuntinen 35 centimeä tunnissa oli kaikkein alhaisin palkka tehtaalla.

Käytin kaikkia oppimiani ranskan kielen sanoja tulkitakseni mestarille, että „Huono" — ja osoitin sormella palkkalappuun.

Nähtävästi hän ymmärsi minua ja vastasi pitkällä sanatulvalla, josta eroitin vain usein toistuvan sanan „patron". Tiesin, että se merkitsee isäntää ja tulin siihen johtopäätökseen, että asiasta on puhuttava tehtaan omistajan kanssa.

Samana iltana näin emigranttikassassa ylioppilaan, joka oli suositellut minua työhön, ja sanoin hänelle, että palkka on kohtuuton, sillä olen ammattimies ja teen työtä tunnollisesti.

Ylioppilas alkoi saarnata minulle moraalia:

— Sellaisia te kaikki olette: tulette salateitse ulkomaille ja sitten vaaditte hyvää palkkaa...

Sanoin hänelle, että kun kerran teen työtä isännälle, on hänen maksettava minulle saman verran kuin muillekin samasta työstä.

Seuraavana päivänä minut kutsuttiin „patronin" — tehtaan omistajan puheille. Hänen luonaan istui mainitsemani ylioppilas. Tämä kysyi:

— Mitä te oikein vaaditte?

Esitin vaatimukseni ja ylioppilas käänsi ne isännälle. Sitten he alkoivat neuvotella kiinnittämättä minuun mitään huomiota. Keskustelu tapahtui sulavassa, melkeinpä ystävällisessä äänilajissa; näkyi selvästi, että noilla ihmisillä oli paljon yhteistä. Vihdoinkin minun niinsanottu „puoluetoverini" kääntyi puoleeni ja sanoi, että „patron" pitää minua todellakin ammattitaitoisena ja tunnollisena työntekijänä, mutta palkkaa hän ei voi lisätä, sillä en taida ranskaa, mikä seikka muka alentaa aika lailla työni tuottavaisuutta. Isäntä on kovin tyytyväinen, että opiskelen ranskaa, sanoi hän, ja lupaa lisätä palkkaa heti, kun opiskeluni tuottaa tuloksia, jota hän ei lainkaan epäile.

Tämä oli jo pilkantekoa. Minulla oli tosiaankin ollut tapauksia, jolloin täytyi kuluttaa aikaa selvittelyihin mestarin kanssa. Kerrankin tarvitsin peltiä, josta olisin tehnyt rasian vernissaa varten — olin valmistanut peltisakset millimetrin peltiä varten ja aioin karaista ne vernissassa. En tietysti tietänyt, miten sana „pelti" on ranskaksi. Seurasi pitkä selitys ennen kuin minua ymmärrettiin. Sama juttu tapahtui sitten vernissan suhteen. Selvisin tilanteesta siten, että menin varastoon ja siellä etsin hajun mukaan vernissatölkin ja näytin, että juuri tuota minä tarvitsen.

Mutta sellaisia tapauksia sattui harvoin, sillä päivä päivältä me mestarin kanssa ymmärsimme toisiamme yhä paremmin, ja pääasia, minä tiesin, että teen paremmin työtä kuin monet belgialaiset. Kun tulin tehtaalle, käytettiin siellä sellaisia peltisaksia, jotka eivät leikanneet, vaan väänsivät peltiä — ja peltiä meni hukkaan. Tein uudet sakset, joita mestari kehui kehumistaan.

Isännän lausunto sai vereni kuohahtamaan; sanoin ylioppilaalle:

— Kääntäkää hänelle, että antakoon lopputilin, lähden tehtaalta...

Ylioppilas alkoi tyynnytellä minua, etten hermostuisi ja pyysi jäämään tehtaalle, sillä jos minä lähden, on hänen vaikeampi järjestää tänne työhön toisia tovereita.

Siihen keskustelumme päättyikin.

Itsekseni minä kuitenkin päätin, että Belgiasta on matkustettava pois. Mutta minne? Tietysti lähemmäksi kotimaata. Kotipuoli veti hellittämättä puoleensa.

Asuminen ulkomailla kieliä ja elintapoja tuntematto-mana, kun vielä puuttui välitöntä kosketusta paikalliseen puolue-elämään, vajotti minut täydelliseen poliittiseen passiivisuuteen. Oli palattava Venäjälle — vain siellä, kotimaassa minulla saattoi olla todellinen elämä, vain siellä saatoin osallistua työväenluokan vallankumoukselliseen taisteluun.

Tässä on mainittava, että Pietarin puoluekerhoissa eräät menshevikki-propagandistit kuvailivat lännen porvarillisia valtioita onnellisiksi demokratian maiksi, joissa työmiehen elämä on muka helppoa ja huoletonta. Suosituimpana esimerkkinä he käyttivät Belgiaa. Nyt saatoin vakuuttua siitä, että nämä porvarillisten vapauksien ihailijat pettivät meitä, työväestöä. Tulin näkemään, että vaikkakin Belgiassa on parlamentti, ammattiliitot ja julkinen sosialistinen puolue, niin valta siellä kuitenkin on riistäjien käsissä ja työväestöllä ei käytännöllisesti katsoen ole mitään oikeuksia.

Matkaa varten tarvittiin rahaa. Päätin säästää ja laitoin joka tilistä muutaman frangin syrjään. Se ei ollut helppo tehtävä, sillä Valentinin työpalkka, 15 centimeä tunnissa, riitti tuskin yhden hengen ruokaan ja lättiläinen opettaja oli täysin työttömänä. Elimme „kommuunissa" ja toimeentulomme oli hyvin huonoa.

Säästettyäni jonkin verran rahaa matkustin Belgiasta lättiläisen opettajan ja erään venäläisen työläisen kanssa. Ennen lähtöäni kohtasin ylioppilaan, joka oli minua suositellut työhön tehtaalle. Nähtävästi tehtaanomistaja oli sanonut hänelle, että olen ottanut lopputilin. Hän ilmestyi odottamatta asuntoomme ja kävi kimppuuni. „Te tulette tänne,— sanoi hän,— pyydätte työtä, ja kun teille järjestetään työtä, niin sitten lähdettekin kenenkään kanssa neuvottelematta toiseen paikkaan. Ajatelkaa, minkälaiseen asemaan te asetatte minut tehtaanomistajan edessä..."

Vastasin hänelle, että minä vähät välitän hänen suhteistaan tehtaanomistajaan, sillä minä en saanut palkkaa armosta, vaan työstäni ja siitäkin vähemmän kuin olisi kuulunut.

Ylioppilas alkoi moittia minua kiittämättömyydestä häntä ja isäntää kohtaan ja vihdoin koko Belgiaa kohtaan, jossa hänen sanojensa mukaan olisin voinut elää hyvin ja vapaasti.

— Eläkää itse täällä, jos belgialaiset porvarit teitä niin miellyttävät, mutta minä lähden kotimaahani,— sanoin

minä.— Siellä voin osallistua taisteluun oikean vapauden puolesta!..

Lopetin keskustelun siihen ja paiskasin oven hänen perässään kiinni.

Lähtömme Belgiasta tapahtui eräänä talvisena päivänä. Matkaliput otimme Hampuriin saakka siinä toivossa, että löydämme sieltä jotain tilapäistä työtä. Mutta Hampurissa oli jo ennestään paljon työttömiä. Sen me näimme heti ensimmäisenä päivänä kierreltyämme sataman tehtaat ja korjaamot.

Kuljeskelimme kauan kaupungilla. Päivällisellä koetimme säästää: emme menneet ruokalaan, vaan ostimme ison limpun leipää, vähän makkaraa ja istuimme einehtimään syrjäiselle paikalle Elbejoen rannalla. Naukattuamme sitten palan painikkeeksi Elben vettä palasimme rautatieasemalle.

Ruotsiin, Malmön kaupunkiin, saavuimme Kööpenhaminan kautta, jossa emigranttikassa antoi meille taaskin kirjelapun Stauningille ja hän maksoi meille kummallekin 30 kruunua. Näillä rahoilla asuimme erään räätälin perheessä Malmössä kuluttaen aikaamme tuloksettomassa työn etsinnässä. Kööpenhaminan kruunut olivat jo loppumaisillaan, kun toverini luki lehdestä ilmoituksen, että Helsingborgin laivatelakalle tarvitaan ammattitaitoisia viilareita. Otimme ensin puhelimitse selvää, vieläkö paikat olivat avoinna. Meistä ei kumpikaan osannut puhua ruotsia, mutta asuntomme emäntä soitti meidän puolestamme Helsingborgiin ja sanoi, että venäläinen ammattitaitoinen viilari ja aputyöläinen haluavat työhön telakalle ja kysyvät, otetaanko heidät. Sieltä vastattiin, että hyvä viilari tarvitaan ja voi tulla, mutta apumiestä ei tarvita.

Päätin matkustaa. Malmöstä Helsingborgiin ei ole kovin pitkä matka, enkä sen vuoksi ottanut kaikkia rahoja mukaani, vaan jätin osan toverilleni. Aika oli keväinen ja päivät lämpimät, joten lähdin matkaan ilman päällystakkia. Se oli sitten hyvään tarpeeseen toverilleni. Hän ei

päässyt vielä pitkään aikaan työhön, vaan asui ja ruokaili emännän luona velaksi. Kun hän sitten lopulta päätti lähteä Ruotsista, ei hänellä ollut muuta neuvoa kuin jättää takkini veloistaan emännälle...

Helsingborgissa menin suoraan telakalle. Vahtimies sai selvän tarkoituksestani ja nyökkäsi minulle, kun paikalle ilmestyi mekaanisen osaston mestari. Menin mestarin luo ja sanoin ensin venäjäksi ja sitten suomeksi, että olen se sama viilari, josta heille oli soitettu. Mestari ei ymmärtänyt puheestani mitään. Koetin selittää ruotsiksi, mutta ruotsin kielen taitoni oli perin alkeellista. Kun esimerkiksi yritin sanoa, että „haluan työtä", niin minulta tulikin: „haluan työläistä". Mestari katsoi minuun ihmetellen. „Antakaa minulle työtä",— yritin sanoa, mutta taaskin siitä tuli: „antakaa minulle työläinen".

Vedin taskusta esiin laihan kukkaroni ja näytin, että siinä on vain muutama kolikko, ja mielestäni olin selittävinäni täysin vakuuttavasti, että minun on ansaittava rahaa, voidakseni elää. Mestari vain kohautti olkapäitään,— hän ei saanut minusta mitään selvää.

Tällaista selvittelyä kesti kauan, kunnes mestari alkoi jotain aavistaa. Hän kysyi, olenko minä levyseppä. Tämän sanan tiesin ja vastasin kieltävästi. „Sorvari?" — „En".— „Viilari". „Juu, juu", tuli minulta heti, „hyvä viilari".

Sitten hän sai joten kuten selitetyksi, että tulisin seuraavana aamuna työhön. Erosimme hyvin tyytyväisinä keskustelumme johdosta. Yövyin sataman lähellä pienessä ruokalassa, jossa oli huone yövieraita varten.

Aamulla olin jo viilapenkin ääressä. Telakalla korjattiin kauppalaivoja. Ensimmäiseksi työkseni annettiin männän varren ja luistinlaitteen sovittaminen. Ruotsalaiset työläistoverit suhtautuivat minuun ystävällisesti, koettivat auttaa minua kaikessa sopeutumaan uuteen tilanteeseen, neuvoivat ruotsiksi osoittaen miten nimitetään mitäkin työkalua tai laivakoneen osaa.

Muutaman päivän kuluttua minulle määrättiin palkaksi 38 äyriä tunnissa. Työtä sai tehdä urakallakin. Kyselin työtovereiltani, mitä muille työläisille maksetaan. Heidän puheistaan kävi selville, että suurempaa palkkaa saivat vain viilarisakin vanhin ja työkaluseppä.

Asumaan jäin samaan paikkaan, missä olin viettänyt ensimmäisen yöni. Menoja ei ollut kovinkaan paljon ja kun kolmisen viikon kuluttua mestari lisäsi palkkaani 4 äyrillä tunnilta, niin minulle alkoi säästyä jonkinlainen „pääoma". Säästöt olivatkin tarpeen, sillä edessä oli matka kotimaahan — Venäjälle.

Matkahommat panin alulle heti päästyäni työhön Helsingborgiin. Passi oli edelleenkin Andrejevin nimellä, ja sillä matkustaminen Venäjälle ei olisi ollut järkevää — piti saada legaalinen henkilötodistus. Oikea nimeni — Adolf Vasten — oli taas liian hyvin tunnettu ohranalaitoksella sekä Helsingissä että Pietarissa. Oli tehtävä jotain. Lähetin nyrkkipostissa nuorimmalle veljelleni Helsinkiin kirjeen, jossa pyysin häntä panemaan lehteen ilmoituksen, että Adolf Pekanpoika Vasten vaihtaa sukunimensä. Kansallisen liikkeen yhteydessä oli Suomessa niinä vuosina muodissa vaihtaa ruotsalaisia sukunimiä suomalaisiin. Lehdissä oli sivumäärin tällaisia ilmoituksia, ja saatoin odottaa, ettei poliisisensuuri lue niitä kovinkaan huolellisesti. Uudeksi sukunimekseni valitsin Taimi.

Voin selittää, miksi valintani osui juuri tähän sukunimeen. Keskusteltaessa tovereitteni kanssa Belgiassa todistelin kiihkeästi välttämättömyyttä palata takaisin Venäjälle. Vastaväittäjäni selittivät, että Venäjällä riehuu ankara taantumus, siellä suoritetaan joukottain vangitsemisia, ja että hyödyttömien uhrien välttämiseksi on parempi viipyä tämä vaikea aika ulkomailla. Olin toista mieltä sanoen, että ulkomailla oleskelu on tarkoituksenmukaista ja välttämätöntäkin niille, jotka saavat täällä mahdollisuuden toimia aktiivisesti vallankumousliikkeen kehittämiseksi kotimaassa.

Mutta turhaa on oleskella ulkomailla vain siksi, ettei täällä ole vaaraa tulla vangituksi...

Tällaisia keskusteluja sattui usein, ja niitä käytiin tavallisesti meidän „kommuunimme" asunnossa. Kerran eräs menshevikki, kuunneltuaan keskusteluamme, levitti hämmästyneenä käsiään ja sanoi: „Teillähän on täällä oikea bolshevismin taimitarha". Ja meni matkoihinsa.

Tuosta sanasta, „taimitarha", otin ensimmäisen osan sukunimekseni.

Vuoden 1908 keväällä veljeni lähetti minulle postitse Ruotsiin passin Adolf Pietarinpoika Taimen nimellä. Olin siitä kovin iloinen ja päätin varmasti lähteä kesäkuussa Helsinkiin.

Kesäkuun alussa sanoin mekaanisen osaston mestarille, että haluan lopputilin. Hän ymmärsi ilmoitukseni omalla tavallaan: „Haluatte palkankorotusta?". Sanoin päättäneeni matkustaa pois Ruotsista. „Lisäämme teille vielä 3 äyriä, enempää meillä ei saa kukaan",— tarjosi mestari.

Lopuksi sovittiin, että teen aloittamani työn loppuun ja sen jälkeen saan lopputilin.

Kun luovutin työni ja menin uudelleen vaatimaan lopputiliä, pyysi mestari minua odottamaan muutaman minuutin konttorissa. Kohta hän palasikin telakan johtajan kanssa. Nyt he yhdessä yrittivät suostutella minua jäämään Ruotsiin, kuvaillen minulle, miten yltäkylläiseksi ja aineellisesti turvatuksi toimeentuloni voi muodostua. „Kuulin, että aiotte palata perheenne luo,— sanoi johtaja.— Eikö olisi parempi, jos vaimonne muuttaisi Helsingborgiin? Täällä teille taataan vakituinen työ ja elämä on täällä yleensä rauhaisaa? Teistä voi ehkä tulla mestari".

He eivät voineet käsittää, mikä voima minua veti kotimaahan, enkä yrittänytkään sitä heille selittää.

Seuraavana päivänä sain lopputilin.

Ottaessani konttorista työtodistusta pyysin kirjoittamaan sen Taimen nimelle. Mutta sieltä annettiin paperi, jossa oli „Andrejev alias Taimi". Toistin pyyntöni, mutta sekään ei auttanut. „Tulitte meille työhön Andrejevina ja lähdette Taimena; niin juuri onkin todistukseen kirjoitettu..."

Todistus oli poltettava.

Helsingborgista matkustin Kööpenhaminaan toivossa päästä sieltä Suomeen menevään laivaan. Ja minua veteli: Kööpenhaminan satamassa seisoi sama suomalainen laiva Arcturus, jolla olin edellisen vuoden marraskuussa paennut Helsingistä. Löysin helposti saman merimiehen, joka auttoi minua silloin pakohommassa. Hän tunsi minut ja ihmetteli kovin, että halusin palata takaisin. „Helsingissä on vaikea tilanne,— sanoi hän,— ohrana riehuu siellä..."

Muutaman tunnin kuluttua Arcturus lähti liikkeelle. Istuin iloisin mielin kolmannessa luokassa. Oli kesäkuun 23 päivä, nimipäiväni. Ja se, että kotimatkani sattui juuri täksi päiväksi, tuntui minusta hyvältä enteeltä.

Kahdestoista luku

Laiva saapui Helsingin satamaan, ja matkustajat alkoivat laskeutua tavaroineen laiturille. Siirryin kolmannesta luokasta ensimmäisen luokan puolelle ja kevyt matkalaukku kädessä liikuin hitaasti toisten matkustajien välissä laskuportaita kohti. Laskuportaan vasemmalla puolella tarkasti matkalippuja tuttavani merimies. Sopimuksen mukaan annoin kolmannen luokan lippuni huomiota herättämättä juuri hänelle. Näin ollen pääsin laiturille arvoluokkaan kuuluvien matkustajien joukossa, mikä oli tietysti minun asemassani edullista. Tavaroitteni tarkastus oli pian tehty. Päästyäni tullihuoneen portaille käännyin poliisin puoleen ja sanoin ylpeän itsevarmasti: „Viheltäkää minulle ajuri". Poliisi teki kunniaa ja täytti käskyni. Käskin ajaa tätini osoitteen suuntaan, ja niin ajuri kyyditsi minua kaupungille poliisin kunnioittavan katseen saattamana.

Tätini aivan kauhistui nähtyään minut: „Kuinka saatoitkaan ilmaantua tänne tällaisena aikana?" Asia oli niin, että vuoden 1908 alussa Suomen kenraalikuvernööriksi oli nimitetty kenraali Böckmann, joka oli tullut kuuluisaksi Itämerenmaiden „rauhoittamisesta". Apulaisensa Zeynin kanssa Böckmann tuhosi jäljettömiin kaikki ne „vapaudet", jotka tsaari oli vuonna 1905 Suomelle „lahjoittanut". Böckmann otti maassa käytäntöön julman terrorin.

Tätini oli pyykinpesijä ja käydessään useissa rikkaissa perheissä sai aina kuulla palvelusväeltä tuoreimpia uutisia. Uutiset koskivat tavallisesti pidätyksiä, oikeusjuttuja ja karkoitustuomioita. Siksi ei ollutkaan ihme, että tätini niin säikähti nähdessään minut asunnossaan. Rauhoitin häntä, etten jää hänen luokseen kauaksi.

Hän tiesi kertoa surullisia uutisia perheestäni. Eleonoora oli kohta pakoni jälkeen muuttanut Pietariin. Pikkutyttömme oli siellä sairastunut ja kuollut.

Ennen kuin ryhdyin mihinkään toimenpiteisiin, minun oli saatava selvä poliittisesta tilanteesta Helsingissä ja jos mahdollista, tavattava puoluetovereita. Puolueosoitteita ei minulla ollut. Sen vuoksi päätin mennä Valterin puheille.

Muutama sana tästä Valterista. Hän oli erään viinikellarin omistaja, suomalainen „aktivisti". „Aktivisteiksi" nimittivät itseään suomalaisten maanalaisen porvarillisen järjestön jäsenet, joiden päämääränä oli Suomen kansallinen vapauttaminen. Bolshevikit, jotka vaativat itsemääräämisoikeutta kaikille kansoille, olivat yhteydessä „aktivisteihin" ja saivat usein heiltä apua — kirjallisuuden kuljettamisessa ulkomailta, puoluetyöntekijäin matkojen järjestämisessä Suomesta Venäjälle ja takaisin j.n.e.

Bolshevikkien keskuudessa juuri Valter oli tunnetuin sellaisena „aktivistina", jonka apuun useimmiten turvauduttiin.

Kun sotilaskomiteamme jäsenten oli vuonna 1907 paettava Suomesta, niin käytimme hänen apuaan.

Oli täysin luonnollista, että ollessani ilman mitään yhteyksiä, päätin tiedustella nimenomaan häneltä Helsingin tilannetta.

Valter otti minut vastaan miltei samalla tavalla kuin tätinikin. Järjestäessäni matkaani kahdeksan kuukautta sitten hän ei osannut aavistaakaan, että palaan näin pian. „Miksi palasitte, teitähän etsitään!" — sanoi hän. „Ketä etsitään?" — kysyin minä.— „Ivania tietysti". Sillä nimellä minut tunsi provokaattori Tsirjulnikov ja Ivanina minut tunsivat suomalaisen taisteluryhmän jäsenet, joilta sain aikoinani varoja bolshevikkien järjestöä varten. „Antaa ohranan etsiä Ivania", sanoin hänelle. Valter sanoi, että mikäli hän tietää, ei Helsingissä nykyään ole toimivaa bolshevistista järjestöä.

Valterin luota menin verstaalle Viaporin sotasatamaan. Ottaessani edellisen vuoden marraskuussa lopputiliä, olin sanonut mestarilleni, että matkustan Pietariin hautaamaan isääni ja järjestämään kotiasioitani. Nyt sanoin, että olen järjestänyt asiani ja minun on mahdollisimman pian saatava työtä, sillä äitini on jäänyt ilman toimeentuloa, ja minun on lähetettävä hänelle rahaa. Mestari ilostui palaamisestani. Hän kunnioitti minua hyvänä ritsarina ja halusi, että olisin edelleenkin asettunut työhön hänen osastolleen. Mutta verstailla ei ollut sillä hetkellä mitään tilauksia, ja sen vuoksi minua ei voitu heti ottaa työhön. Mestari pyysi välttämättä tulemaan puolentoista kuukauden kuluttua.

Matkustin Pietariin. Vaimoni ei ollut koko tässä ajassa saanut minulta yhtään kirjettä, eikä tiennyt, missä olen ja miten minun on käynyt. Olin kirjoittamatta konspiratiivisista syistä. Hänen elämänsä ei ollut helppoa. Helsingissä hän oli työskennellyt vaatetusliikkeessä, mutta hänen palkkansa ei riittänyt itsensä ja lapsen elatukseen. Muutettuaan Pietariin Eleonoora asettui asumaan sukulaistensa luo ja jatkoi työtään ompelijana. Pietarissa tyttömme oli sairastunut keuhkokuumeeseen ja kuollut.

Pietarissa minä etsiskelin tuloksetta puoluetovereitani. Se oli kaikkein synkimmän taantumuksen aikaa. Kaikki joita tunsin olivat joko vankilassa, karkoitettuina tai maanpaossa. Paikalla olevat puolueen jäsenet toimivat tietysti niin syvällä maanalaisuudessa, että ilman annettua osoitetta oli mahdotonta päästä yhteyteen heidän kanssaan. Eleonooralla oli tietoja eräiden ystävieni kohtaloista: eräs oli karkoitettu, toinen lähetetty pakkotyövankeuteen j.n.e. Häneltä kuulin myöskin Ivan Sedmoin kuolemasta. Hänen kanssaan olin ollut läheisessä yhteydessä vuonna 1905 ja hän vuonna 1907 esitteli minut Nadezhda Konstantinovna Krupskajalle. Ivan Sedmoi kuului bolshevistiseen taisteluryhmään, jonka tehtävänä oli suorittaa pakkoluovutuksia varojen hankkimiseksi aseiden ostoa varten, ja hän oli osallistunut moneen onnistuneeseen kaappaukseen. Ohranan agentit olivat jo pitemmän aikaa pitäneet häntä silmällä ja vuonna 1907 saavuttivat hänet Samsonjevin sillalla. Huomattuaan joutuneensa piiritetyksi hän hyppäsi sillan kaiteelle aikoen hypätä Nevaan. Poliisin kuula saavutti hänet kaiteella. Bolshevikki Sedmoi putosi veteen kuolleena.

Oltuani Pietarissa parisen viikkoa palasin takaisin Helsinkiin ja kuukauden kuluttua pääsin työhön entiseen paikkaani, sotasataman verstaalle.

— Ettekö olekaan enää Vasten? — kysyi mestari ihmetellen, kun esitin hänelle uuden passini.

Sanoin, että nythän monet suomalaiset vaihtavat ruotsalaiset sukunimensä suomalaisiin.

— Ette siis olekaan enää sosialidemokraatti, vaan natsionalisti?

— Vähänkö sitä ihmisille sattuu,— vastasin.— Eräät sosialisti-vallankumoukselliset esimerkiksi ovat nyt puolueettomia.

— No, ei puhuta niistä asioista,— sanoi mestari ja vei passini konttoriin.

Asianlaita oli todellakin niin, että vuonna 1905, jolloin vallankumous oli nousussaan, oli mestarimme tekeytynyt

eserräksi, mutta myöhemmin taantumusvuosina hän kiiruhti kieltämään kaiken politiikan...

Näin siis elokuussa vuonna 1908 olin jälleen entisessä työssäni Viaporin sotasataman mekaanisella verstaalla.

Vähän ajan kuluttua Eleonoorakin muutti Pietarista luokseni Helsinkiin. Vuokrasimme asunnon ja asetuimme sinne pitemmäksi aikaa.

Puolueyhteyksiä etsiessäni tapasin Helsingin yliopiston ylioppilaan Kalashnikovin. Vuonna 1907 hän oli bolshevikki ja täytti sotilaskomitean antamia tehtäviä. Hän vakuutteli minulle, ettei Helsingissä ole mitään järjestöä, ja mitä häneen tulee, niin hän ei tee mitään puoluetyötä eikä ole yhteydessä kenenkään kanssa. Hän oli likvidaattorimielialojen vallassa ja nähdäkseni toivoi vain, että jättäisin hänet rauhaan. Hän aikoi piakkoin matkustaa Amerikkaan opintojaan jatkamaan.

Minulle ei jäänyt muuta kuin käyttää hyväkseni työni tarjoamia etuisuuksia propagandan harjoittamiseksi laivaston matruusien keskuudessa. Mutta oli vaikea löytää luotettuja ihmisiä ja vieläkin vaikeampaa saada luottamusta matruusien keskuudessa. Olosuhteet laivastossa olivat nyt vieläkin ankarammat kuin vuonna 1907.

Jouduin hyvin usein käymään torpeedolaivoilla. Siellä kohtasin etupäässä konemiehiä, jotka olivat mukana laivojen korjaamisessa. Toisinaan matruusit pyysivät minua luokseen päivälliselle. Keskustelut matruusien kanssa aloin tavallisesti aivan tyhjänpäiväisistä asioista ja siirryin sitten vähitellen ja varovaisesti poliittisiin aiheisiin. Päivän tapahtumat Helsingissä, jossa ammattiliitot kävivät jännittynyttä taistelua olemassaolonsa puolesta ja jossa sosialidemokraattiset edustajat pitivät puheita eduskunnassa, antoivat hyvää aineistoa näitä keskusteluja varten.

Kohta aloin huomata, että matruusit käsittävät käyttäytymiseni paremmin kuin saatoin olettaakaan. Kerran

keskustelin erään koneenkäyttäjän kanssa, ja silloin toinen koneenkäyttäjä antoi minulle kasvonilmeillä ymmärtää, että olisin varovaisempi tämän kaverin kanssa, sillä puhekumppanillani oli liian pitkä kieli. Toisella kertaa eräs matruuseista kuiskasi minulle: „Kuulehan, pidä varasi ja ole erillään hänestä (hän mainitsi nimen), se mies on matelija, antaa ilmi".

Jonkin ajan kuluttua minulla oli jo luotettavia tovereita miltei kaikilla torpeedolaivoilla. Eräät heistä kävivät jonkin tekosyyn varjolla verstaissa ja toisia tapasin laivoilla, joita silloin korjattiin.

Mutta minulla ei ollut vieläkään yhteyttä mihinkään puoluejärjestöön enkä sen vuoksi voinut kehittää toimintaani riittävän laajassa mitassa.

Helsingin Työväentalolla toimi siihen aikaan „Venäläinen osasto". Siihen kuului venäläisiä työläisiä sekä venäjää puhuvia suomalaisia työläisiä, kaikkiaan noin kolmisenkymmentä henkeä. Osaston julkisena tehtävänä oli kulttuuri- ja valistustyön harjoittaminen Helsingissä asuvien venäläisten keskuudessa. Alempana näemme, ettei osaston työ läheskään rajoittunut siihen.

Kesällä vuonna 1908 liityin Venäläisen osaston jäseneksi. Kanssani liittyi siihen muitakin työläisiä, tuttuja miehiä Viaporin verstaalta.

Ensimmäisessä kokouksessa, jossa olin läsnä, käsiteltiin kysymystä lehtien tilaamisesta ulkomailta. Ehdotin tilattavaksi bolshevistisen lehden „Proletaarin". Puheenjohtaja ja enemmistö toimikunnan jäseniä vastusti ehdotustani. Minua kannattivat kanssani liittyneet osaston uudet jäsenet sekä eräät vanhoista. Lopuksi päätettiin tilata sekä bolshevistisia että menshevistisiä lehtiä tasapuolisesti. Osaston puheenjohtaja, vannoutunut menshevikki Nikolai Hiljanen oli raivoissaan. Hän uhkasi, että jos päätös tulee voimaan, niin hän kieltäytyy kokonaan Venäläisen osaston puheenjohtajan toimesta. Mutta sitä ei monikaan säikähtänyt.

Seuraavaan osaston kokoukseen ei Hiljanen enää saapunut. Minusta tehtiin väliaikainen puheenjohtaja, ja tammikuussa v. 1909 minut valittiin puheenjohtajaksi. Sihteeriksi tuli Nikander Kokko, joka kannatti bolshevikkeja. Venäläisen osaston johto siirtyi siten bolshevikeille.

Tässä legaalisessa järjestössä, jota me menestyksellä käytimme myös illegaaliseen työhön, olin puheenjohtajana lähes neljä vuotta — vuoden 1912 toukokuuhun saakka, jolloin minut pidätettiin.

Suomen sosialidemokraattisen puolueen Helsingin puoluetoimikunta kehoitti Venäläistä osastoa lähettämään edustajansa kaupungin puoluetoimikuntaan. Osasto valitsi minut, ja pidätykseeni saakka toimin sen jäsenenä.

Jo vuoden 1909 keskivaiheilta lähtien Venäläinen osasto toimi julkisena järjestönä suorittaen vallankumouksellista agitaatiota. Vuonna 1910 saatiin yhteys Pietarin puoluejärjestöön. Osastomme käytti mahdollisuuksiaan ja teki kaikkensa auttaakseen niitä puolueen jäseniä, joita Venäjältä saapui Helsinkiin matkustaakseen täältä edelleen ulkomaille, samoin kuin niitäkin, jotka olivat matkalla ulkomailta Pietariin. Muun muassa meillä oli yhteys suomalaisiin „aktivisteihin", jotka auttoivat meitä näiden matkojen järjestämisessä.

Tällainen toiminta, samoin kuin kirjallisuuden tilaaminen ja levittäminenkin, vaati varoja. Osastomme järjesti maksullisia iltamia, joista tulot käytettiin mainittuun toimintaan.

Järjestömme osoitteella tuli ensin „Proletaari" lehti, joka ilmestyi Genevessä V. I. Leninin toimittamana. Sitten alettiin saada Pietarista bolshevistista „Zvezda" lehteä, joka oli „Pravdan" edeltäjä. Varoja bolshevistisen lehdistön tukemiseksi hankittiin iltamien lisäksi myöskin panemalla toimeen keräyksiä työläisten keskuudessa.

Venäläinen osasto reagoi kaikkiin sen ajan poliittisiin tapahtumiin ja auttoi aktiivisesti Suomen vallankumouksellista liikettä.

Vuonna 1910 kautta koko Suomen vyöryi protestiaalto sen johdosta, että tsaarin asetuksella kaksi Suomen pitäjää liitettiin Pietarin lääniin. Helsingissä tätä liikettä johti kaupungin s.-d. puoluetoimikunta. Eräs vastalausekokous oli määrätty pidettäväksi Työväentalon pihalla. Kun väki alkoi kerääntyä kokouspaikalle, osoittautui, että portille oli asetettu poliisivartio.

Työläisiä kokoontui parisen tuhatta henkeä. Päätettiin pitää lyhyt kokous vierellä sijaitsevan sosialidemokraattisen „Työmies" lehden toimitustalon edustalla. Mutta silloin kävi selville, että kokouksen osanottajille tarkoitetut tuhannet lentolehtiset, joihin oli painettu vastalausepäätöksen teksti, olivat jääneet Työväentaloon. Poliisi ei päästänyt sinne ketään. Kutsuin luokseni pari nuorta miestä — Venäläisen osastomme jäsentä — ja selitin heille, millainen vahinko on sattunut. He suostuivat mielellään korjaamaan tilanteen. Muutama mies mukanaan he kiipesivät korkean aidan yli Työväentalon pihalle, löysivät kansliasta lehtipaketit ja palasivat samaa tietä takaisin. Poliisit eivät huomanneet mitään. Muutamassa minuutissa oli lehtiset jaettu työläisjoukolle, joka oli kokoontunut „Työmies" lehden talon edustalle. Eräs toimikunnan jäsen ilmaantui toisen kerroksen parvekkeelle ja alkoi lukea päätöslauselmaa. Miten hän lieneekään sinne päässyt, sillä kaikki ovet oli suljettu. Poliisit eivät voineet muuta kuin komennella alhaalta: „Vaietkaa!.. Lopettakaa!"...— mutta taloon eivät hekään päässeet eivätkä voineet estää päätöslauselman lukemista ja hyväksymistä, päätöslauselman, jossa tuomittiin tsaarivalta julmuuden ja mielivallan järjestelmänä.

Kokous äänesti yksimielisesti päätöslauselman puolesta.

Luokseni tuli poliisimestari Vahlqvist. Hän oli ruotsalainen, mutta palveltuaan useita vuosia Venäjän armeijassa puhui vapaasti venäjää. „Millä oikeudella te järjes-

titte kokouksen kadulle?!" — huusi poliisimestari. „Herra poliisimestari,— vastasin hänelle,— puhutelkaa minua suomeksi, sillä toverini eivät ymmärrä venäjää ja saattavat herra paratkoon epäillä, että olen hyvissä väleissä kanssanne." Hän alkoi puhua suomeksi uhaten asettaa kokouksen järjestäjät edesvastuuseen sääntöjen rikkomisesta, joiden mukaan väestön kokoontuminen oli luvallista vain huoneistoissa. „Mutta miksi te sitten laitoitte Työväentalon porteille nuo läskilukot?!" — vastattiin hänelle ja osoitettiin pyyleviä poliiseja. Väkijoukosta kuului letkauksia, että tosiaan, on siinä „raudasta portit ja läskistä lukot".

Taantumuksen vuosia seurasi sitten uuden vallankumouksellisen nousun kausi. Tämän nousukauden yhtenä ilmenemismerkkinä voidaan osoittaa seuraava tapaus. Valmistautuessaan viettämään toukokuun 1 päivää v. 1909 Venäläinen osasto päätti kehoittaa Viaporin sataman työläisiä osallistumaan kaupungin työläisten juhlakulkueeseen Asia oli nimittäin niin, että eroituksena muusta Venäjän keisarikunnasta Suomi vielä nautti eräitä „vapauksia". Niinpä toukokuun 1 päivänä tehtaat eivät työskennelleet, eikä poliisi estänyt työläisiä järjestämästä juhlakulkueita, joita yleensä pidettiin hyvin rauhallisin tunnuksin. Suomen sosialidemokraattisen puolueen ja ammattiliittojen reformistis-opportunistinen suunta oli siitä hyvänä takeena. Mutta Suomen „vapaudet" eivät ulottuneet Viaporin sotasatamaan, siellä vallitsi yleisvenäläinen järjestys.

Meidän päätöksestämme ja voimaperäisestä agitaatiosta huolimatta vuonna 1909 toukokuun 1 päivän mielenosoitukseen osallistui kaikkiaan vain satakunta työläistä,— suurin osa suomalaisia, vaikka satamassa yleensä työskenteli viitisensataa työläistä.

Vuosi vuodelta tämä luku kasvoi huomattavasti. Ja lopulta vuonna 1912 toukokuun 1 päivänä tuli työhön enää

niin vähän väkeä, että hallinnon oli ilmoitettava: „Menkää tekin, ei teidän takianne kannata panna koneita käyntiin".

Helsinki ei ole kovinkaan kaukana Pietarista; ja sieltä kantautui meille saakka uuden lähenevän vallankumouksellisen myrskyn kumina. Venäläiseen osastoon tuli tietoja kaikilta puolin Venäjää, sillä Helsinki oli aivan kuin siltana, jonka kautta taantumuskautena sadat ja tuhannet maanpakolaiset siirtyivät ulkomaille. Kaikki tiedot puhuivat uuden vallankumouksellisen nousun lähenemisestä.

Maaperä vallankumouksellisen agitaation harjoittamiselle matruusien keskuudessa kävi paljon suotuisammaksi. Siksi näissä oloissa oli siirryttävä aktiivisempiin taistelumuotoihin.

Venäläiseen osastoon kuului työläisiä, joilla oli mitä erilaisimmat poliittiset vakaumukset. Oli sellaisiakin, jotka eivät oikeastaan kallistuneet mihinkään silloisista puolueista. He olivat vallankumouksellisesti ajattelevia ihmisiä, joiden kanssa me bolshevikit teimme työtä ja joiden keskuudesta värväsimme uusia puolueen jäseniä. Näin ollen Venäläinen osasto oli mainio legaalinen tukikohta, jonka perustalla saatoimme tehdä aktiivista illegaalista työtä.

Vuoden 1912 alussa Venäläisen osaston huoneustossa minulla oli kerran sydämellinen keskustelu Nikolajev nimisen työläisen kanssa. Nikolajev oli taisteluhenkinen vallankumousmielinen toveri, joka kaipasi aktiivista toimintaa. Keskustelimme hänen kanssaan siitä, että kaikista merkeistä päätellen lähi aikoina oli odotettavissa samanlainen vallankumouksellinen purkaus kuin vuonna 1905. Ja me tulimme johtopäätökseen, että sen vuoksi olikin alettava organisatoorisesti valmistautua tuleviin tapahtumiin. Päätimme koota lähipäivinä muutamia tovereita neuvotteluun.

Meitä kokoontui kuusi tai seitsemän henkeä. Nikolajevin ja minun lisäksi olivat läsnä kauppa-apulainen Sidorov,

bolshevikkipuolueen jäsen, jonka välityksellä Venäläinen osasto sai illegaalista kirjallisuutta ulkomailta,— ja vielä kolme tai neljä henkeä.

Pohdittuamme poliittista tilannetta päätimme yksimielisesti ryhtyä valmistamaan vallankumouksellista kapinaa Helsingissä sijaitsevalla eskaaderilla. Nimitimme itsemme „Vallankumouskomiteaksi". Kävi selville, että eräällä komitean jäsenellä oli yhteys panssarilaiva „Slavan" matruuseihin. Toinen komitean jäsen oli jonkin toiminimen puolesta korjaustöissä risteilijöillä ja oli jo kauan sitten käynyt keskusteluja matruusien kanssa ja levittänyt illegaalista kirjallisuutta meriväen keskuudessa. Nikolajevilla, joka työskenteli sorvarina sotasataman verstaalla, oli mahdollisuus pitää yhteyttä sotalaivojen konemiehiin. Minulla oli siihen aikaan jo täysin järjestyneet suhteet torpeedoalusten miehistöjen kanssa.

Samassa kokouksessa päätettiin, ettemme enää kokoontuisi Työväentalolle, sillä ilmitulomme saattaisi suomalaisten legaaliset työväenjärjestöt vaaralle alttiiksi. Ehdotin, että konspiratiivinen kokoontumispaikka järjestettäisiin meillä. Eleonoora ei käynyt silloin työssä ja oli miltei kaiket päivät kotona. Hän saattoi minun poissaollessani tunnussanan välityksellä antaa ohjeita j.n.e. Ehdotukseni hyväksyttiin.

Vallankumouskomitean sihteeriksi valittiin Sidorov. Puheenjohtajaa meillä ei ollut.

Ja jälleen asunnossani alkoi kiihkeä konspiratiivinen työ, samoin kuin vuonna 1907. Kaksi kertaa viikossa kokoontui komitea, ja miltei joka päivä meillä kävi tovereita tuoden joitakin tietoja. Ja samoin kuin vuonna 1907, Eleonoora hoiti hektografia ja me painoimme vallankumouksellisia julisteita.

Julisteiden painamisessa auttoi serkkuni Edvard. Niissä oli allekirjoituksena: „Vallankumouskomitea".

Kaikilla komitean jäsenillä oli yhteyksiä eskaaderin laivoihin ja he tiesivät hyvin matruusien mielialat. Olimme varmoja, että laivoilla on kypsymässä kapina. Muistot „Potjomkinista", „Otshakovista" ja Viaporin kapinasta elivät vielä tuoreina matruusien mielissä.

Meillä ei toistaiseksi ollut tarkempaa kapinasuunnitelmaa eikä määrättyä aikamäärää sen alkamiselle. Mutta tilanne pakoitti meidät tekemään suunnitelman ja olosuhteet osoittivat meille ajan, milloin on alettava.

Lenan verilöyly oli kuin ukkosen jyrähdys. Siperian taigassa kajahtaneet laukaukset herättivät kaikkialla Venäjällä suuren vallankumouksellisen toimintahalun. Jokainen päivä toi tietoja uusista lakoista ja työväestön joukkokokouksista. Meidän julisteemme ja suullinen agitaatiomme matruusien keskuudessa saivat lämpimämmän vastaanoton kuin koskaan ennen. Eräs komitean jäsen järjesti kaupungin laidalla — „Vesilinnan" lähettyvillä — eri laivojen edustajain kokouksen, joka kylläkään ei ollut kovin runsaslukuinen. Siinä matruusit ilmoittivat olevansa valmiit avoimeen esiintymiseen.

Toukokuun 2 ja 3 päivänä saatiin tietää, että toukokuun 8 päivänä eskaaderi lähtee merelle taisteluharjoituksiin. Neljäntenä päivänä Vallankumouskomitea kokoontui asunnossani. Neuvoteltiin ja hyväksyttiin seuraava suunnitelma: Kaikkien komitean jäsenten on päästävä matruusien avulla laivoihin, eskaaderin ollessa redillä, ja panssarilaiva „Slavalta" annetun merkin mukaan aloitettava kapina; otettava laivoilla johto käsiinsä ja ne upseerit, jotka tekevät vastarintaa, heitettävä yli laidan, muut vangittava; sen jälkeen eskaaderi jakaantuu kahteen osaan, toinen purjehtii nostetuin punaisin lipuin Kronstadtiin, toinen Rääveliin. Kapinan päämäärä oli nostaa koko Itämeren laivasto kapinaan ja siten tukea Pietarin proletariaattia taistelussaan. „Slavan" matruusit vakuuttivat, että heillä on yhteys joidenkin matruusijärjestöjen kanssa Kronstadtissa ja Rääveliss ä ja että asiasta on ennakolta sovittu. Emme silloin

tietäneet, että „Slavan" matruusien keskuudessa, joiden kanssa yksi vallankumouskomitean jäsen piti yhteyttä, oli kaksi ohranan kätyriä.

Samalla päätettiin, että on otettava yhteys Pietarin komiteaan ja Keskuskomitean Venäjän byrooseen, saatava niiltä toimintaohjeet ja tarvittaessa suostumus kapinan alkamiseen. Mutta ketä lähettää Pietariin? Päätettiin lähettää Duminov.

Vallankumouskomitea oli jo muodostettu, kun kerran luokseni opastettiin eräs tuntematon toveri. Kävi selville, että hän on bolshevikki ja palannut äsken ulkomailta, jossa oli muistaakseni päättänyt puoluekoulun. Ennen Venäjän matkaansa hän aikoi viipyä jonkin aikaa Helsingissä. Saapuja oli Duminov. Eräät komitean jäsenet suosittelivat häntä, ja me otimme hänet komiteaan. Hän oli viilarina työssä Sokol-nimisen toiminimen uivalla telakalla, jossa korjattiin eskaaderin laivoja.

Päätettiin, että Duminovin on viipymättä matkustettava. Ainoa henkilö, jonka Duminov tunsi Pietarissa, oli entisen kolmannen Duuman jäsen Shurkanov. Olimme varmoja, että Shurkanov voi vaivatta järjestää edustajallemme yhteyden puolueen Pietarin komiteaan.

Duminov matkusti samana päivänä. Ja ettei hänen ulkonäkönsä olisi herättänyt santarmien huomiota, oli hänet puettava kunnolla. Joku antoi hänelle pukunsa, minä paidan ja solmion.

Duminovin oli määrä kertoa pietarilaisille tovereillemme suunnitelmastamme ja saada heidän hyväksymisensä. Jos sillä taholla olisi jotain suunnitelmaamme vastaan tai se olisi suoraan evätty ennenaikaisena, niin hänen oli lähetettävä meille sähke.

Hän matkusti toukokuun 4 päivänä. Oletimme hänen jo viidentenä päivänä saavan Shurkanovin välityksellä yhteyden pietarilaisiin tovereihin, ja 6 päivänä odotimme jo sähkettä.

Toukokuun 6 päivän illalla Vallankumouskomitea kokoontui uudelleen. Duminovilta ei ollut sähkettä, minkä johdosta päättelimme, että ehdotuksemme on hyväksytty, siis velvollisuutemme on panna suunnitelma täytäntöön.

Seuraavan päivän illalla kuulimme, että eräällä risteilijällä oli puhjennut levottomuuksia. Syynä oli ollut se, että matruuseille tarjotussa keitossa oli matoja. Miehistö kieltäytyi syömästä. Saimme tietää, että risteilijällä oli vangittu noin kolmisenkymmentä henkeä.

Mutta Duminovilta ei kuulunut vieläkään mitään tietoa.

Toukokuun 8 päivän aamuna olin menossa satamaan. Matkalla kohtasin erään torpeedolaivan matruusin Bulyginin. Hänen kanssaan oli sovittu, että tulen laiturille laivan viereen ja siitä nousen huomaamatta matruusien avulla laivaan.

Bulygin kiirehti vastaani kertoakseen vangitsemisista. „Aamulla,— sanoi hän,— vietiin meiltä kymmeniä miehiä". Kysyin häneltä, eikö hän vain puhu niistä illalla vangituista miehistä, mutta hänen sanojensa mukaan oli kysymys uusista vangitsemistapauksista.

Hain verstaalta käsiini Nikolajevin ja kerroin hänelle Bulyginin tuoman uutisen. Hän suhtautui siihen samoin kuin minäkin. Hänkin arveli, että Bulygin on sotkenut ja puhunut eilisistä vangitsemisista.

Mutta jo puolen tunnin kuluttua saimme tietää, että vangitsemisia suoritettiin kaikilla laivoilla. Yöllä oli Kronstadtista saapunut nopeakulkuinen hävittäjälaiva tuoden mukanaan „erikoistehtäviä" täyttäviä virkamiehiä. Ja sen saavuttua alkoivat etsinnät ja vangitsemiset. Siis ohrana oli toiminut ovelammin kuin me. Suunnitelmamme meni myttyyn.

Nyt on enää vaikea palauttaa mieleen kaikkia niiden päivien tapahtumia aivan johdonmukaisuudessaan. Emme tienneet, mitä Duminoville oli tapahtunut, emmekä sitä, oliko näillä vangitsemisilla ehkä jotain yhteyttä siihen, että

Vallankumouskomitea olisi paljastunut. Yksi seikka oli kuitenkin selvää: kapina oli mennyt myttyyn.

Olimme vielä jonkin aikaa verstaalla. Työläiset tiesivät jo vangitsemisista matruusien keskuudessa, mielet olivat kuohuksissa ja olisi tarvittu vain jokin aihe tahi kehoitus, kun viime aikojen jännitys olisi purkautunut toiminnaksi.

Venäläiseen osastoon kuului eräs verstaamme työläinen Zheleznov. Toukokuun 1 päivän edellä hän kävi ahkerasti keskusteluja lakon välttämättömyydestä ja kehoitti käyttämään voimakeinoja niihin nähden, jotka uskaltavat tulla työhön. Hänen yllytyksensä tuntuivat meistä epäilyttäviltä — hän yritteli kovin uutterasti yllyttää yhtä työläisryhmää toista vastaan. Kun sitten koitti Vapun päivä, niin lakkovartijamme, jotka olivat hyvissä ajoin asettuneet sotasatamaan johtaville teille, näkivät Zheleznovin: hän hiipi salaa verstaalle... Oli muitakin todisteita, että hän on ohranan kätyri. Toukokuun 8 päivänä työläiset muistivat hänet ja samassa tuokiossa kiiti ympäri verstaan kehoitus: „Zheleznov kottikärryyn!"

Työläiset ottivat kottikärryn, voitelivat sen kuralla ja istuttivat Zheleznovin siihen. Hän koetti vastustella, mutta eräs nuori viilari Hlebnikov, joka oli kuulu voimistaan, kaatoi hänet yhdellä iskulla. Väkijoukko ympäröi kärryllä istuvan provokaattorin, sitten lähdettiin liikkeelle ja Varsovalaista laulaen työläiset kärräsivät provokaattorin portista ulos.

Alkoi lakko. Lakolle oli saatava järjestynyt luonne ja siinä tarkoituksessa sovin läsnäolleiden Venäläisen osaston hallinnon jäsenten kanssa siitä, että kutsuttaisiin muutaman tunnin kuluttua Työväentalolle lakkolaisten kokous.

Parin tunnin kuluttua astelin katua pitkin metallimiesten ammattiliiton puheenjohtajan seurassa. Äkkiä alkoi takaapäin kuulua kavioiden kapsetta. Katsoimme taaksemme — sieltä tuli ratsupoliisi. Hän ajoi ohitsemme, kääntyi käytävälle eteemme ja komensi: „Seis!" Käsky oli meille.

„Mistä on kysymys?" — ihmettelimme. „Nuo herrat ovat käskeneet pidättää teidät",— sanoi poliisi osoittaen kadunkulmassa seisovia siviilipukuisia ohranan agentteja. Ne siellä viittasivat kädellään: saattakaa, muka...

Ratsupoliisilta on paha karata. Kumppanini hermosteli ja oli kiihdyksissään poliisin mielivallan johdosta, mutta minä astelin vaiti ja ajattelin itsekseni: „Sinun on hyvä kukkoilla, kun kontollasi ei ole mitään asioita..."

Poliisilaitoksella meitä pidettiin jonkin aikaa yhteisessä sellissä, sitten metallimiesten puheenjohtaja päästettiin menemään. Minulle sanottiin, että olen pidätetty santarmihallinnon käskystä.

Minua lähdettiin viemään asunnolleni sisäasiain ministeriön „erikoistehtäviä" suorittavan virkamiehen mukana, jonka oli määrä suorittaa kotitarkastus. Vartijoiksi oli annettu suomalaisia poliiseja.

Vaimoni oli Vapun edellä matkustanut äsken syntyneen toisen tyttäremme kanssa Pietariin, äitinsä luo. Alivuokralaista Jukka Rahjaakaan ei ollut kotona, kun seurueemme saapui meille.

Virkailija oli hyvin uuttera ja ynseä mies. Häntä suututti se, ettei lipastosta, ei kaapista eikä sängystäkään löytynyt mitään. Minä vielä vieressä härnäilin: „Olkaa varovainen, siellä housujen sisällä voi olla helvetinkone..." Lisäksi minä vaadin, että suomalaiset poliisit seuraisivat tarkasti virkailijan työtä. „Hän voi vielä salaa pistää minulle jotain",— sanoin poliiseille. Ja kun suomalaisten ja venäläisten poliisien välit eivät koskaan olleet erikoisen hyvät, otettiin tuo vaatimukseni huomioon, mutta sekös suututti virkamiestä. Eräiden syiden takia minä juuri tarvitsinkin sitä.

Kirjahyllyltä löytyi nippu vappujulisteita. Ne eivät olleet meidän tuotteitamme, vaan painettu kirjapainossa suomalaisen sensuurin luvalla. „Mitä nämä ovat?" — kysyi tarkastaja. Kohautin vastaukseksi vain olkapäitäni. „Ne ovat luvallisia",— sanoi suomalainen poliisi.

Samassa ovi avautui ja sisään astui alivuokralaiseni, nuori työmies Jukka Rahja. Nähtyään julisteet virkamiehen kädessä hän alkoi vaatia, että ne on palautettava hänelle, niiden oikealle omistajalle. Rahja käyttäytyi hyvin julkeasti ja minä vielä iskin hänelle silmää yllyttäen, että: „Sillä tavalla, jatka vain samaan tyyliin".

Virkamies alkoi tehdä pöytäkirjaa kotitarkastuksesta. Hän oli kovin huonolla tuulella ja kiirehti nyt lopettamaan koko homman päästäkseen irti meistä.

Vain hänen hermostuneesta mielentilastaan, johon me hänet saatoimme, mahtoi johtua se, ettei hän löytänyt sitä salaista lokeroa, joka oli tässäkin asunnossa tehty vaatekomeroon. Komero oli eteisessä. Kun huoneen ovi oli auki, peitti se kapean ja matalan komeron oven. Komeron lattiassa oli irrallinen lattiapalkki ja sen alla hektografi, tussia sekä julisteita, joissa kehoitettiin nousemaan aseelliseen kapinaan.

Kun pöytäkirja oli allekirjoitettu, lähtivät kaikki asunnosta. Poliisilaitokselle oli matkaa vain noin satasen askelta, mutta onnekseni talomme luona tuli meitä vastaan serkkupoikani Edvard. Olen jo maininnut, että hän osallistui komitean työhön ja auttoi meitä julisteiden painamisessa. Jukka Rahja, joka asui meillä, ei ollut tietoinen asioistani. Pidimme häntä luonteeltaan liian häilyvänä kelvatakseen maanalaiseen työhön. Kun Edvard nyt sattui vastaan, ojensin hänelle avaimet ja sanoin: „Pidä huolta asunnosta ja ole isäntänä kunnes palaan takaisin".

Hän ymmärsi, mitä tarkoitin. Sain myöhemmin tietää, että Edvard oli heti samana päivänä tyhjentänyt salalokeron ja hävittänyt kaiken, mitä siellä oli.

Kotitarkastuksen jälkeen minut sijoitettiin yksityisselliin. Noin kolmen tienoissa luonani pistäytyi poliisi jollekin asialle. Pyysin häntä tuomaan minulle „Työmiehen" (sosialidemokraattinen päivälehti); toivoin löytäväni siitä jotain uutisia. Lehteä hän ei halunnut tuoda, mutta sanoi, että kaupungissa on pidätetty muitakin. „Kadulla on pidä-

tetty joku Nikolajev,— sanoi hän,— ja hänen kanssaan eräs juutalaisnainen sekä kaksi suomalaista naista".

Tieto Nikolajevin vangitsemisesta sai minut oivaltamaan, että isku on suunnattu Vallankumouskomiteaan. Juutalaisnainen, joka pidätettiin Nikolajevin kanssa, oli tietysti Nikolajevin vaimo Maria. Mutta ketä mahtoivat olla ne kaksi suomalaista naista, sitä en jaksanut millään arvata.

Iltapäivällä minut saatettiin poliisin päähallintoon, jossa „tuttavani" poliisimestari Vahlqvist ilmoitti ilmeistä iloaan salaamatta, että minut passitetaan lääninvankilaan. Samassa minut pantiin käsirautoihin ja tunnin kuluttua vietiin umpivaunussa vankilaan.

Sellini ikkuna oli merelle päin. Noustuani jakkaralle näkyi kaltereiden läpi satamassa seisova eskaaderi.

Herättyäni varhain toukokuun 9 päivän aamuna nousin ensi työkseni jakkaralle. Eskaaderi oli liikkeellä, se oli lähtenyt Helsingin satamasta ulos avomerelle. Päällystölle riitti yksi ainoa päivä „järjestyksen palauttamiseksi". Kuinka monen matruusin kädet oli tämän vuorokauden aikana pantu rautoihin, kuinka monta toveria, joiden kanssa me vielä eilen halusimme nostaa vallankumouksen punaisen kapinalipun, viruu tänään jo vankiloissa odotellen kovaa kohtaloaan — teloitusta, vankilaa tai pakkotyötä? *

Olin varma, että joku on kavaltanut meidät.

Vasta muutaman vuoden kuluttua saatiin kavaltajan nimi selville.

Vuonna 1915, palatessani Turuhanin karkoitukselta, minulle kerrottiin Duminovin kohtalosta. Toukokuussa v. 1912 hän oli itse päättänyt päivänsä jättäen jälkeensä

---

* Kirjeessään A. M. Gorkille V. I. Lenin kirjoittaa Krakovasta elokuussa v. 1912: „Ja Itämeren laivastossa kiehuu! Luonani Pariisissa kävi (näin meidän kesken sanottuna) erikoinen edustaja matruusien ja sosialidemokraattien kokouksen lähettämänä. Heillä ei ole järjestöä,— ihan tekee mieli itkeä!!... Matruuseilla on taisteluhenki korkealla, mutta he voivat taaskin kaikki tuhoutua turhaan". (Teokset, 4. painos, 35. osa, s. 30).

kirjelapun: „En ole mihinkään syyllinen, mutta elääkään en voi". Oli ilmeistä, että hän kirjoitti tämän lapun meille, tovereilleen, jotka olivat uskoneet hänelle kapinasuunnitelman. Mutta mitä sitten hänelle oli Pietarissa tapahtunut, kuka oli ilmiantaja?

Kaikki selvisi helmikuussa vuonna 1917.

Meitä oli ryhmä tovereita eräässä Työpörssin huoneessa Kronverskaja kadulla Pietarissa. Viereisessä huoneessa oli parhaillaan menossa bolshevikkien Pietarin komitean istunto. Huoneeseen astui joku mieshenkilö suuri pinkka papereita kainalossaan ja alkoi kertoa: „Kuljin ohranan talon ohi ja näin, miten väkijoukko kantoi ulos paperipinkkoja ja heitti niitä kadulle viritettyyn nuotioon. Sanoin heille: hupsut, mitä te teette! Kukaan ei kuunnellut minua... Ja niin tempasin kainalooni minkä voin ja raahasin tänne..."

Aloimme tarkastella papereita. Ne olivat ohranaosaston „asiakirjoja". Äkkiä eräs matruusi, joka oli vasta äsken vapautunut vankilasta, alkoi aivan sydämettömästi kiroilla. „Senkin konna,— huusi hän kiihtyneenä,— sille koiralle on kuolemakin liian pieni rangaistus".

Hänen käteensä oli sattunut asiakirja, joka paljasti, että Shurkanov olikin provokaattori. Tämän Shurkanovin salanimi oli Limonin.

Edelleen kävi ilmi, että Shurkanov oli huomattavimpia ohranan kätyreitä. Meidän ilmiantomme oli vain yksi hänen monista konnantöistään. Nähtävästi Duminov Pietariin tultuaan ja tavattuaan Shurkanovin oli kertonut tälle kaiken, mitä tiesi Vallankumouskomitean suunnitelmista. Ja sen sijaan, että olisi tiedoittanut suunnitelmista Pietarin komitealle, Shurkanov riensikin ohranaan...

Helmikuun vallankumouksen jälkeen Shurkanov vangittiin, mutta Kerenskin hallitus päästi hänet vapaaksi. Hän sai rikoksistaan ansaitun palkkansa vasta Lokakuun vallankumouksen jälkeen.

Kaksi viikkoa jouduin olemaan Helsingin lääninvankilassa yksityissellissä, josta minut sitten vietiin Pietariin.

Pietariin meitä kyydittiin erikoisessa vankivaunussa, joka oli jaettu pieniin kapeisiin koppeihin. Väliseinät olivat ohuista laudoista, joten sain selville, että samassa vaunussa olivat Nikolajev ja Nikander Kokko. Kokko oli Venäläisen osaston sihteerinä, mutta ei ollut mukana illegaalisessa toiminnassa eikä tietänyt Vallankumouskomitean olemassaolosta. Hän oli rehellinen poika, mutta kova lörpöttelijä.

Valkeasaaren asemalle saakka olivat saattajina suomalaiset poliisit. Valkeasaaressa vaunu irroitettiin junasta ja työnnettiin vararaiteille. Siellä suomalaiset luovuttivat vaunun venäläiselle sotilasvartiostolle. Ja pian jatkettiin matkaa Pietariin.

Matkalla sattui iloinen yllätys. Vartiosotilas avasi koppini oven ja käski: „Mene ensimmäiseen koppiin". Ensimmäisessä kopissa istui Nikolajev. Sitten kuului askeleita ja ääniä ja seuraamme tuli Kokko. Osoittautui, että vartijat olivat hakeneet Nikolajevin pyynnöstä kuumaa vettä, mutta kun vaunussa oli vain yksi pannu, niin he katsoivat mahdolliseksi yhdistää meidät teetä juomaan Nikolajevin koppiin. Aluksi en käsittänyt, miten on selitettävissä tämä ankarien sääntöjen rikkominen. Nikolajev iski silmää ja sanoi niin kovin, että vartiosotilas olisi kuullut: „Kyllä nuo suomalaiset ovat roistoja: passimme eivät miellyttäneet heitä ja nyt jonkin mitättömän pikkuseikan takia ajetaan kotipaikalle kuin rikollisia... Jos nyt sinun tai minun passissa jokin kohta lieneekin kirjoitettu vähän toisin kuin pitäisi, niin vastatkoon se, joka on passit antanut. Vai mitä? Miksi meidän olisi siitä kärsittävä?.."

Nyt käsitin, etteivät vartijat nähtävästi tietäneet, keitä me olemme.

Joimme teetä ja haukkasimme. Sitten Kokko istuutui aivan oven viereen; käytimme tilaisuutta hyväksemme ja

keskustelimme Nikolajevin kanssa kuiskaillen omista asioistamme. Nikolajevia vaivasi epäilys, ja hänestä näytti aivan varmalta, että Vallankumouskomiteassa oli provokaattori. Se ei antanut hänelle rauhaa. Hän ei tiennyt, onko Komitean jäsenistä vangittu ketään muita, meitä kahta lukuunottamatta.

Juna saapui Pietariin. Meidät käskettiin ulos vaunusta. Vankeja oli kaikkiaan yhdeksän henkeä, ja meitä kolmea lukuunottamatta muut taisivat todellakin olla passiasioitten takia.

Helsingistä oli nähtävästi joku tovereista tiedoittanut Pietariin meidän siirrostamme sinne. Ryhmä rautatieläisiä oli meitä asemalaiturilla vastassa. Joukossa näkyi tuttaviakin — Venäläisen osaston jäseniä. He kohottelivat ystävällisesti hattujaan ja tervehtivät meitä. Kaksi naista tuli nopeasti luoksemme ojentamaan meille kukkia. Vartijat tarkastivat heti, ettei kukkavihkoihin ollut kätketty mitään luvatonta, ja palauttivat kukat meille.

Asemalta lähdettiin viemään kolmehenkisissä riveissä. Ylitimme Liteinin sillan, kuljimme hitaasti läpi kaupungin, ja vasta illansuussa saavuimme siirtovankilaan. Päivystävä upseeri kysyi vartioston päälliköltä, mitä väkeä hän oikeastaan toi. „Asuinpaikoilleen heitä tietääkseni lähetetään",— vastasi tämä.

Me siis nautimme edelleenkin passittomalle väelle kuuluvia „huojennuksia". Päivystävä upseeri sijoitti meidät kaikki samaan selliin.

Lojuessamme vieretysten laverilla saimme Nikolajevin kanssa puhua tarpeeksemme. Hän ilmoitti minulle oikean nimensä — hän oli Anatoli Ivanovitsh Jermakov. Vuonna 1901 hän oli työskennellyt Obuhovin tehtaalla ja oli yksi kuuluisan Obuhovin puolustuksen järjestäjiä. Kun työläisten sankarillinen vastarinta oli murrettu ja alkoivat kostotoimenpiteet, oli Jermakov joutunut kymmenien muiden puolustukseen osallistujain kanssa pakkotyövankeuteen — viideksi vuodeksi. Vankeusajan hän oli ollut Sahalinilla, josta

hänet sitten lähetettiin kotipaikalleen maaseudulle. Asuminen suurissa kaupungeissa oli häneltä kielletty. Mutta hankittuaan passin Nikolajevin nimelle, hän oli paennut maaseudulta Helsinkiin.

Nikolajevin kanssa sovittiin myös siitä, miten kuulustelussa käyttäydytään. Päätimme kieltää kaiken. Taktiikkamme voidaan sanoa kolmella sanalla: „En tiedä mitään".

Aamulla tapahtui oloissamme jyrkkä käänne. Vankilan päällikkö tuli ja piti päivystävälle upseerille ankaran haukkumasaarnan siitä, että tämä oli sijoittanut meidät yhteiseen selliin. Sitten meidät erotettiin ja vietiin heti yksitellen suljetuissa vaunuissa tutkintovankilaan. Siellä emme olleet ainoastaan eri selleissä, vaan eri rakennuksissakin. Kaikki nämä vankilarakennukset muodostivat kylläkin nelikulmion, jonka ikkunat olivat yhteiselle pihalle päin. Kävelyjen aikana pihalla sain kuulla Jermakovin tai Kokon äänen. Piha, jossa meitä käytettiin kävelyllä, oli jaettu häkkeihin. Jokaisessa häkissä oli kulloinkin vain yksi vanki kävelyllä. Kerran ollessani ulkona kuulin Jermakovin jostain ylhäältä huutelevan minulle. Oli virkistävää kuulla hänen reipas äänensä. Mutta en saanut selvää, minkä kerroksen ikkunasta tuo ääni oikein kuului, eikä sitä voineet määritellä pihalla päivystävät vankilapamputkaan.

Toisella kerralla Nikander Kokko huuteli minulle: „Adolf, minulla on kaikki hyvin". Muistaen hänen kanssaan matkalla vankivaunussa ja yön aikana siirtovankilan yhteisessä sellissä tekemiämme otaksumia ja arveluja, käsitin, mitä tuo „hyvin" merkitsee. Kokko pääsee siis asiasta lyhytaikaisella karkoituksella jonnekin maaseudulle, mutta „ei kovin kauaksi". Tapasin hänet vielä karkoitusmatkalla, josta kerron tuonnempana. Mitä Jermakoviin tulee, niin hänet kohtasin vasta vuonna 1917. Santarmit olivat saaneet selville hänen oikean nimensä. Ja se oli tapahtunut seuraavasti. Kerran hänen sisarensa oli tullut tutkintovankilaan tapaamaan häntä. He keskustelivat

santarmiupseerin läsnäollessa. Tämä oli tekeytynyt aivan kuin ei olisi kuullut keskustelua. Jermakovin sisar oli muistamattomuudessaan sanonut häntä Anatoliksi. Upseeri hyppäsi pystyyn: „Te sanoitte Anatoli, minä kuulin. Tulkaa mukaani". Ja suuremmitta vaivoitta santarmit saivat selville, että sisaren oma sukunimi oli Jermakova. Sen jälkeen oli helppo löytää santarmihallinnon arkistosta Anatoli Jermakovin, Obuhovin puolustuksen osanottajan entiset poliisikirjat. Sieltä löytyi valokuvakin, joka todisti, että Konstantin Nikolajev onkin todellisuudessa Anatoli Jermakov.

Helmikuun vallankumouksen puhjettua Jermakov oli karkoitusalueella. Kun huhtikuussa vuonna 1917 Huhtikuun konferenssin jälkeen minut komennettiin Helsinkiin ja menin entiseen työpaikkaani Viaporin sotasataman korjausverstaille, tapasimme siellä toisemme. Vuonna 1918, Suomen vallankumouksen kukistumisen jälkeen, hän pakeni Pietariin, emmekä sen jälkeen enää tavanneet toisiamme. Kun vuonna 1940 pääsin Suomen kuritushuonevankeudesta, jossa olin istunut kaksitoista vuotta, ja oleskelin parantolassa Moskovan lähellä, niin minulle kerrottiin, että asunnollani Leningradissa oli käynyt eräs vanhus, joka oli sanonut nimekseen Anatoli Ivanovitsh Jermakov ja olevansa persoonaeläkkeellä. Hän oli saanut kuulla palaamisestani Neuvostoliittoon ja halusi tavata. Valitettavasti me emme enää tavanneet toisiamme...*

Vasta kymmenisen päivän kuluttua tutkintovankilaan siirtämisen jälkeen minut vietiin suljetussa vaunussa santarmihallintoon ja alkoivat kuulustelut.

Asiaani hoiti ratsumestari Orlov. (Kerron tässä yhteydessä Orlovin myöhemmästä kohtalosta: vuonna 1919 sanomalehdissä oli uutinen, että Riiassa oli paljastettu

---

* Neuvostoliiton Suuren Isänmaallisen sodan jälkeen sain kuulla, että Jermakov oli tuhoutunut Leningradissa saarron aikana.

rahanväärentäjien kopla, joka valmisti väärennettyjä neuvostoseteleitä. Koplan johtajana oli entinen santarmiupseeri Orlov. Riian lehdet julkaisivat hänen valokuvansa. Sain siihen aikaan Itämeren maiden lehtiä ja tunsin helposti miehen samaksi, joka vuonna 1912 johti kuulusteluja asiassani).

Minua käytettiin hänen luonaan kymmenisen kertaa. Kaikesta päätellen santarmihallinto tiesi, että Helsingissä oli perustettu Vallankumouskomitea, että komitean päämääränä oli nostattaa matruusien kapina eskaaderilla, että se julkaisi julisteita j.n.e., mutta sillä ei ollut todisteita, ketä tuohon komiteaan oikein kuului. Silloin en tiennyt, mutta myöhemmin minulle selvisi, että santarmien käytettävänä oli vain Shurkanovin tekemä ilmianto, jonka hän oli laatinut Duminovin kertomuksen perusteella. Duminovia ei voitu enää pidättää, sillä hän oli tehnyt itsemurhan. Komitean jäsenistä oli vangittu vain Jermakov ja minä, ja meidätkin vain epäiltyinä. Duminov saattoi kertoa Shurkanoville kaikkea muuta, mutta nimiä hän ei konspiratiivisten sääntöjen mukaan voinut ilmaista. Mitä taas tulee niihin kymmeniin matruuseihin, jotka oli vedetty mukaan tähän juttuun, niin he eivät olleet lainkaan tietoisia ryhmämme kokoonpanosta eikä rakenteesta, eivätkä nekään matruusit, jotka olivat olleet minun tai Jermakovin kanssa yhteydessä, tienneet, olimmeko me komitean jäseniä.

— Me tiedämme, että te olitte Vallankumouskomitean jäsen,— väitti Orlov.

— En tiedä, mistä komiteasta te puhutte,— vastasin minä.

— Meillä on tarkat tiedot, että Helsingissä muodostettiin Vallankumouskomitea.

— En ole kuullut siitä mitään,— vastasin järkähtämättä.— Sitä en voi kieltää, että olen Suomen sosialidemokraattisen puolueen jäsen. Se on julkinen puolue...

— Tekö painoitte julisteet?

— En ikinä.

— Entä tämä juliste, tunnetteko tämän? — kysyi Orlov ojentaen hektografilla painetun julistuksen, joka oli minun käsialaani.

— Ensi kertaa näen,— sanoin siihen.

Ja näin toistui kymmeniä kertoja.

Kerran hän ojensi minulle nipun valokuvia.

— Katsokaa, löytyykö siitä tuttavia.

Nipussa oli kokonaan tuntemattomien ihmisten valokuvia, mutta näkyi joukossa sellaisten tuttavienkin kuvia, joita olin tavannut eri aikoina monissa eri paikoissa. Valokuvista tunsin muun muassa bolshevikkipuolueen jäsenen Klaudian, joka oli silloin Jelisejevin ansarin rakennustyömaalla tuntikirjurina, samoin erään suomalaisen, joka vangittiin vuonna 1903 — samaan aikaan, kun meidän konspiratiivinen asuntomme Astrakanin kadulla paljastui, ja vielä eräitä muita.

Heitin valokuvat pöydälle ja sanoin, ettei siinä ole yhtään tunnettua kuvaa. Orlov veti pöytälaatikostaan esille vielä yhden valokuvan.

— Tunnetteko tätä herraa?

— Se on minun kuvani.

Orlov käänsi kuvan ja näytti siinä olevaa kirjoitusta: Adolf Vasten.

— Siis te olette viime aikoina asunut keksityllä nimellä?

Vastasin, että vaihdoin sukunimen virallisesti ilmoittamalla siitä lehdessä.

— Meille ei nyt ole tärkeätä se, miten pääsitte sukunimestänne,— sanoi Orlov,— tärkeätä on tietää, kenen kanssa olemme tekemisissä. Viime kerralla te pääsitte vähällä — karkoituksella Vologdan lääniin, ja sieltäkin suvaitsitte paeta. Mutta nyt, ottakaa huomioon, me panemmekin teidät oikeuteen aseellisen mellakan valmistelemisesta. Tiedätte kai, mikä siitä on seurauksena.

Tiesin tosiaankin, että jos minut tuomitaan mainitun pykälän mukaan, merkitsee se viitisentoista vuotta pakkotyövankeutta. En tiedä, miten etevä ratsumestari Orlov oli

myöhemmin rahanväärentäjänä, mutta tutkimuksia hän suoritti huonosti. Joka tapauksessa, jo ensimmäisistä kuulusteluista sain selvän käsityksen siitä, kuinka pitkälle Orlovin tiedot ulottuivat, ja samalla huomasin, kuinka epävarmasti hän hoiti kuulusteluja. Tämä seikka tietysti lisäsi varmuuttani ja lujuuttani.

Tutkimuksissa ei tietysti kartettu provokaatiotakaan. Kerron seuraavan esimerkin.

Kohta sen jälkeen, kun minut tuotiin tutkintovankilaan, alkoi Eleonoora käydä minua tapaamassa, ja melkein aina sattui niin, että samana päivänä vankilassa kävi eräs vanhanpuoleinen nainen, joka oli hyvin seuraarakastava ja kertoi Eleonooralle, että hänen poikansa on täällä vankilassa. Hän tunkeili aina Eleonooran seuraan ja alkoi keskustella. „Kuka teillä on täällä?" — kysyi hän. „Mieheni",— vastasi Eleonoora. „Minulla on poikani täällä,— jatkoi nainen.— Hänet vangittiin sotilasjärjestön jutun yhteydessä; entä teidän miehenne?" Eleonoora vastaili: „En tiedä". Nainen yritti päästä Eleonooran tuttavaksi, osoitti hänelle myötätuntoaan, itkeä hyräytteli kovaa kohtaloaan, mutta lopulta aina vei kysymyksensä minuun, että mistä syystä minut on vangittu. Onneksi Eleonoora ei ollut lörpöttelijä ja osasi olla varuillaan.

Toinen tapaus. Viereiseen selliin sijoitettiin uusi tulokas. Hän alkoi koputella kanssani. „Kuka olette?" — kysyi hän. „Suomalainen",— vastasin hänelle. „Missä vangittu?" Vastasin. „Sotilasjärjestön jutun takiako?" Teki mieli vastata siihen kaikkein painavimmilla voimasanoilla, mutta maltoin mieleni ja koputin: „En tiedä syytä, mutta ehkä syyttävät siitä". Seurasi uusi kysymys: „Kuka te sitten olette?". Vastasin siihen: „Viilari, ammattiliiton jäsen".

Tuntematon keskustelukumppani ei lannistunut. Hän tiedoitti kuuluvansa Kronstadtin puoluejärjestöön ja kysyi, paljonko Helsingissä vangittiin matruuseja; selitti, että

Kronstadtissakin on vangittu paljon ja että kaikki se „on yhteydessä meihin". Vastaukseni oli aina sama: „En tiedä".

Tällaisia „keskusteluja" kesti monta päivää.

Kerran kävelylle mentäessä satuin tämän kovin „puheliaan" naapurini perään. Sopivassa paikassa hän viivähti vähän, odotti minua ja kuiskasi: „Suotta te minua pelkäätte, olen Kronstadtin vallankumouskomitean jäsen ja vangittu kapinan valmistelusta niinkuin tekin..." Katsoin häneen hämmästynein ilmein ja sanoin: „En tiedä mitään koko asiasta" — ja kävelin edelleen. Hän tuhautti nenäänsä ja kohautti olkapäitään...

Muistaakseni tähän päättyivätkin hänen yrityksensä „puhua minut sekaisin". Enempää häntä ei kuulunut vankilassa.

Ensimmäisten tapaamistemme aikana vaimoni kysyi, voiko hän sanoa isälle, että olen vankilassa. En ollut silloin vielä tietoinen, minkä käänteen asiani oikein saavat, mutta täydellä syyllä saatoin olettaa, että saan pitkän tuomion. Sen vuoksi suostuin, että isälle sanotaan minun olevan tutkintovankilassa ja että hän voi käydä minua tapaamassa.

Mutta isä ei tullut. Äitipuoli oli päivitellyt: „Siinä sitä ollaan, taas hän on kiinni!.. Kyllä se on niin, että jos ihminen kerran astuu sille tielle, niin ei hän voi siitä enää poiketa. Olisi hauska tietää, keneen hän oikein on tullut?" Isä antoi kaikessa periksi äitipuolelle. Eleonoora huomautti, että kyllä hänen silti pitäisi käydä minua tapaamassa. Äitipuoli sanoi ensimmäiseksi mielipiteensä: „Menköön vaan, kuka ei häpeä ihmisiä!" Saattaessaan Eleonooraa ovelle, isäni sanoi hänelle: „Poikaani Adolfia minä rakastin kovin ja toivoin aina, että hänestä tulisi kunnon mies. Mutta nyt koko suku soimaa minua Adolfin tähden ja minun täytyy hävetä hänen takiaan... Hyvä sentään, ettei ensimmäisen vaimoni tarvinnut nähdä tätä häpeää. Hän ei voinut aavistaa, että hänen pojastaan tulee ikuinen linnan vanki..."

Kun Eleonoora kertoi minulle tästä keskustelusta isän kanssa, sanoin hänelle, ettei hän enää kävisi isän luona eikä

missään tapauksessa ottaisi häneltä vastaan aineellista avustusta vaikka sitä tarjottaisiinkin. Eleonoora sanoi hakevansa itselleen työtä ja toivoi tulevansa toimeen ilman sivullisten apua.

Tutkimukset olivat päättymässä. Sitten minut vietiin taaskin santarmihallintoon. „Ratsumestari Orlov,— sanottiin minulle,— ei voi nyt ottaa vastaan, pitää odottaa". Sitten minut suljettiin ahtaaseen koppiin. Pian tunsin kopissa jotain tukahduttavan kirpeää hajua, joka muistutti naftaliinin hajua. Kurkunpää kuivi ja päätä alkoi pyörryttää. Jyskytin oveen ja pyysin siirtämään minut toiseen koppiin ja antamaan vettä. Santarmi toi kauhalla vettä ja sanoi ilmoittavansa vartion vaihtajalle pyyntöni. Ovi suljettiin. Minun oli vaikea hengittää ja päätäni särki yhä enemmän. Vaihtajaa ei vaan kuulunut — jyskytin uudelleen oveen. Vihdoinkin tulivat minua hakemaan ja veivät kuulusteluun.

Orlov ryhtyi laatimaan kuulustelupöytäkirjaa. Valitin hänelle sairaalloista tilaani ja vaadin viemään minut vankilaan. Orlov soitti ja käski tuomaan kylmää vettä. Minun siinä juodessa vettä lasin toisensa jälkeen, Orlov poltteli savuketta. Mutta hänen tupakoimisensa näytti oudolta — hän ei vetänyt savua sisäänsä kuten tavallisesti, vaan tuprutti suustaan sakeita savupilviä.

Minut valtasi tavaton heikkouden tunne. Päätä pyörrytti ja korvissani soi. Mutta syvällä tietoisuudessani oli koko ajan itsepintainen ajatus, että on oltava varuillaan eikä saa antautua heikkouden valtaan.

Kuulustelijan ääni kuului kuin unen läpi:

— Luen nyt teille kuulustelupöytäkirjan...

Hän alkoi lukea ja minä kuuntelin pinnistäen kaikki voimani, ettei huomioni ohi pääsisi mitään tärkeää. Hänen äänensä soi yksitoikkoisena ja minun oli vaikea saada selville pitkien ja mutkallisten lauseiden sisältöä. Mutta eräs paikka sai minut levottomaksi. Jokin sanonta pöytäkirjassa kuulosti sameissa aivoissani kuin hälytyssoitto. Kuulustelija luki pysähtymättä, enkä jaksanut enää muistaa, mikä

nimenomaan, minkälainen sanonta oli saanut minut levottomaksi. Olin jo melkein tajuttomassa tilassa kun kuulin Orlovin äänen: „Kirjoittakaa alle!" Hän sanoi sen miltei huutamalla, ja oli jo nähtävästi useamman kerran toistanut sitä. Otin kynän ja allekirjoitin.

Mutta jokin epämääräinen tunne, että pöytäkirjassa on jotain vinossa, pakoitti sanomaan hänelle: „Pyydän lukemaan uudelleen". Orlov työnsi pöytäkirjan kansioon ja soitti, sanoen minulle välinpitämättömästi: „Ei siellä ole mitään erikoista". Sisään tuli santarmi, ja minut vietiin vankilaan.

Noustessani vankilan rappuja ylös tajunnassani pyöri koko ajan se paennut ajatus ja olin juuri ja juuri saamassa siitä jälleen kiinni. Sellissä oli vesijohto. Riisuin itseni vyötäisiin saakka ja pesin pääni ja rintani kylmällä vedellä. Se palautti reippauteni ja muistini. Ja nyt muistin äkkiä sen paikan pöytäkirjasta, joka oli minua vaivannut. Siinä sanottiin: „Suomen sosialidemokraattisen työväenpuolueen yhteydessä oleva Venäläinen osasto". Kaikissa kuulusteluissa olin aina sanonut, että Venäläinen osasto toimi Työväentalon yhteydessä, niinkuin asia todellisuudessa olikin. Mitään periaatteellista merkitystä sillä ei voinut olla, sillä Suomen sosialidemokraattinen puolue oli julkinen järjestö, mutta oli selvää, ettei Orlov turhaan väärentänyt lausuntojani. Olin silloin siinä varmassa käsityksessä, että minut oli saatettu huumaustilaan santarmihallinnon kopissa tarkoituksellisesti — minut oli saatava allekirjoittamaan kuulustelupöytäkirja. Voi olla, että erehdyin, ehkä äkillinen päänkipu ja pahoinvointi oli vain sattuma... Eikä kuulustelijakaan siinä jutussa voittanut kovinkaan paljon.

Joka tapauksessa vaadin heti paperia ja kynän ja kirjoitin selityksen, jossa osoitin pöytäkirjassa tehdyn virheen sekä vaadin uutta kuulustelua.

Mutta ei minua enää kutsuttu kuulusteltavaksi. Noin neljän päivän kuluttua minulle annettiin vankilan päällikön työhuoneessa sisäasiain ministeriön erikoisneuvottelun pää-

tös, jossa sanottiin, että kuulumisestani Venäjän sosialidemokraattisen työväenpuolueen (bolshevikkien) sotilasjärjestöön, jonka tarkoituksena oli aseellisen kapinan valmistelu, minut karkoitetaan neljäksi vuodeksi Turuhanin seudulle.

En malttanut olla huomauttamatta vankilan päällikölle päätöksen järjettömyyttä. Vastaukseksi hän vain kohautti olkapäitään. Vankilan päällikkö tiesi yhtä hyvin kuin minäkin, että rikoslakien mukaan sellaiseen järjestöön kuulumisesta rangaistaan pakkotyövankeudella. Mutta minua rangaistiin karkoituksella — tosin karkoituksella Turuhaniin, mutta kuitenkin vain karkoituksella!..

Tämä oli selitettävissä sillä, että pakkotyövankeuteen voitiin tuomita vain oikeuden päätöksellä ja sitä varten olisi pitänyt olla kumoamattomia todisteita syyllisyydestäni. Mutta sellaista aineistoa ei santarmeilla ollut. Asiani käsiteltiin „erikoisneuvottelussa", joka antoi minulle suurimman rangaistuksen, mikä sillä oli valta langettaa.

Neljästoista luku

Ja taaskin, samoin kuin viisi vuotta sitten, vankilan pihalla muodostettiin kolonnaa: kahlevangit keskelle ja reunimmaiset kytkettiin käsistä parittain toisiinsa.

Vankilan portilla näkyi omaisia ja ystäviä, sitten pitkä marssi unesta heräävän Pietarin katuja pitkin asemalle. Kiireellinen vaunuihin nousu ja vaunujen sulkeminen, veturin jäähyväisvihellys — ja niin alkoi pitkä karkoitusmatka.

Meitä poliittisia vankeja oli vaunussa kuusi. Nikander Kokolla oli kanssani alkumatka sama: hänet karkoitettiin kolmeksi vuodeksi Narymiin. Hän erosi meistä Taigan asemalla.

Vologdassa seuraamme liittyi vielä yksi hallinnollisessa järjestyksessä karkoitettu, eräs Botshkin Gavril Mihailovitsh. Hän kertoi asuneensa Moskovassa ja olleensa työssä

kutomatehtaalla, sitten hänet oli karkoitettu Turuhanin alueelle, hän pakeni sieltä, mutta joutui uudelleen kiinni.

Poistuimme junasta Krasnojarskissa. Siitä edelleen oli kuljettava jalkaisin tai hevoskyydillä. Oli marraskuu, lunta ei vielä ollut, ja rekikeliä odotellessa meidät sijoitettiin Krasnojarskin siirtovankilan tilavaan selliin.

Siellä sairastuin. Mitä tautia se lie ollut, mutta oli kova kuume ja tunsin heikkoutta. Vankien muona sellaisessa tilassa oli sopimatonta, eikä minulla siihen aikaan vielä ollut rahaa elintarvikkeiden ostoon. Ensimmäisen rahalähetyksen Pietarista sain vasta paljon myöhemmin karkoituspaikalla. Kruunun puolesta meille annettiin 10 kopeekkaa päivässä. Matkustaessamme rautatiellä kaupunkien tai isompien asemien ohi meidän usein onnistui nämä kymmenkopeekkaiset säästää. Monta kertaa, kun vankijuna pysähtyi jossakin isommalla asemalla, saimme ruokapaketteja tuntemattomilta henkilöiltä, enimmäkseen naisilta. Sain sellaisen käsityksen, että tämä poliittisten vankien auttaminen oli järjestettyä. Se saattoi olla Punaisen Ristin työtä.

Niinpä siis lojuin sairaana, kovan kuumeen ja nälän heikentämänä yhteisessä sellissä, johon oli sijoitettu kuusikymmentä henkeä. Toiset vangit eivät voineet paljoakaan auttaa, sillä suurin osa eli saman kymmenkopeekkaisen turvin.

Sitten yht'äkkiä Botshkin, joka oli aina Vologdasta saakka yrittänyt kaikin tavoin tungetella läheiseksi tuttavakseni, sanoi, että huomenna ehkä hän saa ison paketin. Hän sanoi Krasnojarskissa asuvan hänen vaimonsa sukulaisen.

Ja todellakin, seuraavana päivänä Botshkin kutsuttiin kansliaan. Sieltä hän palasi aivan uudessa asussa: hänellä oli muhkea turkki, pitkävartiset mustat huopikkaat, karvalakki ja turkisrukkaset. Kädessään hän kantoi suurta koria, joka oli kukkuroillaan kaikenlaisia herkkuja. Hän tarjoili minulle hyvin auliisti rikkauksiaan — kinkkua, voita, sokeria...

— Vaimosi sukulainen näyttää elävän rikkaasti,— huomautin minä.

Hän selitti, ettei tuo nainen ole niinkään rikas, kuin armelias.

Botshkin teki minuun epämiellyttävän vaikutuksen heti alusta alkaen. Avomielisyys on hyvä piirre ihmisessä, mutta illegaalisen taistelun kokemus oli opettanut minut suhtautumaan epäluuloisesti ihmisiin, jotka heti ensi tutustumisella kertovat kaiken itsestään ja ovat liian tungettelevia kysymyksineen. Minulle oli jäänyt iäksi mieleen „utelias" ja „avomielinen" Tsirjulnikov. Sanoin Botshkinille vain olevani sosialidemokraatti enkä mitään muuta.

Vihdoinkin tuli rekikeli, ja me lähdimme Krasnojarskista edelleen. Saattue oli enimmäkseen kriminaalivankeja. Pieni ryhmä poliittisia karkoitettuja, seitsemän henkeä, pysytteli erillään heistä. Vain yksi rikosvanki liittyi meihin. Hän oli jo kärsinyt pakkotyövankeuden ja oli nyt matkalla vakituiselle siirtopaikalleen Jeniseiskin kihlakuntaan. Hän oli harvinaisen rauhallinen ja tavallisesti kaikkeen välinpitämätön nuori talonpoika. Tuomionsa hän oli saanut siitä, että oli juovuspäissään tappanut poliisin. Oli vaikea kuvitella, kuinka hän oli saattanut sellaista tehdä. Tuntui siltä, ettei Poljakov — se oli hänen nimensä — olisi voinut lyödäkään ketään, saatikka sitten tappaa. Hän oli erinomainen toveri, järkevä ja rehellinen.

Seurassamme oli kolme naista. Eräs heistä oli tunnetun eserrän, Valtakunnan Duuman jäsenen Pjanyhin tytär. Toiset kaksi — äiti ja keskenkasvuinen tytär — olivat puolalaisia.

Kuljimme vitkalleen kylästä kylään jalkaisin. Pieni ryhmä poliittisia kulki edellä, ja sen perässä enemmän kuin puolisensataa kriminaalivankia. Yöpymispaikkaan tultua oli jokaisen itsensä pidettävä huolta muonan hankinnasta. Tavallisesti joku ryhmämme naisista meni vartiosotilaan

kanssa kauppaan, jossa paikallinen kauppias myi aivan säädyttömästä hinnasta erilaisia ruokatarvikkeita.

Kerran puolalainen nainen lähti ostoksille ja jätti tyttärensä majapaikkaan. Huomasimme jo aikaisemmin, että eräs kriminaalivanki, näköjään sukkela ja oikea tekijäpoika, osoitti mieltymisen merkkejä tyttöä kohtaan. Yht'äkkiä siltä puolen, missä kriminaalivangit sijaitsivat, kuului korvia vihlovaa naisen huutoa. Juoksimme sinne — ja ehdimme ajoissa apuun: he yrittivät raiskata tytön.

Seuraavana aamuna, kun seurue lähti liikkeelle, eräs kriminaalivangeista — heidän johtajansa ja atamaaninsa eli „Ivan", kuten heitä venäjänkielellä nimitettiin, käveli vierelläni ja sanoi: „Eilisestä saat tehdä vielä tiliä..." Tiesin kokemuksestani, ettei sellaisia uhkauksia saa jättää huomioon ottamatta.

Jeniseiskissä koko vankiseurue naisia lukuunottamatta sijoitettiin yhteiseen selliin. Sinä päivänä oli uhkaus toistettu. Valmistauduimme puolustautumaan, päätimme nukkua vuoron perään. Odottamattoman aktiivisena oli silloin Poljakov, joka tavallisesti oli aina vaitelias. Hän julisti kuuluvasti, että tappelussa hän on meidän puolellamme, sillä me olemme kunnon ihmisiä, kärsimme kansan puolesta. Nyt osoittautui, ettei kriminaalivankien leiri ollut ollenkaan yksimielinen suhteessa meihin, poliittisiin vankeihin. Poljakovilla oli kannatusta heidän joukossaan. Yö kului rauhallisesti ja aamulla me erosimme kriminaalivangeista. Meitä lähdettiin viemään kauemmas pohjoiseen, mutta he jäivät Jeniseiskin kihlakuntaan.

Jeniseiskin vankilassa kysyimme vartijalta, onko Turuhanskin alueen keskus, Monastyrskin kirkonkylä vielä kaukana. „Ei se ole kaukana,— vastasi vartija.— Seuraavalle asemalle on matkaa vain 15 virstaa, ja siitä jää enää vähäsen — kaikkiaan vain 1.065 virstaa".

Jeniseiskistä edelleen ryhmäämme kuului viisi henkeä: Botshkin, Pjanyh, minä ja kaksi armenialaista. Ajoimme rekikyydillä yhden vartijan saattamana. Ja tämän poliisi-

miehen kanssa meillä sattui jo ensimmäisessä yöpymispaikassa mielenkiintoinen yhteenotto. Paneuduimme jo makuulle meille osoitetussa talonpoikaistuvassa, kun sisään ryntäsi vartijamme heilutellen sapeliaan. Hän oli humalassa ja hihkui: „Hakkaan kappaleiksi jokaisen, joka ei tottele käskyäni! Silvon tähän paikkaan!.." Ja hosui sapelillaan puoleen ja toiseen niin, että se olisi voinut sattua meihin kehen hyvänsä. Iskin äkkiä häntä nyrkillä voimieni takaa ranteeseen, sapeli putosi helähtäen lattialle, potkaisin sen siitä kauemmaksi. Vartija kopeloi revolveria, ja näytti siltä, että hän saattaa vaikkapa pamauttaa aseellaan. Minulla ei ollut mitään menettämistä, hyppäsin häneen kiinni, kaadoin lattialle ja puristin häntä koko painollani lattiaan. Hän körisi, kiroili ja yritti päästä irti, mutta voimansa loppuivat vähitellen. Hän rauhoittui ja nukkui sikeään uneen, kuin viaton lapsi. Vasta sitten nousin jaloilleni. Revolverin ja sapelin annoimme talon emännälle.

Olimme vielä kauan valveilla. Mieltä askarrutti houkutteleva ajatus: meitä ei vartioinut kukaan, ainoa vartijamme on riisuttu aseista ja nukkuu; kukaan ei voisi estää meitä pakenemasta...

Mutta hylkäsimme tuon ajatuksen. Miten paeta, kun lähimpään suureen kaupunkiin, Krasnojarskiin, johtaa 350 virstaa pitkä yksi ainoa talvitie, jonka kummallakin puolella on taiga, läpipääsemättömät aarniometsät? Miten voisimme paeta, kun ei ole rahaa eikä ruokaa? Heti ensimmäisessä kylässä, johon meidän olisi pakko mennä lämmittelemään tai ruokaa etsimään, meidät tunnettaisiin ja napattaisiin kiinni. Oli vielä liian aikaista pohtia pakoa.

Nukahdimme vasta aamuyöllä ja heräsimme myöhään. Pjanyh sattui aamuhämärissä kuulemaan, miten vartija heräsi ja meni emännän puolelle, ja miten emäntä kertoi hänen hurjastelustaan sekä siitä, että vangit olivat päättäneet kirjoittaa asiasta valituksen.

Varustautuessamme matkaan tuli vanginvartija luoksemme masentuneena ja pyysi nöyrästi, ettemme kirjoittaisi

päällystölle. Hän kumarteli meille pyytäen anteeksi ja kiitteli minua, että olin riisunut hänet aseista sekä manasi vodkaa ja omaa heikkouttaan.

Viittasimme kintaalla koko jutulle ja astuimme taipaleelle. Saattajaksemme lähti nyt toinen, aamulla saapunut paikallinen vartija.

Ryhmämme hupeni sitä mukaa kuin etenimme pohjoiseen. Pjanyh jäi Vorogovoon, armenialaiset sijoitettiin eräälseen kylään Turuhanskin alueen etelärajalla. Vain minua ja Botshkinia vietiin edelleen Monastyrskiin, jossa meille oli määrä osoittaa asuinpaikka. Alkoivat kovat pakkaset tuulineen. Suojasin itseäni käärimällä pääni ja hartiat huopapeitteellä. Matkasimme päivittäin 25—30 virstaa. Tie kulki jäätynyttä Jenisein jokiuomaa pitkin. Kerran, kun oli noin 30 astetta pakkasta, alkoi kova lumimyrsky, lumi kiehui niin sakeana pyrynä, ettei jälkimmäisestä reestä näkynyt edellä ajajia. Mitään varsinaista tietä Jeniseillä ei tietysti ollutkaan, vaan ajosuunta oli merkitty siellä täällä törröttävillä tiemerkeillä. Tuuli löi lunta kasvoihin, ja tuntui kuin tuuli olisi puhaltanut ilmankin pois, niin vaikea oli hengittää. Kyytimies hoiteli kumpaakin hevosta, ja hänelle kävi hyvin rasittavaksi hypätä vähän väliä hevosen luota toiselle ravistelemassa hevosen sieraimista jääpuikot ja hieromassa hevosten turvasta huurteen, sillä niiden hengitystä ahdisti ja ne pysähtyivät tämän tästä.

Tunsin menettäväni voimani, eikä taipaleesta näkynyt tulevan loppua. Uni alkoi painaa. Alkoi tuntua lämpimältä ja mukavalta eikä haluttanut liikahtaakaan. Aivoissa välähti ajatus — nyt minä palellun kuoliaaksi.

Äkkiä hevonen lähti kulkemaan nopeammin, ja sitten se pysähtyi. Kuulin aivan kuin jostain kaukaa kyytimiehen äänen. Hän puhui, että on tultu rantaan, alamme nousta penkereelle ja sitten on kyläkin jo lähellä.

Nyt sain voitetuksi väsymykseni, hyppäsin pois reestä ja aloin astella hevosen rinnalla. Koskaan ei kulkeminen ole tuntunut niin työläältä kuin silloin, vasten tuulta, vyötäröä myöten lumessa. Mutta menin vain eteenpäin kinoksia kahlaten ja pinnistin kaikki voimani voittaakseni väsymyksen.

Vain se pelastikin minut. Kun tulimme kylään, pääsimme lämpöiseen tupaan ja viritimme tulen takkaan, niin osoittautui, että vain nenä oli lievästi paleltunut. Mutta jos olisin nukkunut, niin olisin paleltunut kuoliaaksi.

Turuhanin „valtatien" varrella sijaitsevissa kylissä oli melkein kaikkialla poliittisia karkoitettuja. He ottivat meidät uudet tulokkaat aina vieraanvaraisesti vastaan, kyselivät Venäjän kuulumisia ja kertoilivat omasta elämästään. Jo alueen eteläosassa, Antsiferovon kylässä tutustuin erääseen bolshevikkiin. Hän kirjoitti muistiin sukunimeni ja nimeni ja pyysi kirjoittamaan hänelle, kun pääsen karkoituspaikalle. „Se on tarpeen yhteydenpitoa varten",— sanoi hän. Myöhemmin tulin näkemään, että koko Turuhanin alueen mitassa oli karkoitettujen välillä todellakin yhteys, ja hyvä yhteys olikin.

Turuhanin alueen virallisena pääkaupunkina oli Turuhansk, jossa sijaitsi alueen päällikkö, mutta se oli syrjässä Jeniseistä. Sen vuoksi todelliseksi hallinnolliseksi keskukseksi muodostui Monastyrskin kirkonkylä. Siellä sijaitsi poliisihallinto, vankila, kirkko ja muutama kauppapuoti. Myöhemmin Monastyrskin kirkonkylä nimitettiin Alekseevskin kaupungiksi, kruununprinssi Aleksein kunniaksi. „Prinssinpä se on näköinenkin",— sanoivat karkoitetut kaupunkia tarkoittaen.

Saavuttuani Monastyrskiin minut määrättiin asumaan Selivanihin kylään, joka oli vielä 15 kilometriä pohjoisempana. Botshkin kutsuttiin toimistoon minun jälkeeni. Palattuaan sieltä hän sanoi: „Minutkin lähetetään Selivanihaan".

Jo junamatkalla Botshkin kertoi asuneensa karkoituksella ollessaan juuri Selivanihissa. Kun saavuimme kylään, niin osoittautui, ettei kukaan talonpojista tuntenut häntä. Mutta hän vaan väitti: „Vuonna 1907 asuin kylässänne, sitten poistuin". Talonpojat ihmettelivät; joku sanoi, että voihan se olla niinkin, mutta kukaan ei muistanut Botshkinia. Tämä seikka pani minut olemaan entistä enemmän varuillani.

Asuimme samassa tuvassa, mutta pysyimme toisillemme aivan vieraina. Avomielisiä keskusteluja ei välillämme syntynyt.

Meidän lisäksi Selivanihissa asui neljä eserrää ja yksi moskovalainen bolshevikki — Aksenov. Hänen kanssaan meistä tuli hyvät ystävät.

Muistaakseni puolen vuoden kuluttua sain sisäasiain ministeriöltä tiedoituksen, jonka mukaan minut vapautettiin erikoisvalvonnasta.

Se antoi minulle oikeuden vaatia siirtoa Turuhanin alueella sellaiselle paikkakunnalle, jossa olisi ilmasto lauhkeampi. Sain luvan muuttaa Podkamennaja Tunguskan kylään.

Muutin pois Selivanihista. Monien vuosien kuluttua, jo neuvostovallan aikana, tapasin Aksenovin Moskovassa. Hän kertoi minulle Botshkinin myöhemmistä vaiheista. Vuonna 1913 Romanovien hallitsijasuvun 300-vuotispäivän johdosta julkaistulla armahduksella lyhennettiin monien poliittisten karkoitusaikaa; Botshkin vapautui silloin kokonaan. Helmikuun vallankumouksen jälkeen kävi ilmi, että hän olikin provokaattori ja ohranan agentti.

Podkamennaja Tunguskaa pidettiin Turuhanin alueella isona kylänä. Siellä oli noin kolmisenkymmentä taloa. Minun saavuttuani sinne oli Podkamennaja Tunguskassa kahdeksan poliittista karkoitettua. Kolme heistä pääsi kohta pois Siperiasta ja meitä jäi kuusi: kaksi armenialaista, yksi

puolalainen, yksi gruusialainen bolshevikki, yksi venäläinen „ikuinen ylioppilas" ja minä — suomalainen.

Myöhemmin seuraamme tuli kolme naista — yksi Odessasta ja kaksi Kishinjovista ja sen jälkeen vielä bolshevikki Lvovski, joka oli tuomittu Odessan piirikunnan sotaoikeudessa.

Karkoitettujen ryhmä ei ollut ainoastaan monikansallinen, vaan myöskin poliittisesti kirjava — kylässä oli eserriä, anarkisteja, natsionalisteja, menshevikkejä ja bolshevikkeja.

Minä ystävystyin luonnollisesti bolshevikin — Aleksei Nikolajevitsh Gersevanoshvilin kanssa. Tavallisesti häntä nimitettiin Gersevanoviksi.

Ystävystyin myöskin „ikuisen ylioppilaan" Nikolai Nikolajevitsh Sokolovin kanssa. Hän oli hyvä toveri ja erinomainen kumppani metsällä ja kalassa käydessä. Hän oli opiskellut Pietarin lääketieteellisessä sota-akatemiassa, mutta ei saanut sitä mitenkään päätetyksi: osallistumisestaan illegaaliseen toimintaan hän joutui yhä uudestaan joko vankilaan tai karkoitetuksi.

Turuhanin seudun ilmasto on karua niin talvella kuin kesälläkin. Kesällä kiusasivat hyttyset ja sääsket. Heinäniityiltä palaavia talonpoikia oli vaikea tuntea, niin pöhössä olivat heidän kasvonsa suojaverkosta huolimatta. Antaakseni lukijoilleni käsityksen, miten sääsket meitä kiusasivat, kerron yhden esimerkin. Aioin kerran kirjoittaa postikortin, noin pari—kolmekymmentä sanaa. Ennenkuin kirjoittamisesta tuli mitään, oli huoneessa poltettava lantaa. Kun mielestäni savu oli ajanut sääsket ulos, avasin muutamaksi minuutiksi ikkunat ja ovet, sillä olin itse menehtyä savuun. Sitten suljin kaikki ja istuin kirjoittamaan. Samassa kymmenet sääskenpistot saivat minut toteamaan, että tupa oli taas täynnä sääskiä. Mahdotonta oli istua paikallaan ja kirjoittaa mitään. Kaikki oli alettava alusta: lannan polttaminen, tuulettaminen, yritykset kirjoittaa edes jotain. Kasvot, kaula ja kädet olivat heti täynnä pieniä verenimijöitä.

Lyhyesti sanoen, kunnes sain kortin kirjoitetuksi, oli tupaa savutettava ja tuuletettava kolme kertaa.

Näin naisia itkevän ja kieriskelevän maassa sietämättömien tuskien takia, kun he uskaltautuivat metsään sieneen tai marjaan. Eräällä karkoitetulla oli noin kolmen vuoden ikäinen poikanen. Onnettomampaa lasta en ole koskaan nähnyt. Keväästä saakka hän kantoi pikkukätösissään paksuja sukkia, mutta siitä huolimatta iho oli aina täynnä sääskenpuremia.

Joku karkoitetuista esitti pohdittavaksemme seuraavanlaisen ajatuksen: kun tapahtuu vallankumous ja tsaari Nikolain on saatava kaikista ilkitöistään ansaittu palkkansa, niin lähetettäköön hänet taigaan, sidottakoon puuhun ja jätettäköön pariksi päiväksi hyttysten ja sääskien syötäväksi. Myönsimme, ettei julmempaa teloitusta voida keksiä.

Vain ankara ja pitkä talvi vapautti meidät hyttysistä. Pakkanen pysytteli tavallisesti kolmessakymmenessä asteessa, mutta nousi toisinaan jopa kuuteenkymmeneen asteeseen.

Lumimyrskyt olivat näillä seuduin kauheana vitsauksena. Ne vaativat uhrikseen monia ihmishenkiä.

Minun aikanani asui Selivanihissa karkoitettu Kutepov. Kerran hän lähti metsälle. Nousi kova lumimyrsky. Kylässä oltiin levottomia — odoteltiin ja odoteltiin, mutta Kutepovia ei vaan kuulunut. Myrsky oli niin raju, ettei parin askeleen päässä enää nähnyt ihmistä. Pakkasta oli noin kolmekymmentä viisi astetta. Eräs nuori ostjakkilaispoika tarjoutui etsimään Kutepovia. Koko kylä oli saattamassa häntä, sillä se oli tavallaan sankariteko ja kaikki sen käsittivät. Poika nousi suksille ja katosi vinkuvaan lumiryöppyyn.

Jonkin ajan kuluttua kuulimme huutoa. Menimme huutoa kohti ja melkein törmäsimme Kutepoviin ja hänen pelastajaansa. Myrskyn noustessa Kutepov oli kiirehtinyt kotiin. Myrskyssä hänen oli vaikea kulkea ja hän uupui. Jäi enää viitisenkymmentä askelta kylään, jossa hän tiesi olevan pelastuksen, mutta noihin viimeisiin viiteenkymmeneen

askeleeseen hänellä ei enää riittänyt voimia. Myrsky ei uuvuttanut häntä ainoastaan fyysillisesti, vaan se vei häneltä tahdonkin. Hän vaipui kinokseen ja halusi vain levätä. Kun Kutepov tuotiin tupaan, niin hän sanoi, ettei hän luullut enää jäävänsä henkiin. Ja kuitenkin hän oli aivan lähellä kylää.

Vuonna 1911 oli sattunut tapaus, joka päättyi traagillisesti. Erään poliittisen karkoitetun, joka oli viettänyt karkoitusajan Turuhanskissa, oli mentävä Monastyrskiin, josta hänen piti saada paperinsa ja matkustaa sitten kotiinsa. Hänellä oli vähän rahaa, ja siksi hän päätti säästääkseen mennä Monastyrskiin jalkaisin. Sääkin oli kaiken lisäksi kaunis, lumi kimalteli häikäisevän auringon valossa. Jätettyään tovereilleen jäähyväiset hän lähti matkaan. Mieliala oli reipas — hän oli ajatuksissaan jo kotona.

Monastyrskiin oli enää muutama virsta, kun nousi lumimyrsky. Hän luuli pääsevänsä perille saakka, ponnisteli yhä eteenpäin, vasten tuulta, kuluttaen vähitellen voimansa...

Aamulla eräs talonpoika ajoi reellä Selivanihista Monastyrskiin. Myrsky oli tyyntynyt ja ääretön lumilakeus kimalteli jälleen auringonpaisteessa. Kirkonkylään oli enää puolitoista virstaa, kun hevonen pysähtyi äkkiä eikä mennyt hoputtamallakaan eteenpäin. Talonpoika nousi reestä ja huomasi parin askeleen päässä hevosen edessä pienen lumikumpareen. Lumen alla oli miehen ruumis, sen saman karkoitetun, joka oli monen karkoitusvuoden jälkeen päässyt vapaaksi ja lähtenyt edellisenä päivänä ilomielin Turuhanskista. Jäi enää puolitoista kilometriä matkaa, kun voimat loppuivat. Hän laskeutui kinokseen eikä noussut enää koskaan.

Vain joki yhdisti meitä ulkomaailmaan. Talvisin sitä pitkin ajettiin hevosilla ja kesäisin kuljettiin veneillä. Keväällä ja syksyllä kelirikon aikana oltiin kokonaan eristettyjä muusta maailmasta. Vuonna 1914 saapui tieto sodan

alkamisesta miltei kuukautta myöhemmin kuin muualle maailmaan. Tavalliseen aikaan saimme postin kerran viikossa. Tilasimme „Pravdaa", leniniläis-stalinilaista aikakausjulkaisua „Prosveshtshenije" y.m. lehtiä.

Turuhanin alueen poliittiset karkoitetut muodostivat vähitellen oman kirjastonsa, jossa oli poliittista kirjallisuutta. Kirjasto oli koottu silloin tällöin Venäjältä tuoduista tai lähetetyistä kirjoista ja se siirtyi karkoitettujen keskuudessa polvesta polveen. Ollessani Selivanihissa kirjastoa hoiti suomalainen bolshevikki Hämäläinen, joka asui Podkamennaja Tunguskassa. Minun siirtyessäni sinne ei Hämäläistä enää ollut. Kirjasto uskottiin minulle. Tavallisesti sitä säilytettiin samassa tuvassa, jossa asuin. Mutta heti kun kylässä alkoi liikkua huhuja santarmien tulosta, sulloimme kirjat säkkeihin ja kannoimme metsään. Metsä olikin talomme portailta vain viidenkymmenen askeleen päässä. Metsään oli varta vasten kaivettu kuopat, joihin laskimme kirjastomme — kolme säkkiä,— ja peitimme sen risuilla ja jätepuilla.

Kun Jakov Mihailovitsh Sverdlov oli karkoitettuna Turuhanskin alueella, käytti hän kirjastoamme. Kirjoja lähetettiin kyliin postin mukana, joka talvisin ja kesäisin kiersi kaikki asutukset Jenisein varrella. Kirja käärittiin pakettiin, osoite päälle, ja annettiin hyväsydämiselle postinkantajalle. Eikä ollut yhtään tapausta, ettei kirja olisi mennyt perille.

Sanoma- ja aikakauslehtien avulla ja kun lisäksi karkoituspaikalle tuli yhä uusia ihmisiä, jotka toivat tullessaan tuoreita uutisia, olimme jokseenkin hyvin selvillä poliittisen elämän tapahtumista. Ja oli luonnollista, että karkoitettujen suljetussa piirissä, johon kuului mitä erilaisimpien puolueiden edustajia, käytiin usein väittelyjä. Ei voida sanoa, että me bolshevikit olisimme saaneet eserriä tai anarkisteja, joiden kanssa oltiin tahtomattamme koko ajan kosketuksissa, omaksumaan mielipiteitämme tai aatteitamme. Mutta sitä vastoin näissä lakkaamattomissa yhteenotoissa meidän oma tietoisuutemme lujittui; ja sitä paitsi kyetäksemme kunnolla

selviytymään vastustajistamme meidän oli lakkaamatta luettava marxilaista kirjallisuutta, kartutettava tietojamme. Näistä väittelyistä oli siis kuitenkin hyötyä.

Saapuessani Podkamennaja Tunguskaan opetti „ikuinen ylioppilas" Nikolai Sokolov talonpoikain lapsille lukutaitoa. Hän teki sen tietysti maksutta. Kouluja ei ollut koko seudulla. Kun Sokolov sitten vuonna 1914 matkusti pois, jäi hänen „koulunsa" minun hoitooni. Näin minusta tuli odottamatta opettaja. Tunsin syvää tyydytystä, kun vuonna 1915 Pietariin saavuttuani sain kirjeen eräältä kymmenvuotiaalta oppilaaltani. Hän oli sen kirjoittanut omalla kädellään, ja minulle tuotti suurta iloa kun ajattelin, että maailmassa on olemassa ihminen, jolle minäkin olen opettanut kirjoitustaidon ja auttanut häntä tiedon alkuun.

Tavallisena harrastuksenamme oli metsästys ja kalastus. Tosin meiltä oli kielletty veneet ja pyssyt ja vieläpä suksetkin. Mutta silti meillä oli sekä veneitä, pyssyjä että suksia. Minulla esimerkiksi oli kolme paria suksia ja yhteen aikaan kolme venettä. Kaikki nämä esineet siirtyivät karkoitetulta toiselle aivan kuin perintönä. Poismatkustava toveri joko lahjoitti tai myi kalastusvälineensä, pyssynsä ja suksensa. Esimerkin vuoksi kerron, miten minusta tuli talonomistaja.

Siirryttyäni Podkamennaja Tunguskaan minun oli alussa pakko asua erään talonpojan luona pienessä ja puolipimeässä tuvassa, josta maksoin ruplan kuukaudessa. Mutta kohta sitten päättyi erään hallinnollisesti karkoitetun Bobrovin karkoitusaika. Hänellä oli siellä oma talo. Hän oli ostanut sen muutama vuosi sitten karkoitetuilta lahkolaisilta, jotka olivat sen rakentaneet. Heidän oli matkustettava, mutta taloa ei voinut ottaa mukaan, ja Bobrov osti sen kaikkine irtaimistoineen 20 ruplasta. Siihen kuului sänky, penkit, pöytä, vene, marjasaavi ja vieläpä samovaarikin, joka arvioitiin miltei kalliimmaksi taloa. Lahkolaiset olivat kauppiaalle velkaa juuri 20 ruplaa, ja kauppias suostui perimään

sen Bobrovilta vähittäin, muistaakseni kahden vuoden sisällä.

Nyt oli Bobrov poislähdössä. Hän oli kauppiaalle velkaa viisitoista ruplaa. Pääsin talon omistajaksi, kun lupasin maksaa kauppiaalle Bobrovin velan vähittäin, ruplan kuukaudessa.

Ja kun vihdoin tuli minulle lähdön aika, oli samoin huolehdittava talon ostajasta. Olin kauppiaalle velkaa enää kahdeksan ruplaa, joka tulikin talon hinnaksi. Sen suostui ostamaan eräs nuori pietarilainen, joka oli juuri tullut karkoitukselle. Kaupasta oli jo sovittu, kun sain odottamatta juuri ennen lähtöäni rahalähetyksen kotoa. Maksoin heti kauppiaalle velkani ja kehoitin nuorta toveria kirjoittamaan omaisilleen Pietariin lapun, että he maksaisivat minulle nuo kahdeksan ruplaa. Ja niin Pietariin tultuani kävin hänen omaistensa luona, annoin hänen lähettämänsä kirjeet ja niiden mukana lapun kahdeksasta ruplasta. Silloin oli sotaaika ja rahan arvo oli kovasti laskenut, joten nuoren miehen omaisia huvitti kovin kertomukseni, että hän oli päässyt näillä kahdeksalla ruplalla talonomistajaksi...

Vielä joku sana metsästyksestä ja kalastuksesta. Jenisei on kalarikas virta. Pyydystimme sampia, sterlettejä ja mateita. Kerran meitä onni potkaisi — saimme Aleksei Nikolajevitshin kanssa kahden ja puolen puudan painoisen sammen. Saimme siitä yksistään kaviaaria kuusitoista naulaa. Puolen puudan sammet eivät olleet harvinaisia.

Syksyllä kävimme metsässä marjassa, ja kumpikin toi aina kaksi täyttä sangollista — etupäässä puolukoita. Marjassa piti käydä väliajoittain: joka kerran jälkeen oli parannettava pari päivää sääskien puremia kasvoja ja käsiä. Puolukoita kerättiin kuitenkin koko talven varalle.

Aleksei Nikolajevitsh oli mainio metsämies. Hänellä oli pyssy ja koira — ja metsässä oli riistaa riittämiin. Muistan, että erään syysmetsästyksen päättyessä minullakin oli talvivarastossa kahdeksankymmentä viisi pyytä. Aleksei Nikolajevitsh varasi sinä syksynä 365 kappaletta — vuoden jokai-

seksi päiväksi yhden. Aleksei Nikolajevitsh sanoi monesti minulle: „Laitahan, Adolf Petrovitsh, uuniin tuli, käväisen metsässä". Eikä minulla ehtinyt vielä vesi kiehua pannussa, kun ystäväni jo palasi metsältä tuoden tullessaan pari metsoa tai teeren.

Metsästys ja kalastus olivat meille tietysti suurena apuna.

Mutta niin ei ollut joka vuosi. Esimerkiksi vuonna 1913 ei metsissä ollut riistaa ollenkaan; nähtävästi siitä syystä, ettei sinä vuonna ollut seetripuissa pähkinöitä eikä metsässä marjoja. Sellaiset vuodet pitivät meitä tiukalla.

Polttopuut hankimme samoin omin voimin. Ja talouden hoito kokonaisuudessaan oli omissa käsissä. Juuri Turuhanin karkoituksella opin valmistamaan tavallista jokapäiväistä ruokaa, vieläpä leipomaan leipää ja piirakoitakin. Samoin pyykin pesu ja pirtin valkaiseminen kävi meiltä yhtä taitavasti kuin naisilta. Ellei kaikkeen siihen olisi tottunut ja ellei olisi harrastanut metsästystä ja kalastusta, niin nälkä meidät olisi perinyt.

Kesäisin meillä oli tapana käydä jokirannassa ohikulkevia poliittisia karkoitettuja vastassa, tarjota heille yösija luonamme ja mahdollisuuksien mukaan kestitä vieraita. Uudet tulokkaat kertoivat meille uutisia, me puolestamme tutustutimme heitä seudun elämään ja oloihin ja annoimme tietoja karkoitettujen olinpaikoista.

Kerran huomasimme joella kaksi venettä, jotka kulkivat alas myötävirtaa. Menimme Aleksei Nikolajevitshin kanssa rantaan. Ensimmäisestä veneestä nousi rannalle kaksi miestä. Tervehdimme tulokkaita. Toinen heistä esitteli itsensä Jakov Mihailovitsh Sverdloviksi. Pyysimme tapamme mukaan saapuneita tovereita yöpymään luonamme. Sverdlov vastasi: „Tahtoisimme yöpyä Taimen luona".— „Minä olenkin Taimi",— vastasin hänelle. Antsiferovossa asuvat toverit olivat neuvoneet Sverdlovia yöpymään luonani.

Nousimme rannasta tupaan. Aleksei Nikolajevitsh meni ostamaan talonpojilta sterlettejä. Vieraat riisuivat päältään, minä laitoin uunin lämpiämään.

Kohta oli päivällinen valmis. En voi olla kehaisematta, että laitoimme Aleksei Nikolajevitshin kanssa jälkiruokaakin: puolukkapuuroa sokerin kera. Pöytään ilmestyi pullo viinaakin. Sverdlov kieltäytyi viinasta, mutta meitä kehoitti juomaan kainostelematta.

Päivällinen sujui hupaisasti. Sverdlov oli mainio kertoja ja hauska puhekumppani. Päivällisen jälkeen nostettiin pöydälle samovaari — se sama, jonka olin saanut Bobrovilta kaupanpäällisiksi. Istuimme teetä juoden ja keskustellen myöhäiseen yöhön saakka. Sverdlov kertoi tilanteesta Venäjällä. Hän oli syvästi vakuuttunut vallankumouksen olevan lähellä ja oli varma sen voitosta. Tavallisesti vankilaan tai karkoitukselle joutunut ihminen oli taipuvainen näkemään kaiken synkin värein — henkilökohtainen vastoinkäyminen tuntui vaistomaisesti yleiseltä tappiolta. Sverdlovin moraalinen reippaus ja hänen optimisminsa suorastaan hämmästytti minua. En tiennyt silloin, mikä asema hänellä oli puolueessa, ja sitä vähemmän saatoin aavistaa, että tästä miehestä, jota vietiin vartioituna kauas Turuhanin korpeen, tulisi muutaman vuoden kuluttua eräs maailman ensimmäisen työläis-talonpoikaisen valtion johtajia. Mutta kaikesta näkyi, että hän oli harvinainen, tavallista etevämpi mies.

Seuraavana aamuna aamiaisen jälkeen vieraamme jatkoivat matkaansa. Lupasin lähettää Sverdloville kirjoja, ja hän puolestaan lupasi kirjoittaa minulle. Tämän kohtauksen jälkeen asuin Podkamennaja Tunguskassa vielä lähes kaksi vuotta ja sain sillä aikaa Sverdlovilta kymmenen tai kaksitoista kirjettä Selivanihista ja Kureikasta, jossa hän vietti karkoitusaikaansa. Kirjeissään Sverdlov ei rajoittunut ainoastaan poliittisiin kysymyksiin, vaan kosketteli myöskin karkoitettujen elämää. Muistan, miten moittivasti hän suhtautui niihin, jotka karkoituksella veltostuivat, eivät tehneet

työtä eivätkä opiskelleet. Meitä, minua ja Aleksei Nikolajevitshia, hän kehui nimenomaan siitä, että vietimme työteliästä elämää, kävimme metsällä ja kalastimme, opetimme talonpoikain lapsia. Viimemainittu seikka häntä miellytti erikoisesti.

Aina saatuani Jakov Mihailovitshilta kirjeen ja luettuani sen, minä tavallisesti konspiratiivisista tottumuksista heti poltin sen. Vuonna 1921 Moskovassa Jakov Mihailovitshin tytär kääntyi puoleeni — hän keräsi isänsä elämää ja toimintaa koskevaa aineistoa. Minun oli katkeraa sanoa, ettei yhtään kirjettä ollut säilynyt.

Kerran metsältä palatessani talonpojat kertoivat, että kylässä oli ohimatkustava „poliitikko", s.o. poliittinen karkoitusvanki. Kiiruhdin taloon, jonne hän oli pysähtynyt. Talo oli kylän köyhimpiä. Matkustaja istui pöydän ääressä teetä juomassa. Hänellä oli vangin puku — harmaa viitta ja samanlaiset housut. Pöydässä ei ollut muuta kuin leivänkannikka. Tervehdin ja kehoitin häntä lähtemään meille, jossa hän olisi voinut syödä päivällisen ja levähtää kunnollisesti. Mutta hän sanoi kiirehtivänsä ja tekevänsä kaksi päivämatkaa vuorokaudessa. Hän tahtoi matkustaa edelleen heti, kun vain vene saadaan matkakuntoon. Tiedustelin hänen sukunimeään. „Dzhugashvili", vastasi mies. Hän puolestaan teki minulle muutamia kysymyksiä: mistä olen, milloin ja minkä takia minut on karkoitettu. Sitten hän kysyi, ketä Pietarin suomalaisista bolshevikeista tunsin. Mainitsin muutamia nimiä ja osoittautui, että hänkin tunsi nämä henkilöt. Hän kertoi viime aikojen lakoista Pietarissa ja huomautti, että lakkoliike oli taas nousemassa. Ja odottamatta selitti: „Juuri sen takia minä niin pidänkin kiirettä". Osoittautui, että hän kiirehti karkoituspaikalleen voidakseen palata mahdollisimman pian takaisin — toisin sanoen paetakseen takaisin Euroopanpuoleiselle Venäjälle, jossa vallankumouksen hyökyaalto oli nousemassa.

Pyytelin häntä viipymään edes vähän aikaa luonamme. Olisimme voineet tarjota metsänriistaa ja kalaa, meillä oli voita ja maitoa. Mutta syötyään leipänsä ja juotuaan teetä hän nousi, pukeutui ja saatuaan kyytimiehenä olevalta talonpojalta tietää, että vene oli valmis, hän lähti rantaan.

Saatoin hänet veneen luo, jossa hyvästelimme.

En osannut silloin aavistaakaan puhelevani Leninin suuren oppilaan ja taistelutoverin Stalinin kanssa, joka oli puolueen johtavia miehiä. Minua hämmästytti silloin hänen ihmeteltävä määrätietoisuutensa. En tiennyt, että mies, jonka tapasin, oli jo kuusi kertaa ennen paennut karkoituspaikoilta.

Maaliskuussa vuonna 1917 minulla oli asiaa „Pravdan" toimitukseen. Toimituksen pöydän ääressä istui toveri Stalin poltellen piippua ja tarkastellen joitakin kirjoituksia. Tunsin hänet samaksi „poliitikoksi", jonka olin kohdannut vuonna 1913 Podkamennaja Tunguskan kylässä kaukaisella Turuhanin alueella.

Lukija tietää Josef Vissarionovitsh Stalinin elämäkerrasta, että Turuhanin karkoituspaikka oli hänen karkoituksistaan ainoa, mistä hänen ei onnistunut paeta. Sieltä karkaaminen oli käytännöllisesti mahdotonta.

Täällä pääsi kulkemaan paikasta toiseen vain Jeniseitä pitkin. Sen molemmin puolin oli ääretön läpipääsemätön taiga, jossa ei ollut asutuksia, teitä eikä edes polkuja, ja jossa yksinäistä matkamiestä uhkasi kiertämätön tuho. Ainoana tienä kesällä sekä talvella oli joki. Vuolas vastavirta, jossa yksin soutaminen ei tullut kysymykseenkään, poliisivartiot kaikissa kylissä, joiden ohi ei yksikään vene voinut päästä huomaamatta, valpas vartiointi kaikilla laivalaitureilla — kaikki nämä seikat tekivät paon mahdottomaksi. Turuhanin karkoitusalueelta ei tavallisesti paettu.

Olen jo maininnut, että Turuhanin alueen kylissä ei ollut kouluja ja meiltä poliittisilta karkoitetuilta oli kielletty lukutaidon opettaminen aikuisille ja lapsille. Podkamennaja Tunguskassa paikallisen väestön keskuudessa oli silloin vain kaksi lukutaitoista — kylän seppä ja entinen köyhtynyt kauppias. Viimeksimainittu keräsi nyt ostjakeilta veroa valtiolle.

Paikallisen talonpoikaiston keskuudessa ei tuntunut mitään erikoista uskonnollisuutta. Kirkko kylläkin oli, mutta vakituista pappia ei ollut. Silloin tällöin saapui neljällä veneellä Jeniseiskistä arkkimandriitti eli luostarin esimies seurueineen. Se oli aina suuri tapahtuma kylässä: seurue otettiin vastaan juhlallisesti, väestö oli pukeutunut pyhävaatteisiin. Mutta minusta tuntui, että talonpoikia veti enemmänkin puoleensa kirkonmenojen upeus, sillä se oli ainoa väripilkku kylän harmaassa yksitoikkoisessa elämässä.

Mutta joskaan ei näkynyt mitään erikoista uskonnollisuutta, niin ennakkoluuloja ja taikauskoisuutta oli miten paljon tahansa. Kun esimerkiksi menimme hakemaan talosta maitoa, joka oli ansaittu jollain työllä, emäntä kaatoi maidon ruukkuun, mutta ei päästänyt tuvasta pois, ellei ruukkua millään katettu. Ellei sattunut olemaan sopivaa räsyä ruukun päälle, niin emäntä „kattoi" maidon vaikkapa päretikulla. Tämä tehtiin „pahan silmän" varalta. Kylässä uskottiin, että jos pahansuopaisen henkilön katse osuu maitoon, niin lehmä ehtyy.

Tämä on vain eräs niistä monista pimeyden ja taikauskoisuuden ilmenemismuodoista, joita siellä saattoi tavata joka askeleella. Muistan tapauksen, jolloin eräs karkoitettu ylioppilas uskotteli Baklanihin kylän talonpojille, että nämä asuvat aivan maapallon keskustassa. Baklanihin kylä oli Turuhanin alueella kuuluisa siitä, että siellä saivat runsaita sampisaaliita. Kerran tämä ylioppilas sanoi talonpoikaisnuorukaiselle: „Katsopas tuonne päin ja sano arviolta, kuinka kauaksi näet..." Poika katsoi. „Ja nyt tuolle suunnalle,— sanoi ylioppilas,— ja arvioi välimatka". Ja niin

tehtiin kaikille ilmansuunnille — pohjoiseen, etelään, itään ja länteen. „Vertaapa nyt välimatkoja, eivätkö ne ole kaikille suunnille yhtä pitkät?" — „Tosiaankin, sama matka,— ihmetteli poika,— enpäs ole tuota ennen huomannut". „Tiedä siis, että teidän Baklanihinne sijaitsee aivan maan keskustassa, siksi täällä on sampiakin enemmän kuin muualla". Tämä leikillä kerrottu juttu levisi heti koko kylään, siihen uskottiin ja ylpeinä kerskailtiin: „Mehän näet asumme aivan keskellä..." Saman ylioppilaan oli sitten jälkeenpäin selvitettävä pilansa seurauksia ja pidettävä kylän asukkaille muutamia keskustelutilaisuuksia maantiedon alkeista...

Turuhanin alueen talonpojat elivät enimmäkseen köyhästi. Viljaa siellä ei viljelty eikä kasvatettu edes vihanneksiakaan. Väestö eli pääasiassa metsästyksen ja kalastuksen varassa. Arvokkaampi kala myytiin kauppiaille, jotka suolasivat ja kuljettivat sen Jeniseiskiin. Halvempiarvoinen kala jäi paikallisen väestön käytettäväksi. Metsästettiin peuroja, hirviä, karhuja, oravia y.m. metsänriistaa. Samat kauppiaat, jotka ostivat väestöltä kalaa ja turkiksia, toivat paikkakunnalle viljaa, suolaa, sokeria, kalastus- ja metsästystarvikkeita. Eipä siis ihme, että talonpojat olivat täydellisessä riippuvaisuudessa näistä „hyväntekijöistään". Tähän vaikutti vielä vuosittain vaihteleva saaliinrunsaus metsästyksessä ja kalastuksessa. Vuosien 1914—15 talvi oli niin runsas metsänriistasta, että eräät talonpojat eivät tienneet, mihin käyttää turkiksista saatuja rahoja. Oli tapauksia, että erikoisen juhlallisuuden ja runsauden korostamiseksi konjakkia juotiin samovaarista...

Mutta huonoina vuosina, jolloin kalansaanti jostain syystä oli niukkaa tai metsässä vähän riistaa, kylän asukkaiden oli pakko mennä verenimijäkauppiaalle velkaorjuuteen.

Kauppiaiden erikoisen julkean ja häikäilemättömän riiston pääkohteena oli kuitenkin seudun kantaväestö — ostjakit. Kevään tullen ostjakit aina ilmestyivät joelle suurissa venheissään, joihin oli sijoitettu metsästäjä-ostjakin

koko perhe ja omaisuus sekä pyyntikauden saalis. Ostjakit metsästivät ja pyydystivät ansoillaan turkiseläimiä koko talven ja sitten keväällä tulvaveden jälkeen saapuivat kylään, joka heistä näytti suurelta ja vilkkaalta väestökeskukselta, vaihtamaan talven saaliinsa välttämättömiin tarvikkeisiin.

Ostjakit olivat kokonaan lukutaidottomia eivätkä edes erottaneet toisistaan ruplan ja kymmenen ruplan seteleitä. Kauppias tekeytyi ostjakin „ystäväksi", kestitsi viinalla ja antoi halpoja lahjoja. Ostjakki piti tätä kaikkea vilpittömänä ja vaihtoi kokonaisen nipun turkiksia kappaleeseen kirjavaa kretonkia. Kauppaa käytiin useampia päiviä. Kauppias koetti pitää koko ajan metsämiehiä juovuksissa. Tuloksena oli se, että turkikset siirtyivät kauppiaan varastoon aivan mitättömästä hinnasta, ja metsästäjä-ostjakki poistui kauppiaan luota niukkoine tarvikkeineen ja mielessään hämärä muisto siitä, että kauppiaan kirjoihin on merkitty hänen tililleen uusi velka — jokunen sata ruplaa...

Aika kului Turuhanin karkoituspaikoilla kovin hitaasti. Karkoitusaikani piti kestää vuoden 1916 lokakuuhun saakka, mutta Romanovien hallitsijasuvun 300-vuotispäivän johdosta sitä lyhennettiin minun osaltani vuodella, kuten kaikilta muiltakin hallinnollisessa järjestyksessä karkoitetuilta.

Kesällä vuonna 1915 kirjoitin Jeniseiskin kuvernöörille anomuksen, jossa pyysin lupaa saada lähteä Podkamennaja Tunguskasta viimeisellä laivalla, ennen syyskelirikkoa. Muussa tapauksessa olisi pitänyt odottaa talvikeliä. Sain siihen myöntävän vastauksen ja luvan lähteä Podkamennaja Tunguskasta viimeisellä laivalla sillä ehdolla, että viettäisin lopun karkoitusajastani Jeniseiskin kaupungissa.

Podkamennaja Tunguskassa ei ollut erikoista laivalaituria. Saattoi hyvinkin käydä niin, että purjehduskauden viimeinen laiva sivuuttaa kylämme yöllä pysähtymättä siinä.

Laivan tuloa oli vartioitava. Me Aleksei Nikolajevitshin kanssa emme olleet nukkuneet kahteen vuorokauteen, mutta laivaa ei vaan kuulunut. Kolmantena yönä nukahdimme. Heräsin siihen, että akkunaamme koputettiin rajusti. Oli jo sydänyö. Laiva oli jo pitkän aikaa seisonut kylän kohdalla. Sieppasin reppuni, johon oli sullottu koko omaisuuteni, ja kiiruhdin rantaan. Aleksei Nikolajevitsh riensi perässäni. Hänen karkoitusaikansa ei ollut vielä päättynyt, mutta kolmen vuoden aikana meistä oli tullut vilpittömät ystävät, joten hän otti kaikessa osaa lähtöpuuhiini. Olimme vielä rannassa, kun laivasta kuului kolme pitkää puhallusta. Syöksyimme veneeseen ja aloimme soutaa minkä jaksoimme. Minuutinkin myöhästyminen olisi pakottanut minut jäämään vielä moneksi ylimääräiseksi kuukaudeksi Podkamennaja Tunguskaan. Onneksi ehdimme laivaan. Syleilimme jäähyväisiksi. Aleksei Nikolajevitsh auttoi minut laivan kannelle, ja laiva lähti liikkeelle. Samalla muistin, että olin unohtanut pirtin pöydälle paksun vihkon, joka sisälsi kaikenlaisia muistiinpanoja ja merkintöjä karkoitusajaltani. Siihen oli merkitty huomioitani paikallisten talonpoikien ja ostjakkien elämästä. Illalla nukkumaan mennessä laitoin vihkon sängyn vierelle aikoen pistää sen aamulla reppuuni, mutta yöllä kiireessä se tietysti unohtui.

Laiva oli jo liikkeessä eikä minulle jäänyt muuta neuvoksi kuin huutaa Aleksei Nikolajevitshille, että hän hävittäisi vihkoni.

Viidestoista luku

Harmaana syyspäivänä vuonna 1915 saavuin Pietariin. Yli kolme vuotta sitten olin kulkenut kaupungin halki jalkaisin, vankikolonnassa, vasemmassa kädessäni rautainen rannerengas, josta lähtevä ketju yhdisti minut naapuriini. Silloin kaupunkia nimitettiin Sankt Peterburgiksi, nyt Petrogradiksi, ja yleensä vallitsi uusi, minulle outo sota-ajan tilanne.

Asemalta nousin ajurin rattaille ja ajoin Uuteenkylään mukanani osoite, jonka Eleonoora oli minulle kirjeessä ilmoittanut. Matkatavaroita ei ollut paljon — pieni pussi, jossa olivat alusvaatteeni, peitehuopa ja vähän matkaeväitä.

Vihdoinkin pääsin perille, nousin kapeita portaita ylös toiseen kerrokseen, löysin puolihämärässä etsimäni oven ja koputin. Sisältä kuului kiirehtiviä naisen askeleita. Oven avasi tuntematon naishenkilö. Olin vähän ymmällä ja kysyin, asuuko Eleonoora Taimi tässä. „Ei asu",— vastasi nainen ja paiskasi oven kiinni nenäni edessä.

Laskeuduin hitaasti portaita alas. Osoitteessa en voinut erehtyä: katu, talo ja asunnon numero kävivät yhteen osoitteen kanssa. Mitä sitten oli tapahtunut? Tiesin, että Eleonooran kanssa samassa asunnossa asuivat serkkupoikani Edvard Vasten ja Eino Rahja — molemmat bolshevikkeja. Ehkä he olivat joutuneet kiinni?..

Mieleni kävi levottomaksi ja apeaksi. Kolmivuotisen poissaolon jälkeen olin matkustanut tuhansien virstojen päästä mielessäni ajatus, että kohta taas saan tavata vaimoni ja tyttäreni; ja nyt seisoin pussi kädessä pimeässä porraskäytävässä tietämättä minne mennä.

Alakerran asunnosta kuului ääniä. Koputin arasti ovelle. Ovi avautui heti ja minuutin kuluttua kaikki selvisi. Minulle sanottiin, että Eleonoora Taimi asui juuri siinä toisen kerroksen asunnossa, jonka ovelle olin koputtanut, ja että nainen, joka minulle avasi oven, oli varmaankin vastannut sillä tavoin sen takia, että oli kovin hermostunut — hän ei ollut maksanut vuokraansa ja nyt isäntä hääti heitä pois asunnosta...

Olin parilla kolmella loikkauksella uudelleen toisessa kerroksessa ja jyskytin ovea. Ovi avautui, näin ovella taas saman naisen, mutta hänen takanaan seisoi Eleonoora... Syleilimme toisiamme, astuin huoneeseen, jossa pöydän ääressä istuivat ystäväni Eino ja Edvard ja nurkassa leikki noin kuusivuotias tyttäreni nukke sylissään. Hän lähestyi

minua tarkkaavaisesti tuijottaen ja käänsi sitten iloisena katseensa seinälle, jossa oli kuvani — se sama kuva, jonka Shimanski oli vankilassa piirtänyt. „Pappa!.." — huudahti tyttö ja riensi syliini.

Ensimmäisenä huolenani Pietarissa oli toimittaa tehtävät, jotka minulle oli Jeniseiskissä uskottu. Siihen aikaan olivat Jeniseiskissä karkoitettuina tsaarin oikeuden tuomitsemat Valtakunnan Duuman bolshevikkiedustajat. Sodan puhjettua vuonna 1914 bolshevikkiedustajat olivat Duumassa ainoa ryhmä, joka korotti äänensä kansalle turmiollista tsaarin imperialistista sotapolitiikkaa vastaan. Sen takia edustajat haastettiin oikeuteen ja karkoitettiin Siperiaan. Ryhmään kuuluivat Badajev, Petrovski, Muranov, Samoilov ja Shagov. Koko ryhmä kävi vuoden 1915 alussa Podkamennaja Tunguskassa ja yöpyi luonani.

Jeniseiskissä kävin poliisilaitoksessa rekisteröimässä paperini kaikkien sääntöjen mukaan ja menin sitten G. I. Petrovskin luo. Asuin Petrovskin luona viikon ja hän antoi minulle kaksi tehtävää: toinen niistä oli henkilökohtaista laatua, toinen oli puoluetehtävä.

Ensinnäkin minun oli määrä toimittaa Pietariin Petrovskin vaimolle muutamia valokuvia. Ne olivat Duuman edustajain ryhmäkuvia. Petrovski, Badajev ja muut bolshevikkiedustajat oli valokuvattu vangin vaatteissa. Toverien neuvosta en mennyt itse Petrovskin vaimoa tapaamaan. Oli hyvin mahdollista, että perässäni kulki n.s. „häntä", ohranan agentti nuuskimassa jälkiäni. Valokuvat toimitti perille Eino Rahjan vaimo. Myöhemmin näin lehdissä jäljennöksiä näistä valokuvista.

Toinen tehtävä oli vakavampaa laatua. Toin mukanani Pietariin Zimmerwaldin kansainvälisen konferenssin vasemmistoryhmän päätöslauselmaluonnoksen. Tämän asiakirjan nimenä oli „Maailmansota ja sosialidemokratian tehtävät". Sen alla oli muiden joukossa Leninin allekirjoitus, se oli

hänen kirjoittamansa. Tämä luonnos oli toimitettava Pietarin bolshevistisen järjestön johdolle monistettavaksi ja levitettäväksi puolueen jäsenten sekä työläisten keskuuteen. En tiennyt, miten tämä historiallinen asiakirja oli joutunut Petrovskille Jeniseiskin kaupunkiin *. Petrovski näytti minulle käsinkirjoitetun tekstin, jota oli kuusi isoa paperiarkin sivua. Päätimme, että asiakirja oli kirjoitettava uudelleen pienempään tilaan. Hankimme ohuen kynänterän ja ryhdyin harjoittelemaan pienellä käsialalla kirjoittamista. Harjoiteltuani muutaman päivän ryhdyin kopioimaan päätöslauselmaluonnosta ja onnistuin mahduttamaan sen yhdelle postipaperiarkille. Paperi oli viivoitettu, mutta sain sopimaan viivojen välille vielä kaksi lisäriviä. Sen jälkeen ratkoin Petrovskin neuvosta saappaanvarresta ompeleen ja työnsin paperin sinne, varren ja vuorin väliin. Sitten menin suutariin ja ompelutin saappaan. Asiapaperi oli siten kätkössä eikä sitä voinut huomata saappaan varresta tunnustelemallakaan.

Pietariin saavuttuani jätin päätöslauselmaluonnoksen eräälle Viipurinpuolen johtavalle bolshevistiselle toimihenkilölle, johon tutustuin Jukka Rahjan välityksellä. Tämä toveri otti toimittaakseen asiakirjan Pietarin puoluekomitealle.

Todistuksessa (karkoitettujen kielellä „sudenpassissa"), jolla tulin Turuhanista, sanottiin, että minun oli ilmoittauduttava viranomaisille entisessä asuinpaikassani Helsingissä. Sen vuoksi en voinut viipyä kauan Pietarissa ennenkuin olin saanut uuden „puhtaan" passin. Vietettyäni

---

* Tiedustelin asiaa joku aika sitten G. I. Petrovskilta ja hän muistelee, että päätöslauselmaluonnoksen oli tuonut mukanaan ulkomailta erään poliittisen karkoitusvangin vaimo. Hänellä ei ollut Pietarissa yhteyksiä bolshevistisiin järjestöihin ja sen vuoksi hän oli tuonut asiakirjan suoraan Jeniseiskiin. Tämä luonnos on julkaistu V. I. Leninin koottujen teosten XVIII osassa, siv. 416—417 (kolmas painos).

muutaman päivän perheeni luona Uudessakylässä matkustin Helsinkiin. Aikomuksenani oli järjestäytyä työhön ja sitten kutsua sinne vaimoni ja tyttäreni. Mutta kävikin toisin kuin olin suunnitellut!..

Työhön pääsin helposti — oli sota-aika, ja kaikkialla tarvittiin työvoimaa. Menin työhön erääseen niin sanotuista „sota-ajan tehtaista". Näitä tuotantolaitoksia syntyi niinä vuosina sotalaitoksen runsaiden etumaksujen laskuun ja lukuisten sotatilausten ansiosta. Meidän „tehtaamme" valmisti käsikranaatin osia — kehyksiä, sisuksia, sytyttimiä. Mentyäni työhön ja tutustuttuani joidenkin työntekijäin kanssa sain sellaisen käsityksen, että „tehdas" on perustettu erikoistarkoituksella — pelastaa joitakin kymmeniä rikkaita nuoria miehiä joutumasta sotapalvelukseen. Jos kuuluit vaikkapa meidän tehtaamme kaltaiseen tuotantolaitokseen, niin se merkitsi osallistumista „puolustustöihin" ja antoi niin ollen oikeuden pysytellä koko sodan ajan selustassa. Nämä porvaristoon kuuluvat lailliset rintamakarkurit olivat vain muodollisesti tehtaan kirjoilla, eräät heistä eivät käyneet verstaalla ollenkaan.

Kului kolmisen viikkoa. Kerran työaikana eräs tehtaan toimitsijoista tuli luokseni ja sanoi, että Helsingin santarmiosastosta soitettiin ja kutsuttiin minua tulemaan heti sinne. Tein työtä käskettyä. Minut otti vastaan santarmiupseeri. Keskustelu oli alussa hyvin kohteliasta. Upseeri sanoi kuulleensa paljon minusta ja saatuaan tietää, että olin palannut karkoitukselta, hän oli kutsunut minut puheilleen vain tutustuakseen lähemmin. Sitten hän kysyi:

— Etteköhän vain aikone uudistaa jälleen Venäläisen osaston toimintaa?

— Miten se olisi mahdollista? — kysyin puolestani.— Tehän jo sodan alussa lakkautitte ja kielsitte sen.

— Entä jos illegaalisesti?..

— Minkä vuoksi te minut kutsuitte tänne? — kysyin minä.

Ratsumestarin äänensävy muuttui.

— Muistakaa, että nyt on sota, emmekä me rupea leikittelemään kanssanne...

— Ette te ole leikitelleet tähänkään saakka.

Hän läimäytti kämmenellään pöytään:

— Mutta sen minä sanon teille, että nyt teemme teistä nuuskaa!.. Yrittäkääpäs vain lähennellä matruuseja!..

— Voinko poistua? — kysyin.

— Menkää.

Lähdin sieltä mielessäni valmis päätös matkustaa pois Helsingistä.

Vuonna 1917, helmikuun vallankumouksen jälkeen, kun jälleen tulin Suomeen bolshevikkipuolueen Keskuskomitean komentamana, antoivat ohranan aineistoja tutkivat toverit minulle tilaisuuden tutustua minua koskeviin „asiapapereihin". Silloin sain tietää, että Helsingin Työväentalon Venäläisen osaston aktiivisten jäsenten joukossa oli ollut kaksi ohranan asiamiestä. Toinen heistä oli suomalainen, Kallinen nimeltään, mutta nimitti itseään Kalininiksi. „Asiassa" olivat hänen tiedoituksensa kaikista istunnoista ja kaikista keskusteluistamme. Eräässä tiedoituksessaan Kallinen valitteli sitä, että Taimi oli tavattoman harvapuheinen, sulkeutunut ja seuraa karttava henkilö, jonka vuoksi oli hyvin vaikea saada selvää hänen yhteyksistään puolueen jäseniin ja hänen illegaalisesta toiminnastaan.

Toinen ilmiantaja oli Zheleznov, jota me jo vuonna 1912 epäilimme ja kärräsimme työntökärryissä ulos Viaporin sotasataman verstaista, kuten lukija muistanee.

Erääseen tiedoitukseen oli lyijykynällä kirjoitettu: „Ehdotettava yhteistoimintaa."

Kutsu santarmiosastoon oli ilmeisesti ensimmäinen toimenpide santarmien suunnitelmissa — saada minut värvätyksi ohranan palvelukseen...

Mutta vuonna 1915 en tiennyt mitään tästä santarmien katalasta aikomuksesta. Keskustelustani santarmiupseerin

kanssa tein vain yhden johtopäätöksen: täällä Helsingissä ohrana tuntee minut liian hyvin ja siksi on matkustettava pois.

Saatuani muutaman päivän kuluttua tehtaalta lopputilin menin papinkansliaan, josta sain syntymätodistuksen. Seuraavana päivänä kaupungin poliisilaitos antoi minulle syntymätodistukseni perusteella uuden passin. Saman päivän iltana astuin Pietariin menevään junaan.

Kuten jo mainitsin, oli niihin aikoihin työtä riittämiin, ja näytti siltä, että oli helppo saada vakituinen työpaikka jossain tuotantolaitoksessa. Mutta minulle henkilökohtaisesti se ei ollut lainkaan niin yksinkertaista. Helsingistä palattuani menin työhön pieneen mekaaniseen verstaaseen, jossa korjattiin moottoreita, työkoneita ja autoja. Isäntä jätti töiden valvomisen minun huolekseni ja itse vietti suurimman osan ajastaan sotateollisuuskomiteassa, jonka jäsen hän oli. Joskus aikaisemmin hän oli ollut sosialidemokraatti ja kuulunut menshevikkeihin. Nyt hän ei ollut puolueessa, omisti kohtalaisen tuottavan laitoksen ja osallistui aktiivisesti sotateollisuuskomitean työhön, jossa sotakiihkoiset menshevikit toimivat sydämellisessä yksimielisyydessä ja yhteistyössä imperialistisen porvariston kanssa.

Työskenneltyäni tämän „aatteellisen" isännän verstaassa kolmisen viikkoa ja tutustuttuani työtovereihini järjestin lakon. Isännän oli pakko korottaa palkkaa koko henkilökunnalle. Päästäkseen minusta eroon isäntä sanoi muutaman päivän kuluttua, että hän haluaa suositella minua toimeen, jossa tulisin ansaitsemaan paljon enemmän kuin hänen verstaassaan. „Mikä se sellainen toimi on?" — kysyin minä. Hän sanoi, että sotateollisuuskomitean toimistoon, joka sijaitsi Bolshaja Dvorjanskaja kadulla, tarvittaisiin teknikkoa ottamaan vastaan niiden tuotteiden mallikappaleita, joita eri tuotantolaitokset tarjosivat sotalaitokselle. Vastaanottajan oli tarkastettava, vastasivatko mallikappaleet teknillisesti tarkoitustaan.

Bolshevikkipuolue harjoitti boikottia sotateollisuuskomiteoihin nähden, kehoittaen työväkeä olemaan valitsematta edustajiaan niin sanottuihin „työläisryhmiin", joita porvaristo koetti näiden komiteain yhteyteen järjestää. Näiden „työläisryhmien" kautta menshevikit yrittivät saada proletariaatin porvariston apulaiseksi imperialistisen politiikan toteuttamisessa. Suostuin menemään sotateollisuuskomitean vastaanottotoimiston palvelukseen, sillä työni siellä tuli olemaan yksistään teknillistä laatua, kuten niittenkin, jotka työskentelivät tehtaissa.

Työskentelin puolisen vuotta vastaanottajana, mutta sitten minut eräänä päivänä erotettiin toimesta. Paikkaani tarvittiin komitean erään huomattavan johtohenkilön nuorelle sukulaiselle, jotta hänet olisi voitu pelastaa joutumasta rintamalle. Minulle ehdotettiin sopivalla tekosyyllä lopputiliä. En ruvennut väittelemään vastaan, vaan sanoin mielelläni hyvästit sille laitokselle.

Siihen aikaan olin jo tietysti saanut yhteyden puoluejärjestöömme. Olin yhteydessä erääseen Viipurinpuolen bolshevistiseen puoluekerhoon. Sen organisaattorina oli Puzyrevin tehtaalla työskentelevä toveri Vasiljev. Kokoonnuimmekin tavallisesti hänen asunnossaan.

Eräässä kerhomme kokouksessa minulle sanottiin, että Duflonin mekaanisella tehtaalla tarvittiin ritsaria. Kiiruhdin sinne ja pääsin työhön. Mestari lupasi korottaa minut vielä jonkun ajan kuluttua apulaisekseenkin.

Näytti siltä, että juuri sinne minun ehkä onnistuisi „juurtua". Mutta jo kuukauden kuluttua minut erotettiin. Duflonilla oli nimittäin työssä eräs minulle tuttu viilari, joka oli jo kauan kuulunut puolueeseemme. Hänen kauttaan tutustuin vielä erään bolshevikki-työläisen kanssa. Sitten tehtaalle tuli työhön nuori sorvari, josta meidän mielestämme saattoi kasvaa todellinen bolshevikki. Keskustelimme usein poliittisista kysymyksistä. Kerran sitten mestari kutsui minut puheilleen. „Aioin ottaa teidät apulaisekseni, mutta huomaan erehtyneeni. Te olettekin kokonaan toisenlainen

mies kuin luulin. Meidän on parasta erota. Saatte kahden viikon palkan etukäteen..."

Mestari oli tavallaan oikeassa: kuinka olisin voinut olla hyvä apulainen hänelle, kun toimin kaikessa isäntiä vastaan, käsi kädessä tietoisimpien työläisten kanssa?..

Minun oli taaskin haettava työtä. Tällä kertaa Vasiljev suositteli minua heidän tehtaalleen. Hän puheli mestarinsa kanssa, ja niin minut otettiin työhön Puzyrevin tehtaalle. Se oli pieni tuotantolaitos, mutta siellä toimi niihin aikoihin verrattain suuri puolueryhmä. Vasiljev oli ryhmän johdossa.

Tälle tehtaalle tulin syksyllä vuonna 1916. Niihin aikoihin vallankumouksellinen mieliala joukkojen keskuudessa oli noussut huomattavasti. Yhä laajemmat kansanjoukot alkoivat vihata tsarismia ja sen lahjottavaa ja kykenemätöntä hallitusta, joka oli saattanut maan rappiotilaan ja nälänhätään. Pietarin tehtailla puhkesi yhä useammin lakkoja. Puzyrevin tehtaallakin oli lakkoiltu jo useita kertoja.

Tammikuussa vuonna 1917 sain tehtäväkseni valmistaa erästä nuorta työläistä esiintymään tehtaan työläisten kokouksessa. Poika valmistautui huolellisesti: hän opetteli puheensa ulkoa. Mutta esiintymisen aikana eserrät, menshevikit y.m. sodan kannattajat yrittivät huudoillaan keskeyttää ja häiritä häntä. Poika hämmentyi eikä kyennyt lopettamaan puhettaan. Sen jälkeen viilapenkille, joka oli puhujakorokkeena, nousi puhumaan kokenut menshevikki, joka suorastaan pilkkasi meidän puhujaamme. Tilanne oli pelastettava. Päätin esiintyä. Puheeni sisältönä oli se, mitä me bolshevikit olimme koko ajan toistaneet, se leniniläinen kanta, että imperialistinen sota on muutettava kansalaissodaksi. Kehoitin työläisiä kannattamaan Viipurinpuolella alkanutta vastalauselakkoa (nyt en enää muista, minkä johdosta se oli julistettu). Puheeni aikana sodan kannattajat melusivat vieläkin enemmän kuin nuoren oppilaani puhuessa. Mutta en välittänyt siitä, sillä tiesin, että työläisten enemmistön mieliala oli vallankumouksellinen.

Olimme päivän lakossa. Seuraavana aamuna lakon jälkeen minut kutsuttiin työosaston konttoriin: „Saatte lopputilin".

Olin jälleen ilman työtä.

Jukka Rahja oli siihen aikaan mekaanisen osaston mestarina hienomekaanisten laitteiden tehtaalla. Tehdas sijaitsi Ligovkalla, Obvodnaja kanavan takana. Helmikuussa Rahjan työosastolta lähti ritsari pois. Jukka haki heti minut käsiinsä: „Tule meille, ritsaripöytä on vapaana. Työ ei tosin ole sinulle mielenkiintoista, pientä näpertelyä vain, mutta leipärahat sinä kyllä ansaitset".

Suostuin hänen tarjoukseensa. Se oli 18 tai 19 päivänä helmikuuta (vanhaa lukua). Olimme Jukan kanssa vanhoja ystäviä, ja tullessaan aamulla työhön hän tervehti minua kädestä. Aamiaistani en syönyt työpenkin ääressä, kuten toiset, vaan mestarin konttorissa. Siinä oli kylliksi syytä, että työläiset alkoivat suhtautua minuun epäluulolla. Nuoret lukijani ajatelkoot tuotakin menneiden olojen piirrettä: ei ainoastaan työläisten ja insinöörien välillä, vaan jopa työläisten ja mestarinkin välillä oli sellainen kuilu, että jokaista, joka jostain syystä astui tämän kuilun yli, alettiin epäillä petturiksi.

Kuudestoista luku

Palattuani työstä helmikuun 22 päivänä oli kotona kirjelappu Vasiljevilta: „Tule käymään, on tärkeä asia".

Vasiljevin asuntoon kokoontui koko kerhomme, johon kuului etupäässä Puzyrevin tehtaan työläisiä. Vasiljev sanoi, että kansainvälisen naistenpäivän johdosta, joka oli seuraavana päivänä (maaliskuun 8 — helmikuun 23 päivänä vanhaa lukua), bolshevikkipuolueen Pietarin komitea on päättänyt kehoittaa työläisiä lakkoon. Tunnuksena tuli olla vaatimus: „Rauhaa ja leipää!"

Kun seuraavana aamuna tulin työhön, vallitsi tehtaalla jo levoton mieliala. Työläiset kokoontuivat ryhmiin, kierteli

huhuja lakon alottamisesta. Oli helppo saada työläiset kokoukseen: kokoonnuttiin osastollemme, joka oli avarin osasto tehtaalla. Kaikki eivät vielä olleet ehtineet asettua paikoilleen, kun eräs mies alkoi puhua. En siihen asti tuntenut puhujaa, mutta hänen ensimmäisistä sanoistaan kuulin heti, että mies oli menshevikki. Hänen sukunimensä oli Grabovski. Hän puhui siitä, että Länsi-Euroopan maissa on jo aikoja sitten ollut voimassa sellainen vapaa järjestelmä, joka sallii naisten viettää rauhassa juhlaansa, ja että meidänkin on pyrittävä pystyttämään sellainen järjestys, ettei poliisi häiritsisi kansan kokouksia, vaan päinvastoin suojelisi niitä j.n.e., j.n.e.

Hän oli taitava puhuja. Monen työläisnaisen silmiin heltyivät kyyneleet, kun hän puhui vankilaan joutuneista ja kauas Siperiaan karkoitetuista naisista. Mutta hän ei maininnut sanallakaan työväenluokan sen päivän tehtävistä, sodasta ja nälästä, johon tsaarivalta oli syössyt työtätekevän kansan.

Saatuani puheenvuoron koetin ensin hälventää sitä vaikutelmaa, joka saattoi muodostua kuulijoissa Grabovskin kavalan jaarituksen johdosta hänen puhuessaan länsieurooppalaisen demokratian „ihanuuksista". Sanoin, että kapitalistit ovat kaikkialla kapitalisteja, että rikastuakseen ja pysyäkseen vallassa he eivät voi olla rosvoamatta ja sortamatta työläisiä. Sanojeni vahvistukseksi kerroin yhtä ja toista omista kokemuksistani ulkomailla. Sitten siirryin pääkysymykseen — kysymykseen leivästä, sodasta ja vallankumouksellisen taistelun tehtävistä. Ja heti, kun kosketin näitä kysymyksiä, jotka olivat jokaisen sydäntä lähellä, väkijoukossa tapahtui syvä muutos, se aivan kuin elpyi ja vilkastui... Kun ehdotin, että yhtyisimme lakossa oleviin tehtaisiin ja lähtisimme kadulle mielenosoitukseen, niin ehdotuksen puolesta nousi satoja käsiä.

Muutaman minuutin kuluttua olimme jo kadulla. Suuntasimme kulkumme Nevskille, jossa yhdyimme muihin mielenosoittajiin. Kauppahallin luona käännyimme Sadovajalle.

Vastaamme tuli toisia työläiskolonneja. Niin kuljettiin Sadovajan päähän, jossa hajaannuttiin.

Seuraavana, helmikuun 24 päivänä, tehtaallamme jatkui lakko, samoin kuin monilla muillakin Pietarin tehtailla. Osallistuimme jälleen mielenosoitukseen.

Helmikuun 25 päivänä sattui merkittävä tapaus. Tehtaamme työläiset kulkivat valtavan kolonnan kärjessä Nevskiä pitkin Nikolain asemalta (nykyinen Moskovan asema) Amiraliteetin suuntaan. Rinnallani kulki bolshevikki Anderson kantaen lippua, johon oli kirjoitettu: „Vaadimme leipää! Alas tsaari!" Lähestyessämme Anitshkovin siltaa huomasimme edessämme sillan toisella puolen kasakkasotnian. Kasakat ratsastivat meitä vastaan hitaasti nelihenkisissä riveissä. Edellä ratsasti upseeri. Välimatka lyheni hetki hetkeltä. Kolonnamme oli jo sillalla. Lauloimme „Marseljeesia". Sillan toisessa päässä kapsahtelivat jo kasakkaratsujen kaviot. Kuiskasin Andersonille: „Nyt taisimme joutua mylläkkään". „Siltä se haiskahtaa",— vastasi hän, mutta ei hidastanut askeleitaan. Kasakat olivat enää muutaman askeleen päässä meistä. Mitähän tästä tulee?..

Kasakkain kolonna jakaantui kahtia, ja ratsumiehet alkoivat sivuuttaa mielenosoittajia kaksittain vasemmalta sekä oikealta. Muistin, että niin ne olivat tehneet monasti ennenkin, hyökätäkseen sitten joka puolelta joukon kimppuun pamppuineen ja sapeleineen... Jatkoimme kulkuamme eteenpäin ja kasakat etenivät kolonnamme kahta puolta päinvastaiseen suuntaan. Laulu taukosi. Seurasi jännittävä vaitiolo...

Sitten joukosta kajahti äkkiä ääni: „Eläköön toverit kasakat!" Ja sen jälkeen useita huudahduksia. Minäkin huusin niin kovin kuin jaksoin: „Eläköön vapauden puolesta taistelevat kasakat!"

Joukko yhtyi näihin huudahduksiin. Kasakat eivät vastanneet. Joku heistä vain hymyili.

Näin ylitimme Anitshkovin sillan.

Se oli eräs ilmaus sotaväen mielialassa tapahtuneesta perinpohjaisesta murroksesta. Tsarismi ei voinut enää luottaa edes niihin joukkoihinsa, jotka olivat kauan olleet sen varmana tukena.

Kuljettuamme vielä jonkin matkaa Nevskiä pitkin kehoitimme Andersonin kanssa tehtaamme työväkeä hajaantumaan. Seuraavaksi päiväksi määrättiin jälleen mielenosoitus.

Mutta seuraavana päivänä, helmikuun 26 päivänä, sotaväki ei enää ollut yhtä rauhallista. Kulkueemme pääsi esteettömästi vain Znamenskajan — nykyiselle Lokakuun — aukiolle saakka. Pääsy Nevskille oli suljettu, sotaväki ja poliisit olivat vastassa. Sotaväkeä oli paljon, ja sitä vastassa liikehti monituhantinen kansanjoukko. Mielenosoittajat, varsinkin naiset, kääntyivät tuon tuostakin sotilaiden ja kasakkain puoleen kehoittaen heitä siirtymään kansan puolelle. Nämä kuuntelivat vaieten.

Samana päivänä hiukan myöhemmin oli Znamenskajan aukiolla jo vuodatettu työläisverta. Volynian rykmentin koulukomennuskunta avasi tulen mielenosoittajia kohti, saman rykmentin, joka jo seuraavana päivänä siirtyi vallankumouksen puolelle. En ollut silloin enää paikalla.

Poistuin varhain, sillä minun oli vielä sinä iltana mentävä panssaripataljoonan sotilaiden kasarmiin Bolshaja Posadskajakadulle.

Jo tammikuun lopulla Vasiljev oli lähettänyt minut tähän joukko-osastoon tekemään agitaatiotyötä sotilaiden keskuudessa. Minulle annettiin osoite ja tunnus. Pataljoona sijaitsi yksityisessä talossa. Pihalla oli vajat panssariautoja varten ja sotilaat majailivat asunnoissa. Henkilö, jonka luo minut lähetettiin, oli rivimies ja nautti arvonantoa pienessä toverikerhossa. Kävin heidän luonaan kerran viikossa, sovittuna aikana, jolloin pataljoonassa ei ollut upseereja. Panssaripataljoonan sotilaat olivat teollisuustyöläisiä. Jo heti ensimmäisen keskustelun aikana kerhon jäsenet halusi-

vat tarkempia tietoja aseellisen kapinan suunnitelmasta. He halusivat tietää esimerkiksi, mitkä paikat kaupungissa oli ensimmäiseksi vallattava, tuleeko hyökkäys Pietari-Paavalin linnaan j.n.e. Selitin heille, että jos sellainen suunnitelma olisikin olemassa, niin se joka tapauksessa olisi sellainen salaisuus, ettei sitä ennen määrättyä aikaa ilmaistaisi kenellekään, ei minulle eikä heille. Sanoin, että meidän rivimiesten on nyt valmistauduttava tuleviin taisteluihin, valmistettava vallankumouksen voimia ja heikennettävä kaikin tavoin tsarismin voimia, saatava puolellemme mahdollisimman paljon sotilaita. Tämä tällainen vastaus ei tyydyttänyt kerhon jäseniä, he väittelivät kiihkeästi kanssani, että kun kerran olen puolueen lähettämä, niin minun siis on tiedettävä, miksi päiväksi vallankumous on määrätty. Sitä, että vallankumous on lähellä, he eivät epäilleet. Koetin selittää heille, että vallankumous ei ole yksistään puolueen asia, vaan että on saatava koko kansa nousemaan...

Tällaisia keskusteluja käytiin joka viikko. Seuraava tilaisuus oli määrätty helmikuun 26 päiväksi. Menin siis Znamenskajan torilta asunnolleni Uuteenkylään ja sieltä päivällisen jälkeen lähdin panssaripataljoonaan. Ilta alkoi jo hämärtyä. Matkalla saavutin tutun bolshevikin Puzyrevin tehtaalta. Hän oli menossa puolueemme Viipurinpuolen piirikomitean istuntoon, ja pyysi minua mukaansa. Piirikomitea oli ottanut itselleen Pietarin kaupunkikomitean tehtävät, sillä kaupunkikomitean jäsenet oli edellisenä päivänä vangittu. „Tule mukaan,— sanoi hän,— mitä enemmän tänään kokoontuu meikäläisiä, sitä parempi. Vallankumousta voidaan pitää jo alkaneena..." Sanoin olevani matkalla pataljoonaan ja lisäsin: „Päätä nyt itse, mihin minun on mentävä..." Hän ojensi minulle kätensä: „Mene pataljoonaan!" Ja niin me erosimme. Aamulla sain tietää, että Viipurinpuolen piirikomitea ja kaikki istunnossa olleet oli silloin vangittu. Tosin he joutuivat istumaan vankilassa vain yhden yön. Alkanut helmikuun vallankumous vapautti heidät.

Sotilaiden kerhossa minua odotettiin kärsimättömyydellä. Panssarimiesten mieliala oli taisteluhenkinen. Miehistö odotti vain toimintakäskyä. Selitin heille, että kansan aseellinen taistelu itsevaltiutta vastaan voi alkaa millä hetkellä hyvänsä ja että tietoisten sotilaiden velvollisuutena on estää panssaripataljoonan käyttäminen vallankumousta vastaan ja siirtyä tarvittavalla hetkellä aseineen kansanjoukkojen puolelle. „Tuleeko jokin käsky?" — kysyttiin minulta. Vastasin, että käskystä en tiedä mitään, mutta luullakseni voi käydä niinkin, ettei mitään käskyä annetakaan, että jokaisen on toimittava tilanteen mukaan, ja toimittava päättävästi — silloin vallankumous voittaa.

Erosimme myöhään illalla.

Näitä ystäviäni — tämän joukko-osaston sotilaita — tapasin myöhemmin Ksheshinskajan palatsissa, johon bolshevikkien Keskuskomitea oli asettunut. Panssaripataljoona oli aivan lähellä ja muutamia panssariautoja päivysti vakituisesti palatsin luona vartioiden puolueemme korkeinta esikuntaa. Huhtikuun 4 päivän vastaisena yönä Vladimir Iljitsh Lenin ajoi mainitun pataljoonan eräässä panssariautossa Suomen asemalta hänen saavuttuaan Pietariin. Autoa ohjasi sama sotilas, jonka luona ensi kerralla kävin tammikuussa puoluejärjestön lähettämänä.

Tapahtumain kehitys seuraavina päivinä oli myrskyisää ja alkuvoimaista. Nopeasti vaihtuva tilanne vaati jokaista toimimaan viipymättä, tekemään itsenäisiä ratkaisuja puoluekokemuksen ja puoluevelvollisuuden mukaisesti.

Helmikuun 27 päivänä kulkiessani Mars-kentän halki kuulin väkijoukossa puhuttavan, että Volynian rykmentti oli noussut kapinaan. Eri puolilta kaupunkia kuului jo epäsäännöllistä kiväärien pauketta. Päätin mennä Volynian rykmentin kasarmeille. Liteinajan ja Shpalernajan kulmassa tuli vastaani joukko aseistettuja sotilaita. Heitä johti

aliupseeri, jolla oli jostain syystä upseerin sinelli käsivarrella. Sotilasjoukko oli eräs Volynian rykmentin komppanioita. Kysyin aliupseerilta, minne komppania oli matkalla. Hän vastasi, että he ovat menossa tutkintovankilaan vapauttamaan vankeja. Mieleeni muistuivat ne monet ilottomat päivät, joita olin itse viettänyt tässä synkässä vankilassa, ja niin yhdyin sotilaisiin.

Saavuttuamme vankilan edustalle sotilaat jyskyttivät kiväärintukeilla porttia. Huudettiin: „Avatkaa!" Muutaman minuutin kuluttua portti aukesi naristen ja kadulle tulvi sankka joukko vankeja. Toiset heistä riensivät syleilemään vallankumouksellisia sotilaita ja pyysivät kivääreitä, mutta toiset — rikosvangit — pötkivät tiehensä.

Kadulla tuntui jo käryä palavasta piirikuntaoikeuden rakennuksesta. Kaduilla kiiti autoja, joissa oli sotilaita, työläisiä ja ylioppilaita, kuului lauluja ja laukauksia, sotilaskomentoja ja vallankumouskehoituksia.

Ehdotin, että volynialaiset lähtisivät Nevan yli, Krestyn vankilaan. Tiesin siellä olevan paljon poliittisia vankeja. „Ota tämä sinelli, — sanoi aliupseeri minulle, — pue se yllesi ja komenna komppaniaa". Kieltäydyin siitä tehtävästä selittäen, etten ollut palvellut sotaväessä enkä siis osannut komentaa. „Komenna sinä, minä kuljen rinnallasi,— sanoin hänelle.— Olisi tietenkin hyvä mennä järjestyneesti riveissä, kuten sotaväessä kuuluu". Aliupseeri pyörähti ympäri ja komensi: „Riviin, nelittäin!". Komppania rivistäytyi nopeasti, ja me lähdimme marssimaan rivakasti Nevan yli Liteinin siltaa pitkin. Vastaamme kiiti autoja, joissa oli aseistettua kansaa — Viipurinpuolen taisteluryhmät riensivät keskikaupungille.

Käännyimme rantakadulle ja kohta olimme vankilan edustalla. Kolkutimme aliupseerin kanssa portille huutaen: „Avatkaa!" Portissa olevaan ikkunaluukkuun ilmestyi silmänräpäykseksi jonkun silmä ja sitten kuului ääni: „Poistukaa portilta tai alamme ampua". Alettiin neuvottelut. Sotilaat vakuuttivat vartijoille, etteivät nämä vanhanaikai-

sine pyssyineen kykenisi vastustamaan komppanian kahta konekivääriä. Vankilasta vastattiin, että „ei ole käsketty" avata portteja. Silloin siirryimme pääportilta puiselle sivuportille, joka oli kolmisenkymmenen askeleen päässä. Rantakadulla oli kasa lennätinpylväitä. Sotilaat — noin parikymmentä miestä — tarttuivat pylvääseen ja vauhtia ottaen täräyttivät sillä kaikin voimin portin alaosaan. Ensimmäinen isku oli kuin taistelumerkki. Vankilasta alkoi kuulua huutoja: „Eläköön vapaus! Hurraa!" Vielä kaksi iskua, ja toinen portinpuolisko romahti maahan. Portista alkoi tulvia ulos vankeja. Osoittautui, että kun aloimme särkeä porttia olivat vanginvartijat rientäneet heti avaamaan vankikoppeja. He päästivät vapaaksi sekä poliittiset että rikosvangit...

Krestystä suuntasimme kulkumme Tihvinskajakadulle, jossa tiesin olevan patruunatehtaan. Lähestyessämme Simbirskajakatua kuulimme ammuntaa. Työläiset ja sotilaat taistelivat siellä poliisiosaston rakennukseen piiloutuneita poliiseja vastaan. Komppaniamme levittäytyi viipymättä ketjuun ja ehti osallistua viimeiseen rynnäkköön, joka kesti muutaman minuutin. Minullakin oli kivääri ja ammuin sillä, mutta rakennuksen sisään en ehtinyt. Kaikki päättyi nopeasti ja me kiiruhdimme patruunatehtaalle.

Lähestyimme jo tehtaan porttia, kun meidät saavutti kuorma-auto. Huomasin siinä Jukka Rahjan. „Mihin olet menossa?" — kysyin. Hän sanoi vievänsä tehtaan johdolle kirjeellistä määräystä, että hänelle annettaisiin patruunoita. En ehtinyt kysyä, keneltä se lappu oli. Portti aukesi, auto ajoi pihaan ja me menimme sen perässä. Mitään johtoa ei tehtaalla ollut. Varastoissa oli suunnattomat määrät patruunoita. Lastasimme niillä Rahjan auton, sotilaat ja aseistetut työläiset täyttivät patruunalaukkunsa ja taskunsa, mutta varasto ei siitä paljoakaan vähentynyt. Käskin muutaman työläisen jäädä vartioimaan varastoa ja valvomaan, että patruunoita saisivat vain vallankumoukselliset. Minua toteltiin.

Patruunatehtaalta me lähdimme, volynialaisten komppania ja minä, Moskovan rykmentin kasarmeille. Moskovan rykmentin sotilaita ei siihen mennessä näkynyt missään kadulla. Meille heräsi ajatus nostattaa rykmentti ja viedä se ulos kasarmeista, kansan puolelle.

Oli luullakseni noin kello kolmen tienoissa päivällä, vaikkakaan siinä kiireessä ei tullut seurattua ajan kulkua. Volynialaisten komppania, jonka mukana kuljin, oli kovasti harventunut — siihen vaikuttivat kai nälkä ja väsymys: sotilaat olivat valvoneet paljon ja olleet sitten aamuhämärästä saakka syömättä ja koko ajan liikkeellä.

Käännyimme Nizhegorodskajan kadulle, kun Botkinskajalta päin ilmestyi vänrikin johtama sotilasosasto. Lähempää tunsimme sen Moskovan rykmentin osastoksi. „Minne matka?" — kysyi vierelläni kulkeva aliupseeri. „Krestyyn, vankeja vapauttamaan". Volynialaiset naureskelivat tyytyväisinä: „Olette myöhässä, hyvät veljet, me jo tulemme sieltä".

Minut pysäytti eräs tunnettu mies, joka oli aseissa samoin kuin minäkin. Olimme tulleet tutuiksi kaksitoista vuotta sitten — vuoden 1905 vallankumouspäivinä. Katseltuamme toisiamme sekä olan takaa törröttäviä kivääreitä meiltä pääsi pakostakin nauru ja me syleilimme kiihkeästi. Sitten hän vei minut mukanaan asuntoonsa haukkaamaan — hän asui siinä aivan lähellä. Puolen tunnin kuluttua erosimme. Hän lähti Suomen asemalle, jossa hänen oli järjestettävä taisteluryhmä suomalaisten rautatieläisten keskuudessa. Minä puolestani lähdin suoraan laukauksia kohti, joita kuului Pietarinpuolelta päin.

Ilta läheni. Saavuttuani Samsonjevin sillalle (nykyinen Vapauden silta) jouduin heti tapahtumien keskelle. Bolshaja Dvorjanskajan päähän (nykyinen Kuibyshevin katu) oli poliisiosasto lujittautunut asemiin. Meikäläiset rakensivat rantakadulle barrikaadeja ja tulittivat vilkkaasti vastakkaista rantaa. Minäkin yhdyin erääseen ryhmään. Vähän

ajan kuluttua alkoi laukauksia kuulua kauempaa ja me näimme poliisien pötkivän pakoon. Eräitä heistä kaatuili kuolleina tai haavoittuneina. Jokin työläisryhmä oli tunkeutunut poliisien selkäpuolelle ja avannut tulen suoraan selustasta. Jätimme barrikaadin ja ryntäsimme sillan yli. Siellä meihin yhtyi toisia pieniä aseistettuja ryhmiä — työläisiä ja sotilaita — kaikkiaan noin parisenkymmentä miestä. Lähdimme Bolshaja Dvorjanskajaa pitkin Pietari-Paavalin linnaan päin, mutta sitten yht'äkkiä alkoi edestä rätistä konekivääri ja muutama kuula lensi vinkuen aivan ohitsemme. Kaikki suojautuivat seinän viereen, mutta jatkoivat talojen suojassa varovasti etenemistään laukauksia kohti. Niin pääsimme Kamenno-ostrovin (nykyisen Kirovin) kadun kulmaan saakka. Siinä meille selvisi, että meitä ampuva konekivääri oli asetettu kuuluisan Itämaisen moskeijan torniin. Sieltä kapeasta korkeasta tornista oli mahdollisuus ampua kaikille suunnille ja pitää tulen alla Troitskin siltaa, Kamenno-ostrovin katua, Dvorjanskajaa ja muita lähikatuja.

Eräät rohkeat pojat joukostamme tunkeutuivat moskeijaan, kiipesivät torniin ja tuhosivat sinne pesiytyneet poliisiupseerit. Sitten seurasi täydellinen hiljaisuus — ei laukauksia, ei lauluja eikä huutoja. Tuntui siltä, kuin mahtava kaupunki olisi väsynyt siitä suuresta historiallisesta työstä, minkä se oli sinä päivänä suorittanut.

Seuraavana aamuna otin kiväärin ja patruunat mukaani ja lähdin Viipurinpuolelle tavatakseni Vasiljevia tai muita kerhomme jäseniä. Lähestyessäni Stroganovin siltaa huomasin väkijoukon, joka kuunteli tarkkaavaisena jotakin puhujaa. Menin lähemmäksi. Puheen sisältö oli likipitäen seuraava: riittää jo mellakoita, älkää kuunnelko agitaattoreja, jotka kehoittavat kansaa tarttumaan aseisiin, se voi johtaa täydelliseen anarkiaan ja takapajuisten joukkojen mielivaltaan. Oli muka odotettava, mihin päätökseen halli-

tus ja Valtakunnan Duuma tulevat, mitä vapauksia laillinen valta meille myöntää...

En ruvennut odottamaan hänen puheensa loppua, vaan pakotin hänet vaikenemaan ja hypähdin itse rantakaiteelle ja aloin puhua. „Tämän herran mielestä on tapahtunut mellakoita, mutta meidän mielestämme on tapahtunut vallankumous,— sanoin minä.— Eikä se ole vielä päättynyt. Paljon on vielä vihollisia, jotka eivät haluaisi sitä, että vallankumouksen päävoima, työväenluokka, aseistautuisi".

Puhettani häirittiin, yritettiin keskeyttää, jopa yritettiin vetää minut kaiteelta alas, mutta näin, että suurin osa kuulijakunnasta — työläiset ja työläisnaiset — olivat puolellani. Puhuessani huomasin, että minua kohti pyrki muuan sivistyneeltä näyttävä mieshenkilö raivaten tietään väkijoukon läpi. Kun olin hypähtänyt alas kaiteelta, tuli hän luokseni. „Oletteko bolshevikki?" — kysyi hän. Katsahdin häneen ihmeissäni. „Mitä asiaa teillä on?" Hän vastasi hymyillen: „Älkää ihmetelkö näin suoraa kysymystä — nähtävästi on sanottu pitkäksi aikaa hyvästi konspiraatiolle. Nimeni on Mihailov, olen bolshevikki. Olkaamme tuttuja" Ojensin hänelle käteni ja sanoin nimeni. Kaikki tämä oli niin epätavallista, vastoin niitä käyttäytymissääntöjä, jotka olin viidentoista vuoden aikana puoluetyössä omaksunut... Erkanimme väkijoukosta ja kuljimme yhdessä Kamennoostrovin kadulle saakka, jossa erosimme.

Vasiljev ei ollut kotona. Hänen vaimonsa sanoi minulle: „Menkää piirikomiteaan, hän on varmaankin siellä". Ja hän selitti, että piirikomitea on nyt entisessä poliisiosaston huoneistossa. Tämäkin seikka osoitti muuttuneita oloja: puoluejärjestöt olivat tulleet esiin maanalaisuudesta.

En tavannut Vasiljevia piirikomiteassakaan. Siellä oli eräs tuntemani puolueen jäsen Zhenja Jegorova. „Missä olet ollut tähän asti?" — kysyi hän. Näytin kivääriäni: „Poliiseja metsästämässä". Jegorova sanoi, että minun on toistaiseksi jätettävä kivääri syrjään, sillä piirikomitea tarvitsi agitaattoreita. Kaikkialla pidetään kokouksia ja niissä on

selostettava puolueen linjaa vallankumouksessa. Ja hän lähetti minut heti puhujaksi Samsonjevin kadulla elokuvateatterissa pidettävään kokoukseen.

Elokuvateatterin avara sali oli tupaten täynnä väkeä. Siellä salin ummehtuneessa kuumuudessa esiintyi aamusta alkaen puhujia toinen toisensa jälkeen. Yleisö vaihtui koko ajan — toiset poistuivat, toisia tuli kadulta tilalle. Kokous jatkui koko päivän.

Kuunneltuani muutamia puheita käsitin, että puhujalavalla isännöivät menshevikit ja eserrät. He puhuivat yleensä yhtä ja samaa vaikkakin eri sanoin: kymmenisen korulausetta vapaudesta, sitten ylistys „verettömälle" vallankumoukselle ja lopuksi kehoitus tukea Valtakunnan Duuman väliaikaista komiteaa, johon kuului ruhtinas Lvovin ja tilanomistaja Rodzjankon ohella myöskin sosialidemokraatti Tsheidze!.. Voi, mikä kunnia! Heidän puheittensa mukaan yksistään tämä seikka oli niin tärkeä, ettei tarvinnut olla lainkaan huolissaan työväenluokan ja vallankumouksen kohtalosta.

Menshevikit ehdottivat kokoukselle päätöslauselman, jossa lausuttiin täydellinen luottamus „väliaikaiselle komitealle" ja esitettiin toivomus, että äsken muodostettu työläisten edustajain Neuvosto ja Rodzjankon komitea tukisivat toinen toisiaan.

Päätöslauselman johdosta syntyi kiihkeä väittely. Muutamien tovereitten yhtyessä minuun saimme aikaan sen, että kokous hylkäsi menshevikkien päätöslauselmaehdotuksen. Mutta kun salista huudettiin: „Entä mitä te ehdotatte?" — niin osoittautui, ettei meillä ollutkaan bolshevistista päätösehdotusta. Sanoin sen suoraan kokoukselle ja koska ei ole valmista päätöslauselmaa, niin kehoitin kokousta kannattamaan niitä, jotka tahtovat saada lopullisen voiton tilanherroista ja kapitalisteista. Menshevikit lopettivat kiireesti kokouksen...

Samana päivänä kävin vielä eräissä työläisten kokouksissa. Menshevikkien ja eserrien puhujia oli kaikkialla

enemmän kuin meikäläisiä; siksi esiintyminen tuotti vaikeuksia. Palattuani illalla piirikomiteaan kerroin kaikesta Jegorovalle. Kerroin hänelle myöskin puheitteni sisällön. Hän läimäytti hämmästyneenä käsiään: „Sehän on mahdotonta!.. Mehän tuemme porvarillisia puolueita sikäli kuin ne taistelevat tsarismia vastaan. Vallankumouksen tässä vaiheessa on autettava niitä vanhan järjestelmän kaatamisessa". Meille syntyi väittely siitä. „Mene Pietarin komiteaan,— sanoi hän lopuksi,— selittäkööt he sinulle tämän kysymyksen..."

En tarkoin muista, oliko se maaliskuun 3 vai 4 päivänä, kun menin Pietarin komiteaan, joka oli vasta äsken muodostettu legaaliseksi ja sijaitsi Työpörssin huoneistossa Kronverskajakadun varrella (nykyinen M. Gorkin katu). Siellä sattui jo edellä kertomani tapaus, jolloin käsiimme joutui ohranan asiakirjoja, mikä tapaus johti Shurkanovin paljastumiseen ohranan asiamieheksi.

Viereisessä huoneessa oli komitealla parhaillaan istunto. Huoneen ovi avautui ja sieltä tuli Mihailov — toveri, johon olin tutustunut katukokouksessa rantakadulla. Myöhemmin sain tietää, että Mihailov oli vanhoja bolshevikkeja ja kirjoitteli lehteen Politikuksen nimellä. Hän kuului äsken muodostettuun Pietarin komiteaan. Mihailov tunsi minut, me tervehdimme ja minä kerroin hänelle väittelystäni Jegorovan kanssa. Keskusteluun yhtyivät kaikki läsnäolleet. Se koski periaatteellisia puolueen politiikan kysymyksiä. Mihailov hyväksyi mielipiteeni ja sanoi, että valitettavasti eivät kaikki toverimme täysin selvästi käsitä sitä, että on kuljettu vasta vallankumouksen ensimmäinen ja mahdollisesti kaikkein helpoin vaihe, kun sitävastoin edessä on vielä paljon vaikeampi tehtävä — sosialistisen vallankumouksen suorittaminen, työväenluokan taistelu vallasta.

Sitten hän kysyi minulta: „Tietääkseni te olette kai suomalainen?" Selitin, että niin olen ja vaikka syntymä-

kaupunkini onkin Pietari, niin olen asunut useita vuosia Helsingissä. Hän kyseli vielä eräitä yksityiskohtia puoluetyöstäni ja sanoi lopuksi: „Hyvä, mennäänpäs tänne..." — ja vei minut istuntosaliin. Siellä hän esitteli minut toveri Molotoville ja lisäsi: „Hän olisi sopiva mies edustajaksi Suomeen". V. M. Molotov teki puolestaan minulle muutamia kysymyksiä ja antoi sitten tehtävän: matkustaa Helsinkiin heti, kun rautatieliikenne avautuu, ottaa yhteys Suomen sosialidemokraattisen puolueen johtajiin, tehdä heille selkoa poliittisesta tilanteesta Pietarissa ja saada selville, minkälainen on suomalaisten asenne syntyneessä tilanteessa. Toveri Molotov teki lyhyen arvion poliittisesta tilanteesta, joka minun tuli saattaa Suomen sosialidemokraattien tietoon...

Junaliikenne avautui muistaakseni päivän kuluttua, ja niin matkustin Suomeen.

Helsingissä minut tunnettiin ja minä samoin tunsin monia Suomen sosialidemokraattisen puolueen johtajia. Siksi sain jo ensimmäisenä päivänä yhteyden sosialidemokraattisen puolueen puoluetoimikunnan sihteeriin ja kerroin hänelle komennukseni tarkoituksen. Seuraavana päivänä kokoontui puoluetoimikunta, jolle tein selkoa tilanteesta Pietarissa. Minulta kysyttiin, voidaanko vallankumouksen voittoa pitää varmana, eikö jälleen toistu samanlainen tappio kuin vuonna 1905.

Kiinnitin puoluetoimikunnan jäsenten huomiota siihen, että talonpoikaisto ja monimiljoonaiset sotilaiden joukot ovat vallankumouksen puolella, työväenluokan puolella, vuoden 1905 vallankumoustapahtumain aikana ei näitten apuvoimien toiminta ollut riittävää, puuttui järjestyneisyyttä, usko „tsaari-isään" oli vielä suurena tekijänä vastoinkäymisissä. Tuskin pystyin näillä perusteluillani saamaan heitä vakuuttuneiksi voiton varmuudesta.

Puoluetoimikunta päätti lähettää Pietariin ryhmän puoluetoimikunnan jäseniä tutustumaan asioiden kulkuun paikan päällä.

Sen jälkeen pyysin vielä kerran puheenvuoron ja sanoin, etten puhu enää Pietarin komitean valtuuttamana, vaan omassa nimessäni, Taimena, jonka monet puoluetoimikunnan jäsenistä tunsivat. Ehdotin, että he uhraisivat jonkin summan varoja puoluekassasta Venäjän Sosialidemokraattisen työväenpuolueen (bolshevikkien) Pietarin komitean avustamiseksi. Puoluetoimikunnan jäsen O. V. Kuusinen kannatti innokkaasti ehdotustani. Päätökseksi tuli: myöntää tähän tarkoitukseen 10 tuhatta markkaa.

Samana päivänä matkustin takaisin Pietariin, jonne saavuttuani menin Pietarin komiteaan. Tiedoitin komitealle Suomen sosialidemokraattisen puolueen puoluetoimikunnan istunnosta ja muun muassa siitä, että olin omavaltaisesti ylittänyt valtuuksiani.

Suomen sosialidemokraattien edustajat saapuivat muutaman päivän kuluttua Pietariin. Kuten saattoi odottaakin, heitä vetivät ensinnä puoleensa menshevikit. Vasta saatuaan siellä riittävän bolshevisminvastaisen „latauksen" he tulivat Pietarin komiteaan. Minua harmitti kovin, kun sain tietää, että pyytämäni rahat he jakoivat kahtia. Vain toinen puoli niistä joutui meidän puolueellemme, toisen mennessä menshevikeille.

Viikon poissaolon jälkeen palasin mekaaniselle tehtaalle. Siellä ihmeteltiin, kun näkivät minut ilmielävänä. „Luulimme jo, että olet saanut jossain poliiseilta kuulan kalloosi",— sanoivat toverini.

Muutaman päivän kuluttua pidettiin tehdaskomitean vaalit. Tehdaskomiteaan valittiin eräs puolueeseen kuulumaton naistyöläinen sekä muuan sorvari, joka oli bolshevikkipuolueen jäsen, ja minut. Tehdaskomitea oli näin

ollen luonteeltaan bolshevistinen, mikä heijasti oikein työläisten mielialoja. Siksi ei ollut lainkaan luonteenomaista, että tehtaamme edustajana työläisten edustajain Neuvostossa ei ollut bolshevikki, vaan menshevikki Grabovski. Miten saattoi niin käydä? Asia oli siten, että Neuvoston edustajain vaalit pidettiin helmikuun 27 päivänä, jolloin bolshevikit taistelivat kaduilla, järjestivät työläisten taisteluryhmiä ja nostattivat sotaväen osastoja kapinaan. Menshevikit saivat sillä aikaa tilaisuuden viedä läpi omia ehdokkaitaan, sillä taistelutoimissa ei heitä nähty. Niin kävi meidän tehtaallamme ja niin kävi melkein kaikissa Pietarin tuotantolaitoksissa. Kun Suomesta tuloni jälkeen menin ensi kertaa tehtaalle, niin toverit pahoittelivat: „Mikä vahinko, ettei sinua ollut kun valittiin edustajaa Neuvostoon..."

Työläisten edustajien lisäksi tehdaskomiteaan kuului silloin sama määrä isännistön edustajia. Meillä olivat hallinnon edustajina tehtaan johtaja ja kaksi mestaria.

Heräsi kysymys puheenjohtajasta. Päätettiin, että molempien osapuolten edustajat ovat istunnoissa puheenjohtajina vuorotellen, ja koska komiteassa oli parillinen luku ääniä, niin vuorossa olevalla puheenjohtajalla oli kaksi ääntä. Työläisten puolelta valittiin puheenjohtajaksi minut, hallinnon puolelta tehtaan johtaja.

— Teidän asemanne on edullisempi kuin minun,— tehtaan johtaja huomautti meille,— te laaditte vain päätöksiä, mutta minun on vastattava niistä kukkarollani.

— En salaa teiltä, että niin tuleekin tapahtumaan,— vastasin johtajalle.— Mutta yhdestä seikasta voitte olla varmoja: me emme tee yhtään sellaista päätöstä, joka vahingoittaisi tehdasta, sillä sen oikea omistaja on työväenluokka...

Näin meidän tehdaskomiteamme aloitti toimintansa.

En joutunut olemaan kauankaan mukana sen työssä, sillä tapahtumain kulku pakoitti minut jättämään tehtaan ja matkustamaan pitkäksi aikaa pois Pietarista.

Huhtikuun 3 päivänä Pietariin saapui Lenin.

Sitä ennen olin nähnyt Vladimir Iljitsh Leninin vain kahdesti — vuonna 1906.

Toukokuussa vuonna 1906 puolueen IV edustajakokouksen osanottajat palasivat Tukholmasta ja pitivät selostuksia puoluekokouksissa. Sain tietää, että palanneiden edustajain joukossa oli myöskin Lenin. Keskustelussa erään Pietarin puoluejärjestön johtohenkilön kanssa sanoin, että tahtoisin nähdä Leninin. Kohdattuaan minut jonkun ajan kuluttua hän kysyi:

— Eikö sinulle ole mitään sanottu?

— Ei ole. Mitä sitten?

— Tänään eräs vastuunalainen puoluetyöntekijä, IV puoluekokouksen edustaja, selostaa edustajakokouksen työtä. Kokous pidetään „Insinöörien liiton" huoneistossa (Zvenigorodskajakadulla). Mene sinne.

Tulin osoitettuun paikkaan ennen kokouksen alkamista. Väkeä oli jo koolla. Kohta tuli huoneeseen keskikokoinen mies, jota en tuntenut. Hänellä oli tumma huopahattu päässä. Eräät läsnäolijoista tervehtivät häntä lämpimästi. Mies riisui takkinsa ja hattunsa, laski ne tuolille ja istuutui pöydän ääreen. Hänelle annettiin puheenvuoro mainitsematta hänen nimeään. Puhuja alkoi kertoa puolueen IV edustajakokouksen työstä ja valloitti heti kuulijakunnan huomion. Mutta hän ei saanut kauan puhua. Tuskin oli kulunut kuuttakaan minuuttia, kun sisään tuli katupatrullimme sanomaan, että taloa lähestyi poliisiosasto. Eturiveissä istuvat nousivat ja ympäröivät selostajan, joka pukeutui samassa tuokiossa. Yleisö hajaantui nopeasti. Tultuamme ulos kysyin tuttavaltani:

— Kuka tuo selostaja oli?

— Lenin,— vastasi hän,— mutta älä puhu kenellekään.

Sen jälkeen pidettiin kokous Kansantalolla Ligovkalla. Kokouksessa oli paljon työläisiä ja puolueeseen kuuluvaa

sivistyneistöä. Selostajaksi ilmoitettiin jokin Karpov, mutta heti ensi silmäykseltä tunsin hänet samaksi selostajaksi, jonka esiintymisen oli poliisi häirinnyt „Insinöörien liitossa". Hän oli Lenin. Hänen vastapuhujanaan oli menshevikkien johtaja Dan. Ihmeekseni huomasin kokoushuoneessa olevan poliiseja.

Lenin valloitti taaskin kuulijakunnan jo aivan puheensa alussa. Salissa vallitsi syvä hiljaisuus, kaikki kuuntelivat tarkkaavasti eteenpäin kumartuneina aivan kuin pelätten päästävänsä jonkin sanan ohi. Leninin lopetettua puheensa yleisö osoitti hänelle myrskyisästi suosiotaan.

Danin puhe oli kokonaan toista maata. Hän puhui kuivasti ja pitkäveteisesti. Leninin perustelut olivat nähtävästi masentaneet hänet eikä hän voinut mitenkään vapautua Leninin puheen tekemästä vaikutelmasta.

Leninille annettiin loppupuheenvuoro, jossa hän höyhensi Danin niin, että sali osoitti jälleen myrskyisästi suosiotaan. Poliisitkin elpyivät arvaten nähtävästi, että kokouksessa ei ollutkaan mikään tavallinen puhuja. He hypähtivät pystyyn aikoen sulkea näyttämölle johtavan tien, mutta eturiveissä istuneet työläiset nousivat ja työnsivät poliisit syrjään. Syntyi tungos. Ja siinä hämmingissä Lenin hävisi nopeasti.

Näin olin nähnyt Leninin 10 vuotta sitten. Ja nyt punainen Pietari valmistautui ottamaan vastaan vallankumouksen johtajaa.

Leninin saapumista Pietariin huhtikuussa vuonna 1917 ovat kuvanneet monet toverit. Minun on vaikea lisätä mitään uutta tuon unohtumattoman historiallisen tapahtuman kuvauksiin. Seisoin tuhansien työläisten ja sotilaiden joukossa Suomen aseman edustalla, kun Lenin nousi panssariauton päälle ja kuulutti tuliset kehoitussanansa: „Eläköön sosialistinen vallankumous!". Hänen jokainen sanansa aivan kuin kymmenkertaisti voimiamme ja siivitti tietoisuuttamme. Kuljin toisten mukana asemalta Leniniä kuljettavan panssariauton jäljessä ja näin valonheittäjien valokeilassa Iljitshin, iloisena ja liikuttuneena ja hänen vierellään

Josef Vissarionovitsh Stalinin. Kaikki se on jäänyt muistiini eräänä elämäni merkittävimpänä tapahtumana.

Kun kulkue oli saapunut Ksheshinskajan palatsille, jossa sijaitsi puolueen Keskuskomitea, niin Lenin nousi toisen kerroksen parvekkeelle ja piti uuden puheen. Hän puhui vielä, kun joukossa kulki kuiskutus, että Troitskin siltaa, nykyistä Kirovin siltaa pitkin oli tulossa jokin mielenosoituskulkue kantaen valkoisia lippuja ja kirkkolippuja.

Meistä muodostui heti kohtalaisen lukuisa ja yksimielinen ryhmä, joka lähti tuota mielenosoitusta vastaan. Törmäsimme vastakkain sillalla, jossa syntyi lyhyt, mutta kiivas kahakka. Meitä oli vähemmän, mutta me ajoimme kauppiaiden, virkamiesten ja lukiolaisten lauman pakosalle. Sillalle jäi revittyjä lippuja ja plakaatteja, joissa oli taantumuksen tunnuksia.

Kun palasimme takaisin Keskuskomitean edustalle, seisoi siellä vielä monituhantinen kansanjoukko, mutta Lenin ei sinä iltana enää puhunut.

Suomen rautatiellä työskentelevät suomalaiset perustivat kohta Helmikuun vallankumouksen jälkeen oman klubinsa. Klubin perustajien alkuperäisen ajatuksen mukaan sen tarkoituksena piti olla vain valistustyö, mutta tosiasiassa siitä tuli paikka, jossa menshevikit ja bolshevikit kävivät taistelua poliittisesta vaikutusvallasta suomalaisten rautatieläisten keskuudessa. Monet heistä olivat aikoinaan asuneet Suomessa ja kuuluneet Suomen sosialidemokraattiseen puolueeseen. Eikä siis ollut ihme, että opportunistiset mielialat ja menshevikkien suosiminen ilmenivät hyvin voimakkaina näiden työläisten keskuudessa.

Minut hyväksyttiin klubin jäseneksi yhdessä muutamien muiden suomalaisten bolshevikkien kanssa, jotka eivät olleet työssä Suomen rautatiellä, mutta asuivat Viipurinpuolella, lähellä Suomen asemaa.

Työmme klubissa tuotti tuloksia, ja jonkin ajan kuluttua saatoin tiedoittaa Viipurinpuolen piirikomitealle, että suoma-

laisella klubilla vallitsee bolshevistinen vaikutus, ja että klubin johto on asiallisesti bolshevikkien käsissä. Myöhemmin sain kuulla, että Suomen asemalla muodostettu Punakaartin osasto taisteli urheasti Lokakuussa.

Tämän klubin puoluejärjestö puolueen kansallisena veljesjärjestönä lähetti minut edustajanaan bolshevikkipuolueen Huhtikuun konferenssiin. Pietarin komitea antoi minulle ohjeet, miten konferenssin edustajain vaalit on toimitettava. Piti valita kaksi edustajaa. Yleinen kokous valitsi minut ja Jukka Rahjan. Äänestyksen päätyttyä esiintyi eräs klubin jäsen, joka oli tunnettu puolinaisista ja epämääräisistä mielipiteistään. Hän esitti lisäehdotuksen, että me edustaisimme klubia myöskin menshevikkien konferenssissa. „Käyköot sielläkin ja kertokoot sitten meille..." Salissa nousi kova melu. Vähätietoisimman osan keskuudessa tämä tolkuton ehdotus sai kannatusta. Rahja katsahti minuun ja huomasin siitä, että me ymmärsimme toisiamme. Sanoin kokoukselle jotain hyvin epämääräistä, että „eihän siinä ole mitään väittelemistä..." ja pahimmat melunpitäjät rauhottuivat, käsittäen sanani niin, että me muka suostumme menemään menshevikkien luo.

Kun sitten Huhtikuun konferenssi oli päättynyt ja me teimme selkoa sen työstä ja päätöksistä, niin silloin sanoimme suoraan, että menshevikkien konferenssissa emme olleet emmekä aikoneetkaan mennä, sillä meidän syvä vakaumuksemme on se, että menshevikit pettävät työväenluokkaa. Ja kun me sanoimme tämän tehtyämme selkoa bolshevikkien konferenssin päätösten sisällöstä ja merkityksestä, niin kokouksen enemmistö oli meidän puolellamme ja pakoitti vaikenemaan ne, jotka yrittivät asettua horjuvalle „sekä meidän että heidän" linjalle.

Heti Huhtikuun konferenssin jälkeen Helsingistä saapui sikäläisen bolshevistisen järjestön edustaja. Keskustelussaan J. D. Stasovan kanssa, joka oli silloin Keskuskomitean

sihteerinä, hän asetti kysymyksen Helsingin bolshevistisen puoluejärjestön lujittamisesta sellaisilla työntekijöillä, jotka taitaisivat hyvin suomen kieltä ja tuntisivat maan oloja. Tällöin hän mainitsi yhtenä ehdokkaana minut.

Ja niin minut kutsuttiin Keskuskomiteaan ja sanottiin: „Pakatkaa tavaranne ja matkaan". Käteeni annettiin komennustodistus, jossa sanottiin, että minut lähetetään työhön Helsinkiin, Venäjän Sosialidemokraattisen Työväenpuolueen (bolshevikkien) kaupunkikomitean käytettäväksi.

Seuraavana päivänä matkustin Suomeen.

Helsinkiin saavuttuani menin ensi työkseni Katajanokan telakalle — Viaporin sotasataman verstaisiin — missä olin työskennellyt useita vuosia ja missä minut vieläkin tunnettiin. Pääsin heti työhön entiseen ammattiini — ritsariksi.

Sitten menin puoluekomiteaan. Se toimi täysin legaalisesti ja oli helposti löydettävissä. Mariankadulla oli kirjapaino, jossa painettiin bolshevistista sanomalehteä „Volna" („Aalto") ja samassa talossa oli kaksi viereistä huonetta komitean hallussa.

„Volna"-lehden toimittajana oli nuori bolshevikki Zhemtshuzhin. Kun Suomen vallankumous vuonna 1918 kukistettiin Saksan sotaväen avulla, niin lahtarit teloittivat hänet Helsingissä.

Ensimmäisessä komitean kokouksessa annettiin tehtäväkseni ohjata puoluetyötä työläisten keskuudessa Katajanokan telakalla. Samalla sain tehtäväkseni pitää yhteyttä Suomen sosialidemokraattisen puolueen puoluetoimikunnan kanssa.

Katajanokan telakalla oli siihen aikaan työssä lähes kahdeksansataa työläistä. Noin kolmasosa heistä oli suomalaisia, jotka kuuluivat enimmäkseen sosialidemokraattiseen puolueeseen. Loput olivat venäläisiä. Osa heistä oli yhteydessä Työväentalon Venäläiseen osastoon, joka oli Helmikuun vallankumouksen jälkeen alkanut jälleen toimia. Bolshevikeilla oli osastossa ratkaiseva vaikutus.

Työläisten kokouksia pidettiin sotasatamassa hyvin usein, sillä siellä oli kaikkien puolueiden edustajia ja kaikki he pitivät tarpeellisena kutsua työläisiä pohtimaan päivän kysymyksiä ja selittää asioita omalta kannaltaan. Näissä kokouksissa enemmistö verstaiden työläisistä — venäläisistä ja suomalaisista — kannatti bolshevikkeja.

Toisin olivat asiat laivastossa. Matruusien keskuudessa olivat siihen aikaan voimakkaina eserräläiset ja anarkistiset mielialat. Oli esimerkiksi sellainen tapaus, että kun kaupunkikomitea päätti lähettää edustajiaan laivoille pitämään selostuksia, niin panssarilaiva „Amiraali Makarovilta" tiedoitettiin, ettei edustajamme saisi tulla tykinkantaman päähän laivasta. Tällä panssarilaivalla oli anarkisteilla varmin tukipaikka. Mutta eräillä laivoilla, kuten esimerkiksi „Petropavlovskilla" ja „Respublikalla", toimivat jo silloinkin voimakkaat bolshevistiset järjestöt.

Helsingin keskuksessa, Senaatintorilla, pidettiin usein sotilaiden ja matruusien joukkokokouksia, joihin osallistui tuhansia ihmisiä. Ne sujuivat harvoin rauhallisesti. Siellä taittoivat peistä taistelevien puolueiden parhaimmat puhujat, joita saapui usein sitä varten Pietarista asti. Eräs kaikkein myrskyisimpiä oli kokous, joka oli kutsuttu koolle Mustanmeren laivaston matruusien valtuuskunnan saapumisen johdosta. Tämä valtuuskunta oli lähetetty tekemään bolshevisminvastaista agitaatiota tunnuksenaan: sota voittoisaan loppuun.

Tämä matruusien valtuuskunta oli kokoonpanoltaan hurjapäisten teeskentelijäin ja hulinoitsijain kopla. Kun bolshevikkipuhuja aloitti puheensa, niin koko sakki ryntäsi yhtenä miehenä puhujan kimppuun, ellei aivan tappamistarkoituksella, niin ainakin pahoinpidelläkseen häntä. Tilanteen pelastamiseksi huusin täyttä kurkkua: „Antakaa minä vastaan hänelle!.." Syntyi hetkisen hämmennys, jolloin toverimme ehti pujahtaa väkijoukkoon. Huutoni teki tehtävänsä, vaikka en aikonutkaan esiintyä.

Poliittiset tapahtumat ja bolshevikkien väsymätön joukkotyö johtivat siihen, että puolueemme vaikutus jatkuvasti voimistui ja toisten puolueiden vaikutus heikkeni.

Kerron esimerkin vuoksi kuvaavan tapahtuman. Kerran matruusien kokouksen jälkeen, jossa sain aikaan sen, että eserrien päätöslauselma hyljättiin, tuli luokseni verstaaseen tuntematon matruusi. Hänellä oli raskas kierreavain olallaan. Tultuaan mitään puhumatta luokseni hän kohotti raskaan aseensa ja sanoi silmäillen minua vihasta vimmastunein katsein: „Kun jymäytän kalloosi, niin jäät siihen ääntä päästämättä!.." Ehkä hänellä ei enää ollut sisua panna uhkaustaan täytäntöön, mutta sellaisissa aikeissa hän varmaan oli tullut työosastollemme.

Tämä tapahtui kesäkuussa, mutta jo syyskuussa näin tuon matruusin niiden joukossa, jotka kannattivat aktiivisesti puoluettamme. Lokakuussa hän oli Pietarissa ja taisteli Neuvostovallan puolesta. Näin tapausten kulku muutti ja muokkasi poliittista vakaumusta matruusien, sotilaitten ja työläisten keskuudessa.

Kohta tsarismin kukistumisen jälkeen Suomen työläiset ottivat omasta aloitteestaan monilla tuotantolaitoksilla käytäntöön kahdeksantuntisen työpäivän. Tässä kysymyksessä Suomen työväenluokka sai suurta apua venäläisiltä sotilailta ja matruuseilta. Mutta lain mukaan oli edelleenkin voimassa kymmentuntinen työpäivä. Suomen eduskunta viivytteli uuden lain käsittelyä. Sosialidemokraateilla oli muodollisesti enemmistö eduskunnassa (sata kolme edustajaa kahdesta sadasta), mutta reformistisen vakaumuksen omaavat sosialidemokraattiset edustajat, jotka olivat tottuneet kulkemaan porvariston talutusnuorassa, eivät kyenneet saamaan „virkaveljiään", porvarillisia edustajia, „vakuuttuneiksi" ja hyväksymään kahdeksantunnin työaikalakia. Tämän kysy-

myksen käsittelyä vitkuteltiin ja lykättiin kaikenlaisilla verukkeilla. Samoin vitkuteltiin toistakin demokraattista lakiluonnosta — kunnallisvaalilakia.

Heinäkuussa nämä kysymykset vihdoinkin ratkaistiin. Tällöin eduskunnan porvarillisia jäseniä painostivat Suomen työväestö ja bolshevikkien johtamat venäläiset sotilaat ja matruusit.

Heinäkuun 13 päivänä lehdissä oli uutinen, että eduskunta ryhtyy seuraavana päivänä käsittelemään näitä lakiluonnoksia. Bolshevikkien Helsingin komitea päätti ehdotuksestani osoittaa vilpitöntä apuaan Suomen työväenluokalle ja koko työtätekevälle kansalle. Minun tehtäväkseni annettiin johtaa Senaatintorille sotasataman työläiset, komitean toisten jäsenten oli tuotava sinne koko kaupungin varuskunta ja sotalaivojen miehistö.

Heinäkuun 14 päivänä eduskuntataloa ympäröivät vallankumouksellisten työläisten, sotilaiden ja matruusien monituhantiset joukot. Kokous valitsi kymmenhenkisen edustajiston, jonka tehtäväksi annettiin ilmoittaa sos.-dem. eduskuntaryhmälle kokoontumisemme tarkoitus. Menimme sisälle, hain käsiini sosialidemokraattisen puolueen ja sen eduskuntaryhmän johtajat ja tiedoitin heille, että sotasataman työläiset, sotilaat ja matruusit kannattavat heidän vaatimustaan, että demokraattiset lait on viivyttelemättä hyväksyttävä. Eräät ryhmän jäsenistä lausuivat hämmästyksensä ja jopa tyytymättömyytensäkin sen johdosta, että parlamentin asioihin sekaannutaan näin „epäparlamentaarisella" tavalla, mutta O. V. Kuusinen sanoi, että se oli mainio proletaarisen solidaarisuuden osoitus Venäjän vallankumouksellisen kansan ja armeijan taholta. Hän vaati, että Rautatientorille oli heti kutsuttava koolle suomalaisten työmiesten joukkokokous ja siten lisättävä yhä vallankumouksellisen kansan painostusta eduskunnan porvarillisia jäseniä kohtaan.

Työväentalolle lähetettiin heti tovereita järjestämään suomalaisten työtätekevien joukkokokousta.

Sitten eduskuntatalon edustalle kokoontuneiden joukkojen edustajat kävivät säännöllisesti Senaatintorilla ja Rautatientorilla selostamassa lakiluonnoksen käsittelyn kulkua. Puhujamme esiintyivät toinen toisensa jälkeen sitä mukaa, kun istuntosalista saapui uusia viestejä.

Kun lakia kahdeksantuntisesta työpäivästä käsiteltiin „ensimmäisessä lukemisessa", niin porvarilliset edustajat käyttäytyivät tavattoman julkeasti vaatien lakiehdotuksen lykkäämistä epämääräiseksi ajaksi. He vetosivat budjettivaikeuksiin ja Suomen teollisuuden tukalaan rahatilanteeseen. Tuntien joukkojen valtavan tuen sosialidemokraatit puhuivat paljon rohkeammin kuin tavallisesti. Kun ensimmäinen käsittely läheni loppuaan, niin Senaatintorille kokoontuneet venäläiset työläiset, matruusit ja sotilaat menivät tiivein rivein eduskuntatalon eteen ja aivan sen ikkunoiden alla huusivat uhkaavassa kuorossa työläisten vaatimuksia. „Alas porvarit!" — huudettiin kadulta kuorossa.— „Eläköön Suomen työväenluokka!" Ja kohta sen jälkeen saapuivat Rautatientorilta suomalaiset työläiset, joiden riveistä kuului samoin huutoja: „Alas porvarit!"

Lyhyen väliajan jälkeen lakiluonnos otettiin toiseen käsittelyyn — alkoi „toinen lukeminen". Oikeistopuolueiden penkeissä oli paljon tyhjiä paikkoja. Monet olivat poistuneet peläten „mellakoita". Porvarilliset edustajat puhuivat nyt paljon epävarmemmin, ja sosialidemokraatit voimistivat painostusta. Kun „toinen lukeminen" läheni loppuaan, tiedoitin siitä mielenosoitusta johtaville kaupunkikomitean jäsenille, ja tuhatlukuinen joukko — suomalaisia ja venäläisiä työläisiä, sotilaita ja matruuseja — tuli jälleen eduskuntatalon luo, pysähtyi sen ikkunoiden alle ja huusi julki vaatimuksiaan. Sitten palattiin Senaatintorille ja Rautatientorille jatkamaan kokousta.

Epäilemättä monet porvarilliset edustajat pelkäsivät noina hetkinä, että tarvittaessa joukot murtautuisivat sisälle ja pakoittaisivat väellä ja voimalla eduskunnan hyväksymään demokraattiset lait. Porvarilliset edustajat käyttäytyivät

kuin arat jänikset: äänestäessään vihaamiensa lakien puolesta he samalla „kunniansa vuoksi" esittivät vastalauseen heihin kohdistetun painostuksen johdosta.

Sinä päivänä hyväksyttiin kahdeksantunnin työaikalaki sekä kunnallisvaalilaki.

Venäjällä oli ainoastaan yksi puolue, joka järkkymättä ja johdonmukaisesti tuki Suomen kansan pyrkimystä kansalliseen riippumattomuuteen. Se oli bolshevikkien puolue. Leninin „Iskra" kävi jo aikoja ennen vallankumousta taistelua tsarismin venäläistämispolitiikkaa vastaan Suomessa. Vuoden 1905 vallankumouksen tappion jälkeen Lenin kirjoitti: „Koittaa aika, jolloin Venäjän proletariaatti nousee... Suomen vapauden puolesta".

Tsarismin kukistamisen jälkeen Venäjän pikkuporvarilliset puolueet — menshevikit ja eserrät — asettuivat kansallisuuskysymyksessä imperialistisen porvariston kannalle, Miljukovien, Gutshkovien y.m. sellaisten kannalle. Vain meidän puolueemme puolusti uskollisesti entisen tsaarinvaltakunnan kansojen kansallisia oikeuksia. Jo maaliskuussa vuonna 1917 artikkelissaan „Kansallisten rajoitusten lakkauttamisesta" toveri Stalin kirjoitti, että „on julistettava... itsemääräämisoikeus niille kansakunnille, jotka syystä tai toisesta eivät voi jäädä valtiollisen kokonaisuuden puitteisiin". Tällä bolshevistisen puolueen johtajien muotoilemalla vaatimuksella oli erikoisen suuri merkitys Suomeen nähden.

Toukokuun alussa „Työmies" julkaisi kirjoituksen siltä Suomen sosialidemokraattiselta edustajistolta, joka oli käynyt Pietarissa tapaamassa eri poliittisten puolueiden edustajia ja informoimassa heitä Suomessa voimistuvasta itsenäisyysliikkeestä.

Kirjoituksessa kerrottiin, että kun edustajisto tuli menshevikkien johtajien puheille, niin osoittautui, etteivät nämä lainkaan tunteneet Suomen kysymystä, ja sanoivat

pelkäävänsä, että Venäjästä eronnut Suomi voi liittyä Ruotsiin. Ainoa tulos neuvotteluista menshevikkien johtajien kanssa oli se, että nämä lupasivat julkaista lehdessään „Rabotshaja gazetassa" kirjoituksen Suomen kysymyksestä.

Sitten Suomen sosialidemokraattien edustajisto kävi Plehanovin luona, jolla oli silloin „oma" poliittinen ryhmänsä. Plehanov sanoi, että tietysti Suomen kansalla on oikeus itsenäisyyteen ja että hän, Plehanov, on valmis kannattamaankin sitä. Mutta parin päivän kuluttua hän ilmoitti, että Väliaikaisella hallituksella ei ole oikeutta antaa Suomelle itsenäisyyttä, vaan että asia on käsiteltävä Perustavassa kokouksessa.

Sen jälkeen edustajat kävivät bolshevikkijohtajien luona (kuulin, että edustajisto oli ollut Leninin puheilla). Bolshevikit sanoivat, että he kannattavat ehdottomasti Suomen kansan laillisia pyrkimyksiä kansalliseen itsenäisyyteen, mutta olivat sitä mieltä, ettei porvarillinen Väliaikainen hallitus anna tätä itsenäisyyttä omasta tahdostaan, ilman tarmokasta painostusta Suomen työväenluokan taholta. Näihin sanoihin sisältyi suoranainen kehoitus nousta avoimesti aktiiviseen taisteluun riippumattomuuden puolesta.

Me helsinkiläiset bolshevikit noudatimme tässä kysymyksessä puolueen johtajien Leninin ja Stalinin ohjeita. Järjestömme tuki suomalaisten luonnollista pyrkimystä. Me olimme Helsingissä ainoa venäläinen puoluejärjestö, joka oli Suomen itsenäisyyden kannalla. Bolshevistiset sanomalehdet, ensin „Volna" ja sen lakkauttamisen jälkeen „Priboi", julkaisivat säännöllisesti artikkeleita, joissa paljastettiin Väliaikaisen hallituksen kansallisuuspolitiikan imperialistista luonnetta sekä menshevikkien ja eserrien opportunismia.

Kesäkuun alussa saapui Helsinkiin A. M. Kollontai. Hänen tehtäväkseen oli annettu esiintyä puolueemme Keskuskomitean nimessä Suomen sosialidemokraattisen puolueen ylimääräisessä edustajakokouksessa, joka avattiin kesäkuun 6 päivänä. Sitä ennen hän esiintyi kahdesti

Helsingin Työväentalolla. Satuin olemaan niissä tilaisuuksissa puheenjohtajana. Sali oli kummallakin kertaa ääriään myöten täynnä venäläisiä työläisiä, sotilaita ja matruuseja sekä suomalaisia työläisiä ja sivistyneistöä. Näissä kokouksissa samoin kuin edustajakokouksessakin kesäkuun 6 päivänä Kollontai selitti, että Kerenskien ja Tsheidzein tukeman Venäjän taantumuksen juonitteluista huolimatta bolshevikkipuolue tunnustaa Suomen kansalle täyden oikeuden määrätä itse valtiollisesta olemassaolostaan.

Muistan miten suurella innostuksella edustajakokous otti vastaan tämän ilmoituksen.

Tervehdyssanoissani edustajakokoukselle minä toivotin samoin bolshevikkien Helsingin kaupunkikomitean nimessä Suomen työväenluokalle menestystä taistelussa kansallisen riippumattomuutensa puolesta.

Kesäkuussa komiteamme jäsen Zhemtshuzhin piti työväentalolla etupäässä suomalaiselle kuulijakunnalle selostuksen politiikastamme Suomen itsenäisyyskysymyksessä. Hän kääntyi suoraan Suomen sosialidemokraattisen puolueen johdon puoleen kehoittaen sitä asettumaan kansan itsenäisyystaistelun johtoon murskatakseen liitossa Venäjän vallankumouksellisen kansan kanssa ja sen avulla vastavallankumouksellisen Väliaikaisen hallituksen vastarinnan.

Bolshevikkien kehoitukset Suomen sosialidemokraateille, että he tekisivät aloitteen taistelussa Suomen riippumattomuuden puolesta, kaikuivat kuuroille korville. Suurin osa tämän puolueen johtajista piti siihen aikaan parempana laahustaa Suomen porvariston perässä, joka puolestaan oli valmis pettämään kansakunnan edut ja kieltäytymään kansallisesta vapaudestakin säilyttääkseen vain „laillisuuden ja järjestyksen" — toisin sanoen herruutensa. Oikeistososialidemokraattien silloisen menettelyn luonnehtimiseksi lienee paikallaan mainita niistä neuvotteluista, joita silloinen Suomen sosialidemokraattisen työväenpuolueen puheenjohtaja surullisenkuuluisa Väinö Tanner kävi maaliskuussa

1917 Pietarissa Väliaikaisen hallituksen kanssa. Näistä neuvotteluistaan venäläisten porvareitten kanssa Tanner on kertonut muistelmissaan m.m. seuraavaa: „Meille sosialidemokraateille heillä (s.o. Venäjän Väliaikaisella hallituksella.— A. T.) oli lisäksi eräs erikoinen toivomus. Kun oli tärkeätä, että kaikki sujuisi Suomessa rauhallisesti, ei siellä saisi syntyä lakkoja eikä levottomuuksia, joita oli aihetta pelätä, varsinkin kun venäläinen sotaväki oli levottomuuden tilassa" (V. Tanner. „Kuinka se oikein tapahtui", s. 15). Ja palvelusintoisena Väliaikaisen hallituksen edessä Tanner sähkötti heti Pietarista Helsinkiin: „Erittäin kiivaasti toivotaan täällä (s.o. Pietarissa.— A. T.) sekä venäläisten että suomalaisten (porvarien.— A. T.) keskuudessa, ettei mitään suurlakkoa puhkeaisi Suomessa. Koettakaa kaikin voimin estää sitä". Tuon työväenluokan petturin kyynillisyys on mennyt niin pitkälle, että hän on esittänyt tuon vastavallankumouksellisen ohjeensa muistelmissaan, joista tämä pätkä onkin lainattu (V. Tanner. „Kuinka se oikein tapahtui", s. 17). Osa Suomen porvaristosta oli liitossa Venäjän Väliaikaisen hallituksen kanssa ja osa kävi kauppaa Saksan yleisesikunnan kanssa, joka määrätyistä eduista ja palveluksista lupasi Suomelle autonomian Saksan protektoraatin alaisena. Olipa jo päätetty tehdä Suomesta kuningaskunta ja kutsua eräs Saksan kruununprinsseistä Suomen perustuslailliseksi hallitsijaksi.

Suomen porvaristo teki jo siihen aikaan huomattavia palveluksia Saksan imperialismille. Niihin kuuluivat vakoilu, jota niin sanotut „aktivistit" harjoittivat, sabotaashiteot venäläisten sotajoukkojen selustassa sekä nuorison salainen lähettäminen sodan aikana Saksaan, niin sanottuun „jääkäripataljoonaan", jonka oli taisteltava Saksan armeijan riveissä venäläisiä vastaan.

Myöhemmin, vuonna 1918, Suomen kommunistisen puolueen perustavan kokouksen aikana, sain tietää, että eräät sosialidemokraattisen puolueen johtavat toimihenkilötkin — Turkia, Tanner, Tokoi y.m.— tiesivät porvariston

värväävän myöskin työläisnuorisoa „jääkäripataljoonaan" Saksaan ja kannattivat sitä. Myöhemmin näillä „jääkäreillä" oli verinen osuus Suomen vallankumouksen tukahduttamisessa, mutta huomattava osa „jääkäreiksi" joutuneista työläisistä kieltäytyi vuonna 1918 lähtemästä kansalaissodan rintamalle, jonka vuoksi saksalaiset sulkivat heidät keskitysleireille.

Heinäkuun alussa komiteamme järjesti Senaatintorilla suuren joukkokokouksen varta vasten kansallisuuskysymyksestä. Tuhannet kokoukseen saapuneet venäläiset työläiset, matruusit ja sotilaat hyväksyivät siinä bolshevistisen päätöslauselman, jossa vaadittiin Väliaikaista hallitusta myöntämään Suomen veljeskansalle kansallinen vapaus.

Kun Venäjän proletariaatti Lokakuun sosialistisen vallankumouksen voiton tuloksena pääsi valtaan, niin nuoren neuvostovaltion eräänä ensimmäisenä tekona oli „Venäjän kansojen oikeuksien julistus", joka vääjäämättömästi todisti sen, että bolshevikkipuolue pysyi uskollisena ohjelmalleen kansallisuuskysymyksessä.

Julistuksen siitä laati Kansallisuusasiain kansankomissaari Josef Vissarionovitsh Stalin.

Marraskuun lopulla toveri Stalin saapui Helsinkiin ja piti tunnetun puheensa Suomen sosialidemokraattisen puolueen edustajakokouksessa.

Vähää ennen edustajakokouksen alkamista minun oli matkustettava puolueasioissa Viipuriin ja sieltä palattuani en enää tavannut toveri Stalinia Helsingissä. Mutta hänen puheensa tekemä valtava vaikutus oli vielä tuoreena työläisten mielissä ja niin kokouksen edustajat kuin toverimme Komiteassakin kertoivat minulle kilvan tunteistaan ja ajatuksistaan. Toveri Stalin oli tervehtinyt edustajakokousta „Venäjän työväen vallankumouksen nimessä, joka horjuttaa juuriaan myöten kapitalistisen järjestelmän perusteita", „Venäjän työväen ja talonpoikaiston hallituksen nimessä, tämän vallankumouksen tulessa syntyneen Kansankomissaarien Neuvoston nimessä".

Tämä puhe julkaistiin silloin venäjäksi „Helsingin neuvoston tiedonantajassa" sekä bolshevistisessa „Priboi" lehdessä ja suomeksi „Työmiehessä".

Luimme sen moneen kertaan. Toveri Stalin kertoi puheessaan voitokkaan sosialistisen vallankumouksen kokemuksesta Venäjällä ja ikäänkuin sanoi koko puheensa sisällöllä Suomen kansalle ja Suomen sosialidemokratialle: ottakaa oppia Venäjän työväenluokasta, oppikaa Venäjän bolshevikeilta vallankumouksellista rohkeutta ja viisautta, ottakaa oppia Lokakuun vallankumouksen voitoista ja kokemuksesta!

Lokakuun vallankumouksen jälkeen Suomessa oli myrskyisiä tapahtumia — työväen suurlakko, joukkoluontoisia aseellisia mielenosoituksia, liikehtimistä talonpoikain keskuudessa.

Toveri Stalin päätti puheensa seuraavalla vetoomuksella:

„Toverit! Me olemme saaneet tietää, että teidän maanne kokee jokseenkin samanlaista valtapulaa kuin Venäjä Lokakuun vallankumouksen aattona. Me olemme saaneet tietää, että myöskin teitä peloitellaan nälällä, sabotaashilla y.m. Sallikaa minun sanoa teille Venäjän vallankumousliikkeen käytännöstä saadun kokemuksen perusteella, että nuo vaarat, vaikkapa ne olisivat realisiakin, eivät ole lainkaan voittamattomia. Nuo vaarat voidaan voittaa, jos toimitaan päättävästi ja horjumatta. Sodan ja rappion tilanteessa, Lännessä kiihtyvän vallankumouksellisen liikkeen ja Venäjän työväen vallankumouksen lisääntyvien voittojen tilanteessa ei ole olemassa sellaisia vaaroja ja vaikeuksia, jotka voisivat kestää rynnistyksenne. Tällaisessa tilanteessa voi kestää ja voittaa vain yksi valta, sosialistinen valta. Tällaisessa tilanteessa kelpaa vain yksi taktiikka, Dantonin taktiikka: rohkeutta, rohkeutta ja vielä kerran rohkeutta!

Ja jos teille on tarpeen meidän apumme, niin me autamme teitä ja ojennamme teille veljellisesti kätemme.

Siitä voitte olla varmoja."

Samassa puheessaan toveri Stalin sanoi:

„Minä sanon, että me olisimme pettäneet sosialismin, ellemme olisi ryhtyneet kaikkiin toimenpiteisiin Suomen ja Venäjän työläisten keskinäisen veljellisen luottamuksen palauttamiseksi...

Täydellinen vapaus oman elämänsä järjestämiseen Suomen kansalle samoin kuin muillekin Venäjän kansoille! Suomen kansan vapaaehtoinen ja rehellinen liitto Venäjän kansan kanssa!.." (Kts. J. Stalin. Teokset, 4. osa, s.s. 5—7, suom. painos).

Toveri Stalinin puheella oli tavattoman suuri vaikutus tapahtumain kehitykseen Suomessa. Se edisti monien horjuvalla kannalla olleiden Suomen työmiesten vallankumouksellistumista ja lujitti Suomen Sosialidemokraattisen Työväenpuolueen vasemmistosiipeä.

Suomen sosialidemokratian johtajien opportunistinen enemmistö suhtautui itseasiassa vihamielisesti Lokakuun sosialistiseen vallankumoukseen Venäjällä. Se ei halunnut ottaa vastaan Venäjän kansan veljellistä apua ja tällä menettelyllään antoi vastavallankumoukselliselle porvaristolle mahdollisuuden muodostaa pyöveli Mannerheimin armeijan ja kutsua avuksi von der Goltzin saksalaiset sotajoukot.

Tämä maksoi Suomen työväenluokalle suunnatonta verenvuodatusta ja vuosikymmenien kärsimykset taantumuksen ikeen alla.

Venäjän Väliaikaisen hallituksen valtakautena kaikki Suomen porvaripuolueet vastustivat työtätekevän kansan taistelupyrkimyksiä maansa riippumattomuuden puolesta. Mitä taasen tuli sos.-dem. puoluejohtoon, niin sillä ei ollut silloin rohkeutta eikä haluakaan ottaa aloitetta omiin käsiinsä, vaikka edellytykset siihen olivat olemassa. Mutta voittoisan Lokakuun Suuren sosialistisen vallankumouksen jälkeen Suomen porvaristo ryhtyi innokkaasti hommaan Suomen „riippumattomuuden" puolesta, hankkimaan riippumattomuutta Neuvosto-Venäjästä, jossa valtiovalta oli

työväenluokan käsissä, sitoakseen maansa kohtalon imperialistisen Saksan vaikutusvaltaan ja sen alaiseksi.

Joulukuun 31 päivänä vuonna 1917 taantumuksellisen Suomen senaatin puheenjohtaja Svinhufvud kääntyi Neuvostohallituksen puoleen kysymyksessä Suomen itsenäisyyden tunnustamisesta. Uskollisena bolshevistisen kansallisuuspolitiikan periaatteille Kansankomissaarien Neuvosto hyväksyi samana päivänä päätöksen Suomen tasavallan valtiollisen riippumattomuuden tunnustamisesta. Lenin ja Stalin kirjoittivat nimensä tuon historiallisen päätöksen alle.

Puheessaan Toimeenpanevan Keskuskomitean istunnossa tammikuun 4 päivänä vuonna 1918 toveri Stalin määritteli seuraavasti tilanteen, joka oli muodostunut Kansankomissaarien Neuvoston hyväksyttyä päätöksensä Suomen täydellisestä riippumattomuudesta: „Jos tarkastelemme syvällisemmin sitä, miten Suomi sai riippumattomuuden, niin huomaamme, että vastoin tahtoaan Kansankomissaarien Neuvosto antoi tosiasiallisesti vapauden ei kansalle, ei Suomen proletariaatin edustajille, vaan Suomen porvaristolle, joka omituisen asiainkulun ansiosta oli kaapannut vallan ja sai riippumattomuuden Venäjän sosialistien kädestä. Suomen työläiset ja sosialidemokraatit ovat joutuneet sellaiseen asemaan, että heidän pitää ottaa vapaus vastaan Suomen porvariston välityksellä eikä välittömästi Venäjän sosialistien kädestä. Nähden tässä Suomen proletariaatin tragedian me emme voi olla panematta merkille sitä, että Suomen sosialidemokraatit ovat vain horjunnan ja käsittämättömän arkuuden vuoksi olleet ryhtymättä päättäviin toimenpiteisiin ottaakseen vallan omiin käsiinsä ja temmatakseen Suomen porvariston käsistä riippumattomuutensa" (Sama, s.s. 26—27).

En ole historioitsija enkä yritä kirjoittaa historiaa, mutta tässä luvussa minun oli poikettava periaatteesta, jota olen koettanut noudattaa kirjassani — olla kertomatta sellaista, mitä olen kuullut kerrottavan tapahtumista, ja kertoa vain

siitä, mitä olen itse nähnyt ja kokenut omalta kohdaltani. Tässä minun oli tehtävä poikkeus auttaakseni lukijaa käsittämään tapahtumia, joita koskettelen seuraavassa luvussa — vuoden 1918 vallankumoustapahtumia Suomessa.

Kahdeksastoista luku

Lokakuun vallankumouksen voitto Venäjällä vaikutti heti Suomen tilanteeseen. Suomen työläiset käsittivät Lokakuun vallankumouksen toteutumisen kehoitukseksi oman maansa vallankumouksellisten voimien ja taistelun terästämiseen. Marraskuun 13 päivänä julistettiin Suomessa yleislakko. Lakkoa johtivat ammattijärjestö ja niin sanottu „Vallankumouksellinen Pääneuvosto", joka oli muodostettu sosialidemokraattisen puolueen, sen eduskuntaryhmän ja ammattiliittojen edustajista. Tämä „Vallankumouksellinen Pääneuvosto" heijasti täydellisesti Suomen sosialidemokratian silloisen johdon epäröivää, horjuvaa ja itseasiassa sovittelevaa asennetta. Maassa oli vallankumouksellinen tilanne, mutta puuttui selvää marxilaista vallankumouksellista teoriaa ja puoluetta, joka olisi asettunut taistelun johtoon.

Lakon aattona ammattijärjestön edustajat kääntyivät puoleeni pyytäen venäläisiltä aseita. He tiesivät minun kuuluvan bolshevikkien kaupunkikomiteaan, joka ohjasi venäläisiä puoluejärjestöjä armeijassa ja sotalaivastossa. „Paljonko kivääreitä tarvitsette?" — kysyin minä. He pyysivät kolmea tuhatta.

Helsingin työläisten aseistautumishalu johtui luonnollisesta tarpeesta puolustautua aseistautunutta ja järjestynyttä taantumusta vastaan. Porvaristolla oli jo siihen aikaan Suomessa noin kymmenisen tuhatta taisteluvalmista „suojeluskuntalaista" eli lahtaria, kuten työläiset heitä nimittivät. Porvaristo sai Saksasta aseita ja osti niitä kaikkialta, mistä suinkin sai, se järjesti salaisia esikuntia ja upseerikouluja ja suoritti varojen keräystä. Sanalla sanoen porvaristo valmistautui aktiivisesti kansalaissotaan.

Kun kerroin Komiteassa sekä työläisten, sotilaiden ja matruusien edustajain Alueneuvostossa Suomen ammattijärjestön pyynnöstä, niin heti päätettiin antaa pyydetyt aseet. Samana päivänä ne toimitettiin Viaporin sataman varastoista Työväentalolle ja minä luovutin vahtimestarille kuittia vastaan kolme tuhatta kivääriä ja tarvittavan määrän panoksia.

Ja samalla alettiin aseita jakaa paikalle kerääntyneille työläisille. Tässä tulee mainita, että vuonna 1917 Suomessa vain harvat olivat saaneet sotilaskoulutusta. Yleinen asevelvollisuuslaki ei ollut enää vuodesta 1904 saakka koskenut Suomea; suomalaiset eivät suorittaneet sotapalvelusta eivätkä osallistuneet sotaan. Työläiset, jotka saivat nyt kiväärit käsiinsä, eivät osanneet niitä käsitellä. Jo ensimmäisen kymmenen minuutin kuluessa sattui kaksi vahingonlaukausta, mutta se ei vaikuttanut mielialoihin. Ase kädessä ihmiset tunsivat itsensä tilanteen herroiksi.

Seuraavana päivänä alkoi yleislakko, ja Helsingin kaduilla marssi kolme tuhatta aseistettua työläistä. Myöhemmin työläiset hajaantuivat pienissä osastoissa kaupungille ja panivat toimeen useita vangitsemisia.

Sinä päivänä, niinkuin seuraavinakin yleislakon päivinä, valta kaupungissa kuului tosiasiallisesti Punakaartille eli „Järjestyskaartille", kuten sosialidemokraattiset johtajat sitä mieluummin nimittivät. Samanlainen tilanne oli muodostunut kaikissa muissakin kaupungeissa, vieläpä suurissa maaseutukeskuksissakin. Suomen työväenliikkeelle myötämielisiä venäläisiä sotaväenosastoja ja laivaston miehistöä ei oltu vielä viety pois Suomesta. Suomen taantumus ei voinut myöskään sillä hetkellä turvautua Saksan välittömään apuun, sillä Saksan armeija kävi silloin Länsirintamalla verisiä taisteluja Entenen sotajoukkoja vastaan. Porvaristo ei vielä uskaltanut tehdä aseellista vastarintaa.

Marraskuun 14 päivän iltana „Vallankumousneuvosto" kutsui minut Työväentalolle. Siellä minulle sanottiin, että minut oli päätetty nimittää vangittujen asioita tutkivan

komitean puheenjohtajaksi. Samalla nimitettiin sitä varten viisihenkinen komitea.

Tiedoitettuani ensin puhelimitse bolshevikkipuolueen kaupunkikomiteaan, minkälainen tehtävä minulle oli annettu, lähdin miliisilaitokseen, missä vangitut olivat. Heitä osoittautui olevan niin paljon, että soitin heti Työväentalolle ja pyysin lähettämään vielä toisen komitean. Sieltä lähetettiinkin viisi henkeä, ja sitten lisäpyynnöstä vielä viisi. Kaikki kolme komiteaa tekivät työtään eri huoneissa ja minä sain huolekseni „yleisen johdon". Mutta koko homma oli hyvin yksinkertaista ja oikeastaan järjetöntä. „Vallankumousneuvosto" antoi meille kaavakkeen, johon meidän oli saatava allekirjoitus kaikilta noilta vastavallankumouksellisten yhdistysten, osastojen ja esikuntien jäseniltä, kaikilta noilta taantumuksen johtajilta ja organisaattoreilta. Kaavakkeessa sanottiin likipitäen seuraavaa: „Minä, se ja se, Suomen kansalainen, annan kunniasanani, etten milloinkaan tule osallistumaan taisteluun työväenluokkaa vastaan"...

On sanottava, että miltei kaikki vangitut antoivat heti ja empimättä allekirjoituksensa. Sen jälkeen heidät päästettiin vapaaksi, aseet tosin takavarikoitiin jokaiselta, jolla niitä oli. Vain eräs ylioppilas julisti, ettei hän halua puhuakaan kanssamme ja kieltäytyi allekirjoittamasta. Komitean jäsenet, jotka olivat tavallisia työläisiä, olivat hämmästyneitä tämän valkoliivin maitosuun vastustelusta ja pöyhkeilystä ja kertoivat minulle hänen sanansa. „Mitäs siinä,— sanoin,— hän siis jää edelleenkin viholliseksemme ja meidän on tehtävä välimme selviksi hänen kanssaan". Vedin esille pistoolini ja tein liikkeen, aivan kuin olisin aikonut virittää hanan... Mammanpoika kalpeni ja sanoi heti suostuvansa kirjoittamaan nimensä kaavakkeeseen.

Eräässä isossa huoneessa oli kymmeniä pidätettyjä. Tultuani sisään huomasin huoneen nurkassa penkillä istumassa Uudenmaan läänin maaherran Jalanderin. Maaherran vierellä istui hänen vaimonsa tunnettu helsinkiläinen näyttelijätär Aino Ackté. Hän piteli käsissään kahvipulloa ja

voileipiä. Mentyäni lähemmäksi tunsin alkoholin tuoksua.— Ackténin tuomassa pullossa olikin sekoitettuna viinaa kahvin kera. „Miksi toitte alkoholia?" — kysyin häneltä. Ackté selitti: „Mieheni on hermostunut, koetin auttaa häntä rauhoittumaan".

Vaikka itse asiassa ei Jalanderilla eikä hänen ystävillään ollut mitään erikoista hermostumisen aihetta. Tuloksena tästä alkuvoimaisesta työväenluokan vihollisten vangitsemisesta oli nippu kuitteja, jotka sitten luovutin Työväentalon arkistoon. Ne olivat nollan arvoisia paperilappuja.

Marraskuun 19 päivänä yleislakko julistettiin päättyneeksi. Porvaristo teki eräitä myönnytyksiä ja sosialidemokraattinen johto piti niitä riittävinä. Kiväärit palautettiin Työväentalon kellareihin ja kaupunkikomitean kehoituksesta minä toimitin ne sieltä takaisin Viaporin sataman varastoihin, sillä Työväentalolla niitä vartioitiin huonosti ja oli vaara, että ne joutuvat porvariston käsiin.

Yleislakko päättyi, mutta työläisten vallankumouksellinen mieliala ei laskenut, vaan päinvastoin työläisjoukkojen päättäväisyys kasvoi. Lakkoja ja mielenosoituksia puhkesi kaikkialla maassa alkuvoimaisesti, usein vastoin ammattiliitto- ja puoluejohdon kieltoa. Pienviljelijät ja maatyöläiset vaativat maata ja leipää. „Järjestyskaarti" totteli yhä vähemmän sosialidemokraattisia järjestöjä. Puolueen opportunistisien johtajien eristyminen vallankumouksellisista joukoista oli aivan ilmeistä.

Joulukuun puolivälissä kutsuttiin koolle „Järjestyskaartin" edustajakokous. Sosialidemokraattisen puolueen puoluetoimikunta koetti turvata itselleen vaikutusvallan edustajakokouksessa. Vaaliohjeiden mukaan jokainen kaupunki valitsi edustajakokoukseen kaksi edustajaa ja maaseutupaikkakunta yhden. Tuloksena oli, että esimerkiksi Helsingin kaupunkia edusti kaksi edustajaa ja sellainen huvilapaikkakunta kuin Tikkurila, jossa „kaartiin" kuului noin parikym-

mentä miestä, lähetti oman edustajansa. Suurten teollisuuskeskusten edustajat jäivät niin ollen vähemmistöön.

Helsingistä tulivat valituksi Viaporin sotasatamaverstaiden maalari Salminen ja minä. Edustajakokous pidettiin Tampereella.

Sosialidemokraattinen puoluetoimikunta asetti edustajakokouksen käsiteltäväksi „Järjestyskaartin" sääntöjen luonnoksen.

Sääntöjen luonnoksesta syntyi kireä kamppailu.

Väittely alkoi jo toimitusvaliokunnassa, jonka puheenjohtajana olin. Muokkasimme luonnoksen perinpohjin. Muutosten luonteesta voi päätellä jo senkin perusteella, että muutimme järjestön nimenkin: „Järjestyskaartin" asemesta Punakaartiksi. Korostimme sillä, että kysymyksessä on työväenluokan vallankumouksellinen taistelujärjestö. Puoluetoimikunnan luonnoksessa edellytettiin kaartin täydellinen alistaminen sosialidemokraattisen puolueen järjestöille — paikallisille ja keskusjärjestölle. Mutta oli täysin selvä, että Punakaartiin kuuluvat työläisjoukot olivat paljon vallankumouksellisempia kuin sosialidemokraattisen puolueen johto, ja viimemainittu saattoi siis olla vain jarruna Punakaartille. Sain valiokunnassa luonnoksen sanamuotoon sellaisia muutoksia, jotka turvasivat Punakaartille ja sen esikunnalle huomattavan toimintavapauden.

Kun sitten toimitusvaliokunnan nimessä luin edustajakokoukselle sääntöjen luonnoksen korjauksineen, niin se vaikutti kuin pommin räjähdys. Puheenvuoron otti heti puoluetoimikunnan sihteeri Turkia ja hänen jälkeensä toiset saapuvilla olleet puoluetoimikunnan edustajat. Siitä tuli oikea sanatulva. Meille koetettiin vakuuttaa, meitä suostuteltiin ja haukuttiin, houkuteltiin ja peloiteltiin...

Puhujalavalle nousi tovereita myöskin kannattamaan korjausehdotuksiamme. He olivat etupäässä suurten teollisuuskaupunkien edustajia.

Keskustelua kesti melkein koko päivän. Loppupuheenvuorossani koetin perustella valiokunnan kantaa, saadakseni

äänestyksen edellä mahdollisimman paljon kannattajia. Minun jälkeeni Turkia vaati vielä uudelleen puheenvuoroa. Vastoin vahvistettua työjärjestystä puheenjohtaja suostui hänen vaatimukseensa. Edustajakokouksen enemmistö osoitti tyytymättömyyttään sen johdosta. Kun Turkia nousi puhumaan, niin salista kuului vastalausehuutoja, sitten edustajat nousivat mielenosoituksellisesti paikoiltaan ja poistuivat salista. Turkia huudahti pateettisesti: „Poistukoot vaikka kaikki, mutta puhun sittenkin — se on välttämätöntä historiaa varten!.." Ajattelin itsekseni: „On siinäkin lörpöttelijä",— ja poistuin salista viimeisten edustajien mukana. Saliin jäivät puheenjohtaja, puoluetoimikunnan edustajat ja vain muutama punakaartilainen.

Äänestys suoritettiin samana päivänä. Puoluetoimikunnan onnistui saada puolelleen enemmistö — 123 ääntä. Toimitusvaliokunnan esittämän luonnoksen puolesta äänesti 78 edustajaa. Kun tulokset ilmoitettiin, niin pyysin puheenvuoron ja esitin vastalauseeni äänestyksen johdosta. Osoitin, että suurimpien teollisuuskaupunkien — Helsingin, Turun, Viipurin ja Tampereen — edustajat äänestivät vallankumouksellisen taisteluhenkisen Punakaartin puolesta, mutta pienien paikkakuntien, huvilapaikkojen ja etäisten syrjäseutujen edustajat kannattivat puoluetoimikunnan puolinaista luonnosta. „Neljää tuhatta Helsingin punakaartilaista,— sanoin puheessani,— edustaa täällä kaksi edustajaa, toisin sanoen, yksi edustaja kahta tuhatta punakaartilaista kohti, mutta sellaista pientä huvilapaikkakuntaa kuin Tikkurilaa, jossa on punakaartilaisia vain vähän toista tusinaa, edustaa samoin yksi edustaja..."

Järjestön nimestä äänestettiin erikseen. Enemmistö kannatti nimeksi Punakaartia.

Sitten oli ratkaistava kysymys Punakaartin ylipäälliköstä. Esitettiin kaksi ehdokasta: Aaltonen ja toiseksi minut. Kieltäydyin ehdokkuudesta selittäen, etten voi komentaa sellaista kaartia, jonka sääntöjä en voi hyväksyä. Samalla varoitin, että me, toimitusvaliokunnan luonnosta äänestäneet

edustajat, tulemme jatkamaan tämän kysymyksen käsittelyä edustajakokouksen jälkeenkin, paikkakunnilla.

Takaisin Tampereelta Helsinkiin matkustimme sekä punakaartilaiset että puoluetoimikunnan jäsenet samassa vaunussa. Väittelyä jatkettiin, mutta nyt se oli tietysti paljon suorasukaisempaa. Turkia viuhtoi ainoaa kättään ja hihkui: „Ajamme sinut pois puolueesta!" Vastasin hänelle rauhallisesti: „Bolshevikkipuolueesta et aja!.."

Muutaman päivän kuluttua Helsingin Työväentalolla pidettiin punakaartilaisten kokous. Sali oli täydempi kuin koskaan ennen. Puoluetoimikunnan näkökantaa puolsi eduskunnan jäsen ja tunnettu sosialidemokraattinen toimihenkilö, puolueen oikeistosivustan tribuuni, myöhemmin selvä petturi ja taantumuksen lakeija Oskari Tokoi. Hän esiintyi minun jälkeeni ja korosti etupäässä sitä, että punakaartilaiset järjestyneinä työläisinä eivät voi vastustaa edustajakokouksen hyväksymää päätöstä, sillä sääntöjen luonnos on puoluetoimikunnan vahvistama. Mutta näillä vetoomuksilla ei enää siihen aikaan, joulukuussa vuonna 1917, ollut menestystä. Vallankumouksellisesti ajattelevat työläisjoukot eivät luottaneet sosialidemokraattisen puolueen johtajiin, sillä ne näkivät heidän jarruttavan vallankumouksen kehitystä, samalla kun marraskuun tapahtumista selvinnyt porvaristo yhä kuumeisemmin varusti ja aseisti taantumuksen voimia.

Puoluetoimikunnan luonnos tuli hyljätyksi enemmällä kuin tuhannella äänellä paria-kolmeakymmentä vastaan.

Se oli selvä osoitus Helsingin työläisten vallankumouksellisesta taisteluvalmeudesta ja joukkojen lopullisesta irtaantumisesta puoluetoimikunnan sovittelevasta johdosta. Suurimmassa osassa Suomen kaupunkeja Punakaartin edustajakokouksessa olleiden selostukset johtivat samoihin tuloksiin kuin Helsingissä. Se ei voinut olla jättämättä vakavia seurauksia puoluejohtoon nähden.

Eräänä päivänä joulukuun lopulla, kun olin työssä osastollani, minut kutsuttiin puhelimeen. Soitti Turkia. „Tule

puoluetoimikuntaan, sinua tarvitaan",— sanoi hän. Lupasin mennä, mutta pistäydyin ensin bolshevikkipuolueen kaupunkikomiteaan. Luulin, että kutsuni liittyy Turkian uhkaukseen „ajaa" minut pois Suomen sosdem-puolueesta. Zhemtshuzhin naureskeli: „Kun lienet mellastellut, niin vastaa myös — nyt voit valmistautua löylytykseen". Mutta se oli vain leikkiä. Itse asiassa bolshevikkien komitea hyväksyi täydellisesti menettelyni, ja johti toimintaani noina vaikeina päivinä.

Puoluetoimikunnassa oli käynnissä istunto. Tervehdittyäni kysyin, mitä varten minut oli kutsuttu. Toveri Kuusinen vastasi minulle:

— Olemme päättäneet koo'optoida sinut puoluetoimikuntaan.

Vastasin hämmästyneenä:

— Nähtävästi laskette leikkiä, vastahan muutama päivä sitten puoluetoimikunnan sihteeri uhkasi karkoittaa minut puolueesta.

Kuusinen vastasi siihen:

— Eivät kaikki Turkian puheet vastaa puoluetoimikunnan enemmistön mielipidettä. Tahdomme tietää, suostutko ehdotukseemme.

Sanoin antavani vastauksen seuraavana päivänä ja menin suoraa päätä bolshevikkien kaupunkikomiteaan. Kerroin venäläisille tovereille minulle tehdystä ehdotuksesta ja kysyin heidän mielipidettään, mistä se mahtaisi johtua.

Zhemtshuzhin ajatteli näin:

— Suomen sosialidemokraattisen puolueen puoluetoimikunnassa käyvät taistelua erilaiset virtaukset — äärimmäisistä oikeistolaisista vasemmistovirtaukseen saakka, ja viime aikojen tapahtumat eivät ole voineet olla voimistamatta vasemmistoa. Tähän saakka on johto kuulunut Turkian tapaisille oikeistolaisille. Mutta se seikka, että sinut kutsuttiin puoluetoimikuntaan, puhuu mahdollisista muutoksista aivan lähiaikana...

Seuraavana päivänä tiedoitin toveri Kuusiselle, että suostun kuulumaan puoluetoimikuntaan. Muutoksia Suomen sosialidemokratian johdossa, kuten Zhemtshuzhin aivan oikein aavisti, todellakin tapahtui aivan kohta sen jälkeen.

Puolueneuvoston täysistunnossa, joka oli koolla tammikuun 21 ja 22 päivinä, toveri Kuusinen sai aikaan sen, että valittiin uusi puoluetoimikunta, johon valtavana enemmistönä kuului puolueen vasemmistoainesten edustajia, Punakaartin toimihenkilöitä ja aktiivisen vallankumoustaistelun kannattajia.

Ja muutaman päivän kuluttua Suomen työväenluokka kukisti taantumuksellisen porvariston vallan ja muodosti oman työväenhallituksensa.

Muutama sana tilanteesta Suomessa vallankumouksen hetkellä.

Marraskuun tapahtumien jälkeen valkokaarti oli kapitalistien ja tilanherrain tukemana kasvanut moninkertaisesti saaden aseita Saksasta sekä Ruotsista. Hallituselimet suosivat suojeluskuntalaisia. Senaatti, Suomen hallitus, noudatti provokatoorista elintarvikepolitiikkaa varastoiden viljan maan pohjoisosiin, jossa olivat valkokaartin tukiasemat, ja jätti etelän teollisuuskaupunkien työläiset näkemään nälkää. Keinottelua suosittiin. Senaatti valmisteli lakeja, joiden tarkoituksena oli tehdä tyhjäksi kaikki Suomen kansan demokraattiset valloitukset.

Näissä oloissa kasvoi työväenluokan ja sen Punakaartin aktiivisuus.

Tammikuun 22 päivänä, puoluetoimikunnan istunnon aikana, meille soitettiin Viipurista, että siellä käytiin taisteluja valkokaartin ja Punakaartin osastojen välillä.

Myöhemmin kävi selville, mitä Viipurissa oli tapahtunut. Suojeluskuntalaiset olivat päättäneet yllättävällä iskulla vallata Viipurin, tämän tärkeän solmukohdan Neuvosto-Venäjän ja Suomen välisellä rautatiellä. He hyökkäsivät

odottamatta kaupunkiin, mutta Punakaarti antoi vastaiskun ja pakoitti lahtarit perääntymään Kämärän asemalle. Samaan aikaan saapui Kämärän asemalle Pietarista suomalaisten punakaartilaisten juna. Punakaartilaisosasto oli muodostettu Suomen aseman rautatieläisistä ja sitä komensi Eino Rahja *. Valkoiset alkoivat tulittaa junaa. Silloin junasta laskettiin alas kolmentuuman tykit ja konekiväärit, ja punakaartilaiset alkoivat rynnäkön. Valkoiset perääntyivät, ja rautatie oli vapaa.

Viipurin tapahtumat olivat aivan kuin tiedustelua valkokaartin taholta. Pikkukahakoita tapahtui muuallakin Suomessa. Kansalaissota oli tosiasiallisesti alkanut ja aloitteentekijänä oli porvaristo.

Tammikuun 25 päivänä Neuvosto-Venäjän edustaja Suomessa vaati Suomen hallitusta riisumaan aseista valkokaartin osastot, jotka rosvojen tapaan hyökkäilivät yhtämittaa nälkäisten varuskuntien kimppuun ja ahdistelivat junia, joissa vallankumoukselliset sotilaat ja matruusit palasivat Venäjälle. Suomen hallitus antoi kieltävän vastauksen. Enemmänkin, senaatissa käsiteltiin kysymystä valkokaartin legalisoimisesta „kansalliseksi armeijaksi", ja senaatin nimessä annettiin vetoomus, jossa Suomen kansalaisia kehoitettiin liittymään suojeluskuntiin muka „elämän, omaisuuden ja järjestyksen suojelemiseksi". Tosiasiassa se merkitsi taantumuksen voimien avointa mobilisoimista.

Tammikuun 26 päivänä menin tavan mukaan työhön sotasataman verstaille. Päivällä minut kutsuttiin Suomen työväen Toimeenpanevaan komiteaan, jonka sosialidemokraattisen puolueen puoluetoimikunta oli äsken muodostanut. Komitean istunnossa päätettiin antaa Punakaartille käsky miehittää kaikki hallitusrakennukset ja strategiset paikat.

---

* Heinäkuun lopulla vuonna 1917 Eino Rahja saattoi V. I. Leniniä, kun Lenin Venäjän bolshevikkipuolueen Keskuskomitean päätöksen mukaan matkusti salaa Suomeen piiloutuakseen sinne.

Toimeenpaneva komitea muodosti vallankumouksellisen työväenhallituksen — Suomen Kansanvaltuuskunnan. Teimme työtä koko päivän ja yön, ja seuraavana aamuna, tammikuun 27 päivänä, levitettiin ympäri kaupunkia julistuksiamme, joissa kaupungin asukkaita kehoitettiin mahdollisten katutaistelujen sattuessa pysyttelemään kotonaan.

Punakaartin ylipäälliköksi oli valittu Aaltonen, kuten jo mainitsin. Jo hänen taistelutoimintansa ensimmäinen päivä osoitti, ettei hän ollut sopiva tähän tehtävään. Aaltonen lähetti ajoissa osastoihin käskyn aseman, lennättimen y.m. tärkeiden kohteiden valtaamisesta, mutta ei kyennyt turvaamaan käskynsä toimeenpanoa ja sen tarkistusta. Punakaarti miehitti kaikki sille osoitetut laitokset, mutta myöhästyneenä, vasta 27 päivän iltaan mennessä, vaikka se ei kohdannut Helsingissä vakavampaa vastarintaa. Siitä oli seurauksena, että suurin osa taantumuksellisen hallituksen jäsenistä, sen huomattavista virkamiehistä ja kannattajista oli ehtinyt livistää Helsingistä jo päivällä.

Aaltonen ilmeisesti yliarvioi vihollisen voimat ja siitä syystä hän toimi liian varovasti ja hidastellen. Kun hänen lähettämänsä komppania tuli illalla valtaamaan rautatieasemaa, niin rautatieläiset nauroivat: „Aaltonen olisi voinut tulla yksinään, sekin olisi riittänyt".

Uuden hallituksen ensimmäisessä istunnossa Aaltonen vapautettiin tästä tehtävästä ja hänen tilalleen nimitettiin Haapalainen, joka uudessa hallituksessa suoritti yhdessä minun kanssani sota- ja sisäasiain valtuutetun tehtäviä.

Tämä hallituksen istunto pidettiin „Smolnassa" — kenraalikuvernöörin talossa, joka oli vallattu ensimmäisenä. Punakaartilaiset, jotka olivat taloa valtaamassa, kutsuivat Toimeenpanevan komitean sinne, ja he sen nimittivätkin „Smolnaksi" Pietarin esimerkin mukaan.

Tammikuun 28 päivän aamuna vallankumouksellinen hallitus siirtyi senaatin taloon. Senaatin vanhat palvelijat ottivat meidät kunnioittavasti kumarrellen vastaan ja avasivat meille kaikki huoneet. Minun työhuoneessani oli tukeva

tulenkestävä kassakaappi, en nyt muista, kenelle entisen hallituksen toimihenkilölle se oli kuulunut. Avaimia ei ollut. Soitin sotasatamaan ja pyysin hitsaria. Kun sitten kaappi erikoisen komitean läsnäollessa avattiin, niin sieltä löytyi kaiken kaikkiaan vain joitakin kymmeniä markkoja rahaa ja kokonainen nippu pornografisia valokuvia. Lähetin tämän „kokoelman" „Työmiehen" toimitukselle ja lehdessä julkaistiin kirjoitus entisten „valtion johtajien" siveellisestä „puhtaudesta".

Suomen vallankumoushallituksen kolmikuukautinen olemassaolo ja kansalaissota, jossa taantumuksellinen porvaristo osoitti koko raakuudessaan sille ominaisen verenhimon, työväenluokan taistellessa miehuullisesti vapauden puolesta — kaikki nämä ovat asioita, joista ei voi kirjoittaa vain muistin perusteella, turvautumatta asiakirjoihin. Lisäksi niiden kuvaamiseksi pitäisi olla jossain määrin historiankirjoittaja. Siksi pysähdyn vain muutamiin seikkoihin ja tapahtumiin, jotka liittyvät toimintaani Suomen Kansanvaltuuskunnassa.

Muistan hyvin kirjelmän, jonka Kansanvaltuuskunta lähetti Pietariin Venäjän Neuvostotasavallan Kansankomissaarien Neuvostolle. Tiedoitimme siinä, että valta Suomessa on siirtynyt kansan käsiin, tervehdimme Neuvosto-Venäjän veljestasavaltaa ja lausuimme varman uskomme, että ystävyys Suomen ja Venäjän kansojen välillä tulee olemaan murtumaton.

Nuori neuvostohallitus, V. I. Lenin ja J. V. Stalin henkilökohtaisesti seurasivat syvällä myötätunnolla Suomen kansan taistelua. Radioviestissään „Kaikille, kaikille, kaikille" helmikuun 4 päivänä vuonna 1918 Vladimir Iljitsh Lenin tyydytyksellä tiedoitti: „Suomessa lujittuu nopeasti Suomen työväenhallituksen voitto..." Ja samassa radiosanomassa puhuttiin mainiosta veljellisen solidaarisuuden osoituksesta Suomen kansaa kohtaan. „Tänään, 22.1.1918

vanhaa lukua Pietarin työläiset antavat 10 vaunulastia elintarvikkeita suomalaisten avustamiseksi" *.

Kansanvaltuuskunnan ensi päivistä lähtien minun tehtäväkseni tuli huolehtia Punakaartin varustamisesta taistelutarvikkeilla, vaatetuksella ja muonalla. Helmikuun alussa toveri Kuusisen ehdotuksesta, joka suoritti hallituksessa valistusasiain valtuutetun tehtäviä, mutta oli asiallisesti punaisen hallituksen johtajia, Kansanvaltuuskunnan kokoonpanoa jonkinverran laajennettiin. Meidät Haapalaisen kanssa nimitettiin sota-asiain valtuutetuiksi. Haapalainen otti itselleen operatiivisen johdon, ja minun tuli huolehtia joukko-osastojen muodostamisesta, kuljetuskysymyksistä ja varustelusta.

Näiden velvollisuuksien täyttämisessä jouduin matkustamaan Pietariin, toveri Leninin puheille.

Helmikuun toisella puoliskolla, kun taistelut rintamalla olivat kuumimmillaan, kävi selväksi, että meidän oli lisättävä huomattavasti Punakaartin mieslukua. Joukkomme oli levitetty ohuena ketjuna pitkälle rintamalle, joka ulottui läpi koko Suomen lännestä itään, eikä reservejä ollut juuri nimeksikään. Asiaa käsiteltiin Kansanvaltuuskunnan istunnossa. Selitin, että kysymys oli uusien kymmenien tuhansien sotilaiden kutsumisesta ja siis myöskin sellaisesta määrästä aseita ja ampumatarvikkeita, joita meillä Suomessa ei ollut.

Helmikuun 21 päivänä Kansanvaltuuskunta antoi minulle todistuksen ja valtakirjan matkustaakseni Pietariin, toveri Leninin luo. Vallankumouksellinen Suomen kansa saattoi taistelunsa vaikeina hetkinä perustaa toivonsa vain neuvostokansan auliiseen apuun.

Rautatie Helsingin ja Pietarin välillä oli kokonaan meidän hallussamme ja toimi moitteettomasti. Istuin junaan ja seuraavana päivänä olin jo kotikaupungissani Pietarissa.

---

* V. I. Lenin, Kootut teokset, 4. painos, 26. osa, s. 465.

Asemalta menin jalkaisin Liteinin sillan yli ja sitten Shpalernajaa pitkin Smolnaan. Kadut näyttivät minusta autiommilta kuin toukokuussa vuonna 1917, jolloin matkustin Suomeen. Matkan varrella tuli vastaani kaksi tai kolme jonnekin rientävää sotilasosastoa. En ollut vielä lukenut lehtiä enkä tiennyt, että Pietari eli historiansa levottomimpia päiviä.

Smolnassa esitin todistukseni, ja päivystäjä soitti heti V. I. Leninin sihteerille, että oli saapunut Suomen työväenhallituksen edustaja neuvottelemaan Kansankomissaarien Neuvoston puheenjohtajan kanssa. Tuokion kuluttua tuli määräys antaa minulle pääsylupa Smolnaan.

Kun olin esittäytynyt sihteerille, pyysi hän minua odottamaan ja meni työhuoneeseen tiedoittamaan tulostani. Kohta ovi avautui ja vastaanottohuoneeseen tuli nopein askelin sihteerin edellä Vladimir Iljitsh Lenin. Nousin sohvalta ja Vladimir Iljitsh tervehti minua sydämellisesti, ojentaen jo kaukaa kätensä.

Sanoin, että minun on käsketty tuoda ennen kaikkea palava tervehdys toveri Leninille Suomen työväenluokalta. „Kiitos, kiitos, — sanoi Vladimir Iljitsh, — istukaamme". Istuuduimme sohvalle, hän hiukan sivuttain minuun, ja alkoi kysellä, kuka olen, olenko ollut kauan Venäjällä ja miksi puhun niin vapaasti venäjää. Vastasin hänelle. Sitten Vladimir Iljitsh tiedusteli, milloin ja missä olin liittynyt bolshevistiseen puolueeseen ja ketä tunsin Pietarissa.

Nähtävästi Vladimir Iljitsh kyseli kaikkea tätä päästäkseen selville, kenen kanssa hän oli tekemisissä ja missä määrin sanoihini saattoi luottaa.

Sitten hän kirjaimellisesti sanoen pommitti minua kysymyksillään asiaintilasta Suomessa. Häntä kiinnosti kaikki: tilanne rintamalla, vallankumoushallituksen hyväksymät lait, eri väestökerrosten suhtautuminen, valkoisten voimat, paljonko meillä oli sota-asiain tuntijoita ja mistä meillä oli kovin puute...

Koetin luonnollisesti vastata mahdollisimman tarkoin kaikkiin Vladimir Iljitshin kysymyksiin. Hän kysyi myöskin Suomen ammattiliittojen jäsenmäärää. Sanoin, että jäseniä oli noin 160 tuhatta.— „Näettekös, sehän on suuri armeijan reservi,— sanoi Vladimir Iljitsh.— Teidän on pantava toimeen laaja mobilisointi Punakaartin riveihin, ja se antaa teille mahdollisuuden sekä puolustautua että siirtyä hyökkäykseen".

Keskustelumme lopussa Vladimir Iljitsh otti taskustaan pienen muistilehtiön ja sohvalla istuen kirjoitti kirjelapun Sota-asiain komissariaattiin. Lappuun oli kirjoitettu: „Tov. Taimen pyyntö tyydytettävä täydellisesti".

Kun menin Leninin lappu mukanani Sota-asiain komissariaattiin, niin siellä jo tiedettiin tulostani,— Vladimir Iljitsh oli soittanut sinne. Samana päivänä minulle annettiin määräykset erilaisen aseistuksen, ampumatarvikkeiden ja vaatetuksen saamiseksi Pietari-Paavalin linnoituksen varastoista ja Arsenaalista.

Jätin nämä määräykset eräälle Pietarissa asuvalle suomalaiselle toverille ja itse matkustin Suomeen. Jonkun päivän kuluttua Helsinkiin saapui kaksi junalastillista kiväärejä, konekiväärejä, patruunoita, saappaita, sinellejä ja muita varusteita, joista meillä oli kova puute.

Kaiken tämän Lenin antoi meille, vapautensa puolesta taistelevalle Suomen kansalle, Venäjän kansan nimessä. Ja tämä tapahtui hetkellä, jolloin nuori Venäjän neuvostotasavalta oli itse suuressa vaarassa. Juuri neljä päivää ennen sitä, helmikuun 18 pnä, keisari Wilhelmin saksalaiset armeijat olivat rikkoneet kavalasti välirauhan ja siirtyneet hyökkäykseen koko rintamalla. Ne lähestyivät jo Pihkovaa ja uhkasivat välittömästi Pietaria kahdelta suunnalta. Neuvostotasavallalla ei silloin vielä ollut vakituista armeijaa: entinen, tsaarin armeija hajosi ja uusi, Punainen armeija oli vasta muodostumassa. Helmikuun 21 päivänä Vladimir Iljitsh Lenin kirjoitti historiallisen vetoomuksensa kansalle: „Sosialistinen isänmaa on vaarassa". Ne sotilas-

osastot, jotka näin matkallani Suomen asemalta Smolnaan, olivat Leninin kutsusta muodostettuja Pietarin työläisten aseellisia osastoja. Puolueen johtajat — Lenin ja Stalin — tekivät jättiläismäistä työtä isänmaan puolustuksen järjestämiseksi aikansa voimakkainta armeijaa vastaan. Helmikuun 22 päivänä, jolloin saavuin Smolnaan, ei ollut vielä vastausta Saksan hallitukselta Kansankomissaarien Neuvoston sähkeeseen, jossa esitettiin vastalause välirauhan rikkomisesta ja tarjottiin rauhansopimuksen allekirjoittamista. Saksan hallituksen vastauksesta riippui, saako Neuvostotasavalta hengähdystauon.

On käsitettävä kaikessa syvyydessään noiden päivien uhkaava tilanne, voidaksemme oikein ymmärtää Vladimir Iljitsh Leninin teon verrattoman ylevyyden. Se oli Venäjän kansan veljellisen solidaarisuuden osoitus Suomen kansalle.

Asia ei rajoittunut kahteen Pietarista saapuneeseen asejunaan ja viljalähetyksiin. Piakkoin minulle tiedoitettiin, että meille annetaan aseita ja ampumatarvikkeita Eestissä olevista venäläisten varastoista. Oli maaliskuu, laivaliikenne oli jo alkanut, ja me lähetimme Eestiin kaksi höyrylaivaa punakaartilaisten vartioimina. Aseet saatiin ja toimitettiin perille. Olen aivan varma, että ne annettiin meille Vladimir Iljitshin määräyksestä.

Maaliskuussa lähetimme Pietariin ryhmän edustajia pyytämään viljaa. Suomen taantumus käytti nälänhätääkin aseena vallankumousta vastaan. Porvaristo oli etukäteen koonnut elintarvikevarat maan pohjoisosaan, jota valmisteltiin valkoisten tukikohdaksi, mutta maan eteläosa ja sen teollisuuskeskukset jätettiin ilman ruokatarpeita. Meillä oli vain yksi ulospääsy: kääntyä venäläisten tovereitten puoleen ja pyytää heiltä apua. Venäjällä itsessään sellaiset suurimmat keskukset kuin Pietari ja Moskova kärsivät siihen aikaan ankaraa viljan puutetta, mutta pyyntöämme ei sittenkään evätty. Viljaa lähetettiin.

Maaliskuussa saimme toveri Leniniltä vielä erään hyvin arvokkaan lahjan. Olin työhuoneessani, kun puheilleni tuli tuntematon sotilaspukuinen henkilö punainen risti lakissaan. Hän tiedoitti, että Pietarista on käytettäväksemme saapunut kaksi täysin varustettua sairaalajunaa lääkintähenkilökuntineen. Junat lähetettiin samana päivänä rintamalle ja niiden avulla pelastettiin monen haavoittuneen suomalaisen työläisen ja talonpojan henki.

Suomen Punakaartilla ei ollut lainkaan sotilaskoulutuksen saaneita komentajia, sillä sen miehistö ei ollut koskaan palvellut armeijassa tai osallistunut sotaan (kuten jo ylempänä mainitsin, ei Suomessa enää moneen vuoteen ollut suomalaista sotaväkeä). Sen vuoksi kysymys taitavien ja uskollisten komentajien valmentamisesta oli meille erittäin tärkeä.

Siinä meitä auttoivat venäläiset toverit Alueen toimeenpanevasta komiteasta. Tämä komitea piti huolta Suomessa vielä olevista ja taistelukykynsä menettäneistä Venäjän vanhan armeijan joukko-osastoista, jotka palautettiin vähitellen takaisin Venäjälle. Avuksemme tuli ryhmä kokeneita bolshevikkimatruuseja, tykistö- ja konekivääri-spesialisteja. Meillä oli myöskin jalkaväen aliupseereita ja kokeneita sotamiehiä, jotka tunsivat hyvin alansa. Kaikki he olivat tietysti bolshevikkeja. Sekä matruusit että jalkaväen sotilaat olisivat jo voineet vanhan armeijan kotiuttamisen nojalla matkustaa kotiinsa Venäjälle, mutta he jäivät Suomeen meidän avuksemme — opettamaan Punakaartin osastojen komentajille sotataidon alkeita.

Järjestimme puolentoista kuukauden kestävät kurssit. Kursseille otettiin taisteluissa kunnostautuneita kyvykkäimpiä punakaartilaisia. Ensimmäinen päästö ehdittiin saada rintamille juuri vähää ennen kansalaissodan traagillista päättymistä. Kahdet kurssit jäivät kesken ehtimättä päättää opiskeluaan.

Mutta näiden sotilasneuvojien ohella, jotka työskentelivät syvällä selustassa komentajakursseilla, Suomen Punakaartin riveissä oli muitakin venäläisiä tovereita — vapaaehtoisina liittyneitä sotilaita ja vanhan armeijan upseereita, jotka uhrasivat tietonsa, kokemuksensa ja monet henkensäkin Suomen kansan vapauden puolesta. Muistan Lahden taistelussa kaatuneen rohkean upseerin Golubtsovin sekä upseeri Raznatovskin, joka joutui valkoisten vangiksi ja kidutettiin kuoliaaksi. Muistan myöskin tykkimies Bulatselin, joka oli kuuluisa rohkeudestaan. Hän komensi patteria, jonka miehistö ei ollut kovinkaan taitava alallaan. Sen vuoksi hän kulki taistelun aikana kaiken aikaa tykiltä tykille tarkastaen tähtäimiä. Menee tykin luo, tarkastaa ja komentaa: „am-pu!" ja kiiruhtaa edelleen. „Ampukaa" taisi olla ainoa suomenkielinen sana, minkä hän taisi, mutta se ei estänyt häntä tulemasta tunnetuksi ja pidetyksi Suomen vallankumouksen sotilaiden keskuudessa. Hän oli sankarillisten Tampereen puolustajien riveissä, ja kaupunkiin päästyään valkoiset ampuivat hänet muiden venäläisten joukossa.

Maaliskuun puolivälissä käsittelimme kysymystä reserveistä. Rintama oli stabilisoitunut, ja olimme sitä mieltä, että se antoi meille mahdollisuuden ryhtyä toimenpiteisiin voimakkaiden reservien muodostamiseksi jonkin rintamanosan selustassa murtaaksemme rintaman ja siirtyäksemme yleiseen hyökkäykseen. Päätettiin, että teen tarkastusmatkan rintamaseuduille saadakseni selville, minkä määrän joukkoosastoja missäkin voi koota.

Kävin Viipurissa ja varmistuin siitä, että voidaan saada huomattavia lisävoimia, jos kootaan rintamajoukkoihin ne punakaartilaiset, jotka eivät osallistuneet välittömästi taistelutoimintaan, ja suoritetaan uusi mobilisointi kaupungin työtätekevien keskuudessa.

Viipurista matkustin Keskiselle rintamalle. Rintaman esikunta oli Kouvolan asemalla. Sinne saavuttuani sain hämmästykseksemi tietää, että sinne oli juuri saatu Haapalaisen päiväkäsky hyökkäyksen aloittamisesta. Sen piti alkaa seuraavana päivänä. Minun ollessani Viipurissa oli Haapalainen koonnut rintamien komentajat ja sanonut, että Punakaartin ylijohdolla oli miltei viisitoistatuhantinen reservi. Hän ehdotti hyökkäyksen aloittamista viipymättä.

Se oli seikkailua. Haapalainen piti ohjeenaan sitä numeroa, minkä me keskusteluissamme arvelimme täysin realiseksi hankkia, jos tehdään laajaa organisatoorista työtä reservien kokoamiseksi ja valmentamiseksi. Vielä ei oltu tehty mitään siinä suhteessa, mutta hän antoi jo hyökkäyskäskyn.

Kehoitin Keskisen rintaman komentajaa pidättymään hyökkäyksestä ennen kuin tulisi lisämääräys, mutta keskittämään kaikki käytettävissä olevat voimat rintamalinjalle ja vihollisen hyökätessä tekemään tehokkaita vastaiskuja ja siten sitomaan mahdollisimman paljon vihollisen voimia.

Matkustin kiireesti Helsinkiin. Haapalainen peruutti heti hyökkäyskäskynsä. Hallitus käsitteli sattuneen tapauksen ja Haapalainen sai muistutuksen. Tehtiin tarkempi päätös toimenpiteistä reservien muodostamiseksi.

Haapalainen matkusti sen jälkeen Tampereelle. Muutaman päivän kuluttua hänet tuotiin sieltä kahden aseistetun punakaartilaisen vartioimana takaisin Helsinkiin. Osoittautui, että Tampereelle tultuaan hän oli juonut päänsä täyteen ja mennyt pähkähumalassa rintamalle. Punakaartilaisissa se herätti niin kovaa närkästystä, että eräs komppanian päällikkö vangitsi hänet ja lähetti rintaman esikuntaan. Sieltä sitten ylipäällikkö tuotiin Helsinkiin.

Haapalainen erotettiin tehtävistään ja hallituksesta ja lähetettiin tavallisena rivimiehenä rintamalle.

Tämän jälkeen Punakaartin ylipäällikkyys uskottiin kolmihenkiselle kollegiolle. Minut asetettiin kollegion johtoon.

Vaikka suomalaiset taantumukselliset historioitsijat ovat yrittäneetkin salata totuutta Saksan interventiosta Suomeen, jopa nimittäneet suojeluskuntalaisten ja saksalaisten yhteistä sotaa Suomen kansaa vastaan muka „vapaussodaksi", niin eivät he ole onnistuneet salaamaan sitä tosiasiaa, että Saksan keisarin sotajoukot saapuivat Suomen maankamaraile porvariston johtajien kutsusta. Kansakunnan edut kavallettiin konnamaisesti kapitalistien luokkaetujen nimessä.

Jo maaliskuussa vuonna 1918 Svinhufvud kävi Berliinissä rukoilemassa Wilhelmin hallitukselta apua. Ja kun huhtikuun 3 päivänä Hangossa nousi maihin pyöveli von der Goltzin komentaman saksalaisen armeijakunnan kärkijoukko — 12. divisioona, julkaisi valkokaartin ylipäällikkö Mannerheim päiväkäskyn, jossa tervehti saksalaisten sotajoukkojen saapumista.

Mannerheimin tervehdyksiin yhtyivät Tanner ja muut oikeistososialidemokraatit. Kun Helsingin kaduilla vielä kaikuivat laukaukset ja vuosi työläisveri, menivät Tanner ja hänen kumppaninsa saksalaisen sotilasjohdon puheille tarjoamaan palveluksiaan „järjestyksen aikaansaamiseksi" Tosin näiden petturien palveluksia ei silloin huolittu. Kuitenkin saksalaisille kelpasi Tannerin tekemä julistus työläisille, että nämä lopettaisivat „turhan verenvuodatuksen".

Ensimmäisen tiedoituksen saksalaisten ilmestymisestä saimme varhain aamulla huhtikuun 3 päivänä. Näinä kuukausina en rintamalla käyntejä lukuunottamatta juuri ollenkaan poistunut työhuoneestani, josta minulla oli puhelinyhteys kaikkiin laitoksiin ja kaikille paikkakunnille. Tämän yön kuluessa vastasin kymmeniin puhelinsoittoihin ja soitin itse Punakaartin pääesikuntaan ja eri rintamalohkoille. Tilanne ei vielä antanut aihetta levottomuuteen. Paikoitellen oli vähäpätöisiä kahakoita. Oli jo aivan valoisaa, kun eräs puhelimista alkoi soida. Puhuttiin Hangosta. Punakaartin paikallisen osaston komentaja tiedoitti, että Hangon edustalle oli saapunut saksalainen laivasto, kaupunkiin oli

ammuttu muutamia laukauksia ja kaiken todennäköisyyden mukaan seuraa maihinnousu. Komentaja lopetti sanoilla: „Peräännymme!" Vaadin häneltä tarkempaa selostusta, minkälainen oli laivaston kokoonpano, oliko siinä kuljetusaluksia ja miten lähelle rantaa se oli laskenut... Valitettavasti pienen punakaartilaisosaston komentaja, tavallinen työmies, ei voinut antaa näitä tietoja.

Suomen Punakaarti ei ollut valmistautunut taistelemaan imperialistisen Saksan vakinaista, kokenutta ja hyvin aseistettua armeijaa vastaan. Komentajistollamme ei ollut riittävää sotilasvalmennusta, aseistuksemme oli puutteellista, ja pahinta oli se, että Punakaartilta puuttui poliittinen tiiveys ja sotilaskuri, joilla voidaan saada sodassa ihmeitä aikaan. Tiedämme Neuvostoliiton kansalaissodan historiasta, miten samana vuonna 1918 Leninin ja Stalinin johdolla vastamuodostetut ensimmäiset Punaisen Armeijan rykmentit löivät samoja saksalaisia hajalle Pihkovan edustalla ja minkälaisia iskuja antoivat saksalaisille sotajoukoille Voroshilovin ja Shtshorsin osastot Ukrainassa. Minkä takia sankarillisesti taistelleet, rohkeat suomalaiset työläiset eivät saavuttaneet samanlaisia voittoja? Miksi heidän oli koettava kauhea tappio? Vastaus on vain yksi: Suomessa ei silloin ollut sellaista puoluetta, joka olisi pystynyt, niinkuin bolshevikkien puolue Venäjällä, lyhyessä ajassa luomaan, lujittamaan ja viemään taisteluun rautaisen kurin tiivistämät ja innoittamat vallankumouksellisen armeijan rykmentit.

Noustuaan maihin Hangossa saksalaiset iskivät Punakaartin selustaan ja uhkasivat välittömästi tasavallan keskusta Helsinkiä. Valkoiset puolestaan siirtyivät hyökkäykseen ensimmäisenä tavoitteenaan Tampere.

Punakaartin ylijohto antoi huhtikuun 3 päivänä hallituksen suostumuksesta länsirintaman sotajoukoille käskyn perääntyä Karjalan kannaksen suuntaan välttyäkseen joutumasta saarrokseen. Saman päivän illalla keskustelin puhelimitse rintaman komentajan kanssa. Hän oli aivan raivois-

saan käskyn johdosta, sanoen sitä petokseksi. „Meillä on mainiot asemat,— raivosi hän,— eräin paikoin on käyty menestyksellä hyökkäystäkin, mutta sinä käsket perääntymään!.." Vaadin häneltä käskyn täyttämistä. Mutta länsirintaman joukot eivät kuitenkaan perääntyneet aikanaan ja joutuivat „mottiin".

En esitä tätä esimerkkiä yksistään luonnehtiakseni silloista kuria. On tunnettua, että perääntyminen leveällä rintamalla on kaikkein vaikeimpia operaatioita. Meidän Punakaartimme ei ollut silloin moraalisessa eikä puhtaasti sotilaallisessakaan suhteessa valmis sellaiseen manööveriin.

Huhtikuun 4 päivän illalla Kansanvaltuuskunta muutti Viipuriin. Helsingin puolustuksen johtaminen annettiin Punakaartin kaupunkiesikunnalle.

Huhtikuun 6 päivänä saimme Viipuriin tiedoituksen, että valkoiset olivat kolme päivää kestäneiden veristen taistelujen jälkeen vallanneet Tampereen.

Seuraavana päivänä Loviisassa nousi maihin eversti von Brandensteinin komentama uusi saksalainen maihinnousujoukko.

Samaan aikaan saksalaisten divisioona eteni Hangosta käsin Helsinkiä kohti. Mutta se tuotti saksalaisille suuria vaikeuksia. Punakaartilaiset taistelivat urhoollisesti ja tuttuun maastoon nojautuen tuottivat viholliselle raskaita menetyksiä, vaikka vähälukuisina ja valmistumattomina eivät voineetkaan sitä kokonaan pysäyttää.

Huhtikuun 11 päivänä alkoivat taistelut Helsingin kaduilla. Saksalainen laivasto-osasto tunkeutui satamaan. Huhtikuun 13 päivänä kaupungin vastarinta murtui.

Sen jälkeen taistelut eri paikoissa Suomea jatkuivat vielä kolmisen viikkoa. Mutta se ei enää ollut sotaa sanan varsinaisessa mielessä. Valkokaarti ja sen saksalaiset liittolaiset juhlivat voittoa.

Se oli veristä riemujuhlaa. Jokaisessa kaupungissa, johon Mannerheimin lahtarikaarti tai saksalaiset miehittäjät marssivat, pantiin toimeen joukkoteloituksia. Esimerkiksi

Lahdessa ammuttiin 2.000 henkeä, Tampereella 6.000, Kotkassa 1.200, Helsingissä 400 ja Viipurissa 3.000 henkeä. On syytä olettaa, etteivät nämäkään hirvittävät numerot vastaa vielä uhrien todellista määrää. Viaporissa hukutettiin suuri ryhmä työläisiä mereen. Helsingissä valkoiset polttivat Turun kasarmit, joissa oli paljon vangiksi joutuneita punakaartilaisia, naisia, vanhuksia ja lapsiakin. Viipurissa pyövelit ampuivat venäläisen realikoulun oppilaat. Yhteensä lahtarit murhasivat yli 20.000 henkeä. Sen lisäksi porvarien luokkaoikeus tuomitsi vallankumoukseen osallistumisesta miltei 80.000 henkeä eri pitkiksi ajoiksi vankilaan ja pakkotöihin. Tästä määrästä noin 15.000 kuoli jo ensimmäisinä kuukausina „demokraattisen" Suomen keskitysleireillä ja vankikomeroissa nälkään ja kidutuksiin...

Kun muutaman vuoden kuluttua näiden tapahtumien jälkeen olin jälleen Suomessa, niin tulin näkemään, että oli vaikea löytää sellaista työläisperhettä, josta ei olisi ketään ammuttu tai kidutettu kuoliaaksi vankileireillä.

Erään Amerikassa ilmestyneen ja luottamusta ansaitsevan kirjan tietojen mukaan niin sanotun „punaisen terrorin" uhrien luku oli koko Suomessa 630 henkeä. Ne olivat kaikki ilmeisiä kansan vihollisia, vakoilijoita, salaliittolaisia, provokaattoreita ja sotarosvoja, jotka usein saivat surmansa yrittäessään tehdä vastarintaa. Mutta porvaristo teloitti ja näännytti nälkään kymmeniä tuhansia työläisiä, tuhansia naisia, vanhuksia ja lapsia. Tässä eräs esimerkki. Varkauden punakaartiosastoon, joka puolusti asutusta valkoisilta, kuului kaikkiaan 80 työläistä. Vallattuaan kauppalan valkoiset ampuivat siellä 400 henkeä. Valtansa pystyttämiseksi taantumus yksinkertaisesti tuhosi kansaa.

Huhtikuun 26 päivänä minä yhdessä muutamien vallankumoushallituksen entisten jäsenten ja punakaartilaisten, heidän vaimojensa ja lastensa kanssa matkustin Viipurista Pietariin. Neuvostovaltio otti vieraanvaraisesti vastaan ne tuhannet suomalaiset työläiset, joiden onnistui ylittää raja, ja siten pelasti heidät valkoiselta terrorilta.

Kansalaissota Suomessa päättyi työkansan tappioon. Mutta vapaustaistelujen tulessa kasvoivat ja karaistuivat vallankumouksellisten työläisten kaaderit, jotka vielä samana vuonna 1918 perustivat Suomen Kommunistisen puolueen.

Uuden puolueen perustavaa kokousta tervehti VKP(b):n Keskuskomitean puolesta J. M. Sverdlov, Yleisvenäläisen Toimeenpanevan Keskuskomitean puheenjohtaja.

Istunnon jälkeen me Jakov Mihailovitshin kanssa muistelimme elämäämme ja tapahtumia etäisellä Turuhanin karkoitusalueella. Ei ollut vielä kulunut montakaan vuotta kohtauksestamme Podkamennaja Tunguskassa, mutta miten suuresti maailma olikaan muuttunut, miten suuria tapahtumia olikaan ollut näinä vuosina!..

Jakov Mihailovitsh sanoi minun kovasti muuttuneen, jopa vaikuttavan sairaalta, ja hän vaati, että lähtisin lepäämään ja hoitamaan terveyttäni. Tosiaankin, siihen aikaan pysyin tuskin jaloillani — kolme kuukautta yli-inhimillistä voimien ja hermojen jännitystä ei voinut olla jättämättä jälkeä. Muutaman päivän kuluttua Jakov Mihailovitsh lähetti minut Shtshelkovoon, Moskovan lähellä sijaitsevaan hermoparantolaan. „Kun pääset voimiisi, niin pistäydy luonani, puhelemme sitten työstä!"

Kahden kuukauden kuluttua Yleisvenäläisen Toimeenpanevan Keskuskomitean puheenjohtaja antoi tehtäväkseni muodostaa Suomen rautatiellä junia viljan kuljetusta varten Volgan seuduilta, jonne Koltshakin rintama läheni idästä. Onnistuin muodostamaan viisi sellaista junaa. Vuoden 1919 puoliväliin asti olin näiden junien ylikomissaarina. Viljaa ja muita elintarvikkeita lastattiin vaunuihin toisinaan aivan koltshakkilaisten nenän edessä ja kuljetettiin Moskovaan ja Pietariin.

Se oli ensimmäinen työni neuvostomaassa. Sen jälkeen olin monissa muissa tehtävissä: Pietarin linnoitetun alueen

esikunnassa, Pietarin sotilaspiirin Vallankumoustribunaalissa, „Jugostalin" hallinnossa Harkovissa.

Vuonna 1922, kansalaissodan päätyttyä Venäjällä, Suomen Kommunistisen puolueen Keskuskomitea lähetti minut Suomeen maanalaiseen puoluetyöhön. Onnistuin täyttämään puolueen antaman tehtävän ja palasin vuoden 1923 lopulla onnellisesti Neuvosto-Venäjälle.

Keväällä vuonna 1928 olin jälleen Suomessa, tietenkin illegaalisena. Huhtikuun 18 päivän vastaisena yönä Suomen viranomaiset panivat toimeen lukuisia vangitsemisia työläisten keskuudessa, jotka osallistuivat aktiiviseen toimintaan Suomen kommunistisen puolueen maanalaisissa järjestöissä. Vangitsemiset jatkuivat useita päiviä. Vangittujen joukossa oli useita puolueen kaupunki- ja piirikomiteain jäseniä, ammattiliittojen ja Kommunistisen nuorisoliiton toimihenkilöitä. Se oli raskas isku puolueelle. Oli selvää, että poliisia auttoi petturi, joka oli hyvin perillä asioista.

Asuntoani Helsingin laitakaupungilla, jossa asuin käyttäen hyväkseni isäntäväen rohkeaa vieraanvaraisuutta, pidettiin kaikissa suhteissa sopivana. Mutta kohta huhtikuun suurvangitsemisten alettua isäntä riensi keskellä päivää odottamatta kotiin. Hän kertoi levottomana, että toimistossa, jossa hän oli työssä, oli hänen poissaollessaan käynyt ohranan agentteja kyselemässä hänen asuntoaan sekä missä hän tapasi käydä j.n.e. Hänen mielestään minun oli viipymättä poistuttava.

Mutta minne? Ei ole niinkään helppo löytää asuntoa maanalaista henkilöä varten ja kaiken lisäksi kaupungissa, jossa lukuisat vangitsemiset olivat herättäneet levottomuutta. Päätimme, että menisin erään puolueemme aktiivisen työntekijän luo asuakseni hänen luonaan pari päivää kunnes löydettäisiin varmempi asunto.

Nähtyään minut tämä toveri tuli ilmeisen levottomaksi. Oli jo iltahämärä, mutta hän ei sytyttänyt valoja, istui ja tupakoi paljon sytyttäen tikun toisensa jälkeen. Huomautin hänelle, ettei niin saa tehdä, sillä tulitikun sytyttäminen

pimeässä voi herättää vastapäätä asuvien ihmisten huomiota. Parempi sitten on sytyttää sähkövalot. Hän alkoi puhua, ettei meidän sopinut olla yhdessä, sillä kahden johtavan työntekijän samanaikainen palaminen olisi liian raskas isku puolueelle. Sekä hän että asunnon isäntäväki olivat pelästyneen näköisiä. Jätin kahvinjuontini kesken, nousin ja sanoin poistuvani. „Mihin sinä sitten menisit?"...— pääsi isännältä tahtomattaan. Sanoin, ettei hänen tarvinnut siitä huolehtia, ja lähdin.

Palasin entiseen asuntooni. Hyvä isäntäväkeni oli vilpittömästi iloissaan nähdessään minut jälleen, vaikka tiesivätkin, mikä vaara heitä uhkasi. Osoittautui, että päivällä heti minun mentyäni oli asuntoon tullut talonmies mukanaan jokin tuntematon rouva, joka aikoi muka vuokrata huoneiston. Rouva oli käynyt joka huoneessa, vilkaissut keittiöönkin ja sitten sanonut: „Ei tämä minua miellytä". Jäi sellainen vaikutelma, ettei hän tarvinnut mitään huoneistoa, että se oli vain tekosyy, jolla hän pääsi käymään asunnossa.

Kahden päivän kuluttua minulle löytyi asunto. Olin jo lähtemässä vanhasta asunnostani, kun kävi ilmi, että koko alue talon ympärillä on valepukuisten poliisien piirittämä. Asunnon emäntä ja hänen kälynsä tekivät „tiedusteluretkiä" eri suuntiin ja kohtasivat kaikkialla epäilyttävän näköisiä henkilöitä, jotka seisoskelivat katujen kulmissa, talojen sisäänkäytävien edessä ja valtatien varsilla. Täällä laitakaupungilla asukkaat jokseenkin tunsivat toisensa, joten poliisikytät oli helppo erottaa muista ohikulkijoista.

Mutta minun oli mentävä. Ainoana kantotavarana minulla oli parranajovälineet koteloineen. Laitoin sen hyvin pakettiin aivan kuin kaupassa, puin hattuni ja päällystakkini, joka oli uusinta kuosia, otin kävelykepin käteeni ja astuin rauhallisesti, varmoin askelin kadulle.

Tieni kulki kaupungin puiston halki. Kaksi ilmeistä kyttää tarkasteli minua päästä kantapäihin saakka kulkiessani puistokäytävää. Ulkoasuni oli nähtävästi täysin säädyllinen.

Vielä eräs utelias herra saavutti minut Läntisen viertotien varrella, katsoi minua tutkivasti kasvoihin ja meni syrjätielle.

Jatkoin matkaani itseensätyytyväisen, hyvin lounastaneen varakkaan porvarin arvokasta ja verkkaista jalottelukäyntiä. Olin jo pääsemässä perille, kun huomioni kiintyi kahteen kadun vastakkaisella puolella seisovaan mieheen, joilla oli yllään kalkin ryvettämät rakennustyömiehen suojapuvut, mutta joiden käytös kieli aivan ilmeisesti heidän todellisesta „ammatistaan". Huomasin heidän kohdistavan minuun varovaisen, tutkivan katseensa. Sitten toinen heistä tuli kadun yli ja kääntyi minua vastaan. Jalkakäytävä oli niin kapea, että jomman kumman meistä oli otettava askel syrjään. Karjasin vihaisesti: „Mitä te tuppaudutte päälleni likaisissa vaatteissanne!.." Kyttä hämmästyi ja antoi tietä vihaiselle „herralle".

Talossa, johon nyt olin menossa, asui etupäässä suojeluskuntaupseereita. Tämä seikka oli minulle eduksi: sellaiseen taloon astunut henkilö ei voinut herättää epäilyksiä.

Asunto oli toisessa kerroksessa. Nousin nopeasti ja äänettömästi portaita ylös, käänsin hiljaa avainta lukossa ja suljin yhtä hiljaa oven perässäni. Sitten menin erääseen huoneeseen. Siellä istui emäntä. Hän katsoi minuun pelästyneenä. Sanoin nimeni, ja hän rauhoittui. Puolen tunnin kuluttua pyysin häntä käymään ulkona katsomassa, oliko mitään merkkejä siitä, että tuloni olisi herättänyt huomiota. Palattuaan hän sanoi, että kaikissa kadunkulmissa seisoi edelleenkin ohranan agentteja, mutta kaikesta näkyi, että talomme kiinnosti heitä kaikkein vähimmin.

Tässä asunnossa asuin sitten vangitsemiseeni asti.

Tovereilta vankilasta saamiemme tietojen ja lehtien mukaan, jotka julkaisivat yhtä ja toista kuulustelujen kulusta, saimme käsityksen huhtikuun vangitsemisista. Vertailemalla erilaisia tietoja toisiinsa tulimme vakuuttuneiksi

siitä, että ilmiantaja oli eräs Rasi, jota poliisi piti vankilassa harhauttamistarkoituksessa.

Toukokuun 19 päivänä laadin salakirjoituksella tiedoitusta Suomen Kommunistisen puolueen Keskuskomitealle. Emäntä pani kahvipannun hellalle ja lähti ostamaan pullaa ja maitoa. Hän palasi kohta ostoksineen ja sanoi, ettemme rupea juomaan kahvia, sillä hän oli portailla kohdannut nuohoojan, joka sanoi tulevansa viitisen minuutin kuluttua. Hän jätti minut yksin huoneeseen sulkien eteiseen johtavan oven ja pyysi minua olemaan hiljaa.

Kävin sohvalle pitkäkseni kirja kädessä. Kuului ovikellon soitto, emännän askeleet ja avautuvan oven kolahdus. Sitten kaikki oli taas hiljaista. Jatkoin lukemistani luullen, että nuohooja oli mennyt emännän kanssa keittiöön.

Yht'äkkiä ovi lennähti auki, ja huoneeseen syöksyi neljä rotevaa ohranaa revolverit kourassa. Ponnahdin pystyyn ja yritin pöydän luo. Pöydällä aloitetun tiedoitukseni vieressä oli tulitikkulaatikko siltä varalta, että kaikki paperit olisi nopeasti poltettava. Mutta samassa minua tartuttiin käsistä kiinni. „Nimenne?" — kysyi heidän esimiehensä. Mietin silmänräpäyksen ajan. Pelosta kalvennut emäntä tuijotti minuun. Sanoin oikean nimeni. Samalla ranteisiini lyötiin automaattisesti sulkeutuvat käsiraudat.

Tiesin, että minut kuitenkin paljastettaisiin — kovin monet ihmiset Suomessa muistivat minut, entisen kansanvaltuutetun ja vallankumoushallituksen jäsenen.

Alkoi kotitarkastus. Paperit olivat näkyvissä, ja ne he ottivat ensimmäiseksi saaliikseen. Muuta poliiseille merkityksellistä ei asunnossa ollutkaan. Alettiin tehdä lähtöä. „Missä päällystakkinne on?" kysyi ohrana. Sanoin sen olevan komerossa. Eräs heistä meni ottamaan takkiani. Huomasin, miten epäröiden hän avasi komeron oven ja miten revolveria pitelevä käsi vapisi. Miehen aikoessa ottaa takin naulakosta, huomautin: „Varovammin, siellä on helvetinkone". Seuraus oli koomillinen. Ohrana suorastaan hyppäsi syrjään. Sanoin nauraen, että leikkiä minä vaan laskin, ettei

komerossa ollut mitään pommia. Sitä ei heti uskottu, mutta vihdoin takki saatiin kaapista ja minut puettiin. Portaiden edessä oli auto odottamassa.

Kuulusteluja kesti kuukauden, ja sitten minut siirrettiin Turun lääninvankilaan. Hallitus ja taantumuslehdistö tekivät jutusta sensaation. Oikeuteen haastettiin yht'aikaa 48 syytettyä. Syytettyjen joukossa oli puolueemme toimihenkilöitä ja tavallisia työläisiä, julkisen vasemmistolaisen ammattiliikkeen aktiivisia työntekijöitä. Syytettyjen penkille oli asetettu myöskin henkilöitä, jotka olivat jollain tavalla avustaneet meitä,— esimerkiksi asunnon järjestämisessä, kuten asuntoni emäntäkin miehensä kanssa. Luonteenomaista oli se, että kaikki syytteeseen asetetut kommunistit olivat työmiehiä ja -naisia.

Kahden viikon kuluttua siitä, kun minut siirrettiin Turkuun, alkoi juttumme oikeuskäsittely. Asiaa käsiteltiin vankilan huoneustossa. Meidät istutettiin kolmeen riviin tuomarien pöydän eteen. Tuomareita oli viisi henkeä. Heistä vasemmalla istuivat puolustusasianajajat ja oikealla puolella kanneviskaali. Saapuvilla oli myös kymmenisen henkeä sanomalehdistön edustajia. Salin seinustalle kahden puolen rivistettiin vankilan pamput.

Heti kun oikeuden puheenjohtaja julisti oikeusistunnon avatuksi, eräs syytetyistä vaati kovalla äänellä puheenvuoroa ja esitti jäävimuistutuksen oikeuden kokoonpanoon nähden: „Kaikki te,— sanoi hän,— olette tunnettuja työväenluokan vihollisia ja sen vuoksi te ette voi olla oikeudenmukaisia ja puolueettomia tuomareita".

Hänen lausuntoonsa yhtyi heti eräs toveri ja sitten minäkin.

Oikeus poistui neuvottelemaan. Viidentoista minuutin kuluttua meille ilmoitettiin, ettei jääväystämme voitu ottaa huomioon eikä oikeuden kokoonpanossa tule mitään muutoksia. Alkoi syytöskirjelmän lukeminen.

Me tiesimme sen sisällön ja kuuntelimme välinpitämättöminä.

Ensimmäisenä syytettyjen luettelossa olin minä. Minua syytettiin siitä, että olin ollut vuonna 1918 vallankumoushallituksen jäsen, että olen osallistunut kommunistisen puolueen illegaaliseen toimintaan ja paljosta muusta, joukossa paljon sellaista, mikä oli tahallaan keksittyä vain sitä varten, että minulle olisi voitu langettaa raskaampi tuomio ja samalla saattaa puolueemme huonoon huutoon kansan silmissä. Sellainen oli esimerkiksi parjaava syytös, että olin muka harjoittanut vakoilua Neuvostoliiton hyväksi.

Olin kirjoittanut valmiiksi puheen, jonka päätin pitää oikeudessa,— en tietenkään tuomareita varten, joilla oli jo etukäteen tuomio valmiina meille kullekin, vaan lehdistöä varten, joka kohtalaisen tarkasti valaisi jutun käsittelyä. Se oli tarkoitettu suomalaisia työläisiä ja talonpoikia varten. Tahdoin käyttää oikeusjuttua selittääkseni Suomen työtätekeville joukoille kommunistisen puolueen tehtäviä ja tarkoitusperiä.

Puheeni alkuperäistä tekstiä ei minulla tietysti ole, mutta se julkaistiin vuonna 1928 kokonaisuudessaan eräissä lehdissä ja sitten oikeusjuttuamme selostavassa erikoisjulkaisussa *, joka nyt on pöydälläni. Puheessani koetin paljastaa Suomen taantumuksellisen lehdistön harjoittamaa parjausta vuoden 1918 vallankumouksen mustaamiseksi. Minua vastaan tehty syytös „valtiopetoksesta" sen nojalla, että olin ottanut osaa tuohon vallankumoukseen, antoi aihetta siihen. Aloitinkin puheeni siitä: „En ole milloinkaan kieltänyt enkä aio kieltää osallistuneeni vuoden 1918 kansalaissotaan. Sen vuoksi minulla on oikeus sanoa myöskin ne syyt, jotka pakoittivat minut osallistumaan teollisuusproletariaatin ja köyhimmän talonpoikaiston aseelliseen taisteluun porvarillista valtakomentoa vastaan." Muistissani oli lukuisasti

* Kokoelma „Punaisten puolesta valkoisia vastaan". Helsinki, 1929, Kustannusosakeyhtiö „Työ".

tosiasioita, aikamääriä, nimiä ja numeroita — sanalla sanoen kaikki vuoden 1918 tärkeimmät tapahtumat. Näihin tosiasioihin nojaamalla minun oli helppo todistaa, että kansalaissodan aloitti taantumuksellinen porvaristo, joka kavalsi Suomen edut Saksan imperialismin antamasta avusta. Tämän osan puheestani päätin seuraavaan lausuntoon:

— Proletariaatin luottamusmiehenä, Suomen sosialidemokraattisen puolueen puoluetoimikunnan jäsenenä ja vallankumoushallituksen sota-asiain valtuutettuna tein kaikkeni, että työväenluokka olisi selviytynyt voittajana taistelusta. Ellen ole suoriutunut velvollisuuksistani, niin tuomitkoon minut Suomen vallankumouksellinen proletariaatti. Vain sillä, vallankumouksellisella proletariaatilla, on siihen oikeus.

Koska minua syytettiin myöskin siitä, että olin yhdessä hallituksen muiden jäsenten kanssa allekirjoittanut muka „laittomia" lakeja, niin minusta tuntui sopivalta muistuttaa, minkälaista oli sisällöltään vallankumoushallituksen lainsäädäntö. Muistutin laista, jonka mukaan torpparit saivat maata ja riippumattomuuden, työpalkkalaista, mainitsin säätämästämme verotusjärjestelmästä, jonka mukaan raskain verotaakka siirtyi köyhiltä varakkaille väestökerroksille, ja vihdoin puhuin laista, joka vahvisti naisen poliittisen tasa-arvoisuuden. Näiden asiain esiintuominen osoitti, että vallankumouksen tappion jälkeen pystytetty järjestelmä oli mitä mustimman taantumuksen valtakomentoa. „Kansanvaltuuskunnalla oli mitä rehellisin aikomus antaa tehokasta apua työläisille, pienviljelijöille ja maalaisköyhälistölle heidän taistelussaan sorrosta ja riistosta vapautumiseksi,— sanoin minä.— Senpä takia allekirjoitinkin valtuuskunnan hyväksymät lait ja määräykset. Jos Suomen porvarillinen oikeus langettaa minulle siitä tuomion, niin koko Suomen proletariaatti käsittää, että se on langetettu rehellisestä toiminnasta, joka oli suunnattu riistettyjen etujen ja oikeuksien puoltamiseen".

Vastatessani sitten siihen syytekohtaan, joka koski kuulumistani Suomen Kommunistiseen puolueeseen, koetin todistaa, että puolueemme on ainoa Suomen työläisten, talonpoikain ja työtätekevän sivistyneistön etujen luotettava puoltaja. „Kuulustelujen aikana, — jatkoin puhettani, — minulle uskoteltiin, että Suomen Kommunistisen puolueen toiminnasta tässä maassa on tehty loppu. En usko siihen. Vaikkakin valtiollisen poliisin onnistui sosialidemokraattisten johtajien ja halpamielisten provokaattorien avustamana vangita eräitä Suomen Kommunistisen puoleen jäseniä ja monia vasemmistotyöväenliikkeen tietoisia, aktiivisia ja uhrautuvia toimihenkilöitä, niin se ei vielä läheskään merkitse sitä, että Suomen Kommunistisen puolueen vallankumouksellisesta toiminnasta olisi tehty loppu".

Päätin puheeni sanoilla:

„Eläköön Suomen Kommunistinen puolue!"

„Eläköön proletaarinen vallankumous Suomessa!"

Tuomio meille julistettiin vankilan kansliassa. 43 henkeä tuomittiin yhdestä vuodesta viiteentoista vuoteen kuritushuonevankeutta. Kolme syytettyä vapautettiin ehdonalaiseen vapauteen, kahdelle annettiin vankeusrangaistusta. Minun tuomioni oli — viisitoista vuotta kuritushuonetta.

Oikeusjuttumme herätti suurta suuttumusta Suomen työtätekevissä joukoissa. Helsingin työväki julisti vuorokauden kestävän protestilakon. Eräät tuotantolaitokset olivat lakossa kolmekin päivää. Tiedot lakoista saapuivat vankilaan ja se lujitti moraaliamme ja uskoamme työväenluokan voittoon.

Kahdeskymmenes luku

Tuomio julistettiin muutaman päivän kuluttua ja meidät — kymmenet „demokraattisen" Suomen vangit — lähetettiin Tammisaaren pakkotyölaitokselle, joka sijaitsee lähellä Hankoa. Ennen asemalle lähettämistä meidät rivistettiin vankilan pihalla ja siinä me sovimme, että asemalla

vaunussa lauletaan yhdessä „Internationaale". Ja niin tehtiinkin. Asemalle oli kokoontunut paljon väkeä. Heti vaunuun päästyämme eräs tovereista aloitti ja me kaikki yhtenä miehenä yhdyimme laulamaan. Vanginkuljettajat hätääntyivät, haukkuivat meitä, uhkailivat ampuvansa, mutta me vain lauloimme, ja kommunistisen hymnin sytyttävät säveleet raikuivat yli koko asema-alueen. Pamput kiirehtivät sulkemaan vankivaunuissa aivan katon rajassa olevat luukut.

Juna lähti liikkeelle. Muutaman tunnin kuluttua olimme Karjaan asemalla, ja sieltä meidät saatettiin jalkapatikassa Tammisaareen.

Kaikki, joilla oli pitkäaikainen tuomio, sijoitettiin yksityisselleihin. Eräs tällainen selli tuli minunkin osakseni. Se oli niin ahdas, että siihen sopi vaivoin sänky, pieni pöytä ja jakkara. Keskellä seisten yletin ojennetuilla käsillä samanaikaisesti kumpaankin sivuseinään. Kävelemään siinä ei mahtunut — jos otti neljä askelta, niin törmäsi joko oveen tai peräseinään.

Jo ensimmäisenä päivänä minulle annettiin työtä, vankien sukkien parsimista.

Vangeille kuului joka päivä kävely. Kävelypaikkana oli piikkilankahäkki vankilan pihalla. Kuljimme tunnin ajan peräkkäin viiden askeleen päässä toisistamme. Vankilapamput valvoivat tarkasti, ettemme puhelisi keskenämme tai vaihtaisi mitään merkkejä... Oli käveltävä säännöllisin askelin lähenemättä edellä menijää tai jäämättä jälkeen. Kädet oli kävellessä pidettävä housunsaumoilla.

Kaikki meidän jutussamme tuomitut miehet olivat Tammisaaressa, naiset oli viety muualle. Enemmistö oli yhteisselleissä, neljä tai kuusi henkeä yhdessä ja vain harvat „saivat kunnian" olla yksityissellissä. Mutta kommunistit löytävät kyllä sellaisessakin vankilassa kuin Tammisaaressa keinot, miten päästä yhteyteen keskenään. Viekkauden ja erilaisten temppujen avulla me kuitenkin pidimme lujaa yhteyttä välillämme. Se muun muassa antoi meille mah-

dollisuuden vaatia lehtiä ja saada vaatimuksemme täytetyksi.

Kerran sitten, noin kymmenen kuukauden kuluttua, selliini kurkisti pamppu tiuskaisten: „Valmistukaa matkalle". Vankilan kansliassa minulle sanottiin: „Teidät siirretään toiseen vankilaan". Kysyin syytä siirtoon. „Vankilan johdon tietoon on tullut, että te harjoitatte täällä vankien keskuudessa kommunistista agitaatiota." — „Millä tavalla? — kysyin minä,— tehän pidätte minua yksityisellissä".— „Teillä on näköjään omat keinonne",— vastasi pamppu olkapäitään kohauttaen.

Tämä rangaistus ei kohdannut yksin minua. Vankilan kansliaan tuotiin vielä neljä toveria. Ilmoitettiin, että meidät siirretään Turkuun.

Heti kun meidät oli tuotu Turun vankilaan, vaadimme kaikki matkalla tehdyn sopimuksen mukaan paperia ja mustetta kirjoittaaksemme valituksen. Eräs osoitti valituksensa vankeinhoitohallinnolle, toinen kirjoitti oikeusministerille, kolmas eduskunnan oikeusasiamiehelle j.n.e.

Vaadimme, että meidät palautettaisiin takaisin Tammisaareen tovereittemme luo. Valituksemme otettiin vastaan ja mahdollisesti ne joutuivat perillekin, mutta mitään muutoksia ei niistä seurannut.

Silloin julistimme nälkälakon. Paitsi vaatimusta, että meidät on palautettava takaisin Tammisaareen toveriemme luo, me vaadimme vielä kunnollista vaatekertaa ja eheitä jalkineita niiden likaisten ja rikkinäisten rääsyjen asemesta, jotka meille oli annettu kriminaalivangeilta. Me vaadimme myöskin puhtaita astioita. Julistamaamme lakkoon vankilan johto vastasi ensin eristämällä meidät toisistamme. Meidät heitettiin yksitellen kaikkein likaisimpiin, pimeimpiin ja kylmimpiin selleihin eri puolille vankilaa. Mutta sen sijaan meille tuotiin houkuttelevia ruokia: maukkaasti tuoksuvia keittoja, tuoretta maitoa, hyvää leipää. Ruuan tuoksu ärsytti ja kidutti, mutta me joimme vettä ja kieltäydyimme kaikesta muusta.

Niin kului neljä päivää. Yöllä minulla oli sydämenkouristuksia, ajoittain vaivuin raskaaseen horrostilaan.

Neljän päivän kuluttua selliini tuli vankilan johtaja. Hän sanoi, että kaikki vaatimuksemme tyydytetään, jos lopetamme lakon, paitsi vaatimusta Tammisaareen palauttamisesta.

Tässä minun on sanottava, että lakkomme toisena tai kolmantena päivänä sain tovereilta vapaudesta neuvon olla vaatimatta siirtoa Tammisaareen, sillä sielläkin olivat olot huonontuneet kovasti.

Sanoin vankilan johtajalle, etten voinut vastata hänelle mitään, ellen saanut neuvotella tovereitteni kanssa. Hän suostui siihen. Meidät koottiin yhteen selliin ja päällystö poistui. Oli hyvin surullista nähdä, miten nelipäiväinen nälkälakko oli vaikuttanut tovereihini. Eräs heistä — Enne — valitti saaneensa samanlaisia sydänkouristuksia kuin minullakin oli ollut. Kerroin heille vankilan johtajan ehdotuksesta ja vapaudesta saamistani tiedoista. Neuvoteltuamme päätimme ilmoittaa vankilan johdolle, että suostumme sen ehtoihin, mutta lakon lopetamme vasta seuraavana aamuna. Tällä lykkäyksellä tahdoimme osoittaa vankilan johdolle, ettei meidän tahtoamme ja miehuuttamme oltu murrettu.

Turun vankilassa olin aluksi yhdessä erään toverin kanssa, mutta sitten minut taas eristettiin. Suomen pakkotyövankiloissa viettämistäni kahdestatoista vuodesta istuin seitsemän vuotta yksityissellissä. Kävelyllä kävin yksinäni, samoin saunassa, työtä toi selliini aina sama mestari.

Turun vankilassa oli puusepänverstas, jossa kaiken työn tekivät vangit. Minut pantiin siellä piirustusten laatijaksi. Suostuin mielelläni mestarin ehdotukseen, että ryhtyisin tekemään huonekalujen piirustuksia. Se oli parempaa työtä kuin sukkien parsiminen jo senkin takia, ettei tätä työtä ollut lainkaan helppo normeerata, mutta sukkien parsimisessa oli

kohtalaisen iso normi. Kuka ei täyttänyt normia joutui rangaistavaksi.

Tein työtä sellissäni. Sitä varten minulla oli piirustuslauta ja kaikki tarvittavat välineet. Teline tuotiin joka aamu selliin ja yöksi se korjattiin pois.

Mestari antoi minulle aikakauslehdistä ja erikoisalbumeista otettuja huonekalujen kuvia ja tein niiden mukaan pöytien, tuolien, lipastojen ja kaappien piirustuksia. En nähnyt, miten piirustusteni mukaan huonekaluja valmistettiin enkä nähnyt huonekalujakaan, sillä minulla ei ollut pääsyä verstaaseen.

Vapaudessa olevat toverit ehdottivat kahdesti, että he maksavat vankeinhoitohallitukselle puolestani 500 markkaa kuukaudessa, ettei minun tarvitsisi tehdä työtä. On sanottava, että vankien työnormi edellytti, että jokaisen on tehtävä työtä kaiken kaikkiaan 200 markan arvosta kuukaudessa, mutta työstä vapaaksi saattoi sääntöjen mukaan lunastautua vain 500 markalla kuukaudessa. Vastustin päättävästi näiden rahojen maksamista vedoten siihen, että 15 vuoden aikana toverien olisi maksettava Suomen hallitukselle huomattava rahaerä, mikä voidaan käyttää hyödyllisemminkin asiamme hyväksi. Sitä paitsi en halunnut joutua etuoikeutettuun asemaan vankitovereitteni keskuudessa.

Piirustustyöllä oli monia etuisuuksia, joita en voinut olla pitämättä arvossa. Pitkät, loppumattomilta tuntuvat kuukaudet ja vuodet kuluivat rattoisammin. Jopa silloinkin, kun ei haluttanut tehdä mitään, vaan kävelin sellissäni nurkasta toiseen, ja kun pamppu sitten kurkisti sisään ja kysyi: „Miksi kävelette?",— saatoin vedota piirustustyöhöni ja vastata: „En kävele, vaan suunnittelen piirustusta ja teen laskelmia".

Kaikki Vappujuhlat ja Lokakuun vallankumouksen vuosipäivät vietin yksityissellissäni kävellen edestakaisin — viisi askelta seinästä seinään — muistellen ja ajatellen, mutta en tietenkään piirustuksia, vaan samaa, mikä niinä päivinä liikutti aina miljoonien mieliä maailman kaikissa maissa.

Mielikuvituksissani siirryin kotoiseen Leningradiin, rakkaaseen Moskovaamme, näin tuhansia juhlalippuja ja kuulin juhlamusiikin soivan... Juhlin niitä päiviä niinkuin se silloin oli mahdollista minun asemassani: olin koko päivän tekemättä työtä, kävelin vain häkissäni ja ajattelin.

En ollut ainoa, joka vankilassakin vietti työtätekevien juhlapäiviä. Tiesin, että jopa puusepänverstaassakin, jossa vankilapamput pitivät kaikkia silmällä, toverit samoin juhlivat niinä päivinä ja lykkäsivät höyläänsä vain näön vuoksi.

Kerran kun asuimme kahden erään toverini kanssa kuulimme sellimme alapuolelta koputusta — se oli vankilasähkötystä. Toverini koputti heti vastaan: „Kuka?". Alhaalta vastattiin: „Kanssani asuu Hertta Kuusinen". Me tiesimme, että kerrosta alempana oli kriminaalirikoksista tuomittuja naisvankeja. Eräs heistä koputtikin meille. Toverini „sähkötti" vastaan: „Pyydä Herttaa". Vastauksena oli, ettei Hertta osaa sähköttää, ja että hän pyytää meitä sanomaan nimemme. Samassa kuului askeleita ja pamppu avasi sellimme oven. „Tekö koputitte?" — „Emme",— vastasimme hänelle. „Kuka sitten koputti?" — „Emme me tiedä". Pamppu poistui. Otin käteeni pyyheliinan aivan kuin käsiä pyyhkien ja asetuin oven eteen, että voisin ajoissa antaa merkin, jos pamppu palaisi. Toverini koputti, mutta alhaalta ei vastattu. Jonkin ajan kuluttua sieltä sähkötettiin, ettei Herttaa enää ole — hänet oli siirretty toiseen selliin, josta ei voisi pitää yhteyttä kanssamme...

Hertta Kuusinen oli pidätettäessä sanonut väärän nimen. Hänet oli tuomittu viideksi vuodeksi kuritushuoneeseen ja lisäksi annettiin vielä kuusi kuukautta kriminaalirikoksesta — nimensä salaamisesta. Mutta koko vankeusajan — viisi ja puoli vuotta — häntä pitivät kriminaalivankien kanssa. Nykyään hän on Suomen eduskunnan jäsen.

Vankilassa kulki sellistä toiseen vankilan johdon sallimia kirjoja. Ne olivat etupäässä niin sanottua ajanvietelukemista.

Kerran saatuani sellaisen bulevardiromaanin ja käännellessäni sen lehtiä melko haluttomana osui silmääni lauseita, jotka eivät olleet lainkaan kaunokirjallisia. Osoittautui, että romaaniin oli nidottu Leninin kuuluisan teoksen „Valtion ja vallankumouksen" suomennos. Kuka sen oli tehnyt ja milloin — jäi minulta tietämättä. Minulta tuo „jännittävä romaani" siirtyi tietysti toiselle toverille, häneltä kolmannelle... Vankilalennättimen avulla suositeltiin lämpimästi tämän „romaanin" lukemista. Kun minut siirrettiin Turusta toiseen vankilaan, onnistuin saamaan Leninin teoksen mukaani. Uudessa paikassa oli myöskin paljon tämän romaanin innokkaita lukijoita. Romaanin nimeä en nyt enää muista.

Vuonna 1938 minut siirrettiin Riihimäen keskusvankilaan. Noin puolentoista vuoden kuluttua siitä, eräänä kylmänä joulukuun aamuna, kun poliittiset vangit oli tavanmukaisesti rivistetty pihalle töihin lähettämistä varten, tuli vankilan johtaja odottamatta luoksemme. Seisten portailla hän piti lyhyen puheen, joka herätti meissä kokonaisen tunteiden ja ajatusten myrskyn.

— Saatan tietoonne,— sanoi vankilan johtaja,— että vihollinen on hyökännyt maahamme. On alkanut sota Venäjää vastaan. Tämän yhteydessä varoitan, että kaikista vankilasääntöjen rikkomisista rangaistaan nyt sota-ajan lakien mukaan.

Niin me saimme tietää alkaneesta Suomen sodasta Neuvostoliittoa vastaan. Sota oli alkanut marraskuun 30 päivänä vuonna 1939.

Vankilan johtaja ei rajoittunut tähän tiedoitukseen.

— Rikosvangit ovat kääntyneet puoleeni ilmoituksella,— sanoi hän,— että he tahtovat isänmaallisista vaikutteista tehdä voimienmukaisia keräyksiä yhteisen asiamme, isänmaan puolustuksen hyväksi. Tahdotteko tekin yhtyä tähän aloitteeseen?

Me vastasimme kuorossa: „Emme!"

— Riviin ja mars työpaikoille,— komensi vankilan johtaja heti, ja lähdimme liikkeelle. Siihen aikaan en enää työskennellyt sellissäni, vaan puusepänverstaassa.

Kun pamppu lähti viemään meitä verstaisiin, huudahti johtaja jälkeemme:

— Tästä päivästä lähtien ette saa sanomalehtiä!..

Päivälliseen asti emme saaneet tietää mitään uutta. Ennen päivälliselle lähtöä tuli vartiopäällikkö verstaaseemme. Hän kysyi, suostummeko tekemään ylityötä Suomen puolustusrahaston hyväksi. Vastasimme, että emme suostu.

Vähää ennen työpäivän päättymistä vartiopäällikkö tuli uudelleen verstaaseen. Hän ei enää kysellyt, mitä me tahdoimme tai olimme tahtomatta, vaan ilmoitti yksinkertaisesti, että siitä päivästä lähtien tehdään työtä kello 7:stä aamulla kello 10:een asti illalla. Se merkitsi 14-tuntista työpäivää päivällistunti poisluettuna. Hänen sanojensa vahvistukseksi meille tuotiin samassa illallinen suoraan verstaaseen.

Ja niin me tosiaankin olimme höyläpenkkien ääressä 14 tuntia vuorokaudessa. Mutta oliko siitä Mannerheimin hallitukselle jotain lisätuloja? Eikö mitä! Jo ensimmäisenä päivänä päätimme työskennellä niin, että työn tulokset vastaisivat kymmenen tunnin työpäivää.

Vankilan johto korotti tietenkin normia, mutta me emme pitäneet siitä lukua, vaan teimme työtä juuri sen verran kuin tarvittiin vanhan „sodanedellisen" normin mukaan. Alkoivat rangaistukset. Poliittisia vankeja alettiin lähettää metsätöihin. Työnteko siellä huonoissa vaatteissa ja huonoilla työvälineillä oli tuskallista. Ravinto vankilassa oli kovin niukkaa, miehet olivat nääntyneitä ja metsässä talvipakkasella menettivät kokonaan voimansa. Hakkuunormeja ei kukaan pystynyt täyttämään. Normien täyttämättä jättämisestä tuomittiin koppirangaistukseen vedelle ja leivälle. Kaiken lisäksi, vastoin vankilan sääntöjä, pakoitettiin koppirangaistuksessakin olevia nälkäisiä miehiä tekemään työtä. Kun

eräät tovereistamme, joille oli annettu viisi vuorokautta „vettä ja leipää", kieltäytyivät työnteosta, niin heille lisättiin sama määrä rangaistusta „tottelemattomuudesta".

Huhuja sodan kulusta kulkeutui vankilaan mitä erilaisimpia teitä. Sen vuoksi tieto siitä, että Suomi oli tunnustanut häviönsä ja pyytänyt Neuvostoliitolta rauhaa, ei hämmästyttänyt meitä. Välirauhan solmimisen jälkeen saimme jälleen tilaamiamme lehtiä.

Toukokuun 1 päivänä vuonna 1940 oli kaunis aurinkoinen sää. Odotin kärsimättömänä kävelyä. Naapurisellien asukkaat olivat jo palanneet kävelyltä, mutta minua ei oltu vielä haettukaan sinne. Vihdoin kärsivällisyyteni loppui. Vaadin vankilapamppua. Hän sanoi: „Ei ole käskyä viedä teitä kävelylle". Vaadin, että minut vietäisiin vankilan johtajan puheille. „Johtajaa ei ole, tänään on juhlapäivä",— vastasi vanginvartija ja poistui... Suomessa on nimittäin työväen taistelujuhlasta, toukokuun 1 päivästä, tehty yleinen „kevään juhla", jolloin on yleinen vapaapäivä.

Hän palasi pian ilmoittamaan, että minulla oli sinä päivänä kävelyoikeus ankarasti eristettyjä vankeja varten säädettyjen sääntöjen mukaan, toisin sanoen kädet saumoilla, välimatka viisi askelta, puheleminen kielletty. Olin monta vuotta „kävellyt" nimenomaan niin, mutta viime aikoina olin saanut oikeuden käydä kävelyllä samojen sääntöjen mukaan kuin muutkin vangit.

Kieltäydyin kävelystä.

Seuraavana päivänä sellini ovi jälleen avautui ja pamppu komensi: „Kävelylle!"

Kysyin, minkälaisesta kävelystä oli kysymys — tavallisesta vaiko erikoissääntöjen mukaisesta? Koska osoittautui, että oli noudatettava erikoissääntöjä, kieltäydyin jälleen poistumasta sellistä.

Toukokuun 3 päivänä selliini tuli käytävämme isäntäpamppu. „Kootkaa tavaranne, teidät siirretään," — sanoi hän. Luulin, että minut siirretään toiseen selliin. Kokosin vähäiset tavarani ja istuin kirja kädessä odottamaan.

Näin kului toista tuntia. Lopulta minua tultiin hakemaan. „Menkää suoraan",— sanoi pamppu. Vankila oli minulle jo hyvin tuttu. Tiesin, että „suoraan" merkitsee joko pihalle tai koppiin. Luulin, että on mentävä pihalle. Laskeuduttuani rappuja alas töytäisin ulko-ovea. Se oli kiinni ja pamppu komensi: „Ei sinne!" — Siis koppiin... Ja hän avasi todellakin avaimellaan koppiosaston oven. Panin vastaan, sillä putkarangaistuksesta ei minulle oltu ilmoitettu. Mitään sanomatta pamppu töytäsi minut kaikin voimin koppiosaston käytävälle ja sulki oven jälkeensä. Sitten hän avasi erään kopin oven ja osoitti sormellaan — tuonne.

Kopin matalalle betonikorokkeelle, joka on tavallisesti vangin vuoteena, oli heitetty vaatteita: päällystakki, puku, hattu ja kengät. Vaatteet olivat minun — ne samat, jotka olivat kaksitoista vuotta sitten vangittaessa olleet ylläni.

Kysyin: „Mitä tämä merkitsee?" Pamppu käski vaihtamaan vaatteet ja kaikki vankilalle kuuluvat heittämään kopin nurkkaan. „Adolf hoi,— päättelin itsekseni,— pidä varasi, nyt voit joutua vieläkin pahempaan liemeen". Minulle tuli sellainen käsitys, että nyt on edessä uusi oikeudenkäynti ja lisätuomio.

Puettuani omat vaatteeni pamppu komensi jälleen: „Tulkaa tänne",— ja vei minut erääseen eristettyyn yksityiskoppiin. Tämä seikka vahvisti aavistustani uudesta oikeusjutusta. „Olkaa toistaiseksi täällä",— sanoi pamppu ja meni pois. „Siis oikeus tulee vielä tänään", tuumin itsekseni. „Demokraattisen" Suomen vallanpitäjien tavat jo tunsin ja tiesin, että he voivat kyllä tekaista minkälaisen syytöksen tahansa lykätäkseen mahdollisimman kauas vapautumistani.

Aika kului. Odottelin tapahtumien jatkoa. Vihdoin tuotiin päivällinen — annos oli iso ja hyvin maukas, aivan toisenlainen kuin tavallinen vankilakeittomme. Sekin oli seikka, joka sai minut levottomaksi.

Kello kahden jälkeen vanhin pamppu tuli minua hakemaan. Otin nyyttini ja mentiin. Pihalla minua ihmetytti se,

ettei siellä ollut ketään — ei vankeja eikä vanginvartijoita. Kiersimme rakennuksen ympäri ja tulimme vankilan pääsisäänkäytävälle. Pamppu työnsi minut pieneen eteiseen, sulki oven ja meni itse eteishalliin. Minuutin kuluttua hän päästi minutkin sisälle. Eteishalli oli tyhjä, ei kuulunut eikä näkynyt sieluakaan. Yhtä autioina olivat kaikki neljän kerroksen rautaraput ja parvekkeet. Tavallisesti siellä oleskeli jokin pamppu ja „siivoojapojat" tekivät työtään.

Kaikki tuntui niin salaperäiseltä eikä mielestäni ennustanut mitään hyvää.

Pamppu vei minut johtajan apulaisen luo. Siellä oli lopultakin ihmisiä: johtajan apulainen, vankilan taloudenhoitaja ja kaksi rotevaa siviilipukuista herrasmiestä — ohranan miehiä. Minua kehoitettiin istumaan. „Minkä takia minut tänne tuotiin?" — kysyin läsnäolevilta.— „Nämä herrat ovat tulleet teitä hakemaan".

Vankeusvuosina oli tililleni kertynyt 1.200 markkaa. Vapaina olevat toverit lähettelivät rahaa, mutta käytin sitä hyvin vähän. Taloudenhoitaja aikoi antaa minulle setelinipun, mutta toinen ohranoista ojensi kouransa ja sieppasi rahat. Sitten annettiin allekirjoitettavakseni paperi, että olen saanut kaiken minulle kuuluvan omaisuuden. „Entä edelleen?" — kysyin minä. „Siitä huolehtivat nämä herrat,— vastasi johtajan apulainen.— Me emme enää ole teistä vastuussa".

Ohranat nousivat, ja me poistuimme vankilan kansliasta. Koetin turhaan arvailla, minne ja miksi minua viedään. Pihalla vanginvartija kiiruhti portille miltei juosten ja kaiken aikaa hoputti minua: „Nopeammin, nopeammin!". Piha oli edelleenkin autio.

Raskas portti aukesi, ja niin olimme vankilan ulkopuolella. Portin edessä odotti komea loistoauto. Sen ovi avautui ja ohrana osoitti minulle: „Istukaa". Autossa oli kuljettaja ja vielä yksi siviilipukuinen poliisiagentti.

Auto lähti heti liikkeelle. Ajattelin ja aprikoin mihin minua viedään. Maantien risteystä lähestyessämme

ajattelin: jos käännymme vasemmalle, niin olemme menossa Helsinkiin, mutta jos oikealle, niin silloin en tiedä, minne on matka.

Auto kääntyi oikealle. Kysyin vanhemmalta agentilta, mutta hän ei halunnut vastata. „Kun pääsemme perille, niin näette."

Eräässä tienristeyksessä näin vilaukselta tienviitassa: Lahti. Olimme siis menossa jonnekin itään päin...

Kun oli ajettu noin puolisentoista tuntia, niin auto pysähtyi bentsiininottopaikalle. Kuljettaja sanoi vanhimmalle ohranalle: „Pitää ottaa lisää bentsiiniä, että riittäisi". Siitä päättelin, että edessä on pitkä matka.

Kun kuljettaja alkoi täyttää bentsiinisäiliötä, niin ohranat asettuivat kahden puolen autoa. Pyysin lupaa nousta autosta vähän jaloittelemaan, mutta se kiellettiin. „Haluan juoda",— sanoin heille. „Ei nyt ole aikaa, meillä on kiire",— vastasi vanhin ohrana ärtyisästi. Auton ovet paukahtivat kiinni, ja me kiidimme eteenpäin.

Seuraavassa tienviitassa vilahti kirjoitus: Kouvola. Mieleeni muistui keskusrintama, vuoden 1918 tapahtumat...

Ajettiin metsätietä. Vanhin ohrana kuiskasi jotakin autonkuljettajalle, ja auto pysähtyi. Ohranat astuivat ulos metsäaukeamalle, katselivat ympärilleen ja sanoivat minulle: „Haluatteko jaloitella?" Tulin ulos autosta. Aukeama oli pieni, viidentoista askeleen päässä alkoi tiheä metsä. Kävelin hitaasti puiden varjoon. Kuulin kahden ohranan astuvan takanani. He eivät pitäneet kiirettä. Tuli sellainen vaikutelma, aivan kuin he toivoisivat minun lähtevän juoksemaan ampuakseen sitten kuulan takaraivooni ja tiedoittaakseen: „tapettu yrittäessään karata". Lahtaripyövelit olivat käyttäneet monesti sitä keinoa tehdäkseen selvän jostakin toveristamme.

Pysähdyin puun alle. Ohranat myös pysähtyivät. Kun käännyin astelemaan takaisin autoa kohti, olin huomaavinani heidän kasvoillaan hymyn häivähdyksen. Nähtävästi he olivat ajatelleet samaa kuin minäkin.

Ajoimme edelleen. Vieläkään en voinut käsittää, minne minua oikein viedään.

Auto kulki kovaa vauhtia Kouvolan halki, ohitsemme vilahti tienviitta: Lappeenranta. Sekään ei selittänyt minulle yhtään mitään.

Vuonna 1940 oli myöhäinen kevät. Vaikka olikin jo toukokuun 3 päivä, niin tiellä oli vielä paikotellen sulamatonta jäätä ja lunta. Autoa heitteli puoleen ja toiseen. Vanhin ohrana huomautti kuljettajalle: „Aja varovammin, auto voi mennä nurin". Halusin saada matkakumppanit keskusteluun ja virkoin: „Mitäpä siitä, vaikka menisikin nurin... Eihän matka ilman seikkailuja maksa mitään..." Vanhin heistä vastasi: „Vähät minä autosta, mutta jos te taitatte niskanne, niin meidän on vastattava..." Tämä puhe jo hiukan rauhoitti minua.

Kuljettaja ajoi täyttä vauhtia. Vanhin ohrana vilkaisi vähän väliä kelloonsa sanoen: „Myöhästymme".

Äkkiä eteemme maantiellä ilmestyi sotamies kivääri selässä ja merkkilippu kädessä. Oltiin tultu tarkastusasemalle. Sotamies pysäytti auton ja vaati henkilöllisyyspapereita. Vanhin ohrana sanoi hänelle jotain, josta kuulin vain mainittavan nimeäni. Sotamies käski ajamaan edelleen: „Parinsadan metrin päässä teitä odotetaan".

Ja todellakin, tarkastusasemalta vähän matkan päässä seisoi vihreä sotilasmallinen auto. Meidän automme ajoi aivan sen viereen. Siinä meitä odotti upseeri — kauluslaatoista päätellen majuri. „Olette myöhässä",— huomautti hän. Ohranan miehet puolustelivat sillä, että tie on huono. Vanhin saattajista antoi majurille henkilöpaperini, rahat ja vaatepakettini.

Samassa käsitin, että olimme lähellä Neuvostoliiton rajaa. Minulle selvisi koko juttu. On vaikea kuvata tunteitani sillä hetkellä. Vielä muutama tunti sitten en voinut edes haaveillakaan vapaudesta, päinvastoin minusta tuntui siltä, että kolmeen ja puoleen vuoteen, jotka viidentoista vuoden tuomiosta olivat jäljellä, lisääntyy vielä pitkä liuta vankeus-

vuosia... Vielä tunti sitten, kun metsässä kuulin takanani ohranan miesten askeleita, ajattelin itsekseni: kun ne eivät vain aikoisi ampua? Nyt käsitin, että minua vietiin rajalle, sille rajalle, josta alkaa vapauden ja onnen maa, sosialismin maa, missä minua varmaankin odottavat omaiset ja ystävät, missä minua ei varmaan ole unohdettu!

Minut istutettiin sotilasautoon. Majuri istui vierelleni ja auto lähti liikkeelle. Halusin kuitenkin saada täyden varmuuden siitä, etten ole erehtynyt, että minua viedään todellakin rajalle. Kysäisin majurilta aivan kuin pelkästä uteliaisuudesta: „Luovutetaanko Neuvostoliitolle muitakin kuin minut?" Majuri vastasi: „Ei, ainoastaan teidät".

Nyt ei voinut enää olla epäilyksiä.

Auto pysähtyi erään puurakennuksen eteen, jossa kaiken todennäköisyyden mukaan oli rajavartioston esikunta. Majuri meni asioilleen. Luokseni tuli eräs luutnantti ja kurkisti auton ovesta sisään. „Herra Taimi, kylläpä te olette muuttunut,— sanoi hän.— Olette laihtunut ainakin puolella..." Kysyin, mistä hän minut tuntee. „Ettekö sitten muista etsivä Fagerholmia, joka oli teitä vangitsemassa kaksitoista vuotta sitten?" — ihmetteli luutnantti. „Niinkö, oletteko siis se nuorimies, joka pelkäsi silloin, että vaatekomeroon oli kätketty helvetinkone? Teitä saa siis onnitella menestyksistä virkauralla".

Vihdoin lähdimme edelleen. „Vanha tuttavani" istuutui kanssani autoon. Edellämme kulki toinen auto. Päättelin siinä olevan vartijoita.

Kiidimme nopeasti kaksikymmentä kilometriä rajalle. Ensimmäinen auto pysähtyi rajapaalun luo, meidän automme hiukan sivuun siitä.

Odottelin autossa parisenkymmentä minuuttia. Jokainen hetki tuntui minusta nyt iäisyydeltä.

Vihdoin tuli luutnantti, otti tavarani ja sanoi: „Mennään".

Ensimmäisen auton luona seisoi upseeri ja hänen rinnallaan joku mieshenkilö huopahattu päässä (luulin häntä

ensin poliisikytäksi). Mutta minulla ei nyt ollut aikaa kiinnittää huomiotani heihin.

Viitisenkymmenen askeleen päässä edessämme, Neuvostoliiton rajamerkin luona, näin Punaisen Armeijan komentajan. Hän kohotti kätensä ja huudahti: „Toveri Taimi!" Niin minä ensi kerran Suomen pakkotyövankiloissa viettämieni vuosien jälkeen kuulin neuvostoihmisen äänen, ystävän ja veljen äänen. Riensin hänen luokseen.

Mutta minua odotti vielä toinenkin ilo. Sieltä, missä seisoi suomalainen upseeri ja hattupäinen mieshenkilö, kuului innostunut ääni: „Taimi, hei, sinäkö se olet?" Käännyin katsomaan. Minua kohti tuli Toivo Antikainen, vanha ystäväni, jonka tiesin myös olevan vankina Suomessa. Hänet oli myös tuotu rajalle neuvostoviranomaisille luovuttamista varten. Suomen vallanpitäjät olivat vapauttaneet meidät Neuvostohallituksen vaatimuksesta. Tervehdimme toisiamme sydämellisesti ja lähdimme yhdessä astumaan Neuvostoliiton rajaa kohti.

Vastaan tullut divisioonan komentaja käski nostamaan rajapuomin.

Meitä saatellut suomalainen ohrananluutnantti sanoi: „Näkemiin". Antikainen naurahti: „Olisitte mieluummin sanonut „hyvästi".— „Minkä tähden?" — ihmetteli luutnantti.— „Sen tähden,— vastasi Antikainen,— että jos me vielä kerran tavataan, niin silloin ette vältä hirsipuuta".

Kuljimme rajapuomin luo ja pysähtyen hetkiseksi rajalle huudahdimme: „Eläköön työtätekevien valtio!.. Eläköön Sosialismin maa!.."

Художник *В. Грибакин*
Редактор *У. Викстрем*
Технический редактор *Т. Евсеева*
Корректоры *А. Кемппи* и *А. Кивекяс*

Сдано в набор 7/V-54 г. Подписано к печати 30/IX-54 г. Е—03567. 8,56 печатн. лист. 63560 знаков в печатн. листе. 13,6 уч.-издат. листа. Тираж 3000 экз. Госиздат КФССР № 119. Заказ № 603. Бумага 84×108 1/32 = 4,28 бумажн. — 14,04 печатн. листа. Цена 4 руб. 10 коп. Переплет 2 руб.

Книжная типография Полиграфиздата
Министерства культуры КФССР
г. Сортавала, Карельская, 32.

При обнаружении полиграфического брака в экземпляре, покупатель имеет право обменять данный экземпляр в Книготорге (независимо от времени и места его покупки). В случае отсутствия исправного экземпляра, для замены, Книготорг обязан возместить покупателю номенклатурную стоимость данного экземпляра.

4

Ninta 6 rpl. 10 kop.